

DE ACEIAȘI AUTORI:

MANUAL DE LIMBA ROMÂNĂ pentru clasa I-âi
secundară, aprobat de Onor. Minister al Educației Naționale.

MANUAL DE LIMBA ROMÂNĂ pentru cl. a II-a
secundară, aprobat de Onor. Minister al Educației Naționale.

MANUAL DE LIMBA ROMÂNĂ pentru cl. a III-a
secundară, aprobat de Onor. Minister al Educației Naționale.

MANUAL DE LIMBA ROMÂNĂ pentru cl. a IV-a
secundară, aprobat de Onor. Minister al Educației Naționale.

De Prof. D. Theodorescu

INDREPTAR ORTOGRAFIC, conținând aplicațiunile
regulilor din noua ortografie a Academiei Române urmat de
un **DICȚIONAR ORTOGRAFIC**, pentru școli, autorități și
pentru toți cei care vor să scrie corect românește.

Taxa timbrului didactic de 5%
pentru acest manual s'a plătit di-
rect Casei Corpului Didactic con-
form deciziei Nr. 17518/1945.

91-10-946.

Preț
5% 18.150
950

THEODORESCU ROMULUS DEMETRESCU
CLASA III SECUNDARĂ
LIMBA ROMÂNĂ - LIMBA ROMÂNĂ - LIMBA ROMÂNĂ - LIMBA ROMÂNĂ - LIMBA ROMÂNĂ

THEODORESCU

ROMULUS DEMETRESCU

profesor, Craiova

Inspector General

Prof. D. Theodorescu
cl. III-a
Craiova

LIMBA
ROMÂNĂ

CLASA III SECUNDARĂ

Aprobată de Onor. Minister al Educației Naționale
cu ord. Nr. 196140 și 214006/1946.

TURA REMUS CIOFLEC

D. THEODORESCU

Profesor, Craiova

ROMULUS DEMETRESCU

Inspector General

*R. Demetrescu N. Vlad.
cl. III-a 17.
C. N. 17
Craiova*

LIMBA ROMÂNĂ

PENTRU

CLASA a III-a SECUNDARĂ

Aprobată de Ministerul
Educației Naționale cu ord.
Nr. 196140 și 214006/946

EDITURA REMUS CIOFLEC

BUCUREȘTI, CALEA VICTORIEI Nr. 27

P R E F A Ț A

Manualul de față, alcătuit în spiritul îndrumărilor date de către Minister și potrivit cerințelor programei analitice, izvorăște din observarea realității vieții școlare și are menirea să ajute în mod practic învățământul limbii române. Pentru aceasta am ținut în primul rând seama de gradul de formație intelectuală a elevilor, de mentalitatea caracteristică vârstei lor, de posibilitățile unei ore de curs și de numărul acestor ore în cursul unui an școlar.

Temeiul îl constituie bucățile de lectură, în care se întâlnește destul material nou. Ele sunt potrivite cu mentalitatea copiilor și au fost rânduite astfel ca să se pornească dela mediul familial, accentuând dragostea de mamă, de părinți și, lărgind treptat cadrul, să se treacă la dragostea de aproapele, pentru ca să se ajungă apoi la dragostea (fără exagerări șoviniste) de neamul și pământul românesc.

După fiecare lectură am explicat cuvintele neîntâlnite de elevi până la această vârstă, am arătat ce aplicații se pot face cu privire la lecțiile de compunere și la cele de gramatică. La primele lecturi mai ales am făcut aplicații ortografice și de punctuație.

Gramatica e prezentată limpede, concis și, evitând în limita posibilităților sistemul greoiu al exemplelor construite ad hoc, se bazează pe texte luate din bucată de citire din acea zi sau de curând citită. În felul acesta gramatica nu mai apare pentru elev ca o sfințită aridă, ci ca legea vorbirii firești.

Drept încheiere, reproducem câteva pasaje din referatul comisiei de cercetarea manualelor:

„Cărțile de limba română pentru clasa I a gimnaziului unic și pentru clasa a II-a secundară, prezentate spre aprobare, sunt manuale excelente. Au bucăți de lectură foarte bine alese, dezvoltând în sufletul elevilor sentimente sau învățături. După fiecare lectură, urmează exerciții de vorbire, dictări (pentru învățarea ortografiei) și aplicații gramaticale. Sunt printre puținele manuale de limba română care nu

conțin greșeli de ortografie și în care gramatica e aplicată la bucățile de lectură. Autorii au știut să aleagă lecturi care să prezinte și interes gramatical, pe care le-au așezat în ordinea predării gramaticii. Acest procedeu ușurează atât predarea profesorului, care poate găsi exemple de care are nevoie pentru lecțiunile de gramatică, cât și munca elevilor, în eventualele aplicări gramaticale.

Manualele au fost refăcute, introducându-se bucăți de lectură referitoare la viața lumii muncitoare și la cunoașterea națiunilor vecine.

Deoarece aceste manuale corespund cu prisosință cerințelor programei analitice, sunt de părere să li se acorde aprobarea solicitată.

Ținând seama de cele arătate mai sus, suntem convinși că întrebuințarea acestui manual va ușura sarcina profesorului în predarea lecțiilor de limba română și va face mai plăcut și mai ușor elevilor cel mai de seamă obiect de învățământ.

AUTORII

M A M A

În vale văd căscioara cu streășină de brad ;
Aud, târziu prin noapte, pâraiele cum cad
Cu vuiet de pe dealuri; și 'ntinsele păduri
În cor își cântă doina cu zeci de mii de guri.
Acum un trăsnet frânge cu hohot repetat
Un brad din fața casei.

De vuiet deșteptat,

Tresar și 'n chinul spaimei fiorii mă cuprind
Că nu te văd prin casă. Dar iată, vii zâmbind,
Și caldă-ți simt suflarea pe-obrazul rece al meu.
„De ce să-ți fie frică? E sfântul Dumnezeu
Din cer, și-acum vorbește cu brazil pe pământ!
A Lui e și furtuna, și-a Lui, iubite, sunt
Și brazil. Și nu face El rău la ce-i al Lui...”
Parcă știam eu asta, și nu 'ndrăsneam s'o spui!
De ce să-mi fie frică?

Te pleci și mă desmierzi;

De drag, o, dragă mamă, mă afli și mă pierzi
Din ochi; îmi iei o mână și'n mâna ta o strângi
Și-mi faci cu dânsa cruce pe piept, și parcă plângi...

George Coșbuc
Din „Fire de tort“

Exerciții de vorbire.

Cum se simte copil alături de mama sa?
Se simte bine altundeva ?

Exerciții de scriere.

Elevii vor copia poezia.

Cu această ocazie își vor reaminti regulile privitoare la scris, precum și cunoștințele despre poezie.

OBSERVAȚII.

Poezia este alcătuită din *versuri* (șiruri de cuvinte care au același număr de silabe). În versuri silabele accentuate se înșirue regulat (în această poezie din două în două), alcătuind *ritmul*. Sunetele dela sfârșitul unor versuri se potrivesc, două câte două, alcătuind *rima*: *brad — cad*.

Versurile se scriu unele sub altele. Numărul silabelor unui vers alcătuiesc *măsura* lui. La începutul fiecărui vers, scriem cu literă mare.

BUNICA

O văd ca prin vis.

O văd limpede, așa cum era: naltă, uscățivă, cu părul alb și creț, cu ochii căprui, cu gura strânsă și cu buza de sus crestată în dinți de pieptene, dela nas în jos.

Cum deschidea poarta, îi săream înainte.

Ea băga binișor mâna în sân și-mi zicea:

— Ghici...

— Alune!

— Nu.

— Stafide!

— Nu.

— Năut!

— Nu.

— Turtă-dulce!

— Nu.

Până nu ghiceam, nu scotea mâna din sân.

Și totdeauna sânul ei era plin.

Îi sărutam mâna.

Ea-mi da părul în sus și mă săruta pe frunte.

Ne duceam la umbra dudului din fundul grădinii.

Ea își înfigea furca cu caierul de in în brâu și începea să tragă și să răsucescă un fir lung și subțire. Eu mă culcam pe spate și lăsam alene capul în poala ei.

Fusul îmi sfârâia pe la urechi. Mă uitam la cer, printre frunzele dudului. De sus mi se părea că se scutură o ploie albastră.

— Ei, ce mai vrei? Îmi zicea bunica.

Surâsul ei mă gândila la creștetul capului.

— Să spui...

Și niciodată nu isprăvea basmul.

Glasul ei dulce mă legăna; genele mi se prindeau și adormeam; uneori tresăream și o întrebam câte ceva; ea începea să spuie și eu visam înainte.

— A fost, odată, un împărat mare, mare...

— Cât de mare?

— Mare de tot. Și-și iubea împărăteasa ca ochii din cap. Dar copii nu avea. Și îi părea rău, îi părea rău că nu avea copii...

— Bunico, e rău să nu ai copii?

— Firește că e rău. Casa omului fără copii e casă pustie.

Ea lăsa fusul, râdea, îmi desfăcea părul cârlionțat în

— Bunico, dar eu n'am copii și nu-mi pare rău. două, și mă săuta în creștetul capului.

Câte o frunză se desprindea din ramuri și cădea legănându-se. Eu mă luam cu ochii după ea și ziceam:

— Spune, bunico, spune.

— Și așa, îi părea grozav de rău că nu avea copii... Și... nu mai putea de părere de rău că nu are copii... Într-o zi veni la el un moș bătrân, bătrân, că-și târa barba pe jos de bătrân și de cocoșat ce era. Șiera mic, mic de tot...

— Cât era de mic?

— Poate să fi fost așa, cam ca tine.

— Va să zică nu era mic, mic de tot...

— Era mic, dar nu așa mic de tot. Și cum veni, îi zise: „Măria-Ta, ai doi meri în grădină unul lângă altul, că nu

știi care sunt ramurile unuia și care sunt ale altuia; și când înfloresc, nu știi care sunt florile unuia și care sunt ale altuia; și aști doi meri înfrunzesc, înfloresc, se scutură și mere nu fac. Măria-Ta, să știi că atunci, când or lega rod aști doi meri, împărăteasa o să nască un cocon cu totul și cu totul de aur"... Piticul se duse și împăratul alergă în grădină și căută, căută, peste tot locul, până

dete peste ai doi meri. Merii se scuturase de flori, că sub ei parcă ninsese, dar rod nu legase.

— De ce nu legau rod, bunico?

— Știu eu?... Dumnezeu știe...

Era așa de cald... așa de bine în poala bunichii... o adiere încetinică îmi răcorea fruntea... nori albi alunecau pe cerul albastru, mă amețeau... închideam ochii.

Ea spunea, spunea înainte, mulgând repede și ușurel firul lung din caierul de in.

— Și se gândi împăratul ce să facă, ce să dreagă, ca merii să facă mere. Unii îl sfătuiau ca să-i ude mereu; și i-a udat mereu; alții ziceau să le dea mai mult soare, și împăratul a tăiat toți pomii de jur împrejur. Și merii înfloreau în fiecare săptămână, și se scuturau și rod nu legau. Intr'o zi veni la împărat o babă bătrână, bătrână și sbârcită, ca mine de sbârcită, și mică, mică, ca tine de mică...

— Ca moșul de mică?

— Da, ca moșul...

— Atunci nu era mică de tot...

— Așa mică de tot, nu era. Și zise împăratului: „Măria-Ta, până n'oi mulge un ulcior de lapte dela zâna florilor, ce doarme dincolo de valea plângerii, într'o câmpie de mușetel, și n'oi uda merii cu laptele ei, merii nu leagă rod. Dar să te păzești, Măria-Ta, că îndată ce te-or simți florile, încep să se miște, să se bată, și multe se apleacă pe obraji ei, și ea se deșteaptă, că doarme mai ușor ca o pasăre; și vai de cel ce l-o vedea, că-l preface, după cum or apuca-o toanele, în buruiună pucioasă ori în floare mirositoare, dar d'acolo nu se mai mișcă...

— Da ce, ai adormit, flăcăul mamei?

Tresăream.

— A nu... știu unde ai rămas... la-a-a... zâna florilor.. Auzisem prin vis

Pleoapele-mi cădeau încărcate de lene, de somn, de mulțumire. Și mă simțeam ușor, ca un fulg plutind pe o apă care curge încet, încetinel, încetișor...

Și bunica spunea, spunea înainte, și fusul sfâr! sfâr! pe la urechi, ca un bondar, ca acele cântece din buruienile în care adormisem de atâtea ori.

— Și împăratul a încălecat pe calul cel mai bun...

— Cel mai bun, îngânam eu, de frică să nu mă fure somnul.

— ...ș'a luat o desagă cu merinde și a plecat...

— ...ș'a plecat...

— ...Și s'a dus, s'a dus, s'a dus...

— ...s'a dus, s'a dus...

Până ce a dat de o pădure întunecoasă...

— ...întunecoasă...

— ...de nu se vedea prin ea. Și acolo și-a legat calul d'un stejar bătrân, ș'a pus desăgile căpătâiu și a închis ochii ca să se odihnească. Și... pasă-mi-te pădurea cânta și vorbea, că era fermecată. Și... cum îi aducea șoapte de departe, de pe unde ea era ca un fum, împăratul adormi, și dormi, și dormi...

Când m'am deșteptat, bunica isprăvisese caietul.

Dar basmul?

Cu capul în poala bunicii niciodată n'am putut asculta un basm întreg.

Avea o poală fermecată, și un glas, și un fus, care mă furau pe nesimțite și adormeam fericit sub privirile și zâmbetul ei.

Barbu Delavrancea

Din cartea „Între vis și viață”

BARBU DELAVRANCEA (1858—1918) a scris schițe și nuvele în care ne povestește amintiri din copilăria sa (*Bunicul, Bunica*) sau ne înfățișează viața oamenilor dela țară și dela oraș, impresionându-ne puternic. În dramele sale istorice (*Apus de soare, Vișorul, Luceafărul*) ne-a redat figura măreață a lui Ștefan cel Mare, domnia turbure a lui Ștefăniță și scurta domnie a lui Petru Rareș. Delavrancea a fost un măiestru mănuiitor al limbii, căreia îi dă putere și strălucire. Inzestrat și cu darul vorbirii alese, a fost unul dintre cei mai mari oratori ai noștri.

Exerciții de scriere.

Să se copieze partea dela început, până la plecarea în grădină. Să se observe bine semnele de punctuație.

În această parte avem un *dialog* (vorbirea pe rând a două persoane).

Gramatică. Fonetica. (§§ 1—12).

Exerciții de vorbire.

Ce fel de fire avea bunica?

Compunere.

În această bucată de citire, Barbu Delavrancea ne vorbește despre bunica sa. El ne arată:

1. — Înfașurarea bunicii (statura: înaltă, uscățivă; chipul: părul creț și alb, ochii căprui, gura strânsă, buza de sus crestată).

2. — Bunătatea și dragostea pentru nepoțelul ei (îi aducea totdeauna câte ceva, îi spunea povești).

3. — Darul ei de a povesti (îl fermeca, încât adormea în poala ei).

Toate cele de mai sus autorul le spune pe rând și cu rost, așa ca să înțelegem cât mai bine și să simțim și noi farmecul povestirii bunicii.

Lucrarea în care arătăm, într'o anumită rânduială, gândurile și simțirile noastre despre o ființă sau despre un lucru se numește COMPOZIȚIE sau COMPUNERE.

Ca să facă această compoziție, autorul s'a gândit mai întâi la bunica sa. Și-a amintit mai multe lucruri despre ea: că era bună, că-l iubea mult, că-i spunea basme frumoase; ce înfașurare avea. Gândindu-se mai mult, și-a amintit și unul din basmele pe care i le spunea bunica. Mai presus de toate, și-a amintit, cu multă dragoste, ce farmec aveau povestirile sale.

Amintindu-și toate acestea, a vrut să ni le împărtășească și nouă. Pentru aceasta și-a mai trecut odată prin minte tot ce-și amintea despre bunica sa și ni le-a spus, înșirându-le așa ca să înțelegem mai bine și să ne miște mai mult.

Ne-a spus mai întâi înfașurarea bunicii. Cu aceasta ne-a pregătit să ascultăm cele ce urmează, deșteptându-ne interesul.

După aceea ne-a arătat dragostea și bunătatea bunicii: îi aducea totdeauna câte ceva, ca să-i facă plăcere. Ne-a arătat apoi cum mergeau în grădină și cum începea bunica să povestească. Din acestea ne dăm bine seama de firea bunicii și mai ales de farmecul povestirii sale.

La urmă autorul spune că niciodată n'a putut asculta un basm întreg, cu capul în poala bunicii, care părea fermecată. Prin aceasta ne arată ultima sa părere despre bunică, un fel de concluzie a celor spuse. După aceasta, autorul nu mai are nimic de spus și nici noi nu mai așteptăm ceva. Povestirea s'a încheiat. Suntem mulțumiți și încântați.

După cum vedem, arătând ce gândea și simțea despre bunica sa, autorul a împărțit ideile sale în trei grupe:

1. — La început ne-a spus ideile care alcătuiesc un fel de pregătire pentru cele ce urmează, deșteptându-ne interesul.

Această parte a compoziției se numește *introducere*.

2. — După aceea ne-a spus ideile care ne lămuresc despre firea bunicii. Acestea alcătuiesc miezul compoziției sau *tratarea*.

3. — La urmă ne-a arătat un fel de concluzie a celor spuse, cu care a încheiat compoziția.

Această parte se numește *încheiere*.

Rânduiala ideilor într'o compoziție se numește PLAN.

Planul unei compoziții cuprinde deci trei părți: INTRO-DUCEREA, TRATAREA și INCHEIEREA.

După modelul de mai sus, elevii vor face o compoziție, arătând înfățișarea și firea bunicului sau a unui bătrân din familie.

LA SCĂLDAT

Intr'o zi, pe aproape de Sânt-Ilie, se îngămădise, ca mai totdeauna, o mulțime de trebi pe capul mamei: niște sumani să-i scoată din stative; alții să-i nividească și să înceapă a-i țese din nou; un teanc de sumane croite, nalt până'n grindă, aștepta cusutul; pieptănușii în laiță n'avea cine-i ținea de coadă; roata ședea în mijlocul casei, și canură toarsă nu era, pentru bătătură! Ș'apoi vorba ceea: „Nu ședea, că-ți șade norocul”. Țevi de făcut la sucală; copil mic în albie, pe lângă alți vr'o cinci, șase care așteptau să le faci demâncare: treabă era acolo, nu încurcală: și încă se cerea de grabă, căci venea cu fuga iarमारocul de Folticeni, care acela este ce este. Și mă scoală mama atunci mai dimineață decât alte dăți și-mi zice cu toată inima:

— Nică, dragul mamei! vezi că tată-tău e dus la coasă, căci se scutură ovăzul cela pe jos; și eu asemenea nu-mă văd capul de trebi; tu mai lasă drumurile și stai lângă mămuca, de-i fă țevi și leagăna copilul; c'apoi eu ți-oiu lua dela Folticeni o pălăriuță cu tăsma, ș'o curelușă de cele cu chimieriu, știi cole, ca pentru tine!

— Bine, mamă! dar în gândul meu numai eu știam. Toate ca toatele; dar la cusut și sărăduit sumane și mai ales la roată, mă întreceam cu fetele cele mari din tors.

Dar când auzeam de legănat copilul, nu știu cum îmi venea; căci tocmai pe mine căzuse păcatul să fiu mai mare între frați. Inșă ce era să faci, când te roagă mama? Dar în ziua aceea, în care mă rugase ea, era un senin pe cer și așa de frumos și de cald afară, că-ți venea să te scalzi pe uscat ca găinile. Văzând eu o vreme ca asta, am șterpelit-o la baltă, cu gândul rău asupra mamei, cât îmi era de mamă și de necăjită. Adevăr spun, căci Dumnezeu e deasupra! Dela o vreme, mama, crezând că-s prin livadă, undeva, iese afară și începe a striga, de da duhul dintr'însa: „Ioane! Ioane! Ioane!” și Ion, pace! Văzând ea că nu dau răspuns de nicăieri, lasă toate în pământ și se ia după mine la baltă, unde știa că mă duc; și când colo, mă vede tologit cu pielea goală pe nisip, cât mi ți-i gliganul; apoi, în picioare, țiind la urechi câte o lespegioară fierbinte dela soare, cu argint printr'însele, și aici saream într'un picior, aici în celălalt; aici plecam cu capul în dreapta și la stânga, spuind cuvintele:

Auraș, păcuraș,
Scoate apa din urechi,
Că ți-oiu da parale vechi;
Și ți-oiu spăla coafele
Și ți-oiu bate dobele!

După aceea svârleam pietrele, pe rând, în știoalna unde mă scăldam: una pentru Dumnezeu și una pentru dracul, făcând parte dreaptă la amândoi; apoi mai asvârleam câte-va de încuiam pe dracul în fundul ștaloanei, cu bulbuci la gură; ș'apoi, huștiuluc! și eu în știoalnă, de-a-cufundul să prind pe dracul de un picior, căci așa ne era obiceiul să facem la scăldat, de pe când Adam-Babadam. După asta, mă mai cufundam de trei ori în rând, pentru Tatăl. Fiul și Duhul Sfânt, și încă odată pentru Amin. Apoi mă

trăgeam încetișor pe-o coastă, la marginea bălții, cât mi-ți-i moronul.

Toate aceste le privea biata mamă, uitată cu mâinile subsoară cum e omul necăjit, de după un dâmb de prund, aproape de mine. Dar eu n'o vedeam pe dânsa, căci eram în treabă. În totului-tot, a fi trecut la mijloc vreo jumătate de ceas, cât a zăbovit mama acolo, mai vr'o trei, patru de când fugisem de acasă, ș'ar fi trebuit să înceapă a mi se pune soarele drept inimă, după cum se zice, căci era trecut de amiază. Inșă eu, în starea în care mă aflam, fiind cuprins de fericire, uitasem că mai trăiesc, pe lume! În sfârșit mama, cât era ea de tare de cap, dela o vreme pierde răbdarea și vine, tiptil, în vârful degetelor, pe la spatele meu, îmi ia toate hainele frumușel de pe mal și mă lasă cu pielea goală în baltă, zicându-mi cu năduh:

— Ii veni tu acasă, coropcarule, dacă te-a răzbi foamea, ș'apoi atunci vom avea altă vorbă. Și se tot duce.

Ei, eil ce-i de făcut, Ioane? Intram în pământ de rușine și cât pe ce să mă înnebesc, de ciudă ce-mi era. Pândind vreme, fac tuști! din baltă ș'o iau la sănătoasa; și așa fugeam de tare pe prund, de săreau pietrele, pe care le stârneam cu picioarele, cât mine de sus. Și fuga, și fuga, fără să mă uit în urmă, până ce dau între hudiți, pe drumul ce ducea la noi acasă. Dar nu merg pe drum, de rușine să nu întâlnesc vr'un om; ci sar în grădină la Costache și merg tupiluș prin păpușoi; apoi într'o hudiță, din hudiță în grădină la Trăsnea, și iar prin păpușoi; și când aproape să ies din grădină, mă simțesc câinii lui Trăsnea, și la mine să mă rupă. Ce-i de făcut? Auzisem eu din oameni că, dacă vrei să nu te muște câinii și să te lase în pace, cum îi vezi că sar la tine, să te tuptilezi jos, la pământ, și să-i lași să te latre cât le place, fără să te urnești din loc; căci ei bat cât bat, și dela o vreme te părăsesc și se duc. Și adevărat este; căci așa am scăpat și eu de câinii lui Trăsnea, atunci când am dat peste păcat

cu ei și ei cu mine. Noroc din cer până'n pământ că nu m'a prins melianul și haraminul de Trăsnea, care avea mare ciudă pe mine, de când mă zăpșise în grădina lui la furat mere domnești și pere sântiliești, căci m'ar fi snopit în bătaie. Ș'apoi numai asta mi-ar mai fi trebuit acum cât eram de pricopsit! În sfârșit, după ce m'au lăsat câinii lui Trăsnea în pace, cum v'am spus, am sărit în răspinte-nele unui drum; de acolo în grădină la noi, și atunci mi s'a părut că mă aflu în sânul lui Dumnezeu. Și merg eu acum fără pășare prin păpușoi până în dreptul ogrăzii și mă uit printre gard și văd pe mama cum se dă în vânt după trebi, când în casă, când afară; și-mi era mai mare mila de dânsa, dar și de pântecel meu cel stocit de apă încă îmi era milă. Vorba ceea: „Milă mi-e de tine, dar de mine mi se rupe inima de milă ce-mi este”. Și ne mai putând suferi foamea, încep a mârni ugilă printre gard: „Mămucă, iacătă-mă-s”. Ș'odată și sar în ogradă, mă înfățoșez înaintea mamei, așa chipos, cum eram, îi apuc mâna cu sila, o sărut și zic, scâncind: „Mamă, bate-mă, ucide-mă, spânzură-mă, fă ce știi cu mine! numai dă-mi ceva de mâncare, că mor de foame!” Vorba ceea: „Golătatea înconjură, iar foamea dă de-a-dreptul”. Ea atunci, cum e mama cu bunătate, se uită galiș la mine și zice oftând:

— Bine-ți șade, coșcogeme coblizan, să umbli lela pe drumuri, în halul acesta, și să mă lași tocmai la vremea asta fără leac de ajutor! Hai de mănâncă, dar să știi că mi te-ai lehametit dela inimă; doar să te porți de acum tare bine, să mai fiu ceea ce am fost pentru tine, dar nu știu, zău!

Și, scurtă vorbă, văzând că m'am pus rău cu mama, îi giuruiesc eu că ce-am făcut n'oiu mai face; apoi umblu tot cu binisorul pe lângă dânsa și nu ies din cuvântul ei afară nici cu fapta, nici cu vorba, căci vorba dulce mult aduce; la trebi-s hărnicuț cât se poate; derdicam și măturam prin casă ca o fată mare, de n'avea mama grijă.

când se ducea undeva. Și într-o zi văd că mă sărută și-mi zice cu blândețe :

— Dumnezeu să te înzilească, Ionică, dragul mamei, și să-ți deie toate darurile sale cele bogate, dacă te-i purta, cum văd că te porți de-o bucată de vreme încoace.

Atunci eu pe loc am început a plânge și bucuria mea n'a fost proastă. Și mai multă muștrare am simțit în cugetul meu, decât oricând. Și de m'ar fi bătut mama cu toate gardurile și de m'ar fi izgonit dela casă ca pe un străin, tot n'aș fi rămas așa de umilit în fața ei, ca atunci când m'a luat cu binișorul.

Ion Creangă

Din „Amintiri din copilărie“

LĂMURIRI : canură — fire de cânepă sau de in mai groase, sau fire de lână din care se face bătătura pânzei de sac sau de sumane. tasma — panglică ; chimieru — chimir ; a sărădui — a coase înflorituri pe sumanele țărănești ; am șterpelit-o — am fugit pe ascuns ; știoală — loc mai adânc în albia unui pârâu ; mi s'a pus soarele drept inimă — mi s'a făcut foame ; tare de cap — răbdare ; cu năduh — cu supărare ; c o r o p c a r — negustor ambulant. Aici înseamnă haimana ; hudiță — uliță ; melian — vlăjgan ; haramin — rău la suflut ; a zăpsi — a prinde ; răspintene — răscruce, răspântie ; stocit — supt ; a mârnași — a mormăi ; ugilit — umilit ; a umbla lela — a umbla haimana ; a se lehămeti — a se desgusta ; a derdica — a rânduie prin casă.

Exerciții de vorbire.

Ce fel de copil era Ion ? Ce l-a făcut să se cuminească ?

Compunere.

În această bucată de citire, Ion Creangă ne spune o întâmplare din copilăria sa.

Compoziția în care se povestește un fapt sau o întâmplare se numește **NARAȚIUNE**.

Planul compoziției. Să urmărim înșiruirea ideilor principale din această bucată :

1. — Într-o zi de vară, mama lui Ion avea multe treburi pe cap.
2. — Ea rugă pe Ion să-i dea ajutor.
3. — Fiindcă era vreme frumoasă, Ion plecă la baltă.
4. — Mama sa plecă după dânsul și-l văzu jucându-se.

5. — Ea îi luă pe furis hainele, lăsându-l gol.

6. — Ion fugi, gol, spre casă.

7. — Ajuns acasă, se rugă de mamă-sa să-l ierte.

8. — Mama sa îl iertă.

9. — Ion s'a purtat foarte bine de atunci încolo.

10. — Mulțumirea mamei sale și a lui Ion.

Primele două idei alcătuiesc *introducerea* ; următoarele șapte alcătuiesc *tratarea*, iar ultima alcătuiește *încheierea*.

Înșirarea ideilor principale, așa cum sunt dezvoltate în compoziție, alcătuiește PLANUL COMPOZIȚIEI.

După modelul de mai sus, elevii vor povesti o întâmplare din viața lor, făcând mai întâi planul compoziției.

Gramatică. Morfologia. Felurile cuvintelor (§§ 13—14).

Ortografie.

Scrierea cu ie și e.

Scriem cu ie :

1. — La începutul cuvintelor : ied, ieftin, iepure, ieri, ieși, etc.

Excepții : formele verbului a fi : e, este, eram, erai, era, erați, erau ; pronumele eu, el, ea, ei, ele.

Tot cu e se scriu la început cuvintele mai nouă din limba noastră : echer, ediție, egal, emoție, erou, etc. și unele cuvinte bisericești : egumen, enoriaș, episcop, episcop, evanghelie, evlavie.

2. — După vocale : bale, creier, fluier, foale, iie, muiere, nișă, rale, eac.

Excepție fac numele proprii : Neagoe, Nicolae, Zoe, etc. ; cuvintele mai nouă : alec, poet, statuie, etc. ; verbele de conj. a IV-a, cu tema terminată în vocală : sue, trebue, băjbăe, pipăe, sgudue, bi-ruesc, etc. în terminațiile lor. (V. Gramatică § 81).

3. — În cuvintele în care se rostește lămurit ie : împiedeca, piele, pietre, fierbinte, fier, biet, sbiera, desmierd, mlere, vierme, viespe, vieșuitoare, etc.

LA BROȘTENI

A doua zi am purces din Fărcașa, pe la Borca, spre Pârâul-Cârjei și Cotârğaș, până ce am ajuns și la Broșteni. Și după ce ne-a așezat bunicul în gazdă, cu toată cheltuiala lui, la una Irinuca, apoi ne-a dus pe la profesor și pe la biserică, de ne-a închinat pe la icoane; și pe urmă ne-a lăsat cu sănătate și s'a întors acasă, trimițându-ne din când în când cele trebuitoare.

Și satul Broșteni fiind împrăștiat, ca mai toate satele dela munte, nu se rușina lupul și ursul a se arăta ziua-miaza-mare prin el; o casă ici, sub tihăraia asta, alta dincolo de Bistrița, sub altă tihăraie; mă rog unde i-a venit omului îndemână să și-o facă. Și Irinuca avea o cocioabă veche de bârne, cu ferestrele cât palma, acoperită cu scânduri, îngrădită cu răzlogi de brad și așezată chiar sub munte, pe malul stâng al Bistriței, aproape de pod. Irinuca era o femeie nici tânără, nici tocmai bătrână; avea bărbat și o fată balcază și lălăie, de-ți era frică să înnoptezi cu dânsa în casă. Noroc numai că de luni dimineața și până sâmbătă seara n'o mai vedeai; se ducea cu tată-său în munte la făcut ferestrea și lucra toată săptămâna ca un bărbat pentru nimica toată: doi oameni cu doi boi, la vreme de iarnă, abia își puteau scoate mămăliga. Ba la mulți se întâmpla de veneau noaptea cu câte un picior frânt sau cu boii stâlciți, și acesta le era câștig pe deasupra.

Cocioaba de pe malul stâng al Bistriței, bărbatul, fata și boii din pădure, un țap și două capre slabe și râioase ce dormeau pururea în tindă, era toată averea Irinucăi. Dar și asta-i o avere, când e omul sănătos. Inșă ce mă privește? Mai bine să ne căutăm de ale noastre.

Noi, cum a plecat bunicul, a doua zi ne-am dus la școală; și văzând profesorul că purtăm plete, a poruncit unuia dintre școlari să ne tundă. Când am auzit noi una ca asta, am început a plânge cu zece rânduri de lacrimi

și a ne ruga de toți dumnezeii să nu ne slujească. Dar ți-ai găsit; profesorul a stat lângă noi, până ce ne-a tuns chilug. Apoi ne-a pus în rând cu ceilalți școlari și ne-a dat de învățat după puterea noastră.

Și am dus-o noi așa până la Mezii-Păresii. Și unde ne trezim într'o bună dimineață plini ciucur de râie căprească dela caprele Irinucăi! Ei, ei! ce-i de făcut? Dascălul nu ne mai primea în școală, Irinuca nu ne putea vindeca, pe bunicul n'avea cine-l înștiința, merindele erau pe sfârșit: rău de noi!

Nu știu cum se întâmplă, că aproape de Bunavestire unde nu dă o cldură ca aceea, și se topește omătul, și curg pâraiele, și se umflă Bistrița din mal în mal, de cât pe ce să ieie casa Irinucăi. Și noi, pe căldurile cele, ne ungeam cu leșie turbure, ședeam afară la soare cu pielea goală, până se usca cenușa pe noi și apoi ne băgam în Bistrița de ne scăldam. Așa ne învățase o babă să facem, ca să ne treacă de râie. Vă puteți închipui ce va să zică a te scălda în Bistrița la Broșteni, de două ori pe zi, tocmai în postul cel mare. Și nici tu junghiu, nici tu friguri, nici altă boală nu s'a lipit de noi; dar nici de râie n'am scăpat. Vorba ceea: se ține ca râia de om.

Intr'o zi, fiind Irinuca dusă în sat și având obiceiul a ședeă uitată ca fata vătămanului, noi n'avem ce lucra? Ne suim, la deal de casa ei, cu câte o bucată de răzlog în mână; și cum curgeau pâraiele grozav, mai ales unul alb cum îi laptele, ne pune dracul de urnim o stâncă din locul ei, care era numai înținată; și unde nu pornește stânca la vale, săltând tot mai sus de un stat de om; și trece prin gardul și prin tinda Irinucăi, pe la capre, și se duce drept în Bistrița, de clocotea apa. Asta era în sâmbăta lui Lazăr, pe la amiază, Ei, ei! ce-i de făcut? Gardul și casa femeii dărâmate la pământ, o capră ruptă în bucăți, nu-i lucru de șagă. Uitasem acum și râie și tot, de spaimă.

— Strânge repede ce mai ai, până nu vine baba și hai să fugim cu pluta ceea la frate-meu Vasile, în Borca, zise

Dumitru; căci plutele începuse a umbla. Înșfăcăm noi temiri ce mai aveam, ne ducem de grabă la plută și plutășii, de cuvânt, și pornesc. Ce ar fi zis Irinuca în urma noastră, ce n'a fi zis, nu știu; dar știu atâta că eram cu ghiața în spate de frică, pân' am ajuns la Borca, unde ne-a fost și masul.

Ion Creangă

Din „Amintiri din copilărie“

LĂMURIRI: *tihăraie* — răpă; *răzlogi* — despicături de copaci, din care se fac gardurile la țară; *Mezii-Păresii* — jumătatea postului mare: cade miercurea, în săptămâna a patra din post; *înfinată* — care abia se ținea; *balcâză* — slută.

Exerciții de vorbire.

Elevii vor povesti cuprinsul acestei narațiuni. Vor arăta dacă au făcut vreo posnă asemănătoare.

Compunere.

Să se facă planul acestei narațiuni.

Gramatică. Substantivul (§§ 15—22).

Ortografie.

Scrierea cu ea și ia.

Scriem cu **ia**:

1. — La începutul cuvintelor: *iad, iarnă, iaz.*

2. — După vocală: *băiat, cheltuială, unuia, voia, etc.*

Excepție fac pronumele: *aceea, aceeași, ea* și cuvintele mai noi, ca: *aleea, ideea, statueta, etc.*

3. — După **ch** și **gh**: *chiar, chiamă, ghiață, lighian, veghiază, etc.*

Excepție fac substantivele ca: *gheată, tinichea*; substantive articulate ca: *mucă, urechea, zeghea, etc.*

4. — In cuvinte în care se pronunță lămurit **ia**: *amiază, miază, biată, piară, piatră, piardă, piață, fiară, fiarbă, diavol, etc.*

N I C U B Ă L C E S C U

Odată, ieșind dela școală, apucasem drumul spre casă, luând prin scurta ulicioară care începe în poarta Colegiului Sfântul-Sava, între curtea Petrescului și casa cu pridvor a egumenului grec al mănăstirii, și se sfârșea în unghiul bulevardului și a stradei Academiei, unde era de o parte, la dreapta, casa Dobrotineanului și la stânga casa Spahiului. Poarta școalei era la câțiva pași de ușa bisericii, cam în locul unde s'a ridicat statueta lui Lazăr. Acolo se așezau pe vine în șir, unul lângă altul, merari, simigii cu tablalele și panerele lor.

Un găligan de școlar, cât un bivoli de mare, tăbărise pe un băiat slab și pipiriu, îl trântise la pământ și-i căra la pumni, căutând să-i ia din mână o bucată de halviță.

Goliatul, căruia toți îi ziceam Sotea, pentru că era de o putere căruia numai vărul meu Mavru îi venea de hac, își petrecea timpul mai mult la poarta școalei, între plăcintari și salepcii, decât în clasă. Indată ce cumpăra cineva un covrig sau un măr, el se repezea ca un eret și i-l smulgea din mână; grație puternicilor săi pumni, răspândise o așa groază printre băieți, încât mulți îi plăteau tributul în natură sau în parale, ca să nu-i bată, sau ca să-i proteje în contra altor camarazi.

De astă dată însă găsisese împotrivire: băiatul, deși trântit la pământ, dar nu lăsa să-i scape halvița; o apăra din mâni și din picioare, cu dinții și cu unghiile.

Fie de indignațiune, fie că puteam compta pe camarazii care veneau în urmă, mi-am luat inima în dinți și m'am aruncat în ajutorul celui slab și asuprit.

Cea dintâi grijă a băiatului, când s'a ridicat dela pământ, a fost să caute să-și adune de pe jos foile caietului său, sdrențuite și risipite în luptă, operație lungă și migăloasă, la care i-am dat și eu mână de ajutor.

A doua zi, când m'am dus la școală, l-am găsit în ușa clasei a IV-a de umanioare. Cum m'a văzut, și-a scos șapca, arătându-mi cu mulțumire caietul, zicându-mi:

— Uite cum l-am dres de bine; noroc, zău, cu dumneata, că mi se pierdea, păcat, o grămadă de muncă.

Foile rupte erau lipite și cărpite fiecare la locul lor, cu o minuțioasă îngrijire. Dar ce m'a mirat mai mult, a fost să văz pe unele pagini scrise cu litere majuscule fraze ca acestea:

„Petru Maior spune...”

„Fotino zice...”

„Din Constantin Căpitanul”.

„După Logof. Radu Grecianu”.

Aceasta m'a mirat cu atât mai mult, că p'atunci nu se pomenea în școalele noastre de istorie națională. D'abia de câteva luni Florian Aaron începuse un curs elementar de istorie generală, în care vorbea despre Asirieni și Egipțeni; ne ajunsesse nici la Greci, nici la Romani.

Ion Ghica

Din „Scrisori către V. Alecsandri” (XXIII)

LAȚURIRI : să proteje — să protejeze, să apere ; a compta — a se bizui ; umanioare — studiul artelor și științelor ; salepciu — negustor ambulant, care vinde salep ; o băutură răcoritoare, cu miere și apă, ce se făcea odinioară ; Petru Maior, istoric a-delean (1754—1821). A scris între altele Istoria pentru începutul Românilor în Dacia ; Dionisie Fotino, Grec stabilit în țară pe la 1804 ; a scris istoria Daciei ; Constantin Căpitanul a scris întâmplările din Muntenia dela 1290 până la 1688 ; Logofătul Radu Grecianu a scris cronica domniei lui Brâncoveanu.

Exerciții de vorbire.

Ce fel de școlar era Nicu Bălcescu? Dădea semne de atunci de ce avea să ajungă mai târziu? Se va arăta rolul jucat de el în revoluția dela 1848.

Gramatică.

Să se observe declinarea substantivelor proprii din primul alineat al acestei bucăți de citire (curtea Petrescului).

OBSERVAȚII. În această bucată, autorul ne povestește o întâmplare din copilăria lui N. Bălcescu, urmărind să înțelegem cât mai bine și mai ușor ceea ce ne spune. El se exprimă simplu, întrebându-l cuvintele și înțelesul propriu. E un fel de exprimare (sau stilizare) prozaică.

CĂPRIOARA

Tăcerea se întinse. Bătaia cânilor un răstimp lung nu se mai auzi. Iar printre tufe dese, prin luminișuri scurte, o căprioară fugea alungată de spaimă, se depărta spre pârâu. O clipă se opri tremurând, ca și cum ar fi fost înaintea unei prăpăstii. Apoi, încetinindu-și fuga, își făcu loc printre frunzișuri în albia apei. Cu cele două picioare de dinainte în unde, cu celelalte în iarba malului, stătu pe loc. Blănița cenușie îi lucea lin în umbră; numai capul fin, cu urechile înălțate, cu ochii mari, sta într'un sul de raze. Ascultă puțin. Apoi își plecă puțin botul și atinse puțin apa de lângă picioarele subțiri. Își ridică iar ochii. În undele limpeze, apoi deodată căzu o picătură de sânge. Picioarul de dinainte, din stânga, se sgârci ușurel și prinse a tremura. Dela umăr, se prelingea sânge. Acum picătură după picătură cădea mai des, turburând apa pârâului. Căprioara își plecă domol capul, ca și cum voia să-și privească în oglinda aburită jumătatea de dinainte a trupului, în mișcare de oprire... Apoi avu parcă un geamăt ușurel și-și înotase botișorul negru spre pata de sânge. Sta așa. Din când în când își tremura pielea cenușie. Iar departe, în urmă, vuia cornul și stâns, slăbit, răzbea chefnitul copoilor. Se trase încet pe iarba malului, își trase și ochii în umbră. Lumina căzu numai asupra apei. Se lăsă pe covorul moale. Din vreme în vreme își întorcea capul spre rana care sângera. Dar pe drumul pe care venise ea, deodată răzbătu un țap speriat, cu cornițele înălțate. Lângă ea se opri. Intinse capul, o mirosi. Căprioara mugi încet, abia auzit, parcă spunea ceva, și ridică botul uscat

spre căprior. Cornul tresări în urmă prin bolți răsunătoare; țăpul se scutură, sări sprinten peste pârâu și dispăru în desișuri.

Ca și cum i-ar fi venit o înfiorare de spaimă și de putere, căprioara se ridică și intră iar în apă. Șchiopătând ușor, numai în trei picioare, porni în copce scurte, domoale, în susul pârâului. Mergea la deal și picături de sânge se tot prelingeau în lungul piciorului stâng și se închegau în șuvițe roșii. În juru-i copacii stăteau neclintiți; tufe de feregi, pe maluri, se plecau, în trecerea ei și iar se îndreptau cumpănindu-se; o pitulice țărâi ușurel un timp deasupra ei, apoi dispăru undeva.

Vreamea trecea. O aburire de răcoare începu a luneca în răstimpuri. În poienițe, lumina se trăgea spre vârfurile copacilor; câte un plop cu coajă cenușie abia își clătea ramurile subțiri și-și tremura bănuții frunzelor, care luceau în două ape.

Căprioara suia pe pârâu, la deal. La dreapta și la stânga malurile creșteau. Undele veneau mai repezi, murmurau printre pietre ascuțite, săreau fărâmându-se în bulgărași de argint. Ea schimba copitele negre ca abanosul de pe piatră pe piatră și urca încet, pe când pe picioru-i se scurgea sânge cald.

Sus, pe pisc, se înălța în cer albastru bradul, vestitor al vânturilor. Mai jos, în jghiab pietros, într'o roată de mesteceni, se strângea apa pârâului într'o baltă limpede. Cădea tremurând, lunecând pe mușchiu de stâncă, se alina, se împrăstia, se liniștea într'o lumină care răsfrângea cerul și pletele luminoase ale mestecenilor, apoi iar strângea șuvițe și ieșea lunecând domol pe vale, cu murmur nesfârșit.

Căprioara se opri între mesteceni, în iarbă 'naltă, într'o adiere de răcoare ce începea să alunge miresmele calde încă ale florilor sălbatice. Capu-i cu ochii negri dintrodată tresări în oglinda apei, la mal. Se lăsă jos, trudită, cu puteri puține. Sta mută, cu privirile ațintite spre apă, în tă-

cerea măreață a codrului. Parcă asculta, parcă se gândea și din când în când era străbătută de un tremur care-i alergia pe sub piele.

Umbra creștea în juru-i. Lucirile de pe vârfuri ale soarelui se șterseseră. Pădurea avea în răstimpuri înfiorări rare, după care urmau alinări, liniști ca din alte lumi. Și căprioara sta singură; și sângele i se scurgea în iarba moale a țărmlui. Își plecă odată botul uscat spre luciul, apoi iar rămase neclintită. Din nesfârșite depărtări răzbăteau vibrațiile melancolice ale cornului, tot mai stânse; bătaia copoilor amuțise; seara venea, și prin bradul de pe pisc trecu o oftare. În liniște, pe cerul întunecos din fundul apei, începu să tremure lacrima de aur a celei dintâi stelute. Căprioara avea un muget abia auzit și ochii îi luceau în cea din urmă lumină a amurgului. Așa sta singură și murea, sub pletele mestecenilor cu trunchiuri albe.

M. Sadoveanu

Din „Vremuri de bejenie“

LAMURIRI: chefnit — lătrat; copcă — săritură.

Exerciții de vorbire.

Ce simțire produce moartea căprioarei?

Cu cât contribuie la frumusețea bucății faptul că moartea căprioarei se întâmplă odată cu sfârșitul zilei?

Să se observe măiestria cu care autorul ne înfățișează frumusețile naturii. Un exemplu minunat e când descrie curgerea apei la pag. 24, alineatul penultim.

Gramatică.

Declinarea. Articolul (§§ 23—30).

Punctuație.

Punctul. Virgula (§ 170).

OBSERVAȚII.

În bucata *Căprioara*, M. Sadoveanu ne mișcă sufletul, povestindu-ne împrejurările în care a murit căprioara. Pentru aceasta el ne descrie în culori vii locurile prin care trecea ea, întrebuițând o vorbire în care cuvintele sunt întrebuițate în alt înțeles decât cel obișnuit. Ne vorbește de „*tăcerea ce se întinde*, de *covorul de iarbă*, de *șuvițe de sânge*, de *bănuții frunzelor*, de *undele care se fărâmă în bulgărași de argint*, *lacrima de aur a celei dintâi steluțe*, etc. Prin aceasta ne face să vedem foarte viu lucrurile și ne produce o încântare sufletească. E o vorbire sau *stil poetic*.

T O A M N A

*Nu mai sunt pe luncă flori,
Văile-s deșarte.
Țipă cârduri de cocori
Pribegind departe...*

*Și văzduhul s'a 'norat,
Ninge sus la munte...
Trec pe vale, la iernat,
Turmele mărunte...*

*Plâng tilinci, tălângi răspund.
Soarele apune.
Glas de bucium sună 'n fund
Ca o rugăciune...*

St. O. Iosif
Din „Poezii“

Exerciții de vorbire.

Se va învăța în clasă, pe de rost poezia, ținându-se seamă ca tonul să fie potrivit cu simțirea ce rețese dintr'însa și de pauzele arătate de punctuație.

Compușere.

Poetul St. O. Iosif ne arată cum se înfățișează toamna, dându-ne câteva note caracteristice: dispariția verdeții și a florilor din luncă, plecarea păsărilor călătoare, întunecarea văzduhului și coborîrea turmelor la câmpie, pentru iernat.

Din întreaga poezie se desprinde un sentiment de tristeță, accentuat în ultima strofă.

Compoziția în care se arată înfățișarea ființelor și a lucrurilor se numește DESCRIERE.

Elevii vor descrie o zi de toamnă. Vor arăta:

1. — Cum e dimineața (cerul, temperatura).
2. — Ce înfățișare are natura (câmpul, pomii, etc.).
3. — Cum se simt oamenii.
4. — Ce simțire le produce o zi de toamnă.

Exerciții de scriere.

După ce se va fi învățat bine poezia *Toamnă*, elevii vor reproduce-o în scris din memorie. Și apoi vor controla cu cartea greșelile.

S I N G U R Ă

Era veșnic tăcut satul acela de pescari, pierdut, departe pe malul mării; dar mai pustiu și jalnic părea acum spre toamnă, când se găteau și berzele să plece în lunga lor călătorie.

Norii alergau nebuni pe bolta sură a cerului și pete negre se formau sub ei, pe marea albastră sinilie, care se frământa, izbindu-se în clocot de malul nisipos și sterp.

Doi ploi — singurii în tot satul — din dreptul biseri-cuței vopsite în verde, se văitau îndoiți spre pământ de vântul ce mugea turbat din spre largul mării.

În bătătura caselor tupilate sub acoperișele de stuf, câteva femei, cu mâinile streășină la ochi, căutau lung, cer-cetător, departe în zare.

Pe întinderea nemărginită a mării, câteva puncte negre se iveau ridicându-se pe crestele albe ale valurilor și apoi se pierdeau iar, coborînd în golul ce-l făcetu valurile în jocul lor nebun și sbuciumat.

Erau bărcile mici și negre ale pescarilor, ce se duceau la plasele și cârligele așezate departe în mare.

Ce dimineață urită era în ziua aceea!

Fâlfâituri dese de aripi se auzeau din când în când: berzele își părăseau cuiburile de stuf, pregătindu-se de drum.

După ce s'au strâns toate înălțându-se grămadă, una câte una și-au luat locul la rîndul lor, în șirul lung ce s'a pornit în mers întins, plutind prin înălțime.

Numai una, o singură barză mare, bătrână, rămase jos cu gâtul întins înainte, mișcând mereu ciocul deschis.

Sta locului, privind cu ochii mari, țintă, la șirul care se pierdea în depărtare, plutind ușor ca o panglică neagră, întinsă în spațiu, sub bolta cerului înnoțat.

Sărmana!... avea o aripă tăiată.

Mai făcu o ultimă sforțare desperată; își desfăcu singura aripă ce o avea: un fâlfâit grăbit, întrerupt, și se înălță o clipă, căzând apoi într-o coastă pe acoperișul bisericii.

Ținându-și aripa încă întinsă, rămase acolo cu pliscul în sus, zăcând așa singură, stingheră, căutând cu jale la cei ce o lăsau...

Copiii, adunați la jocuri nebunatice în bătătura bisericii din sat, adesea o luau la țintă, lovind cu pietricele sărmana pasăre care zăcea părăsită, cu ciocul ascuns sub singura-i aripă; și uneori, când pe deasupra trecea în sbor spre mare vreun cârd de călători, ea se deștepta și, ridicându-și capul, căta cu gâtul întins înainte, spre orizont departe, până ce nu se deslușea liniuța aceea neagră, care se pierdea tremurând ușor prin zarea plumburie din spre miazăzi...

Jean Bart (Eugeniu P. Botez)

Din cartea „Jurnal de bord”

LĂMURIRI: *sinilie* — albastrie, de culoarea scrobelei albastre.

Exerciții de vorbire.

Elevii vor povesti o întâmplare din care să se vadă suferința unui animal rănit.

JEAN BART e numele literar al lui *Eugeniu Botez* (1884—1933), fost ofițer de marină. Ne-a dat frumoase povestiri, cele mai multe din viața marinarilor (*Prințesa Bibița*, *In d. Ită*, *Datorii uitate*, romanul *Europolis*). Însemnările sale de călătorie (*Jurnal de bord*, *Peste Ocean*) se citesc cu multă plăcere.

Ortografie.

Scrierea cu i, ii, iii.

Scriem cu *i* oriunde se aude un *i* plenison sau semison. În deosebire se fac greșeli în scrierea lui *i* la sfârșitul cuvintelor. Să nu uităm a scrie *i* la sfârșitul cuvintelor: **adunați, îndoiți, cărți, toți, aleși, lași**; tot așa la cuvintele terminate în *și*: **insuși, însăși, acuși, iarăși, cătuși**.

Scriem eu *ii* acolo unde se aud doi *i*:

1. — În mijlocul cuvintelor, la: **cuviniță, fiică, fiind, ființă, prință, viitor, cunoștiință, înființa, etc.**

Scriem însă: **cunoștiință, a încunoștiința**.

2. — La sfârșitul cuvintelor, la pluralul masculin articulat: **norii, oamenii, singurii, alții, etc.** sau la gen.-dat. singular al femininelor (articulate): **mării, bisericii**.

3. — La sfârșitul formei de plural nearticulat al unor substantive care au *i* în rădăcină: **copii, filii, vizitii, datorii**.

4. — În substantive feminine și ambigene la plural articulat: **datoriile, câmpiile (datorii, câmpii), principiile (principii) studiile (studii)**.

5. — La verbe ca: **știi, vii, scrii** (persoana 2-a singular) **veniți, doriți** (persoana 1-a sing. perfectul simplu, conj. a 4-a).

Scrim cu **iii** :

Pluralul articulat al substantivelor masculine care au **i** în rădăcină: **copiii, fiii, vizitiii, scătiii** ; tot așa adjectivele **viii, auriii**

Treptat odată cu lecțiile de gramatică, elevii vor deprinde mai bine și mai lămurit scrierea acestei vocale simple, duble sau întreite.

Scrierea cu **nn**.

Scriem cu doi **n** în cuvintele compuse din **în** și altă vorbă care începe cu **n**. Exemple : **innăbuș, innădușit, innec, innegresc, innop-
ta, innorat, innota, innoit.**

G R O Z A

Galben ca făclia de galbenă ceară
Ce-aproape-i ardea,
Pe-o scândură veche, aruncat afară,
De somnul cel veșnic Groz' acum zăcea.
Iar după el nime, nime nu plângea!

Poporu 'mprejuru-i trist, cu 'nfiorare,
La el se uita.
Unii făceau cruce; alții, de mirare,
Cu mâna la gură capul clătina
„Și 'ncet lângă dânsul își șoptea așa:

„El să fie Groza cel vestit din țară
„Și 'n sânge 'ncruntat!
„El să fie Groza, cel ce ca o fiară,
„Fără nicio grijă de negrul păcat,
„A stins zile multe și legea a călcat!“

Un moșneag atuncea, cu o barbă lungă,
La Groza mergând,
Scoase doi bani netezi din vechea sa pungă
Lângă mort îi puse, mâna-i sărutând,
Mai făcu o cruce și zise plângând:

„Oameni buni! an iarnă, bordeiu-mi arsese
„Și pe un ger cumplit,
„Nevasta-mi cu pruncii pe câmp rămăsese!
„N'aveam nici de hrană, nici țol de 'nvelit,
„Și nici o putere!... eram prăpădit!

„Nu așteptam alta din mila cerească
„Decât a muri,
„Când creștinul ista, Domnu' l-odihnească!
„Pe-un cal alb ca iarna în deal se ivi
„Și-aproape de mine calul își opri.

„Nu plânge, îmi zise, n'ai grijă, Române,
„Fă piept bărbătesc;
„Na, să-ți cumperi haine și casă și pâne...
„Și de-atunci copiii-mi, ce-l tot pomenesc,
„Oameni buni! de-atuncea în tihnă trăiesc“.

Și sărutând mortul, bătrânul moșneag
Oftă și se duse cu al său vechiu toiag.
Iar poporu 'n sgomot strigă, plin de jale:
„Dumnezeu să ierte păcatele sale!“

V. Alecsandri
Din „Poezii“

Exerciții de vorbire.

Cum l-a judecat poporul pe Groza, după ce a auzit spusele moșneagului?
Elevii vor arăta rolul haiducilor în vechime: pedepsirea cio-
coilor hrăpăreți și ajutorarea celor săraci și oropsiți.

DĂNILĂ PREPELEAC

Erau odată într'un sat doi frați și amândoi erau însu-rați. Cel mai mare era harnic, grijuliv și chiabur, pentru că unde pune a mână, pune și Dumnezeu mila, dar n'avea copii. Iară cel mai mic era sărac. De multe ori fugea el de noroc și norocul de dânsul, căci era leneș, nechitit la minte și nechibzuit la trebi; ș'apoi mai avea și o mulțime de copii! Nevasta acestui sărac era muncitoare și bună la inimă, iar a celui bogat era pestriță la mațe și foarte sgârcită. Vorba veche: „tot un bou și-o belea“. Frațele cel sărac — sărac să fie de păcate — tot avea și el o pereche de boi, dar colea: porumbi la păr, tineri, nalți la trup, țapoși la coarne, amândoi cudalbi, țintați în frunte, ciolănoși și grași, cum sunt mai buni de înjugat la car, de ieșit cu dâșii în lume și de făcut treabă. Dar plug, grapă, teleagă, sanie, car, tânjală, cârcie, coasă, hreapscă, țapoiu, greblă și câte alte lucruri ce trebuiesc omului gospodar, nici că se aflau la casa acestui om nesocotit. Și când avea trebuință de asemenea lucruri, totdeauna su-păra pe alții, iară mai ales pe frate-său, care avea de toate. Nevasta celui bogat de multe ori făcea zile fripte bărbatului, ca să-l poată descotorosi odată de frate-său. Ea zicea adeseori:

— Frate, frate, dar pita-i cu bani, bărbate.

— Apoi dă, măi nevastă, sângele apă nu se face. Dacă nu l-oiu ajuta eu, cine să-l ajute?

Nevasta, ne mai având încotro, tăcea și înghițea noduri. Toate ca toatele, dar carul său era de haimana. Nu trecea două, trei zile la mijloc, și se trezea la ușa ei cu Dănilă cumnatu-său, cerând să-i împrumute carul: ba să-și aducă lemne din pădure, ba făină dela moară, ba căpiți dela țarină, ba multe de tot.

— Măi frate, zise într'o zi cel mai mare istuilalt: mi-e lehamite de frăția noastră!... Tu ai boi, de ce nu-ți închi-

puești și-un car? Al meu l-a hârbuit de tot. Hodorog! încolo, hodorog! pe dincolo: carul se strică. Și-apoi știi vorba ceea: „dă-ți, popă, pintenii și bate iapa cu călcăile“

— Apoi dă, frate, zise istalalt, scărpinându-se în cap, ce să fac?

— Ce să faci? Să te 'nvăț eu: boii tăi sunt mari și frumoși; ia-i și-i du la iarmaroc, vinde-i, și cumpără alții mai mici și mai ieftini; iar cu banii rămași, cumpără-ți și un car și iaca te-ai făcut gospodar.

— Ia, știi că nu m'ai învățat rău? Așa am să fac.

Zicând aceste, se duce la dânsul acasă, își ia boii de funie și pornește cu ei spre târg. Dar, cum am spus, omul nostru era un om de aceia căruia-i mâncau câinii din traistă și toate trebile câte le făcea, le făcea pe dos. Târgul era cam departe și iarmarocul pe sfârșite. Dar cine poate sta împotriva lui Dănilă Prepeleac? (că așa îi era porecla, pentru că atâta odor avea și el pe lângă casă, făcut de mâna lui). El tuflește cușma pe cap, o îndeasă pe urechi și habar n'are. „Nici nu-i pasă de Năstasă; de Nichita, nici atâta“. Mergând el cu Duman și Tălășman ai săi, tot înainte, spre iarmaroc, tocmai pe când suia un deal lung și trăgănat, alt om venea dinspre târg cu un car nou, ce și-l cumpăraseră chiar atunci și pe care-l trăgea cu mâinile singur, la vale cu proptele și la deal cu opintele.

— Stăi, prietene, zise ist cu boii, care se tot smuceau din funie, văzând troscotul cel fraged și mândru de pe lângă drum, stăi puțin cu carul, c'am să-ți spun ceva.

— Eu aș sta, dar nu prea vrea el să steie. Dar ce ai să-mi spui?

— Carul dumitale parcă merge singur.

— D'apoi... mai singur, nu-l vezi?

— Prietene, știi una?

— Știu dacă mi-i spune.

— Hai să facem treampa; dă-mi carul, și na-ți boii! Nu vreau să le mai port grija 'n spate: ba fân, ba ocol, ba să

nu-i mănânce lupii, ba de multe de toate... Oiu fi eu vrednic să trag un car, mai ales dacă merge singur.

— Suggesti, măi omule, ori ți-i intradins?

— Ba nu suguesc, zise Dănilă.

— Apoi dar te văd că ești bun mehenghiu... zise cel cu carul; m'ai găsit într'un chef bun; hai, noroc să dea Dumnezeu! Să-ți aibi parte de car, și eu de boi!

Apoi dă carul, își ia boii, pleacă pe costișă într'o parte spre pădure și se cam mai duce. Istalalt, adică Dănilă, zice în gândul său:

— Taci, că-i cu buche; l-am potcovit bine... de nu cumva s'ar răzgândi; dar parcă nu era Țigan, să 'ntoarcă.

Apoi își ia și el carul și pornește tot la vale, înapoi spre casă.

— Aho! car nebun, aho! Când te-oiu încărcă sdravăn cu saci dela moară, ori cu fân din țarină, atunci să mergi așa!

Și cât pe ce, cât pe ce să nu-l ieie carul înainte. Dar dela o vreme valea s'a sfârșit și s'a început un deal; când să-l sue la deal, sue-l dacă poți!... Hârți! încolo; cârți! încolo... carul se da înapoi.

— Na! Car mi-a trebuit, car am găsit!

Apoi cu mare greu hartoește carul într'o parte, îl oprește în loc, se pune pe proțap și se așterne pe gânduri.

— Mă!... asta încă-i una! De-oiu fi eu Dănilă Prepeleac, am prăpădit boii; iar de n'oiu fi eu acela, apoi am găsit o căruță... Ba e Prepeleac, ba nu-i el...

Când iaca un om trecea iute spre târg, c'o capră de vânzare.

— Prietene, zice Dănilă, nu mi-i da capra ceea, să-ți dau carul ista?

— Apoi... dă... capra mea nu-i de cele săritoare, și-i bună de lapte.

— Ce mai la deal, la vale: bună, nebună, na-ți carul și dă-mi-o!

Cela nu se pune de pricină; dă capra și ia carul. Apoi așteaptă până vin alte care, de-l leagă dinapoia lor, și se duce în treaba lui spre casă, lăsând pe Dănilă gură-cască tot pe loc.

— Bun, zise Prepeleac. Ia, pe ista cu capra știu încaltea că bine l-am boit.

Ia apoi și el capra și pornește iar spre târg. Dar capra tot capră! se smunceă din toate părțile, încât îi era acum lehamite de dânsa.

— De-aș ajunge mai de grabă în târg, zise Prepeleac, să scap de râia asta.

Și mergând el mai departe, iaca se întâlnește c'un om ce venea dela târg c'o găscă în brațe.

— Bun întâlnișul, om bun, zise Dănilă.

— Cu bine să dea Dumnezeu!

— Nu vrei să facem schimb? să-ți dau capra asta și să-mi dai găscă.

— N'ai nimerit-o: că nu-i găscă, ci-i gânsac.

În sfârșit, dur la deal, dur la vale, unul mai dă, altul mai lasă și Prepeleac mărită capra! Apoi înșfacă gânsacul și pleacă tot înainte, spre târg. Când ajunse în târg, gânsacul țipa cât îi lua gura: ga! ga! ga! ga!

— Na! c'am scăpat de dracul, și-am dat peste tată-său: aista mă asurzește. Las că te'nsor eu și pe tine acuși, măi buclucașule.

Și trecând pe lângă un negustor cu pungi de vânzare, dă gânsacul pe o pungă de cele pe talger, cu baierile lungi, de pus în gât. Ia el punga, o sucește, o învârtește și-apoi zice:

— Na-ți-o frântă, că ți-am dres-o! Dintr'o pereche de boi, de-a mai mare dragul să te uiți la ei, am rămas c'o pungă goală. Măi! măi, măi! Doar știu că nu mi-i acum întâiași dată, să merg la drum; dar parcă dracul mi-a luat mintile.

Mai șade el cât șade, de cască gura prin târg, și-apoi

iși ia tălpășița spre casă. Și ajungând în sat, se duce drept la frate-său ca să-i ducă bucurie.

— Bine v'am găsit, bădiță!

— Bine-ai venit, frate Dănilă! Da mult ai zăbovit la târg!

— Apoi dă, bădiță; m'am pornit cu graba, și m'am întâlnit cu zăbava.

— Ei, ce veste ne mai aduci de pe la târg?

— Ia, nu prea bună! Bieții boișorii mei s'au... dus ca pe gura lupului.

— Vr'o dihanie a dat peste dânșii, ori ți i-a furat cineva?

— Ba i-am dat eu singur, cu mâna mea, bădiță.

Apoi spuse din capăt toată întâmplarea, pe unde-a fost și ce-a pățit; iar la urma urmelor zise:

— Ș'apoi ce mai atâta vorbă lungă? Dintr'o pereche de boi, m'am ales c'o pungă, și-apoi și asta pute-a pustiu, bădiță dragă.

— Mă, da drept să-ți spun, că mare nătărău mai ești!

— Apoi dă!... bădiță! pân' aici, toate-au fost cum au fost, da de-acum am prins eu la minte... Numai ce folos? Când e minte, nu-i ce vinde; când e brânză, nu-i bărbânță. Iaca îți dau și dumitale punga asta, că eu n'am ce face cu dânsa. Și te mai rog, pe toți dumnezeii, să-mi împrumuți măcar odată carul cu boii, s'aduc niște lemne din pădure la nevastă și la copii, că n'au scânteie de foc în vatră, sărmanii! Și-apoi ce-a da Dumnezeu! Cred că nu te-oiu mai supăra.

— Ptiu, mă! zise frate-său, după ce l-a lăsat să sfârșească. Se vede că Dumnezeu a umplut lumea asta cu ce-putut. Iaca-ți mai dau odată carul, dar asta ți-a fi cea de pe urmă.

Lui Dănilă atâta i-a trebuit. Ia acum carul cu boii frăține-său și pornește. Cum ajunge în pădure, chitește un copac care era mai mare și trage carul lângă el; și fără să dejuge boii, începe a tăia copacul, să cadă în car deo-

dată. Trebi de ale lui Dănilă Prepeleac!... Bocănește el cât bocănește, când pârrr! cade copacul peste car, de-l sfarmă și peste boi, de-i ucide!

— Na! că făcui pacostea și frăține-meu. Ei, ei, acum ce-i de făcut?... Eu cred că ce-i bine nu-i rău: Dănilă face, Dănilă trebuie să desfacă. Mă duc să văd n'oiu putea smomi pe frate-meu, să-mi împrumute și iapa, să fug apoi cu ea în lume; iar copiii și nevasta să-i las în știrea Celui de sus.

— Așa zicând, pornește și mergând pirn pădure, s'a ră-tăcit; după multă trudă și buimăceală, în loc să iasă la drum, dă de un heleșteu și văzând niște lișițe pe apă, svârrr! cu toporul într'insele, cu chip să ucidă vreuna și s'o ducă peșchiș frăține-său... Dar lișițele nefiind chioare nici moarte au sburat; toporul s'a cufundat și Prepeleac a rămas bătând în buze.

— Măi!... că rău mi-a mai mers astăzi! Ce zi pocită! Se vede că mi-a luat cineva din urmă!

Apoi dă din umere și pornește; mai merge el cât mai merge, până ce cu mare greutate găsește drumul. Apoi o ia la papuc și hai! hai! hai! hai! ajunge în sat la frate-său, și pe loc cârpește o minciună, care se potrivea ca nuca în părete.

— Frate, mai fă-mi bine și cu iapa, să mân boii de călare. În pădure a plouat grozav și s'a făcut o mazăgă și un ghețuș, de nu te mai poți de fel ținea pe picioare.

— Mă! zise frate-său, se vede că tu ai fost bun de călugărit, iar nu de trăit în lume, să necăjești oamenii și să chinuești nevasta și copiii! Haiți! lipsești dinaintea mea: și du-te unde a dus surdul roata și mutul iapa, ca să nu mai aud de numele tău!

— Iapa! Las pe Dănilă, că știe el unde-a duce-o: să-și ieie iertăciune dela boi și ziua bună dela car. Apoi iese pe ușă, pune mâna pe iapă și pe-o secure și tunde-o! Când se trezește frate-său, ia iapa dacă ai de unde! Prepeleac era tocmai la heleșteul din pădure, să caute topo-

rul. Aici, îi trăsni în cap lui Dănilă că el ar fi bun de călugăr, după vorbele frăţine-său.

— Am să drez o mănăstire pe pajiştea asta, de are să se ducă vestea în lume, zise el. Şi deodată se şi apucă. Face mai întâi o cruce şi-o înfige în pământ, de însemnă locul. Apoi se duce prin pădure şi începe a chiti copacii trebuitori: ista-i bun de amânare, cela de tălpi, ista de grinzi, ista de tumurugi; cela de costoroabe; ista de toacă; şi tot aşa dondăind el din gură, iaca se trezeşte dinaintea lui c'un drac ce ieşise din iaz.

— Ce vrei să faci aici, măi omule?

— Da nu vezi?

— Stăi, mă: nu te-apuca de năzbâtii. Iazul, locul şi pădurea de-pe aici sunt ale noastre.

— Poate-i zice că şi raţele de pe apă sunt ale voastre, şi toporul meu din fundul iazului. V'oiu învăţa eu să puneţi stăpânire pe lucrurile din lume, cornoraţilor!

Dracul, neavând ce-i face, huştiuluc! în iaz şi dă de ştire lui Scaraoschi despre omul lui Dumnezeu, cu năravul dracului. Ce să facă dracii? Se sfătuiesc între dânşii şi Scaraoschi, căpetenia dracilor, găseşte cu cale să trimită pe unul din ei, c'un burduf de bivoli, plin cu bani, să-l deie pustnicului Dănilă, ca să-l poată mătura de acolo.

— Na-ţi, măi, bani! zise dracul trimes; şi să te cărăbăneşti de-aici; că de nu, e rău de tine!

Prepeleac se uită la cruce, se uită la drac şi la bani...; dă din umere, şi-apoi zice:

— Aveţi noroc, spurcaţilor, că-mi sunt mai dragi banii decât pustnicia, că v'aş arăta eu vouă!

Dracul răspunse:

— Nu te pune în poară, măi omule, cu împăratul iazului; ci mai bine ia-ţi bănişorii şi caută-ţi de treabă.

Apoi lasă banii şi se întoarne la heleşteu, unde găseşte pe Scaraoschi tare mâhnit pentru pierderea unei comori aşa de mari, cu care ar fi putut dobândi o mulţime de

suflete. Prepeleac în acest timp se chitea, cum ar face să vadă banii acasă la dânsul.

— Bun, zise Dănilă. Nici asta nu se ia din drum. Tot mănăstiri să croieşti, dacă vrei să te bage dracii în seamă, să-ţi vie cu bani de-a-gata la picioare şi să te faci putred de bogat.

Pe când se îngrijea el cum să ducă banii acasă, iacă un alt drac din iaz i se înfăţişează înaintea, zicându-i:

— Măi, omule! Stăpănu-meu s'a răsgândit; el vrea mai întâi să ne încercăm puterile, şi-apoi să iei banii.

— Ia, acu-i acu, zise Prepeleac, în gândul său, oftând. Dar este o vorbă: „tot bogatul mintos şi tânărul frumos“ Dănilă mai prinsese acum la minte.

— Puterile? Ei, cum şi în ce fel?

— Iată cum: dintru'ntâi şi dintru'ntâi, care dintre noi amândoi va lua iapa ta în spate şi va înconjura iazul de trei ori, fără s'o puie jos şi să se răsufle, ai aceluia să fie banii. Şi cum zice, şi umflă dracul iapa în cărcă şi într'o clipă înconjură iazul de trei ori. Prepeleac văzând atâta putere din partea dracului, nu-i prea veni la socoteală, dar tot îşi ţinu firea şi zise:

— Măi Michiduţă, doar eu te credeam mai tare decât eşti. Aşa-i că tu ai luat iapa în spate? Inşă eu ţi-o luam numai între picioare; şi îndată se şi asvârle pe iapă şi înconjoară iazul de trei ori, fără să se răsufle. Dracul atunci se miră mult de asta şi, neavând ce mai zice, iscodi alta.

— Acum să ne întrecem din fugă, zise el.

— Măi, Michiduţă! da cu mine ţi-ai găsit că poţi tu să te întreci din fugă?

— D'apoi cu cine?

— Vino încoace, să-ţi arăt eu cu cine!

Apoi merge împreună cu dracul în nişte porumbrei, unde vede un iepure dormind, şi i-l arată.

— Vezi tu colo pe cineva înghemuit jos şi mititel?

— Văd.

— Acela-i copilul meu cel mai mic. Aține-te! Și când l-oiu trezi din somn, să te iei după el. Și-odată și strigă: u! ta! na! na! na!...

Atunci iepurele sare, și dracul după el. Fug ei cât fug, și dela o vreme dracul pierde urma iepurelui. Până acum toți râdeau de Prepeleac, dar acum a ajuns el să râdă și de dracul. Pe când Dănilă se ținea cu mâna de inimă, râzând de prostia dracului, iaca și acesta se înturnă găfâind.

— Mă! da sprinten și sprintăroiu copil mai ai, drept să-ți spun! când aproape, aproape să pun mâna pe dânsul, i-am pierdu urma, și să te duci, Duluță!

— Seamănă cu tătâne-său, sireicanul, zise Dănilă. Ei? mai ai poftă să te întreci și cu mine?

— Ba mai pune-ți pofa în cuiu!... Mai bine să ne întrecem din trântă.

— Din trântă? Doar de ți-e greu de vieață. Mă! tot am auzit din bătrâni că dracii nu-s proști; d'apoi cum vād eu, tu numai nu dai în gropi, de prost ce ești. Ascultă, eu am un unchiu bătrân de 999 ani și 52 de săptămâni, și de-l vei putea trânti pe dânsul, atunci să te încerci și cu mine; dar cred că ți-a da pe nas!

Zicând acestea, pornește înainte și face semn dracului cu mâna, să vie după el. În fundul pădurii, sub niște stânci, se afla o vizuine de urși, peste care dăduse Prepeleac, umblând câteodată, ca pustnic ce se găsea, după vânători sălbatici și după smeură. Ajungând ei aproape, Dănilă zise:

— Iaca lăcașul unchiului meu. Intră înlăuntru; ai să găsești dormind în cenușă, cu nasul în tăciuni. De vorbi nu poate vorbi, că măselele și dinții i-au căzut mai bine de-o mie de ani...

Dracul, când n'are ce face, știți ce face... Intră înlăuntru și începe a-și purta codița cea bârligată pe la nasul unchiașului. Atâta i-a trebuit lui moș Ursilă și-apoi las pe dânsul! Deodată sare mânios din bârlog, haț! dracul sub

suoară și-l strânge cu atâta putere, de era bietul drac să-și deie sufletul, și ochii i-au ieșit afară din cap, cât cepele de mari.

— Na! nu cauți și-o găsești, zise Dănilă, care privea de departe vâlmășagul acesta și se strica de râs. Dar nu știu ce face dracul, că face el ce face și, cu mare greu, scapă din labele lui moș Ursilă. Dănilă, cum vede pe drac scăpat, bun teafăr... se face că-l scoate.

— Ia las măi omule, las! nu-ți mai face obraz. Dacă ai știut că ai bunic așa de grobian, pentru ce m'ai îndemnat să mă lupt cu el?

— De ce? Nu ți-a plăcut? Hai și cu mine!

— Cu tine, și numai cu tine m'oiu întrece din chiuit, și care-a chiui mai tare, acela să ție banii.

Bun!... zise Dănilă, în gând; las că te-oiu chiui eu!... Măi, Michiduță! Ia, chiue, tu întâi, să aud cum chiui.

Atunci dracul se crăcește c'un picior la asfințit și cu unul la răsărit; s'apucă sdravăn cu mâinile de torțile cerului, cascade o gură cât o șură, și când chiue odată, se cutremură pământul, văile răsună, mările clocotesc și peștii din ele se spărie; dracii ies afară din iaz câtă frunză și iarbă și oleacă numai, de nu s'a risipit bolta cerului. Dănilă însă ședea călare pe burduful cu banii și ținându-și firea, zise:

— Mă! da numai așa de tare poți chiui? Eu mai nu te-am auzit. Mai chiue odată! Dracul chiue și mai grozav.

— Tot nu te-am auzit. Incă odată!

Dracul chiue și-a treia oară, așa de tare, de credeai că s'a rupt ceva într'insul.

— Acum nu te-am auzit nici atâta... Așa-i c'a venit și rândul meu?

— Mai așa!

— Măi, Michiduță, când oi chiui eu, ai să asurzești și ai să-ți sară creierii din cap. Înțelega-i tu? Insă eu îți priesc bine, dacă-i vrea să mă asculte.

— În ce fel?

— Ia, să-ți leg ochii și urechile s'un ștergar, dacă vrei să mai trăiești.

— Leagă-mi ce știi și cu ce știi, numai să nu mor!

Atunci Dănilă leagă strâns c'un ștergar gros, de câlți, ochii și urechile dracului, ca la „baba oarba”; apoi ia o drughineată groasă, de stejar, în mână, căci cât era de pustnic Dănilă, tot mai mult se bizuia în drughineată decât în sfânta cruce, și pâc! la tâmpla dracului cea dreaptă, una!

— A... leu! destul! nu mai chiui.

— Ba nu! stăi, Sarsailă! tu cum ai chiuit de trei ori? Trosc! și la stânga, una.

— Va... leu! destul!

— Ba nu-i destul; și-i mai tragă și'n numele Tatălui, una.

— A... uleo! strigă dracul, îngrozit, și cu ochii legați, cum era, văicărindu-se grozav și svârcolindu-se ca șarpele, se aruncă în iaz, spunând lui Scaraoschi cele întâmplare și că nu-i de șuguit cu vrăjitorul acesta!...

Dănilă însă ofta din greu lângă burduful cu bani și se tot frământa cu gândul, ce-i de făcut? Când iaca al treilea drac i se înfățișează înaintea, c'un buzdugan strașnic de mare în mână, pe care îl trânteste la pământ și zice:

— Măi, omule! ia acum să te văd. Cine-a asvârli buzduganul ista mai tare în sus, ai aceluia să fie banii.

— Na! Dănilă — zise el în gândul său — așa-i c'ai sfeclit-o? Dar vorba ceea: „nevoia învață pe căraș”. Ian svârle-l tu întâi, măi dracule!

Atunci, dracul ia buzduganul de coadă, și când îl svârle se sue așa de tare, de nu se mai vede; și abia după trei zile și trei nopți, căzând jos cu mare strășnicie, s'a cufundat în fundul pământului, de unde s'au sguduit temeliile lumii.

— Ia svârle-l și tu acum, zise dracul îngâmfat.

— L-oiu svârli eu, nu te îngriji; dar scoate-l mai întâi la fața pământului, cum a fost și la tine.

Dracul ascultă și-l scoate.

— Haiti! mai repede, mai repede că n'am timp de așteptat.

— Mai îngăduiește puțin, tartorule, că nu te trag copiii de poale.

Dracul îngăduie, că n'are încotro. Nu trecu mult și ziua se călători. Cerul era limpede și luceferii sclipitori râdeau la stele; iară luna, scoțând capul de după dealuri, se legăna în văzduh, luminând pământul.

— Da nu-l mai asvârli, omule?

— Ba am să-l asvârli de-acum; dar îți spun înainte, să te ștergi pe bot despre dânsul.

— De ce?

— Iaca de ce: vezi tu colo în lună niște pete?

— Le văd.

— Acolo-s frații mei din ceea lume. Și, Doamne, mare nevoie mai au de fier, pentru potcovit caii. Uită-te bine și vezi cum îmi fac semn cu mâna, să le dau buzduganul ista.

Și-odată și pune mâna pe dânsul.

— Stăi, nepriceputule! că buzduganul ista îl avem lăsat moștenire dela strămoșul nostru și nu-l putem da nici pentru toată lumea; și odată-i și smucește buzduganul din înână și fuge cu el în iaz, spunând lui Scaraoschi ce era să pătească cu buzduganul. Atunci Scaraoschi, îngrijit și mânios grozav, chemă înaintea sa toată drăcimea și bătu din picior, strigând:

— Acum, în clipă, să se aleagă unul dintre voi, care să meargă și să afurisească pe acest procler și vrăjmaș cumplit. Pe loc și vine unul înaintea sa, tremurând.

— Să trăiți, Mășăvia Voastră! Eu mă duc să îndeplinesc nelegiuita voastră poruncă.

— Mergi! și dac'ai fi meșter și-i izbuti, să știi c'am să te fac mai mare.

Atunci dracul pornește c'o falcă 'n cer și cu una în pământ și într-o clipă și ajunge la pustnicul Dănilă.

— Măi omule, zise dracul. Tu, cu șmichiriile tale, ai turburat toată drăcimea; da acuși am să te vâr și eu în toate grozile morții. Hai să ne blăstămăm, și care dintre noi amândoi a fi mai meșter, acela să ieie banii! Și-odată și 'ncepe dracul a boscorodii din gură și a descânta, că nu știu ce face, de-i pocnește lui Dănilă un ochiu din cap. Săracul Prepeleac! se vede că i-a fost scris, tot el să răsplătească și păcatele iepei frăține-său, ale caprei, ale gânsacului logodit și ale boilor uciși în pădure...

Doamne! Multe mai are de pătimit un pustnic adevărat, când se depărtează de poftele lumești și se gândește la fapte bune!... Prepeleac pustincul se stricase acum de tot cu dracul... Și-apoi ce este mai gingaș decât ochiul? Dănilă crăpa de durere! Dar oricât îl durea de tare, el tot își ținu inima cu dinții și zise:

— Nu mă sperii tu cu de al de-aceste, demon spurcat ce ești. Am să te fac să-ți muști mâinile și să mă pome-nești în toată vieța ta!

— Dă, dă, nu mai dondăni atâta din gură și blastămă și tu acum, să te văd cât ești de meșter.

... Ai să iei burduful cu banii în spate și-ai să mergi la casa mea; căci blăstămurile părintești nu-s la mine. In-țeles-ai?

Și cum zice, încalecă și Dănilă pe burduf; iară dracu-umflă în spate și sboară iute ca gândul, taman la casa lui Dănilă Prepeleac. Copiii și nevasta lui, când au văzut un bivoli sburând pe sus, au rupt-o de fugă, înspăimântați. Dănilă însă a început a-i striga pe nume; și ei, cunoscând glasul lui, s'au oprit.

— Dragii tatei băieți! Ian veniți încoace și aduceți cu voi și blăstămurile părintești: ragila și piepteni de piep-tănat câlți!

Băieții încep a curge toți, care dincotro cu blăstămu-rile părintești în mână. Ii venise acum și lui Dănilă apa la moară.

— Puneți mâna copii, pe jupânul ista, și începeți a-l blăstăma cum îți ști voi mai bine, ca să-i placă și dumi-sale...

Atunci, lasă pe copii, că și dracul fuge de dânșii. Au tăbărit cu toții pe dânșul și l-au schingiuit, după placul lui Dănilă. Și-a început dracul a țipa cât îi lua gura; și scă-pând cu mare greu din mâinile lor, hârșcâit și stâlcit cum era, a lăsat și bani și tot și s'a dus pe urlați, după ceilalți.

Iar Dănilă Prepeleac, ne mai fiind supărat de nimeni și scăpând acuma deasupra nevoii, a mâncat și a băut și s'a desfătat până la adânci bătrânețe, văzându-și pe fiii fiilor săi împrejurul mesei sale.

I. Creangă

Din „Povești”

LĂMURIRI hreapcă — un fel de greblă fără coadă, cu colții lungi, așezată la coasă. Ea slujește la cositul orzului și ovăzului; era de haimana — era mereu pe drumuri; treampă — schimb; e cu buche — e cu rost; hartoește — răstoarnă; l-am boit — l-am înșelat; bărbânfă — putinică de păstrat brânză; chitește — pune ochii pe (copac); a smomi — a amăgi; peșchiș — dar; amânare — grindă groasă, din care se fac stâlpii ce susțin costroabele; tumurugi — butuci scurți și groși; costoroabe — bărne late și groase, așezate pe capetele grinzilor casei, sus în dreptul prispei. În ele se prind căpriorii acoperișului casei; să te cărăbănești — să pleci (vorbă de dispreț); nu te pune în poară — nu te pune rău; mintos — cu minte; porumbei — copăcei deși și mici, care fac fructe acre; grobian — bătăran; proclat — afurisit; ragilă — scândurică de lemn, pe care sunt bătute țepi de fier, printre care se trage cânepa sau inul melițat, ca să se curețe de puzderie.

Exerciții de vorbire.

Ce fel de om era Dănilă? Cum se arată în prima parte a bas-mului? Dar în a doua? Arătați locul de unde se schimbă. Când seamănă cu Tândală și când seamănă cu Păcală din poveștile poporului?

Computere.

În această bucată de citire ni se povestesc fapte închipuite și su-pranaturale. E un basm (o poveste).

Profesorul va ajuta pe elevi să elimine, recitind bucată, părțile neesențiale, pentru a rezuma povestea.

Gramatică.

Adjectivul. (§§ 39—43). Pronume posesiv. (§§ 51—54). Pronumele de reverență (§§ 47—49). Interjecția (§ 108).

Ortografie.

Scrierea cu s. și z.

Scriem cu s :

1. — Oriunde se aude lămurit s.
2. — In cuvintele care încep cu s, chiar înainte de b, d, g, l, m, n, r (Când se rostește aproape z) sbura, sbat, sbucium, sdravăn, sgăria, sgudui, sgărcit, slab, smeură, smuci, svârcoli, svârli.
3. — In corpul cuvintelor, înainte de m, n, l, r (când se aude aproape z): basm, cismă, casnă, îndrăsnesc, trăsni, pâslă.
4. — In cuvintele care încep cu des : desarmare, desordine, desumflat, desbin, desboiesc, desgust, desleg, desmierd, desnod, desrobesc, desvâț, deschid, desgheț, etc.
5. — In cuvinte mai nouă, ca: basin, disertație, disolva, furnisor, resort, vitesă, censură, sens, transitiv, filosofie, unde mulți rostesc cu z.

Scriem cu z :

1. — Unde se aude lămurit z.
2. — In corpul cuvintelor, înainte de b, d, g (unde nu se aude lămurit z): năzbătie, buzdugan, brazdă, mazăgă, guzgan, etc.
3. — In cuvintele care încep cu bez, iz, răz : bezmetic, beznă, izbuti, izbândă, izvor, războiu, răzbun, răzgândi, răzleț, etc.
4. — In cuvinte mai nouă, ca: aviz, caz, cauză, francez, gaz, poezie, prezent, rezumat, etc.

INVĂȚĂTURA LUI TRĂSNEA

D'apoi lui Trăsnea, săracul, ce-i pățea sufletul cu gramatica! Odată îmi zise el, plin de mahnire:

„Ștefănescule, astăzi nu mai mergem la școală, că nu știu tabla și vreau să învăț pe mână la gramatică. Mă rog ție, hai cu mine la câmp spre Folticenii-Vechi; vom învăța împreună, sau câte unul: eu la gramatică, și tu la ce-i vrea; apoi mi-i asculta, să vedem nu s'a prinde și de capul meu ceva? Lasă că nici la celelalte nu prea pot învăța, cu slova asta nouă care a ieșit; însă afurisita de gramatică îmi scoate peri albi, trăsni-o ar fi s'o trăs-

nească! Am s'o iau și eu din capăt și poate cu tine am să mă pot desluși...

Mă potrivesc lui Trăsnea și ne ducem împreună. Și era un ger uscat prin luna lui Noemvrie, și bătea un vântișor subțire în ziua aceea, de-ți frigea obrazul!

Cum ajungem la câmp, Trăsnea se tologește pe un hat și începe la gramatică din capăt, întrebarea și răspunsul întâiu:

Întrebare: Ce este gramatica română?

Răspuns: Gramatica română este arta ce ne învață a vorbi și a scrie o limbă corect.

Iar în altă ediție:

Gramatica este o învățătură ce ne arată modul de a scrie bine într-o limbă...

Ei, ei! de acum drege-ți vocea, măi Trăsneo, și descurcă-te, dacă poți. Iar la a treia pagină, îndată altă năzbătie:

Întrebare: Câte părți are gramatica română?

Răspuns: Gramatica are patru părți care sunt: 1. Etimologia, 2. Sintaxa, 3. Ortografia și 4. Prozodia.

Întrebare: Ce ne învață fiecare din părțile aceste?

Răspuns: 1. — Etimologia ne învață a cunoaște părțile vorbei, adică analizul gramatical. 2. — Sintaxa ne învață a lega părțile vorbei după firea limbii noastre, adică sintezul gramatical. 3. — Ortografia ne învață a scrie bine, adică după regulile gramaticii. 4. — Prozodia ne învață a accentua silabele și a le rosti după firea cuvintelor și scopul ce-l avem în vorbire.

Apoi: mi-ți-i, ni-vi-li, me-te-îl-o, ne-ve-i-le. Și alte iznoave hăzoase ca aceste. Mai pune la socoteală că și Trăsnea era înaintat în vârstă, bucher de frunte și tâmp în felul său... Ș'apoi gândiți că Trăsnea citea întrebarea și răspunsul, fiecare pe rând, rar și lămurit, ca să se poată înțelege ceva? Nu așa, necredincioșilor, ci iată cum: „Ce este gramatica română, este... ce este, este arata... nu

arata, artea... artea, ce... ce... ce ne învață, învață..., ce este, este, este... este arata, uite dracu! nu arata, artea ce ne învață... ce este. este"... Și tot așa dondăinind foarte repede, bâlbâit și fără pic de cugetare, până la „a scrie într'o limbă corect" rar ajungea sărmanul! Și după ce turba de cap hăt bine, mă striga să-l ascult, că știe. Luam eu cartea din mână lui și-l întrebam: „Ce este gramatica, măi Trăsnea?" Iar el, închizând ochii, răspundea iute, iute și mornăit, cum cer calicii la pod:

— Ce este gramatica română, este... ce este, este... și celelalte după obicei, schimonosind cuvintele și îndrăgându-le fără nicio noimă, de-ți venea să-i plângi de milă!

— Nu așa, măi Trăsnea!

— Da cum?

— Nu mai zice română, și spune numai răspunsul; ce ai cu întrebarea? Și se și opintea el, într'o privire, să răspundă bine, dar de geaba; se încurca și mai rău, începea a ofta și-i venea să-și spargă capul.

— Mai lasă-mă oleacă, zicea el necăjit; și, când te-oiu striga să vii iar, să mă ascuți; și de n'oiu ști nici atunci, apoi dracu' să mă ieie! Dă, gramatica să zicem că n'o înțeleg și s'o lăsăm la o parte; artea asemenea; corect, tiji. D'apoi „română, este... ce... ne învață a vorbi și a scrie bine într'o limbă?" parcă-s cuvinte românești, ce naiba! Numai și aici trebuie să fie ceva!... „a vorbi și a scrie bine într'o limbă", îndrăcit lucru! Cum „să scrii într'o limbă?" Poate cu limba, mai știi păcatul! Pe semne că noi, cum s'ar prinde, las' că de scris, talpa gâștei; dar apoi și de vorbit, păcatele noastre, se vede că vorbim pogan și rău de tot; nu românește, țărănește... Doamne, Doamne! Învațat trebuie să fie și acel care face gramatici! Încă și în gramatică stau eu și văd că masa tot masă, casa tot casă și boul tot bou se zice, cum le știu eu dela mama. Poate celelalte bâzdăgăanii: artea, corect, pronunțate, analizul, sintezul, prozodia, ortografia, sintaxa.

etimologia, concrete, abstracte, conjunctive: mi, ți, i, ni, vi, li; me, te, îl, o, ne, ve, i, le" și altele de seama acestora să fie mai românești; și noi, prostimea, habar n'avem de dănele! Noroc mare că nu ne pune și să le cântăm, c'ar fi mai rău de capul nostru cel hodorogit! Decât țaran, mai bine să mori! Hai, du-te, Ștefănescule, că m'apuc de învățat...

Când m'am întors, zărghitul de Trăsnea sta tolănit pe hat cu gramatica sub nas și habar n'avea de frig. „Sărace, sărace! Decât așa, mai bine te făcea mă-ta mânz și te mâncau lupii", zic eu în mine.

— He! Trăsnea, mă! școală! Știi tabla?

Sare el de jos, îl ascult: cleiu.

— Haidem acasă, măi Trăsnea, că m'a răzbit foamea și frigul și mor de urît aicea pe câmp!

— Da, că și eu. Ducă-se dracului de gramatică! Mi s'a înăcrit sufletul de dânsa! Și osebit de asta, nici nu mi-e bine.

— Un fel de lene, amestecată cu slăbiciune, nu-i așa?

— Ba chiar ai nimerit: un fel de leșin la inimă, amestecat cu întinsori, sau cam așa ceva.

— Poate fiorele gramaticii, zic eu.

— Mai știi păcatul? Poate că ș'aceea să fie, zise Trăsnea; căci dracul s'o ieie! cum pui mâna pe dânsa, îndată-ți vine somnul... Ce umblăm noi, chinuindu-ne cu gramatica, Ștefănescule? Haidem!

Și ne înoarcem noi la gazdă pe la asfințitul soarelui, mâncăm ce mâncăm, ș'apoi rugăm pe moș Bodrângă să ne cânte; și unde nu se adună o mulțime de dascălime la noi, căci aici era staniștea lor; și ne întărtăm la joc, știi coala, ca la vârsta aceea, de nici simțirăm când a trecut noaptea. Și așa am scăpat și eu de urît, și Trăsnea de bolborosit prin somn: ce este gramatica română, este... ce este... este... ca alte dăți.

Ion Creangă

Din „Amintiri din copilărie"

LĂMURIRI : *se tologește pe un hat* — se tolănește pe un loc nearat (între ogoare); *arta* — arta; *a accenta* — a accentua; *iznoavă* — născocitură; *bucher* — tipicar; *mornăit* — mormăit; *tiji* — asemenea; *pogan* — urît; *zărghit* — smintit; *staniște* — loc de adunare (al oilor).

ION CREANGĂ (1837—1889) s'a născut în satul Humulești, județul Neamț. A fost institutor în Iași. În *Amintiri* ne-a povestit cu mult haz întâmplări din copilăria sa. A scris istorioare, povești și anecdote frumoase (*Harap alb*, *Capra cu trei iezi*, *Ursul păcălit de vulpe*, *Prostia omenească*, *Punguța cu doi bani*, *Moș Ion Roată* ș. a.).

În toate operele sale, Creangă ne înfățișează viața dela țară, în graiul său moldovenesc, vioiu, plin de farmec.

Exerciții de vorbire.

Ce fel de școlar era Trăsnea? De ce nu putea învăța?

Compunere.

Elevii vor face o compoziție în care să arate înfățișarea și firea unui coleg. Vor scrie:

1. -- De când îl cunosc.
2. -- Înfățișarea. Statura, chipul.
3. -- Firea.
4. -- O întâmplare din care să se vadă firea lui.
5. -- Ce îi leagă de acel coleg.

Gramatică. *Pronumele* (§§ 44—64).

Ortografie.

Apostroful se pune în locul unei vocale care s'a scos. Ex.: *las'că știu*.

Când un cuvânt care se termină cu vocală e urmat de altul care începe cu vocală, pentru ca rostirea celor două vocale alăturate să nu sune urît, se dă afară una, de obicei cea dintâi. Ex.: *d'apoi* (de apoi), *ș'apoi* (— și apoi), *s'ar prinde*, *s'a înăcrit*

(— se ar prinde, se a înăcrit), *m'apuc*, *m'am înfors* (— mă apuc, mă am întors), *n'oiu ști*, *n'o înțeleg*, *n'avem* (— nu oiu ști, nu o înțeleg, nu avem), *s'o iau* (să o iau), *c'ar fi* (— că ar fi), *într'o* (— întru o), *limbă*, uneori se dă afară cea de-a doua; *se 'ntoarce*, *se 'nțelege*, *ca 'ntr'o zi* (— ca întru o zi): *și'n mintea lui* (și în mintea), *zise 'ndată* (zise îndată), *vino 'ncoace* (încoace).

Linioara (liniuța) se întrebuințează pentru a uni cuvintele care se rostesc împreună. Ex:

1. — În cuvintele compuse: *pierde-vară*, *floarea-soarelui*, *Moș-Ajun*, *Făt-Frumos*, *Ștefan-Vodă*, *Folticenii-Vechi*; *de-a-lungul*, *de-a-gata*, *de-a-rostogolul*. (Vezi Gramatica §§ 46, 102).

2. — Pentru a uni substantivele cu adjectivele posesiv: *mă-ta*, *mumă-sa*, *frate-tău*, *socru-meu*.

3. — În formele inverse ale verbelor: *auzi-voiu*, *duce-te-ai*, *zis-a*, *pare-mi-se*; la imperativul *r o f l e x i v*: *ducă-se*, *du-te*, *descurcă-te*.

4. — Pentru a uni pronumele personal (forma scurtă neaccentuată) cu cuvântul alăturat: *ce-i pățea*, *ce-l avem*, *de-ți venea*, *și-i venea*, *și-l întrebam*, *să-l ascult*, *să-i plângi*, *îndată-ți vine*, *ducându-l*, *îndrugându-le*; sau pronumele reflexiv: *să-și spargă*, *nu-ți faci*, *ducându-mă*.

5. — Pentru a uni forma scurtă de persoana a 3-a sing. indicativ prezent a verbului a fi cu alte cuvinte, cu care se pronunță într-o silabă; *așa-i bine*, *parcă-s românești*, *nu-i așa*.

POCĂINȚA BEȚIVULUI

*Un bețiv odinioară — dar eu zic că se putea
Chiar și nebețiv să fie, ci să tragă la măsea,*

Că el alta nu făcea

Cî cîta numai să bea —

*Cum trecea pe lângă o crăsmă, ori pe lângă o băcănie
Și paharele cu ochiul îi făceau, parcă să vie,*

Vrea să între, dar își zice :

„O pîrdalnică de gură,

„N'o să-ți vii odată'n minte
 „Să te lași de băutură ?
 „Văd și eu c'aici e crăsmă
 „Și sunt sticle și butoaie,
 „Ce-ar putea să-ți ude gâtul
 „Și picioarele să-ți moaie,
 „Dar, la dracul, e rușine !
 „Haide, fii și tu bărbat !
 „Nu intra, ci treci alături
 „Ca și cum ai fi uitat.
 „Zi : nu voiu ! și treci 'nainte
 „Și-o să vezi că merge bine.
 „Inceputul e anevoie ;
 „Urma merge dela sine.

...
 Și zicând astfel în sine-și, se trezi c'a și trecut
 Dela crăsmă hăt departe, precum planul și-a făcut ;
 Și voios de-așa ispravă, când văzu cu bucurie
 Că mai are el într'insul încă atâta bărbăție,

Zice :

„Bravo, dragă gură,
 „Ia, acuma văd și eu
 „Că-s stăpân deplin pe mine,
 „Ca să beau ori să nu beau.
 „Ce să-ți fac, iubito, spune ?
 „Nu știu cum să-ți mulțumesc
 „Că trecuși de crăsmă alături !...
 „Hai 'napoi, să te cinstesc !

Th. D. Sperantia

Din cartea „Anecdote populare“

Exerciții de vorbire.

Autorul ne povestește mai sus o întâmplare hazlie, în care se arată puterea năravului. E o anecdotă.

Pentru ce râdem de beivul din această anecdotă?

LUMÂNĂRICĂ

Vă aduceți aminte de un sărac pe care îl întâlneți, sunt acum doi ani, pe uliți, prin piețe, pe la biserici, cerșitorind mila creștinilor și împărțind bogdaprostele în dreapta și în stânga ?

Lumânărică nu mai este !

Dar cine era el, și care fu solia lui aice jos? singur nu o știa. De îl întrebai de unde este? „Nu știu, răspundea; știu numai că mama, când m'a lăut, mi-a zis: Niță, dragul meu! să cumperi lumânările și să le împarți pe la bisericile. Atâta știu, atâta fac”.

Desculț, cu capul gol, încins cu o funie și cu traista în șold, Lumânărică până în ziuă colinda toate bisericile, împărțind lumânări și cerșitorind, nu pentru dânsul, -- lui nu-i trebuia nimic, -- ci pentru alții.

La un schit sărac lipsește clopotul; îndată Lumânărică îl ia din târg, se pune cu dânsul în mijlocul unei piețe, îl trage și clopotul nu tace până ce nu-și câștigă plata. Cărând arama sfântă va răsuna în aer chemând pe credincioși la rugăciune, și va spune în graiul său cel misterios lăudata faptă a săracului cerșetor.

O biserică n'are veșminte ; Lumânărică îi aduce stofe bogate, el care n'are decât o haină stremțosă ce abia îi acopere goliciunea trupului; căci în zadar voiești să-l îmbraci. Dă-i o haină, o cămașă; peste un ceas nu o mai are: a dat-o altuia, pe care îl socoate mai nevoiaș decât dânsul.

Vedeți această văduvă cu lipsa în față și cu desnădejdea în inimă. Inconjurată de șapte copii ce plâng de foame, îmbrâncită dela ușa bogatului, unde nu i se dete voie a împărți nici fărâmurile cu câinii lui, ticăloșia o apasă sub greul ei genunchiu. Lumânărică o vede, o mângâie, și a doua zi îi aduce o vacă, care săturând cu laptele ei pe flămânzii copii, introduce iarăși bucuria în bietul bordeiu.

Dar unde suntem noi în stare a înșira toate bunele fapte ale acestui sfânt om! Ajunge a ști că săracul acesta cerșetor, îndemnat de plecarea sa și de o stăruință puternică, a zidit până și biserici. Să judecăm din aceasta, oare câți săraci am putea face fericiți... cu cheltuiala unui ospăț ce ne îmbuibă pânțele și ne strică sănătatea, cu o găteală de bal ce roade câte un colț din moștenirea copiilor noștri?

Dacă Lumânărică ar fi strâns toți banii câți a împărțit mile și a cheltuit cumpărând lumânări, clopote, vaci, veșminte ș. a., negreșit ar fi fost bogat după starea sa; dar trăind sărac, el a murit sărac.

Intr'o zi, trecând pe lângă o biserică, am văzut norod strâns și am auzit cântând rugăciunile morților. În mijlocul bisericii sta un mort învăluit cu giulgiu. Biserica era iluminată și împodobită ca pentru un mort bogat, și un arhiereu, înconjurat de un numeros cler, sluja prohodul. Nu se vedea nicio rudă, niciun prieten vărsând lacrimi mincinoase; numai o văduvă în haine negre sta la picioarele sicriului; iar pe fața tuturor săracilor, ce alcătuiau cortegiul repausatului, se vedea întipărită o întristare mută, o jale dureroasă.

În momentul acesta, arhiereul apropiindu-se desvăluind pe mort și însemnând pe fața lui semnul crucii, zise cuvintele acestea:

„Doamne! odihnește sufletul robului tău Ioan în loc de pace, în loc de verdeață, unde nu este întristare nici suspin, ci vieață fără de sfârșit”.

Pătrunși de mare-puternicia morții, am plecat capul și privind icoana Mântuitorului ce sta pe pieptul mortului, am zis:

„Doamne! Doamne! Odihnește după moarte și sufletul nostru în locul unde ai odihnit sufletul lui Lumânărică”!

Poate voiți a ști cine făcuse o așa pompoasă înmormântare cerșetorului?

Intr'o dimineață o văduvă, al căreia nume îl vom tăcea,

respectând frumoasa ei faptă, găsi la poarta casei sale, trupul lui Lumânărică și...

Văduva îngropă pe sărac!

C. Negruzzi

Din „Scrieri” (XIII)

LĂMURIRI : *stremfoasă* — sdrențuroasă ; *fărmăturile* — fărâmiturile. *repausatul* — răposatul.

Exerciții de vorbire.

Ce virtute creștină întrupa Lumânărică?

De ce i-a făcut văduva așa frumoasă înmormântare?

Gramatică.

Pronumele relativ și interogativ (§§ 57—59).

BOUL ȘI VIȚELUL

*Un bou ca toți boii, puțin la simțire,
În zielele noastre de soartă ajutat
Și decât toți frații mai cu osebite,
Dobândi 'n cireadă un post însemnat.*

*Un bou în post mare? Drept, cam ciudat vine;
Dar asta se'ntâmplă în oricare loc:
Decât multă minte, știu că e mai bine
Să ai totdeauna un dram de noroc.*

*Așa de-a vieții veselă schimbare,
Cum și de mândrie boul stăpânit,
Se credea că este decât toți mai mare,
Că cu dânsul nimeni nu e potrivit.*

Vișelul atuncea, plin de bucurie,
Auzind că unchiul s'a făcut boier,
Că are clăi sumă și livezi o mie,
„Mă duc”, zise'ndată, „nișel fân să-i cer”.

Făr' a pierde vreme, vișelul pornește,
Ajunge la unchiul, cearcă a intra;
Dar pe loc o slugă vine și-l oprește:

— „Acum doarme”, zice, „nu-l pot supăra”.

— „Acum doarme? Ce fel? Pentru întâia dată
„După prânz să doarmă!... Obiceiul lui
„Era să nu șază zina niciodată.
„Ast somn nu-mi prea place și o să i-o spuim”.

— „Ba să-ți cauți treaba, că mănânci trântea!'
„S'a schimbat boierul, nu e cum îl știi;
„Trebue 'nainte-i să mergi cu sfială,
„Primit în casă dacă vrei să fii”.

La o mojiție atâta de mare,
Vișelul răspunde că va aștepta;
Dar unchiul se scoală, pleacă la plimbare,
Pe lângă el trece făr'a se uita.

Cu mâhnire toate băiatul le vede,
Insă socotește că unchiu-a orbit;
Căci fără 'ndoială nu putea a crede
Că buna sa rudă să-l fi ocolit.

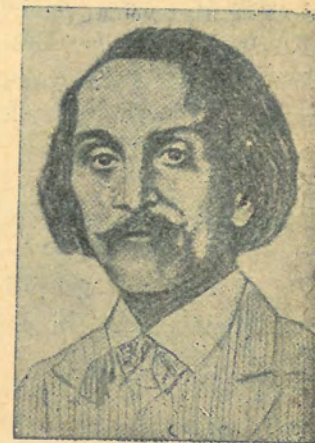
A doua zi iarăși, prea de dimineață,
Să-i găsească vreme, la dânsul veni;
O slugă ce-afară îl vede că 'nghiață,
Ca să-i facă bine, de el pomeni.

— „Boierule”, zise „așteaptă afară
„Ruda dumată, al doamnei vaci fii”.
— „Cine? A mea rudă? Mergi de-l dă pe scară!
„N'am astfel de rude și nu voi să-l știu”.

Gr. Alexandrescu
Din „Fabule”

GRIGORE ALEXANDRESCU (1812-1885) s'a născut în Târgoviște. Rămânând orfan, a fost adus de un unchiu al său la București, unde a trăit până aproape de moarte.

A cântat trecutul nostru eroic (Umbra lui Mircea la Cozia) și a scris mai ales poezii în care-și arată disprețul față de păcatele oamenilor (Satire și Epistole). A scris cele mai frumoase fabule (Boul și vișelul, Câinele și cățelul, Toporul și pădurea ș. a.); iar în proză, Memorial de Călătorie.

Exerciții de vorbire.

Cum ni s'arată boul din această poveste? Dar vișelul?
Cu ce fel de oameni se aseamănă boul?
Ce învățătură scoatem din această povestire?

Compunere.

Poezia de mai sus este o povestire din viața animalelor, din care tragem o învățătură.

O povestire scurtă, a unei întâmplări din viața animalelor sau a plantelor, din care scoatem o învățătură, se numește FABULĂ.

Se va face o lecție de memorizare a fabulei Boul și Vișelul.

UN BOB DE GRÂU

A fost odată în Persia un tânăr şah, pe care toate grijile și bucuriile cârmuirii nu-l desfătau în deajuns, c-
visa petreceri și îndeletniciri nouă. Ii era urît. În zadar i
spunea bătrânul său vizir că are multe de împlinit în împă-
răția sa, că viața omului e prea scurtă pentru toate
câte sunt de făcut chiar într'o biată colibă de pustnic,
necum în culmea unei țări atât de întinse.

Tânărul şah era întotdeauna grăbit, repede se sătura
de orice sărbătoare, tăia și spânzura fără să se gândească
mult, răsplătea din belșug pe orice străin pribeag care-i
aducea un cântec nou, sticle colorate și mătăsurî necu-
noscute.

— Nu te prea grăbi, Măria-Ta, nu te prea grăbi! îi
spunea înțeleptu-i sfetnic.

Iată că într'o zi pică la curte un omuleț ciudat, care
cunoștea toate limbile pământului și, când vorbea, îi scă-
părau scântei din ochi, din dinți și din unghiile ascuțite.

El se legă să născocească o petrecere pentru voievod, o
petrecere fără surle și danțuri, ci liniștită desfătare a
minții, în clipe de singurătate.

Curând aduse un joc pe care nu-l știa nimeni, și anume
șahul, care s'a păstrat până în zilele noastre.

Acest joc seamănă cu ținutul vostru, copii, și are șai-
zeci și patru de despărțituri.

Mult îi plăcu împăratului persian această născocire. De
bucurie că va ști cum să-și petreacă ceasurile de acum
încolo, el spuse învățatului străin că e gata să plătească
oricât pentru neprețuitul dar. Omulețul se făcea că nu
cere cine știe ce, că el a vrut să fie numai pe plac Mă-
riei-Sale și că s'ar mulțumi cu un bob de grâu, drept ră-
plată.

— Mi-ajunge un bob de grâu, Stăpâne. Dar să-i în-
doiești numărul din pătrățel în pătrățel, câte despărțituri
are măsura, de șaizeci și patru de ori. Un bob de grâu în

cel dintâiu pătrat, două în al doilea, patru în al treilea,
opt în al patrulea, și așa mai departe. Dacă-mi dai ce-ți
cer, mă faci omul cel mai bogat din împărăția Lumină-
ției-Tale.

— Să i se dea numaidecât, porunci şahul Persiei.

— Nu te prea grăbi, Măria-Ta, îi spuse bătrânul său
vizir. Nu te prea grăbi... Să nu fie prea mult!

— Ce o să fie! Un pumn de grâu!... răspunse voievodu!

— Se prea poate. Dar să numărăm întâi. O mică so-
coteală nu strică!

— O traistă?

— Poate că și mai mult!

— Un sac?

— Poate că mai mult!

— Ești un bătrân smintit și atâta tot! Și mai nebun
sunt eu, care stau de vorbă cu tine! Să se dea străinului
cât grâu a cerut! porunci Înălțimea Sa și puse mâna pe
sabie, ceea ce însemna că va tăia capul oricui ar îndrăzni
să crăcnească.

Pe înserat, uitându-se pe fereastră, ce să vadă împă-
ratul? Curtea plină de saci; iar în mijlocul lor sedea
meșterul străin, privind cum zeci și zeci de argați în-
cercă grâul pe umeri și ies pe poarta palatului.

— Ce fac oamenii aceștia?

— Plătim datoria străinului! răspunse vizirul oftând.

— A ieșit așa de mult?

— Precum vezi, Măria-Ta.

Voievodul plecă dela fereastră și abia a doua zi se mai
uită afară. Afară, ce să vadă? Zeci și zeci, sute și sute,
mii și mii de asini încărcăți cu câte doi saci de grâu in-
trau pe o poartă a palatului și ieșeau pe cealaltă; ciu-
datul vrăjitor cu unghii lucioase era acolo, și în jurul său
o ceată de dregători ai curții. El număra asinii, arăta în
catastif celui mai bătrân dintre curteni, acesta dădea din
cap în semn că așa e și alte cete de dobitoace încărcate
luau drumul depărtărilor.

— Dar ce fac oamenii aceștia, vizire?
 — Plătim datoria străinului, Măria-Ta!
 — Așa de mult?
 — Precum vezi, Măria-Ta!
 — Ați numărat bine?
 — Bine, prea bine, dar prea târziu, vai!
 Tânărul șah păli puțin, scrâșni din dinți, apoi, ca să nu pară că se căește, porunci:

— Să i se dea tot ce i se cuvine!... Vorba mea e vorbă!...
 Și nu se mai uită în curte vreo două, trei zile, căci îl dorea inima să vadă atâta avuție pierdută.

A patra zi, cu inima strânsă de o teamă necunoscută, se apropie iar de fereastră. Dar nu-i venea să creadă ochilor. Iși frecă pleoapele, se mai uită odată dacă nu se înșelase; din zare până în zare numai cămile încărcate cu saci de grâu și piticul cu hainele bălțate era în curte și prin fața lui treceau poveri-poveri, peste cocoșele înaltelor dobitoace. Iar curteanul cel bătrân se uita în catas-tiful străinului și dădea mereu din cap, în semn că așa e.

— Vizire, ce e asta?
 — Plătim datoria străinului, Măria-Ta!
 — Ați înnebunit?
 — Am urmat porunca Măriei-Tale!
 — Cum?... Am spus să-i dea un bob de grâu, îndoit de șaizeci și patru de ori, din pătrățel în pătrățel!

— Nici nu i s'a dat mai mult!... Și nu i s'a dat măcar a zecea parte din ceea ce i se cuvine!

Șahul chemă un învățat și începură să scotocească laolaltă cu vizirul. Câte boabe ieșiră până la urmă, nu vă mai spun, ca să nu vă luați cu mâinile de cap, cum au făcut cei trei fruntași ai împărăției persane.

Socotiră cam câte boabe ar intra într-o traistă, câte traiste într'un sac, câți asini și câte cămile ar trebui să poarte doi saci, și văzură că în tot cuprinsul țării nu putea crește atâta grâu. Și nu se puteau găsi atâtea dobitoace

ca să îndeplinească făgăduiala dată meșterului care născocise îndemânaticul joc.

Șahul își dete seama câtă dreptate avusese bătrânul său vizir, când îl sfătuia să nu se prea grăbească. El plăti cu pungi de aur grâul care lipsea și-și sdruncină cumplit visteria. Iar altădată se gândi mai mult până să ia o hotărîre.

Victor Eftimiu

Din cartea „Omul lui Dumnezeu“

Exerciții de vorbire.

Ce păcat avea șahul Persiei? Se va arăta cum nesocotința unor conducători răi poate duce o țară la dezastru.

Compunere.

Povestii pe scurt bucată, lăsând afară amănuntele.

Se va face dictare din cele 17 rânduri de jos, p. 59 și corectare colectivă, după manual.

Gramatică. Numeralul. (§§ 65—71). Verbul § 71).

VIZITA

M'am dus la Sf. Ion să fac o vizită doamnei Maria Popescu, o veche prietenă, ca s'o felicit pentru onomastica unicului său fiu, Ionel Popescu, un copilăș foarte drăguț de vreo opt anișori. N'am voit să merg cu mâna goală și i-am dus băiețelului o minge foarte mare de cauciuc și foarte elastică. Atențiunea mea a făcut mare plăcere amicei mele și mai ales copilului, pe care l-am găsit îmbrăcat ca maior de roșiori, în uniformă de mare ținută. După formalitățile de rigoare, am început să convorbim despre vreme, despre sorții agriculturii, — d-l Popescu tatăl este mare agricultor — despre criză ș. c. l. Am ob-

servat doamnei Popescu că în anul acesta nu se prea vedea la plimbare, la teatru, la petreceri... Doamna mi-a răspuns că dela o vreme i se urăște chiar unei femei o petrecere, mai ales când are copii.

— Să-ți spun drept, cât era Ionel mititel, mai mergea acum, de când s'a făcut băiat mare, trebuie să mă ocup de el, trebuie să-i fac educația. Și nu știți D-voastră, bărbății, cât timp îi ia unei femei educația unui copil, mai ales când mama nu vrea să-l lase fără educație!

Pe când doamna Popescu îmi expune părerea ei să nătoase în privința educației copiilor, auzim dintr'o odaie de alături o voce răgușită de femeie bătrână:

— Uite, conică, Ionel nu s'astâmpără!

— Ionel! strigă madam Popescu; Ionel, vin' la mama! Apoi către mine încet:

— Nu știi ce ștregar se face... și deștept...

Dar vocea de dincolo adaogă:

— Conică! uite! Ionel vrea să-mi răstoarne mașina! Astâmpără-te, că te arzi!

— Ionel, strigă iar madam Popescu; Ionel! vin' la mama.

— Sări, conică! varsă spirtul! s'aprinde!

— Ionel! strigă iar mama, și se scoală repede, să meargă după el. Dar, pe când vrea să iasă pe ușă, apare micul maior de roșiori cu sabia scoasă și-i oprește trecerea, luând o poză foarte marțială. Mama ia pe maiorul în brațe și-l sărută...

— Nu ți-am spus să nu te mai apropii de mașină, că face cafea, că dacă te-ai aprinzi, moare mama? Vrei să moară mama?

— Dar, întrerup eu, pentru cine ați poruncit cafea, madam Popescu?

— Pentru dumneata.

— Da de ce vă mai supărați?

— Da ce supărare!

Madam Popescu mai sărută odată dulce pe maiorașul

fiu scupă, să nu-l deoache, și-l lasă jos. El a pus sabia în teacă, salută militărește și merge într'un colț al salonului unde pe două mese, pe canapea, pe foteluri și pe jos, stau grămădite fel de fel de jucării. Dintre toate, maiorul alege o trâmbiță și o tobă. Atârână toba de gât, sue pe un superb cal vânăt rotat, pune trâmbița la gură și legănându-se călare, începe să bată toba cu o mână și să sufle în trâmbiță. Madam Popescu îmi spune ceva; eu n'aud nimica. Îi răspund totuși că nu cred să mai ție mult gerul așa de aspru; ea nu aude nimica.

— Ionel! Ionel! Ionel! Du-te dincolo, mamă; spargi urechile dumnealui! Nu e frumos, când sunt musafiri!

Iar eu, profitând de un moment când trâmbița și toba tac, adaog:

— Și pe urmă, d-ta ești roșior, în cavalerie.

— Maior! strigă mândrul militar.

— Tocmai! zic eu. La cavalerie nu e tobă; și maiorul nu cântă cu trâmbița; cu trâmbița cântă numai gradele inferioare; maiorul comandă și merge 'n fruntea soldaților cu sabia scoasă.

Explicația mea prinde bine. Maiorul descalecă, scoate de după gât toba, pe care o trănțește cât colo; asemenea și trâmbița. Apoi începe să comande:

— Înainte! marș!

Și cu sabia scoasă, începe să atace strașnic tot ce întâlnește în cale. În momentul acesta, jupâneasa cea răgușită intră cu tava, aducând dulceață și cafele. Cum o vede, maiorul se oprește o clipă, ca și cum ar vrea să se reculegă, fiind surprins de inamic. Clipa însă de reculegere trece ca o clipă și maiorul, dând un răcnet suprem de asalt, se repede asupra inamicului. Inamicul dă un țipăt de desperare.

— Ține-l, conică, că mă dă jos cu tava!

Madam Popescu se repede să taie drumul maiorului, care, în furia atacului, nu mai vede nimic înaintea lui. Jupâneasa este salvată; dar madam Popescu, deoarece a

avut imprudența să iasă din neutralitate și să intervie în războiu, primește în obraz, dedesubtul ochiului drept, o puternică lovitură de spadă.

— Vezi? vezi, dacă faci nebunii? Era să-mi scoți ochiul. Ți-ar fi plăcut să mă omori? Sărută-mă, să-mi treacă și să te iert.

Mamei îi trece; iar eu, după ce am luat dulceața, mă pregăteam să sorb din cafea...

— Nu vă supără fumul de tutun? întreb eu pe madam Popescu.

— Vai de mine! La noi se fumează... Bărbatu-meu fumează... și... dumnealui... mi se pare că-i cam place.

Și zicând „dumnealui”, mama mi-arată râzând pe domnul maior.

— A! zic eu, și dumnealui?

— Da, da, dumnealui! Să-l vezi ce caraghios e cu țigara în gură, să te prăpădești de râs... ca un om mare.

— A! asta nu e bine, domnule maior, zic eu; tutunul este o otravă...

— Dar tu de ce tragi? mă 'nterupe maiorul, lucrând cu lingura în cheseaua de dulceață.

— Ajunge, Ionel! destulă dulceață, mamă! iar te-apuci la stomacul...

Maiorul ascultă, după ce mai ia încă vreo trei, patru lingurițe; apoi iese cu cheseaua în vestibul.

— Unde te duci? întrebă mama.

— Viu acu! răspunde Ionel.

După un moment, se 'ntoarce cu cheseaua goală; o pune pe o masă, se apropie de mine, îmi ia de pe mescioară tabacherea cu țigarete Regale, scoate una, o pune în gură și mă salută militărește, ca orice soldat care cere un împrumut să-i împrumute foc. Eu nu știu ce trebuie să fac. Mama, râzând, îmi face cu ochiul și mă îndeamnă să se așezesc pe domnul maior. Intind țigareta mea, militarul aprinde pe a lui și, fumând ca orice militar, se plimbă

foarte grav de colo până colo. Eu nu-l pot admira în destul, pe când mama îl scuipă, să nu-l deoache, și îmi zice:

— Scuipă-l, să nu mi-l deochi!

Maiorul și-a fumat țigareta până la carton. Apoi se repede la mingea pe care i-am adus-o eu și începe s'o trântască. Mingea sare până la policandru din tavanul salonului, unde turbură grozav liniștea ciucurilor de cristal.

— Ionel! astâmpără-te, mamă! Ai să spargi ceva... Vrei să mă superi? vrei să moară mama?

Dar maiorul s'a 'ndârjit asupra ghiulelei săltătoare, care i-a scăpat din mână: o trânteste cu mult necaz de parchet. Eu duc spre gură ceașca, dar, vorba Francezului, entre la coupe et les lèvres... mingea îmi sboară din mână ceașca, opărindu-mă cu cafeaua, care se varsă pe pantaloni mei de vizită, culoarea oului de rață.

— Ai văzut ce-ai făcut?... Nu ți-am spus să te-astâmperei?... Vezi? ai supărat pe domnul... Altădată n'o să-ți mai aducă nici o jucărie!

Apoi întorcându-se către mine, cu multă bunătate:

— Nu e nimica! iese... Cafeaua nu pătează! iese cu nițică apă caldă...

Dar n'apucă să termine, și odată o văd schimbându-se la față ca de o adâncă groază. Apoi dă un țipăt și, ridicându-se de pe scaun:

— Ionel! mamă! ce ai?

Mă 'ntorc și văz pe maiorul, alb ca varul, cu ochii pierduți și cu drăgălașa lui figură strâmbată. Mama se repede spre el, dar până să facă un pas, maiorul cade lat.

— Vai de mine! țipă mama. E rău copilului!... Ajutor! moare copilul!

Ridic pe maiorul, îi deschies repede mondirul la gât și la piept.

— Nu-i nimica! zic eu. Apă rece!

Îl stropesc bine, pe când mama pierdută își smulge părul.

— Vezi, domnule maior? îl întreb eu, după ce își m vine în fire; vezi? Nu ți-am spus eu că tutunul nu e lucr bun? Altădată să nu mai fumezi!

Am lăsat pe madam Popescu liniștită, cu scumpul maior afară din orice stare alarmantă, și am ieșit. Mi- pus șoșonii și paltonul și am plecat. Când am ajuns acas am înțeles de ce maiorul ieșise un moment cu cheseau în vestibul: ca să-mi toarne dulceață în șoșoni.

I. L. Caragiale

Din „Momente, schițe, amintiri”

LĂMURIRI : sorții — viitorul ; marșal — războinic ; fotel - fotoliu, scaun mare cu spate și brațe ; mondir — tunică militărească

ION LUCA CARAGIALE (1853-1912) s'a născut dintr'o familie de a tori, la Ploești. Este unul dintre a mai mari scriitori ai noștri. A sc multe schițe hazlii (*D-I Goe, Viz Bubico, Petiție ș. a.*), nuvele (*O făc de Paști, Păcat ș. a.*) și piese de trea (*O scrisoare pierdută, Conu Leon față cu reacțiunea, drama Năpasta*). cele mai bune din operele sale își bu joc de cei care au numai o spo de civilizație și de cei cu apucături re de care ne face să râdem cu mult h

Exerciții de vorbire.

Ce fel de fire avea copilul din această povestire? Dar m sa?

Au cunoscut elevii sau au citit o povestire despre un cop aceleași apucături?

Compunere.

Elevii vor povesti o întâmplare asemănătoare.

Gramatică. Verbul. Conjugarea reflexivă. (§ 87).

ASPECTE DIN U. R. S. S.

Aici, la Moscova, am găsit molidul și mestecănușul și flora altitudinii de o mie de metri. Aerul pe care-l res- pirăm și lumina ce ne învâluie sunt altele decât în câm- pia Dunării. Curând avea să înceapă ploi reci, prelungite până în ziua plecării noastre; cucul își mai slobozea ch- marea monotonă, pândind un răstimp de alinare; privi- ghetoarea a amuțit, așteptând o lună plină nouă și în- florirea teilor.

Peisajul rural pe care l-am observat în împrejurimile Moscovei și Leningradului nu are nimic din vioiciunea variațiilor dela noi. Intinderi plate, heleșteie în văiugi, dumbrăvi de plop tremurători și mesteceni. Casele din bârne de molid, cu lemnul aparent în exterior. Ferestrele largi, cu chenare în care domină colorile albastru și verde. Când am făcut, cu trenul, drumul spre miazănoapte, am străbătut întinderi nesfârșite și triste, păduri mlăștinoase și turbării; uneori spațiul ce se desfășura spre orizont a- vea o măreție gravă, care se armoniza cu caracterul po- porului domol ce-l stăpânește. Domol, și câteodată furtu- nos ca oceanul.

Înțelegeam că marea contraofensivă începută la Volga putea fi dusă numai de această forță nebiruită, soră cu infinitul: zile lungi și ani în geruri, în viscole, în zăporuri mocirloase sub ploi și sloată, neînduplecat și fără oprire. Era stihia în mișcare, era înfricoșata putere canalizată spre opera de bine a zilelor de mâne.

M. Sadoveanu

Din Almanahul „ARLUS” 1946

LĂMURIRI : rural — dela țară ; văiugă — vale lunguiață, fund de vale ; turbării — locurile de unde se scoate turba, un fel de cărbune de pământ ; zăpor — puhoiu, revărsare de apă ; stihie — puterea naturii.

Exerciții de vorbire.

Elevii vor adăuga la cele cunoscute din această bucată de citire ceea ce au mai aflat din alte lecturi, spre a-și forma o idee completă despre înfățișarea pământului imensei țări vecine nouă. În același timp vor arăta însușirile popoarelor ce o locuiesc, vădite mai ales în războiul de curând terminat.

C E R B U L

Cu coarne rămuoroase, sprintene picioare,
Un cerb în fața apei se privea
Și'n gândul lui, fudul, zicea așa :
„Ca mine nu-i jivină pe sub soare,
Căci nimeni n'are coarne cum am eu ;
Dar bunul Dumnezeu
M'a pedepsit cu aste rășchitoare,
Ce se numesc picioare,
Și'n care mă încurc cum e mai rău".
Dar, când în felul acesta se gândește,
Se aude-un corn și lătrături pe vânt.
Urechea cerbul și-o ciulește
Și-apoi cu pânțele la pământ,
Prin luminiș o ia la goană
Și scapă de a cânilor prigoană.
Dar vânătorii nu se lasă ;
Aleargă după el pe sub pădurea deasă.
Iar cerbul ce să facă?
Cum luminiș nu e, el e silit
Să intre 'n codrul încălzit.
Dar în zadar el coarnele își pleacă ;
Ele se 'ncurcă 'n crengi așa de rău,
Că, dela spate câinii, chelălău,
L-ajung, îl prind, îl mușcă ;
Și-un glonte dintr'o pușcă
Il potopește jos în lac de sânge.

Și-acum, murind, el se gândește și se plânge :

„Picioarele, ce m'au scăpat prin sprintenie,
Eu le disprețuiam, și-am fost un prost ;
Căci coarnelle, care mi-erau mândrie,
Pieire acum mi-au fost !

Din „**Fabulele lui Radu Bucov**”

RADU BUCOV e numele literar al lui Mihail Dragomirescu (1868—1942) fost profesor universitar și critic literar.

Exerciții de vorbire.

Ce fel de scriere e aceasta ?

Cu ce fel de oameni se aseamănă cerbul din această povestire ?

ADUNAREA DELA ALBA IULIA

Alba Iulia, faimoasa cetate a Bălgradului, fusese aleasă pentru a adăposti între zidurile ei pe reprezentanții poporului românesc al Ardealului, în cea mai mare zi din istoria acestui popor, pentru două pricini. La 1 Noemvrie 1599, Mihai Viteazul, biruitor la Șălimbăr, își făcuse intrarea triumfală în Alba Iulia, în fruntea unui alaiu măreț. Ea a fost capitala strălucitului domn în timpul scurt cât el reușise să săvârșească cea dintâi unire a țărilor române. La 1784, pe același platou al cetății, marii mucenici ai neamului, Horia și Cloșca, suferea supliciul frângerii pe roată, pentru că avuseseră curajul să ceară o viață mai bună pentru neamul lor.

Amândouă aceste date istorice erau adânc săpate în inimile Românilor. Erau două etape importante în drumul greu spre mântuire. Acum, când drumul fusese sfârșit, aici era locul unde trebuia să se adune norodul la marele praznic al Învierii. Duhurile marilor înaintași și mucenici ai libertății și unirii Românilor vor lumina gândurile celor strănși aici și-i vor face vrednici de înalta lor chemare.

Adunarea dela Alba Iulia s'a ținut într'o atmosferă sântătoarească. Au venit 1228 de delegați oficiali, reprezentând toate cele 130 de cercuri electorale din cele 27 comitate românești, apoi episcopii, delegații consistoriilor, societăților culturale românești, ai școalelor medii și institutelor pedagogice, ai reuniunilor învățătorești, ai reuniunilor de meseriași, ai partidului social-democrat român, ai organizațiilor militare și ai tinerimii universitare. Toate păturile sociale, toate interesele și toate activitățile de activitate românească erau reprezentate.

*Catedrala Incoronării
din Alba Iulia*

70

În acest timp, în sala Cazinei militare, delegații țin adunarea. Pe podium, între steagurile tuturor națiunilor aliate, care au contribuit cu sacrificiile lor de sânge la desăvârșirea acestui act măreț, iau loc fruntașii vieții politice și intelectuale a Românilor.

Intr-o atmosferă înălțătoare, în mijlocul aprobărilor unanime și al unui entuziasm fără margini, vorbitorii arată trecutul plin de suferințe și de glorie al națiunii române de pretutindeni și necesitatea Unirii.

Rezoluțiunea Unirii e citită de Vasile Goldiș :

„Adunarea națională a tuturor Românilor din Transilvania, Banat și Țara Ungurească, adunați prin reprezentanții lor îndreptățiți la Alba Iulia, în ziua de 18 Noembrie (1 Decembrie) 1918, decretează unirea acelor Români și a tuturor teritoriilor locuite de dânsii cu România. Adunarea proclamă în deosebi dreptul inalienabil al națiunii române la întreg Banatul, cuprins între râurile Mureș, Tisa și Dunăre”.

Restul rezoluţiunii cuprinde programul de aplicaţie: autonomie provizorie a teritoriilor până la întrunirea Constituantei, deplină libertate naţională pentru popoarele conlocuitoare, deplina libertate confesională, înfăptuirea unui regim curat democratic pe toate terenurile vieţii publice, reforma agrară radicală, legislaţie de ocrotire a muncitorimii industriale. Adunarea naţională doreşte ca Congresul de pace să asigure dreptatea şi libertatea atât pentru naţiunile mari cât şi pentru cele mici şi să elimine războiul ca mijloc pentru regularea raporturilor internaţionale. Ea salută pe fraţii lor din Bucovina, scăpaţi din jugul monarhiei austro-ungare; pe naţiunile liberate cehoslovacă, austro-ungară, jugoslavă, polonă şi ruteană, se

închină cu smerenie înaintea acelor bravi Români, ca și-au vărsat sângele în acest războiu pentru libertatea unitatei națiunii române, și în sfârșit exprimă mulțumirea și admirațiunea sa tuturor puterilor aliate, care prin strălucitele lupte purtate cu cerbie împotriva unui dușman pregătit de multe decenii pentru războiu, au scăpat civilizațiunea din ghiarele barbariei. La ceasurile 12 de ziua de 1 Decembrie, prin votarea unanimă a rezoluțiunii, unirea Transilvaniei cu România era săvârșită.

România Mare se înfăptuise !

Constantin Kirițescu

Din „Istoria războiului pentru întregirea României”

LĂMURIRI : *supliciu* — chin ; *etapă* — popas ; *plebiscit* — tărire luată prin votul întregului popor ; *pănură* — țesătură de lână fire toarse gros ; *podium* — estradă, podeală mai ridicată decât șumeaua, de unde vorbesc oratorii ; *inalienabil* — care nu se poate înstrăina ; *constituantă* — adunarea care are misiunea de a face și modifica constituția (legea de bază a unei țări).

Exerciții de vorbire.

Care este însemnătatea adunării dela Alba Iulia? Cu ce semnătate din istoria noastră poate fi ea comparată?

Ortografie. Verbul. Conjugarea pasivă. (§ 88).

S C R I S O R I

Cu fiiască plecaciune sărut mânilor d-tale, babacă !

De datoria unui fiu recunoscător este ca, măcar că este departe de părintele său, să-i scrie și să-i arate la înnoirea anului, precum și în toate zilele vieții sale, supunerea, cinstea și recunoștința sa. Deci nu lipsesc nici eu a împlini cea mai scumpă și mai iubită mie datorie.

Din cea mai fragedă a mea copilărie, am simțit și am primit facerile tale de bine. Nu numai că mi-ai dat viață, și mi-ai arătat încă și chipurile și mijloacele de a înfrumuseța și de a o petrece în cinste și în fericire. Toate chinurile și toate trudele ți le-ai dat numai ca să mă vezi norocit și însemnat între Moldoveni. Nu crede, dar, prea scump mie părinte, că ai făcut toate acestea pentru un nerecunoscător și pentru un nemulțumitor. Nu, în toată curgerea vieții mele, și la cel mai de pe urmă minut, voi căuta ca să mă fac vrednic de purtările de grijă ale dumitale pentru mine cu buna mea purtare, și de-a-pururea seara și dimineața voi binecuvânta numele dumitale și voi ruga pe prea milostivul Dumnezeu ca să-ți întoarcă prețul atâtor faceri de bine, căci numai Ziditorul singur poate să facă aceasta.

Cu prilejul înnoirii anului, mă grăbesc ca să-ți poftesc cele mai mari norociri, o viață îndelungată, fericită, cu zile lungi, cu sănătate necurmată și cu tot felul de bună-tăți. Rog pe Făcătorul tuturor ca să asculte aceste dorinți, pe care le fac din toată inima și din toate puterile mele. Deși aceste poftiri sunt mici și nu sunt bine arătate, și gura și condeiul meu nu sunt destul de destoinice pentru a-ți arăta asemenea simțiri, însă inima mea simte mai mult decât nu mi-i cu putință a rosti. Aceste sunt dorințele pe care le fac și le voi face până la cel mai de pe urmă minut al vieții mele. Pentru daruri ce voiești să-mi faci, nu cer alt nimic dela dumneata decât dra-

gostea și iubirea dumitale, lucruri care vor pricinui mare bucurie acelui ce este pentru totdeauna, cu cea mare supunere și plecaciune, al dumitale prea plecat prea supus fiu.

Mihalachi Kogălniceanu

1834, 6/18 Decemvrie

Lunéville

Compunere.

Mihail Kogălniceanu se afla la studii în Franța. De Anul Nou el a voit să arate tatălui său dragostea sa de fiu și mulțumirea pentru tot ce făcuse pentru dânsul și în același timp să-i facă urări de prilejul acestei sărbători. El a trimis atunci tatălui său o scrisoare.

Scrisoarea e o compoziție prin care comunicăm altora gândurile și simțirile noastre.

Scrisorile trimise către rude sau persoane apropiate sufletește noi se numesc SCRISORI FAMILIALE.

În scrisoarea de mai sus, M. Kogălniceanu, arătând recunoștința sa pentru sacrificiile făcute de tatăl său, îi face urări cu ocazia Anului Nou. E o scrisoare de felicitare.

Mai putem felicita pe cineva de ziua numelui, de ziua nașterii, când i s'a recunoscut un merit, fiind înaintat în funcțiune, sau pentru mind un premiu, când a izbutit ceva (de ex. când un elev a trecut cu bine clasa, a luat bacalaureatul), etc.

Pentru a face o scrisoare, procedăm ca la orice compoziție. Mai întâi ne gândim bine la cele ce avem de spus, ca să fim noi înșine bine lămurii. Vom căuta să nu spunem lucruri care ar putea supăra pe cel căruia îi scriem. Vom așeza ideile astfel ca să avem o înțelegere, o tratare și o încheiere.

Lungimea scrisorii depinde în primul rând de ceea ce avem de spus. Trebuie să ținem seama însă și de persoana căreia ne adresăm. Unei rude îi putem scrie mult; de multe ori e o datorie să scriem mult, spre a-i da toate lămuririle sau spre a-i da mulțumirea că s'a de vorbă cu noi (mai ales când un fiu depărtat scrie părintelui). Când scriem unei persoane străine, vom fi cât mai scurți, spre a nu plictisi.

Modul de exprimare trebuie să fie limpede, corect și politicos, indiferent de rangul persoanei căreia ne adresăm.

Scrisul să fie curat și citeț.

La începutul scrisorii, sus în dreapta, scriem locul și data.

După aceea scriem titlul sau modul de adresare, care diferă de persoana căreia îi scriem. Înainte de a iscăli, punem formula de încheiere, care iarăși variază după natura legăturii dintre noi și persoana căreia ne adresăm, rangul ei social, etc.

Adresa trebuie scrisă cu mare îngrijire și citeț.
Să nu uităm niciodată că o scrisoare e oglinda firii celui care scrie și că aceasta se poate vedea din orice amănunt al ei.
Să se facă o scrisoare de felicitare de ziua numelui unui coleg.

Paris, 8/20 Februarie 1846

Cu multă fiiască plecaciune sărut mânilor, babacă.

Astăzi am primit răvașul dumitale din 20 Ghenarie și m'am bucurat foarte mult că vă aflați cu toții sănătoși. Eu asemenea mă aflu foarte bine; liniștea duhului, în care mă aflu, mi-a făcut mai mult bine decât chiar în-suși doftoriile ce am luat.

Eu petrec foarte bine și, lăsând de a vorbi de teatru, baluri, conțerturi, numai singura plimbare prin Paris este cea mai frumoasă petrecere. Mai ales seara, Parisul e o minune. Toate dughenile se luminează cu gaz, încât în ulițe este ca a doua zi. Noroade întregi se plimbă până târziu noaptea și atunci se poate zice că tot Parisul este în mișcare. Din nenorocire traiul este prea scump și bogățiile sale cele mari întristează pe omul care n'are de a cumpăra ce dorește. Numai de aceea nu cred că voiu șede în Paris multă vreme. Dorința de a-l vedea era pentru mine tot; după aceasta acum pot trăi chiar într'un sat. Socot să sper că toamna viitoare voiu face o călătorie în Spania și în Anglita; iarna o voiu petrece în Italia și în vara anului 1847, adică într'un an și jumătate de acum, m'oiu întoarce în Moldova.

Nu-mi scrii nimic de soră-mea Elenco ce face; zi-i, te rog, să-mi scrie, și surorile celelalte asemenea. Zi-i lui Alecu să-mi scrie și el.

Dorind tare mult ca să vă pot iarăși vedea, îți sărut mânilor și sunt al d-tale prea plecat fiu.

M. Kogălniceanu

LĂMURIRI: Ghenarie — numele popular al lunii Ianuar
liniștea duhului — liniștea sufletească; teatruri — (în forma de p
ral de azi) teatre; conforturi — (azi) concerte; dugheni — (mold.)
gazine; ca a doua zi — (lumină) ca ziua; noroadă — lume mu

Compunere.

În această scrisoare, Mihail Kogălniceanu scrie dela Paris tat
său, comunicându-i cum se simte acolo și dându-i oarecare lămu
despre acest oraș și despre viața pe care o duce într'însul.

E o scrisoare de comunicare.

Să se facă o scrisoare de comunicare unui prieten care urme
cursurile unui liceu din alt oraș.

IARNA PE ULIȚĂ

A 'nceput de ieri să cadă
Câte-un fulg; acum a stat.
Norii s'au mai răzbunat
Spre apus, dar stau grămadă
Peste sat.

Nu e soare, dar e bine,
Și pe râu e numai fum.
Vântu-i liniștit acum,
Dar năvalnic vuiet vine
De pe drum.

Sunt copii. Cu multe sănii,
De pe coastă vin țipând
Și se 'mping și sar râzând,
Prin zăpadă fac mătăanii
Vrând, nevrând.

Gură fac ca roata morii
Și de-a-valma se pornesc,
Cum prin gard se gâlcesc
Vrăbii gureșe, când norii
Ploi vestesc.

Cei mai mari acum, din sfadă,
Stau pe 'ncăierate puși;
Cei mai mici, de foame aduși,
Se scâncesc și plâng grămadă
Pe la uși.

Colo 'n colț, acum răsare
Un copil al nu știu cui.
Largi de-un cot sunt pașii lui,
Iar el mic, căci pe cărare
Parcă nu-i.

Heina-i măturând pământul
Și-o tărăște abia, abia.
Cinci ca el încap în ea.
Să mai bată, soro, vântul
Dac'o vrea!

El e sol, precum se vede;
Mă-sa l-a trimis în sat.
Vezi, de-aceea-i încruntat
Și s'avântă, și se crede
Că-i bărbat.

Cade 'n brânci și se ridică
Dând pe ceafă pușintel
Toată lâna unui miel:
O căciulă mai voinică
Decât el.

Și tot vine, tot înnoată;
Dar deodată, cu ochii vii,
Stă pe loc; să mi te ții!
Colo, sgomotoasă gloată
De copii!

El de grabă 'n jur chitește
Vr'un ocol, căci e pierdut ;
Dar copiii l-au văzut.
Toată ceata năvălește
Pe 'ntrecut.

„Uite-i mă, căciula, frate,
Mare cât o zi de post.
Aoleu, ce urs mi-a fost !
Au sub dânsa șapte sate
Adăpost“.

Unii-l iau grăbit la vale,
Alții 'n glumă parte-i țin.
Uite-i, fără pic de vin,
S'au jurat să 'mbete 'n cale
Pe creștin.

Ba se răscolesc și câinii
De prin curți și sar și ei.
Pe la garduri ies femi ;
Se urnesc mirați bătrânii
Din bordeiu.

— „Ce-i pe drum atâta gură?“
— „Nu-i nimic ; copii ștregari“.
— „Ei auzi ! Vede-i-aș mari !
Parcă trece adunătură
De Tătari !“

Gh. Coșbuc
Din „Fire de tort“

LĂMURIRI : norii s'au răzbunat — s'au risipit (și cerul s'a în-
seninat); chitește — caută cu ochii.

Exerciții de vorbire.

Ce bucurii aduce iarna copiilor ?

Compunere.

Elevii vor descrie o zi de iarnă. Vor arăta :

1. — Cum e dimineața ?
2. — Cum e în timpul zilei : cerul, atmosfera, temperatura.
3. — Cum se înfățișează arborii, casele ?
4. — Cum se simt oamenii ?
5. — Cum înserează ?
6. — Ce frumuseți și ce părți triste are o zi de iarnă ?
7. — Ce simțire le-a lăsat în suflet ?

POVEȘTILE LUI BARBA-IANI

Venisem dela Clisura la Drenova, cale de două zile.
Auzisem că p'aici e mai mult vânat ca aiurea, dar nă-
dejdlile mi s'au risipit mai iute decât credeam. Vânat nu
prea era la Drenova, dar erau multe povești de vânătoare.
Mai ales unul, Barba-Iani, pândar bătrân, știa o mulțime
de pățanii d'ale lui și d'ale altora.

Barba-Iani era mititel, sbârcit și cu barba țepoasă. În
fălcile scofălcite, aduna toată ziua fumul dintr'o țigaretă
de chihlimbar, strânsă în colțul gurii; pufăia des și vor-
bea mult, fără să-și scoată țigaretă din gingii.

Umblase mult.

Se ținea toată ziua de capul meu și, de câte ori mă
prindea singur, îmi povestea.

Întâi, ca să par om cum se cade, l-am ascultat; dela
o vreme însă începea să mă doară capul și fugeam în-
tr'o grădină din dosul satului sau în livezile de duzi de
lângă râu. Luam și pușca cu mine, nu ca să vânez cine
știe ce, dar să-mi fie tovarăș de drum. Mă obișnuisem
prea mult cu ea, ca s'o las să ruginească în vreun un-
gher.

Cu pușca la spinare, rățăceam ceasuri întregi în preaj-
ma Drenovei și mă gândeam cu tristețe la zilele duse.

Nu întâlneam mai pe nimeni. Toată lumea avea de

lucru. Numai Barba-Iani n'avea ce face și, fiindcă n'avea
știa singur, mă căuta pretutindeni, ca să-mi ție de urit.

— Ce tot umbli cu pușca? îmi spunea el, fără să
scoată țigaretul dintre gingii. Nu mai e vânat, drag
meu, îți spun eu. Pe vremea mea să fi văzut. Te uiți
căpățâna ceea din mijlocul câmpului? E de urs. Eu l-am
împușcat, acum treizeci de ani.

Am tras în urs, dar nu-l ochisem bine. Ursul după mine
Când să mă ia în brațe, îi vâr pușca în gură. Ce cre
c'a făcut ursul? Și-a înfipt dinții în țevă, a mușcat
dată și a căzut mort. Ui-te, gaura asta a făcut-o dintel
cela de stălucește în soare! Atunci să fi văzut, zău așa!
Eu mă mir de dumneata, că te mai muncești p'aici cu
pușca. Eu nu mi-aș pierde vremea, zău așa!...

Dar Barba-Iani mințea, fiindcă și pe el îl vedeam
câte o păsărică rece în mână. Ba odată împușcase și un
iepure. Lui îi era necaz că umblu și eu după vânat și a
veam, uneori, mai mult noroc ca el.

Odată mă întâlnisem sub un stejar înalt de lângă bis
rica pustie a Sfântului Ion, cu gândul că o pica vreun
grangur.

Mare mi-a fost mirarea când, peste un ceas, aud ceva
greu lăsându-se în vârf. Inima îmi bătea ca niciodată.
Ramurile de sus se clătineau și, printre frunze, văzui pie
tul verde al unui porumbiel sălbatic din cei rari. Se vede
că pasărea umblase mult, căci își ascunsese capul sub
ripă și se odihnea.

M'am ridicat binișor și am ochit. N'am să uit niciodată
țipătul de moarte al păsării, fâșăitul repede al frunzelor
spintecate și sgomotul surd al porumbielului, căzând la
picioarele mele. Parcă o avuție nemăsurată căzuse lângă
mine, atât eram de fericit. M'am repezit să iau pradă
când o altă bubuitură se auzi din dosul bisericii. O clipă
apoi și Barba-Iani se ivi răzător, cu țigaretul între gin
gii și în mână cu o mierlă. Dar, când văzu porumbielul

mare și frumos, se încruntă și căzu pe gânduri. Vedeam
bine că-i e ciudă.

— Hâm! zice el. Ai împușcat bine... Bună ispravă, zău
așa!... Bine ai împușcat!... Da, să nu crezi c'ai făcut lu
cru mare! Uite, tot stejarul ăsta mi-amintește mie o vâ
nătoare din tinerețe. Aci, înoprejur, avea un Turc, Ali,
niște porumb. Odată a venit să mi se plângă că nu știu
ce lighioană îi pradă semănătura: rupea știuletele din
tulpină, mușca din el odată numai și-l asvârlea, ca să
strice altele. Eu mă gândeam ce-o fi? Vr'un urs, vr'un
mistreț sau vr'un câne sălbatic?

Intr'o noapte încarc pușca asta bine și mă urc în stejar.
Pe la miezul nopții, târziu, aud ceva la spate. Mă în
torc; ce să văd? Un urs mare, dragul meu, cât un taur.
Când să trag în el, aud alt fâșăit în partea cealaltă și văd
un mistreț mare cât un urs. Acți, în cine să dau, că pușca
mea e d'a veche și n'o pot încărcă în copac?! Să dau în
urs, m'aleg numai cu pielea. Să dau în mistreț, m'aleg
și cu carnea și cu grăsimea și cu dinții... Zic: „Să dau în
mistreț, că-i mai cu folos!”

Impușc și-l rănesc greu. Și ce să vezi?

Mistrețul o fi zis că ursul l-a rănit: se repede odată în
el și-l sfâșie și cad morți amândoi, unul de o pa te și al
tul de alta. Și în loc de un singur vânat, m'am ales cu
două!...

A fost un ospăț, a doua zi, de s'a dus pomina. Insuși
Ali, cât era el de Turc, a mâncat din carnea mistrețului.

Pielea ursului am vândut-o bine la Corcea... Așa vâ
nat, mai zic și eu...

— Ce spui, Barba-Iani? îi zisei eu mirat și minunat, ca
să-i fac pe plac.

— Așa e, zău, să mă crezi...

Dar ochii tot pe porumbielul meu îi rămăseseră.

Pornirăm alături, în bătaia asfințitului. Umbra scurtă a
lui Barba-Iani bălăbănea pe praful drumului umbra mi
cuță a mierlei. Porumbielul meu părea un vultur.

În treacăt aruncaii ochii la tovarășul meu de drum: măsura, cu durere pe față, umbrele celor două păsări.

Iar când ne-am despărțit, nu s'a putut opri să nu-mi zică :

— Așa, dragul meu, să nu crezi c'ai făcut mare ispravă !

Victor Eftimiu

Din cartea „Omul lui Dumnezeu“

LAMURIRI : Clisura, Drenova — orașe în Macedonia și Albania.

Exerciții de vorbire.

Ce fel de om era Barba-Iani ?

Elevii au mai citit vreo poveste cu un vânător lăudăros ?

Gramatică. Adverbul (§§ 101—103).

C U Z A - V O D Ț

„De două ori am văzut pe Cuza-Vodă !” începu moș Gheorghe.

„Acu, într'un rând, grăi bătrânul, veneam dela moară... Și era așa, într'un amurg. Mergeam pe lângă boi și eram pe aproape de jitărie. Iaca, aud în urmă zurgălăi. Întorc capul, văd o trăsură cu doi cai... De pe capră mâna un român cu suman și cu căciulă de oaie... Mă gândesc: Aista nu-i boier mare... Nu mai trag carul cu două roate în șanț... nu mai bat boii de geaba... Când ne ajunge trăsura din urmă, întorc capul... Văd într'însa un negustor... Era îmbrăcat în straie de șiac călugăresc... Se uită el la mine. Zice: — Noroc bun, bade! — Mulțămim Domniilor Voastre! — Cum îi zice satului istuia? — Dumbrăveni. zic. Incepe el, pe urmă, să mă întrebe: Cine stăpânește satul, cine-i primar și altele. Vizitiul oprise caii. Dacă am văzut, m'am oprit și eu cu carul. Zice negustorul: — Cum o duceți cu boierul? — Dă, domnule, zic, dacă cel ce-ai întreba ar ști, n'ar mai întreba... Boierul-i boier, și noi suntem țărani... Ce putem noi face? El a făcut așa: Hm!

Pe urmă s'a uitat la mine așa, parcă jalnic și mi-a spus: — Bade, amară și stropită cu lacrimi e pânea pe care o mănâncă norodul! Mă uit eu la dânsul. Ce are negustorul ista, mă gândesc, de stă de vorbă cu mine? Grăiește iar: — Dar cu vornicul cum o duceți? — Apoi, domnule, zic, vornicul e ridicat dintre ai noștri... El ne arde și ne frige... Iaca, eu am plătit birul odată și el mi-l cere a doua oară... Spune că dacă nu plătesc, îmi ia boii... — Așa? — Așa!... — Apoi, zice el, este o vorbă. Zice: „Cine ți-a scos ochii? — Frate-meu. — Aha! de aceea ți i-a scos așa de adânc...” Eu stam și mă uitam așa la el. Da avea el un glas așa de blând și se uita așa la mine, c'am început eu a-i spune de-ale noastre, dintre multele pe care le îndurăm... Și zic eu: Dreptatea noastră cea veche, domnule, de mult îi moartă, iar Vodă nimica nu știe.

A zâmbit atuncea negustorul. Pe urmă, ne-am luat noi și am intrat în sat. Era seară, acuma. Și vornicul iese de acasă, să se ducă la crâșmă. Zic: Iaca vornicul!... Se dă jos atuncea negustorul din trăsură și oprește pe vornic.

— Adevărat e, zice, că dumneata, vornice, iei două biruri dela oameni? Nu-s ei de o lege și de un neam cu dumneata? Cum de faci asemenea lucru? — Da, cine ești dumneata? strigă vornicul. Să-ți arăți îndreptările. Ce ai a mă întreba? Doar știu că nu ești ispravnicul ori Vodă... — Ba-s Vodă!... a zis zâmbind, negustorul. Și cum m'am uitat cu ochii holbați la el, l-am cunoscut că-i Vodă și a cunoscut și vornicul...”

Moș Grigore începu a râde încetinel, cu mulțumire, ca și cum întâmplarea aceasta veche se petrecea a doua oară înaintea ochilor lui.

„Apoi, a doua oară, vorbi iar într'un târziu bătrânul, l-am văzut pe Vodă după ce s'au unit boierii și l-au scos din domnie... Am auzit noi că s'a dus prin străinătăți și acolo a murit de inimă rea. După ce-a murit, l-au pornit credincioșii lui spre țară, ca să-l ducă la Ruginoasa... S'a aflat atuncea, prin sate, că are să-l aducă pe Vodă Cuza

cu trenul, pe la Burdujeni... Era vară, cald și frumos și câmpiile numai o verdeață... Și cum s'a dat vestea prin sate, a început a porni norodul de pretutindeni, ca să iasă înaintea trenului prin gări... Am umblat și eu noaptea două poște, și m'am dus să-l aștept, în gară la Liteni. Era atunci, într'o duminică și lume de pe lume, norodul mult se strânsese într'o parte și 'n alta drumului de fier. Și-am așteptat și într'o vreme s'a arătat și trenul, venind încet, încet, ca la înmormântare... Și oamenii tăceau, că vedeai cu ochii, în lungul liniei și toți stăteau cu capul gol... Dar în gară la Liteni s'a oprit... Și era Vodă așezat în sicriu, într'un vagon deschis, împodobit cu cununi de flori și cu perdele negre... Și cum s'a oprit vagonul a început a sui norodul: bătrâni, femei, copii, bărbați, toți se suiau, ca să-l vadă și să-l sărute... M'am suit și eu și l-am văzut cât era de frumos, de voinic și de tânăr încă și parcă dormea... și parcă zâmbea, ca atunci, în seara aceea, când a stat în fața vornicului și a zâmbit... M'am pălit așa o jale pentru părintele nostru, că am început plânge... Și toți, pe câți i-a făcut el gospodari, pe pământul ista, toți la câți făcuse dreptate și erau acolo, toți îl crămau... Și tot se petrecea lumea și-l sărutau și i se chinau... Și după aceea iar a pornit trenul cu sicriul printre ogoarele pline de holde, ogoarele oamenilor, de dăruite.

Și am pornit și eu împreună cu alții, cu capetele goale pe drumul de fier, ca să ne ducem să-l vedem și la mormântul lui, acolo...

Iar prin sate unii vornici și din ciocoi îndemnau pe oameni să nu-și lase hora, ci să joace cu lăutari, că-i zi de sărbătoare... Da tinerețea asculta pe bătrâni și mergea să-l vadă pe domnitor..."

Moș Grigore de mult își isprăvisese istorisirea... Stătea cum sub lăicere, în patul cel mare de sub culme și...

puteam dormi: îmi sta înaintea ochilor, ca o icoană cu zâmbet trist, cu ochii închiși, într'o lumină de vis, domnitorul norodului...

M. Sadoveanu

Din „Povestiri de seară“

LAȚURIRI : *jitarie* — locuința jitarului (păzitorul țărilor); *suman* — haină lungă de dimie, pe care o poartă țăranii; *vornic* — primar (înainte vreme); *îndreptări* — actele de legitimație; *ispravnic* — prefect (înainte vreme); *Ruginoasa* — moșia domnitorului Cuza, unde a fost înmormântat; *poștă* — distanță de vreo zece kilometri; *se petrecea* — trecea pe rând; *ciocoiu* — om ridicat de jos, mai adesea prin mijloace necinstite; *slujbaş*. Țăranii numeau așa pe toți cei îmbrăcați în haine nemțești; *lăicere* — scoarță țărănească.

MIHAIL SADOVEANU, născut în 1880, a descris în nuvelele și romanele sale oameni și locuri din țară; a povestit întâmplări din viața lor în *Povestiri de sărbători*, *La noi în Viișoara*, *Povestiri de seară*, *Oameni și locuri*, *Cântecul amintirii*, *Țara de dincolo de negură*, *Baltagul*, *Ți-aduci aminte*, *Istorisiri de Vânătoare*, *Impărăția Apelor*, *Priveliști Dobrogene*, *Noaptea de Sânziene*, ș. a. În *Dumbrava minunată* a povestit întâmplări din viața copiilor.

Trecutul nostru l-a înfățișat în: *Șoimii*, *Vremuri de Bejenie*, *Neamul Șoimăreștilor*, *Zodia Cancerului*, *Nunta Domniței Ruxandra*, *Frații Jderi*, *Izvorul Alb*, *Oamenii Măriei Sale*.

Exerciții de vorbire.

Cum priveau țăranii pe Cuza-Vodă? De ce?

Se va arăta statornicia dragostei și recunoștinței poporului pentru cei care i-au înțeles nevoile și au luptat pentru ridicarea lui.

Să se povestească o întâmplare în legătură cu Cuza-Vodă.

O compunere cu acest cuprins se va afișa în ziarul de părete.

Gramatică. *Prepoziția*, *Conjuncția*. (§§ 104—107).

LUPTA DELA PODUL-INALT

Cele dintâi zile ale lui Noembrie (1474) îl găsesc pe Ștefan la Vaslui, în ropotele marilor pregătiri. De pe culmile dealurilor, buciumele chiamă 'n toate părțile cu strigări stăruitoare. Chiote răspund în depărtări. Noaptea până către ziuă, clipesc lumini pe măgurile de strajă. Și cete de călăreți izvorăsc de prin satele bogate, sub povața boierilor, ce-și au partea de cinste după câți viteji aduc în luptă. Pălcuri de plăieși coboară din munți; pe drum întâlnesc turme, chervane, 'ncărcate — bejenia câmpului înfricoșat. Din zori până 'n noapte curg spre staniștea oștilor darabani și glotași din Țara-de-Sus, bătrâni iscusiți, cercați în războaie, și flăcăi sprinteni, în cojoacele înflorite, cu ghioaga pe umăr și căciula brumărie dată pe ceafă a voie bună ș'a dor de luptă...

Dela Poloni și dela Unguri mai niciun ajutor n'au avut Moldovenii, la o cumpănă ca asta. Și doar de valul ce înainta, n'avea a se teme numai Moldova.

Ștefan, prin iscoadele lui, știa că sunt peste o sută de mii de Turci sub steagul lui Soliman-Pașa, c'au trecut Dunărea pe la Nicopoli și c'au mai luat în drum vreo douăzeci de mii de țărani români care vin cu Laiotă-Vodă să se bată cu frații lor moldoveni. Cât au mers prin Țara Muntenească, Turcii au găsit și conac și merinde; dar dela Milcov încolo parcă și vremea s'a schimbat deodată. Zile de moină înepură să desghețe drumurile, roțile se înglodau până'n bucsă; în locul târgurilor, în vatra satelor nu se mai vedea decât părăgini și mormane de moloz înegrite de fum. Pe la Bobotează au intrat în valea Bârladului, în drumul de șleau ce ducea la Iași. De o parte și de alta erau numai dealuri îmbrăcate cu păduri. Puțin mai în sus de Vaslui, la locul ce-i zicea Podul-Inalt, unde se varsă gârla Rahovei în Bârlad, valea, mai strâmtorându-se, aduna ca într'o pâlnie scursorile pripoarelor. Aici

pe o frunte de măgură, se așezase Ștefan cu cei patruzeci de mii de ostași ai lui, gata de luptă.

În dimineața zilei de 10 Ianuarie, valea prinse a vui de larma duiumului, dar ochiul nu deslușea încă nimic, pentru că era o pâclă deasă, de nu se zărea om cu om. Turcii înaintau încet. Bănuiau ei mreaja, dar nu știau unde-i. Cerecetașii lor, cei nevrednici aduceau vești mincinoase, cei vrednici nu se mai întorceau. La pod, cum era gloată, se făcu îmbulzeală. Mulțimea se frământa în loc, huind ca marea. Deodată, ca și cum s'ar fi despicat cerul, un trăsnet s'auzi de sus, și'n aceeași clipeală o ploaie de ghiulele căzu peste furnicarul ce clocotea în strâmtoare și săgețile începură a curge ca dintr'o ruptură de nor. Spahiii își struniră caii, să vadă dincotro vine moartea. De după un huceag se ridicau strigăte zorite de trâmbiți și de buciim. Ș'atunci o parte din oastea lui Soliman, repezindu-se orbește într'acolo, s'a nămolit în crivina luncii și n'a mai putut ieși, iar grosul a dat busna înainte. Un șuier a săgetat cuprinsul, și codrul s'a prefăcut în oaste. Cu urlete de fiare, creștini și Turci s'au asvârlit în luptă 'nversunată, și până către seară nu s'a știut ce se va putea alege din vâlmășagul acela îngrozitor. Secuii, când au văzut ce seceriș de vieți se 'ncinge, au rupt-o de fugă. Turcii începeau să se creadă biruitori, când, deodată, însuși marele Ștefan căzu asupra lor cu cei mai aleși viteji ai lui. Toporul abătu iataganele cu brațe cu tot. Călăreții, cumpăniți în scări de aur, se prăbușiră sub ghioga de corn a Moldovenilor. Atunci a văzut vestitul Soliman cât ține roibu lui la fugă. Dunărea, pragul mântuirii, și-a avut și ea, ca de obicei, partea ei de leșuri.

Iar când, după două zile de vifor, s'au strâns vitejii iar la Vaslui, în jurul stăpânului lor, ca frații s'au îmbrățișat cu drag, căci frați erau în ceasul acela țărani, boieri, și Domn și, făcându-și cruce, cu lacrimile 'n ochi, au mulțumit lui Dumnezeu pentru izbânda aceasta deplină, cea

mai frumoasă din frumoasa vieță a lui Ștefan, și una din cele mai strălucite în luptele creștinilor cu Turcii.

Al. Vlahuță

Din cartea „Din trecutul nostru“

LĂMURIRI: *staniște* — loc de adunare; *darabani* — ostași din pedestrimă; *glotaș* — soldat care făcea parte din gloată, milițian; *conac* — loc de popas; *șleau* — drum bătătorit; *mreajă* — cursă; *crivină* — pădurice pe prundul unei ape.

Exerciții de vorbire.

Ce însușiri a arătat Ștefan-Vodă în această luptă? Dar Moldovenii? Cu ce altă luptă a Românilor poate fi comparată? Să se citească *Vieța lui Ștefan cel Mare* de M. Sadoveanu.

SOBIESKI ȘI ROMÂNII

Pe drumul ce duce către cetatea Neamțu, pe la sfârșitul lui Septemvrie 1686, se vedea o oaste mergând. După un trup de lăncieri ce deschidea marșul, urmau douăsprezece tunuri mari, trase de boi, apoi o ceată de ofițeri călări, în fruntea cărora erau trei: unul în floarea vârstei, posomorât, gânditor, necăjit, și doi mai bătrâni, tustrei în haine poloneze. În sfârșit venea duiumul oștii: trăsură, bagaje, pedestrași, șleahță poposită, amestecați în neregulă, cu steagurile strânse, cu capul plecat, cu armele răsturnate, cu întristarea pe față și cu durerea în inimă. Nu se auzea nici surlă, nici dobă, numai tropotul cailor și pasul oamenilor, ce abia se mișcau, pentru că de zeci de zile caii n'au ros decât coaja copacilor și oamenii s'au hrănit numai cu poame.

Și însă această oaste, în stare așa ticăloasă, e aceea care a înjosit de atâtea ori trufia semilunei, iar cei trei fruntași ofițeri sunt hatmanii Iablonovski și Potoțki și cel din mijlocul lor însuși Ion Sobieski, regele Poloniei.

Și cum să nu fie supărat și necăjit vestitul rege? El, Sobieski, fala Leșilor, eroul creștinătății, mântuitorul

Vienei, să fie nevoit pentru a doua oară a da pas Turcilor, a se trage dinaintea Tătarilor și a Moldovenilor; a-și privi oastea ticăloșită de lipsa merindelor, oropsită de dușnania care-l urmează mișelește, fără a îndrăzni să deie piept fățiș cu el, și fac pradă tot ce cade, tot ce rămâne pe urmă; a nu întâmpina în drumul său decât o fioroasă pustietate.

Cum am zis, mergea încet și gânditor. Hatmanii lângă dânsul păzeau tăcere, respectând supărarea sa, de care ei se împărtășeau.

— Ce castel e acesta? întrebă Sobieski când, ridicând capul, zări pe sprânceana dealului, înălțându-se trufașă dinaintea lui, cetățuia Neamțu. Cu bună seamă vr'un cuibă al tâlharilor acestora de Moldoveni!

— La vreme de război, aici domnii moldoveni obișnuiesc a-și trimite averile lor, răspunse Potoțki.

— Așa! Să mergem dar să-l luăm. Oh! voi eu să-mi răzbun pe Cantemir, care mă înșelă și mă făcu să pierd atâtea viteji.

— Eu aș zice să lăsăm cetatea aceasta, zise Iablonovski, și să ne urmăm drumul înainte. Avem tunuri de câmp, nu de asalt.

— Ba, pre numele patronului meu! nu va zice lumea că o cetate s'a arătat dinaintea lui Sobieski, fără a i se cuceri. N'avem tunuri? Vom lua-o dar cu mâinile.

— Numele Măriei Tale e destul tun, zise Potoțki.

Trufia Polonului măgulindu-se de această groasă linguire, fața i se însenină la ideea unei izbânzi atât de lesnicioase și îndată dete poruncă să se înșire oastea către cetate.

În cetățuie se aflatu optsprezece plăieși, trimiși de ispravnicul dela Neamț, pentru străjuire în lipsa garnizoanei, care se afla la Fălciu, pe lângă domnul Cantemir, unde tăbărise armia turcească. Cu câteva ceasuri mai înainte sosise un tânăr plăieș, al cărui cal asudat păștea înșelat troscotul ce creștea pe lângă ziduri.

— Mai bea o dușcă, băiete, zise un bătrân, de care se vedea că ascultă toți, și ne spune ce-ai mai văzut la Iași.

— Ce să văd, tată? Blăstămăție! Târgul îi în jac. Leșii pradă și despracă pe bieții oameni.

— Ș'apoi zic că-s creștini!

— Creștini! Au prădat bisericile și mănăstirile de odoare. Nu știți încă? S'au dus să ieie pe Sfânta de la Triisfetitele.

— Doamne ferește! ziseră plăieșii, făcându-și cruce.

— Așa, urmă tânărul; eram acolo, când au mers să ia racla Sfintei; dar călugărul, simțind, a închis poarta și n'a vrut să deschidă; atunce...

— Puiu de om, călugărul! strigară ascultătorii.

— Atunce Craiul lor a poruncit s'aducă tunurile ca să spargă porțile; dar mai întâi a trimes răspuns călugărului care ședea în clopotniță să deschidă, ori face mănăstirea praf și pulbere.

— Auzit-ați, acolo, lifta cea păgână! Și ce-a făcut popa

— El a răspuns că nu se aștepta s'audă așa vorbă de la un împărat care se zice creștin și că Măria-Sa e mare puternic, poate să facă ceea ce zice, dacă nu se teme nici de Dumnezeu, nici de sfinții lui; dar el nu deschide poarta și s'a îngropa sub zidurile bisericii, și apoi lumea va judeca între dânsul, atât de slab, și între Măria-Sa, atât de tare.

Auzind acestea, Leahul s'a făcut foc de mânie și da acum poruncă să împuște, când unul dintre hatmanii lui i-a zis nu știu ce, cum îmi spuneau oamenii, i-a zis că nu se cade să facă așa lucru, să strice casa Domnului și altele multe. În destul că l-au înduplecat să deie pace bisericii.

— Și ce fac acum Leșii la Iași?

— Este o săptămână de când s'au dus, după ce au văzut că nu mai au merinde pentru oști; au purces pe Bahă în sus, gândind c'or găsi de toate; dar acolo să vede Vodă, din lagărul Turcilor, cum a auzit acestea, a și por-

nit după dânșii un mârzac c'o mulțime de Tătari și vr'o cinci steaguri de Moldoveni; iar mai întâi a trimes pe loc pe căpitanul Turculeț, c'o strajă de călăreți, care apucând înainte, a scos toți oamenii de prin sate, a dat pojar fânului și fânețelor, a ascuns prin gropi grâul și orzul și dușmanul a găsit tot pustiu în drumul său, încât, ajungând la Cotnar, nu găsea să mănânce decât poame.e copacilor; ba încă au pus prin bălți niște ierburi veninoase, de care, cum beau, crăpau; și vai de capul lor: pieteau cu sutele și ei și caii, iar care rămânea pe urmă cădea în mâinile Moldovenilor care, fără mai multă judecată, ori îl spânzurau, ori îl înțepau.

— Osânda Sfintei Paraschive! zise bătrânul. Dar tu cum le-ai aflat aceste toate?

— Eu — știți că m'ați trimes la Iași, să văd ce mai este.

— După ce s'au dus Leșii, m'am luat cât colea pe urma lor până la Cotnar, unde m'am întâlnit cu căpitanul Turculeț, care mi le-a spus; ș'apoi, după ce am văzut că dușmanii și-au luat drumul spre țara lor, am apucat de-a dreptul peste codri... Dar oare ce buciună străjerul?

— Fă-i semn să se coboare de pe zid și să vie încoace. Nu trecu mult și plăieșul de strajă, viind, spuse că o oaste mare se apropie de cetate. Indată toți alergară pe ziduri.

— Leșii sunt! strigă tânărul ce venise de curând și pe care l-am auzit vorbind; și-au schimbat drumul și vin aici...

— La porți, flăcăi! zise bătrânul. Incuieți-le și grămați bolovani pe ziduri. Așezați-vă toți pe la metereze. Să nu zică Leahul c'a intrat într'o cetate românească, ca într'o țarină pustie.

— Dar noi suntem numai nouăsprezece și asta-i o oaste întreagă, observă unul, cum se...

— Taci, mucosule, îl curmă bătrânul. Te temi că-i pieri? Mare pagubă! Un mișel mai puțin.

Vânătorul astfel înfruntat se trase rușinat și se sui pe ziduri.

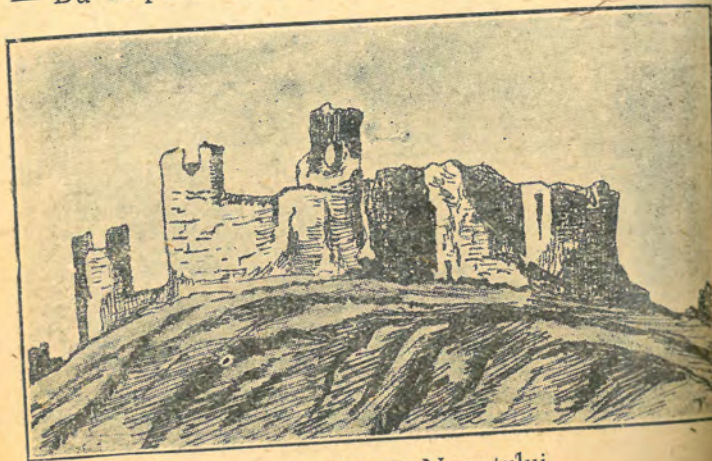
În vremea aceasta oastea se apropiase. Regele trimise un ofițer ca să vorbească cu cei din cetate.

Solul veni la poartă. Bătrânul îl salută de pe zid.

— Bine ai venit, domnule! Ce poștești dela noi?

— Măria Sa Regele Poloniei, mare duce de Lituania ș. c. l. vă face cunoscut ca să vă închinați și să-i cucerii cetatea împreună cu toate averile și merindele; atunci garnizoana va fi slobodă a ieși cu arme și bagaje, fără a i se face nimic; iar cutezând a se împotrivi, cetatea se va cotropi și garnizoana se va trece sub ascuțișul săbiei.

— Du răspuns Măriei-Sale, zise bătrânul, că laude și

Ruinele Cetății Neamțului

îngroziri de-astea am mai auzit noi și tot nu ne-am spăriet. Mai bine Măria-Sa și-ar căuta de drum și ar da pace unor oameni care nu i-au făcut nimic. Cetatea n'avem decât gând să i-o dăm cu una cu două, măcar că nu sunt în ea nici averi, nici merinde. Tot ce-i putem da este plumb din puști, pe care i-l vom trimite noi de pe ziduri, fără să se mai ostenească să vie înăuntru.

— Plecați-vă, zise trimesul și nu vă puneți capul în primejdie.

— Nu purta grijă de capul nostru, domnule. Gândiți mai bine la al vostru.

— Încă odată vă întreb, vă închinați ori ba?

— Ba.

Parlamentarul se duse.

Asaltul începu. Tunurile, așezate pe scaune de lemn, băteau neconținut cetatea. Plăieșii răspundeau cu gloanțe, care nu dădeau greș. Fieștecare împușcătură doboră câte unul din vrăjmași și mai ales ofițeri, asupra cărora erau țintite flintele lor. Leșii piereau fără a face spor.

În ziua dintâi doi vânători pieriră. A doua zi și a treia zi mai căzu cinci și se răniră doi. A patra zi căzu împușcat însuși comandantul artileriei leșești, dar mai pieriră trei din Moldoveni. Numărul bravilor scădea pe toată ziua. Seara, adunându-se pe lângă foc, văzură că au sfârșit și munițiile și merindele.

— Ce este de făcut, tată? întrebă tânărul vânător pe bătrânul care, rănit la picior, sta întins pe o laviță.

— Câți au pierit de-ai noștri?

— Zece.

— Și nu mai avem nici praf, nici merinde? Dacă-i așa, apoi mâni dimineață urcă-te pe poartă și leagă în vârful săneții un ștergar alb; spune că închinăm cetatea, cu tocmeală să ne lase slobози să ieșim și să ne ducem unde vom voi.

Așa se urmă. Leșii primiră toate condițiile cerute. Oastea se înșiră în două rânduri, lăsând prin mijlocul ei loc, ca să treacă garnizoana, și poarta se deschise.

Atunci, în loc de o strajă numeroasă, se văzură ieșind șase oameni, dintre care trei duceau pe urmele lor pe alți trei, ce erau răniți.

— Ce este aceasta? strigă Sobieski repezindu-se călare înaintea lor. Ce sunteți voi?

— Străjerii din cetate, răspunse bătrânul rănit din spatelui fiului său.

— Cum? Atâția sunteți?

— Zece din noi au pierit din mila Măriei-Tale.

— Voi ați cutezat a vă împotrivi mie și a-mi omorâți viteji? zise Regele. O, asta nu se va trece așa! urmați turbat de mânie. Trebuie o pildă pentru cei asemenea vouă, și pilda va fi groaznică și vrednică de faptă. Nu măriți a muri de sabie, ci de ștreang. Spânzurați-i!

Pe loc ostașii încurjurară pe plăieși care, depuind răniții, își făcură semnul crucii și, răzămându-se pe șurubele, se uitau cu nepăsare la pregătirile ce se făceau pentru moartea lor. Ofițerii priveau cu înduioșare această scenă.

— Fie-mi iertat, Sire, zise atunci Iablonovski, apropiindu-se cu respect de Regele, care ședea posomorât și mânios, a arăta Măriei Tale că acești viteji n'au făcut decât datoră lor, datorie patriotică și vrednică de totă lauda, și că au avut norocirea de a câștiga făgăduința marelui Sobieski că vor fi slobozi și nesupărați.

— Îți mulțumesc, vrednice al meu tovarăș de armă, zise Sobieski ca deșteptat din somn, și mulțumesc m'ai oprit a face o faptă defăimată. Ai cuvânt, oamenii ceștia s'au purtat vitejește. Să li se dea fiecăruia câte 50 de zloți. Apoi, întornându-se către Români: „Voi, zise, sunteți slobozi, mergeți în pace și spuneți celor lor și fraților voștri că ați avut cinstea a vă împotrivi cinci zile Regelui de Polonia“.

Îndată se făcu loc Moldovenilor, care, luându-și rămas-bun se îndreptară spre munți, în vreme ce oastea se coborâse încet la vale; iar cetatea cu porțile deschise, purtând zidurile sale urmele bombelor dușmănești, rămase singurată pe culmea înverzită, ca un mare schelet de urzuc.

C. Negruzzi
Din „Nuvele istorice“

LA MURIRI : *duigmul oștirii* — grosul oștirii ; *șlehtëtă pospolită* — corp de armată alcătuită de nobilimea poloneză ; *surlă* — un fel de fluer ; *dobă* — tobă ; *a da pas* — a da puțința ; *a i se căuci* — a i se preda ; *jac* — jaf ; *Trisfetitele* — mănăstirea Trei Ierarhi ; *să împuște* — să tragă cu tunul ; *mărzac* — comandantul unei cete de Tătari ; *pojar* — foc ; *a înfepa* — a trage în țeapă ; *se va cotropi* — va fi cuprinsă ; *se va trece* — va fi trecută ; *a obori* — doborî ; *boambe* — bombe, ghiulele.

Exerciții de vorbire.

Ce fire avea Sobieski? Dar cei doi generali ai săi? Cum s'au arătat plăieșii? Recitiți partea care arată marșul oastei poloneze!

Compunere.

Compoziția de mai sus e alcătuită dintr'un șir de momente care dau pe față firea mai multor persoane (Sobieski, hatmanii săi, plăieșii). Ele iau parte la un singur eveniment, (asaltul cetății), despre care ni se povestește ceva nou, ori ceva neașteptat — (lupta eroică a plăieșilor împotriva oastei polone). E o *nuvelă*.

Să se scoată momentele mai însemnate ce se înalță în această povestire.

Gramatică.

Sintaxa. Propozițiunea. (§ 117—119). *Subiect* (§ 120). *Predicat* (§ 120).

CHEILE BICAZULUI

Cheile Bicazului sunt un coridor lung, săpat de apa Bicazului printre munții stâncoși ai Gherghiului, cu direcția dela apus spre răsărit, legând, de-a-curmezișul muntelui, drum de trecere între Gheorgheni și Piatra-Neamț. La început a fost de bună seamă o despicătură în stânca muntelui. Șuvoaiile de apă, prăvălite de pe creștete și coaste, și-au găsit drum de scurgere și au urmat firul povârnișului, rozând patul de piatră, adâncindu-l mereu și sculptându-i pereții. Astăzi, Bicazul se rostogolește prin cheile săpate de el, când liniștit și murmurând săgalnic, când furios și involburându-se în creste de spumă. Când întâlnește praguri dintr'o piatră mai tare, pe

care nu izbutește s'o macine, se asvârle de sus în cascade sgomotoase ca niște urlătoare.

La începutul cneii, valea e mai largă, cu malurile presărate de tăpșanuri și poienițe verzi, smălțuite de floricele ce râd prin iarba verde. De ce te afunzi în inima

ei, valea se îngustează, se adâncește, pereții stâncoși se apropie unul de celălalt și încep să cadă vertical, ca niște ziduri de cetate. Brazii se cațără pe brâncile stâncoase, sau își caută echilibrul pe pârâiele drepte. Uneori întrebă uimit: unde or fi găsim pământul din care să tragă hrana? Răspunsul îl dau trunchiurile uscate ale pacilor morți de bună seamă prin inaniție. În locul

jiștilor vesele de mai nainte, nu se vede acum decât mușchiul gros, ca un covor, căptușind muchile lespezilor, ciubucele stâncii, rotunjimile bolovanilor; din verdele lui catifelat și umed se ivesc doar clopoștii albaștri ai campanulelor, ori rozul delicat al garofițelor.

Apa râului, scobindu-și albia în valea stâncoasă, merge abătându-se când spre dreapta, când spre stânga, ocolind piedicile pe care i le scoate în cale stânca, în căutarea liniei de cea mai mică rezistență. Dar dacă își face uneori drum alături de stâncă, nu înseamnă că a uitat de ea, ori că s'a dat biruită. A fost doar un armistițiu. Și primăvara după desgheț, ori vara după ploi torențiale, cu puteri sporite, apa se întoarce la atac, vijelioasă, spumoasă, sălbatică, lovește în față cu putere, ocolește pe la spate, se strecoară prin orice crăpătură, desgrădinează, roade și împinge la vale ce a putut să desprindă din blocul ce părea de neînvins. În lupta năpraznică și niciodată ostoită dintre apă și piatră, cea dintâi, puternică și răbdătoare, birue totdeauna, cu încetul, dar sigur. De pe urma lupelor rămân, ici un bloc de stâncă despărțit de grosul masivului, dincolo un petec de perete, mai departe o piramidă cu vârful tuguat. Le vezi când înalte și drepte ca niște turnuri, când aplecate și cu temeliile scorburoase, cele mai adeseori purtând pe vârf ori pe o coastă un mănunchiu de copaci cu rădăcinile în aer. Treci pe lângă ele, minunându-te cum de-și țin încă echilibrul și cu groaza de a le vedea surpându-se peste tine. În jurul lor suvoiul se rostogolește sgomotos și amenințător, prevestind prăbușirea prăzii pe care o ține sigur în ghiare...

Fascinat de pitorescul și varietatea aspectului pârâilor, nu bagi de seamă că apa, care însoțește drumul, a pierit deodată din albia ei. Numai lipsa clocotului ei spumegător îți deșteaptă atenția. Și atunci privești cu mirare albia seacă, printre pietrele și mușchii căreia nu mai curge niciun firicel de apă. A fost înghițită printre crăpături de prăpastiile stâncii dușmane. Câtăva vreme apa se sbate

pe sub pământ, dibuindu-și drumul prin văgăunile și peșterile lui. Și iată că mai departe, opintindu-se năpraznic, iese din nou la lumină, ca dintr'un izvor fermecat, ca să pornească iar la drum și la luptă, săltăreață, sgomotoasă și cu dor de răzbunare.

C. Kirițescu

Din cartea „*Drumuri pitorești din România nouă*”

LĂMURIRI: *inanție* — lipsă de hrană; *campanulă* — clopoțel plantă care crește prin livezi și poeni, cu flori albastre; *desgrădineazi* — desprinde din rădăcină; *osfoită* — liniștită.

Exerciții de vorbire.

Elevii au văzut cheile Bicazului? Au văzut alt defileu? Să descrie. Să se compare cu descrierea Cheilor Bicazului din cartea *Istorisiri de vânătoare* de M. Sadoveanu.

CORNISTUL

„Mihăiță, mamă, să ne trimiți hârtie cum o duci pe acolo și când ai fi la vreun aman să ne dai de știre, că ne-om băga carnea în saramură și nu te-om lăsa!”

El sta pe scările vagonului; mama lui lăcrăma jos. Trenul porni apoi în chiuitul recruților, ale căror rude și prieteni rămaseră triști în gara singuratică, femeile plângând, oamenii dârji, cu fețele posomorite. Iși amintea cum l-a purtat trenul o zi întreagă pe câmpii uscate de toamnă, prin orașe necunoscute și cum a ajuns la cazarmă într'un amurg trist, mohorât, umezit de bură de ploaie mărunță și rece.

Toate acestea și le amintea acum cornistul Roșca Mihai și i se păreau lucruri tare vechi. La o lună după ce i se îmbrăcat, colonelul a venit în fiecare baterie să vază recruii. Când a ajuns în bateria lui Roșca, s'a oprit

dreptul lui, l-a măsurat din ochi de sus până jos și a spus căpitanului: „Să-l faci trompet pe ăsta, căpitane, că nu te dă de rușine!”

Și chiar de a doua zi Roșca Mihai începu să facă școală cu trompeții. I-a crăpat buza de sus de câteva ori, dar el nu se lăsa, ci când avea răgaz, sufla cu drag în trompetă, înfundând-o cu batista spre a nu face mult sgomot. Iar după ce-a deprins toate semnalele, îi-era mai mare dragul să-l asculte. Cânta ca un trompet bătrân și făcea de multe ori întorsături de joc, încât sergentul major de trompeți îl bătu într'o zi pe urmă:

„Tragi a vagmistru de trompeți, deșcă!”

Era drag tuturor cornistul Roșca Mihai și mare supărare a fost în toată bateria când l-a cerut și l-a luat la școala regimentară. Șiret

comandantul școalei: „Domnule Colonel, viitorii gradați trebuie să știe toate semnalele și dela cine să le învețe ei mai bine decât dela Roșca?!”

Negreșit! Doar nu era să vie vagmistrul de trompeți să sune la școala regimentară!

Și astăzi Mihăiță al nostru era trompet al școalei. Ieșiseră soldații la forturi și școală se făcea într'o remiză a unui grup. Floarea soldaților dela Focșani, dela Nămoioasa și dela Galați era strânsă la școală.

Când trebuia să se scoale oamenii, plantonul schimbului al treilea striga: „dreepti!” și Roșca era 'n picioare, cu trompeta 'n mână. Ai fi zis că doarme cu ea la piept. Și după câțva timp începea să sune „deșteptarea” și sem-

nalul sprinten înviora soldații și-i îmbrăca repede. Uneori, seara, când nu era ofițerul comandant la școală, vagmistul se așeza cu cei trei sergenți în cancelaria școalei și la ora stingerii chema pe Roșca.

— Să suni o stingere cu „rezervă”, trompet!

— Am înțeles, trăiți, dom' vagmistru!

Atunci să fi auzit semnal! Incepea întâi cu semnalul regimentului, apoi zicea semnalul rezervei. Sunetele curgeau dintru 'ntâi ca dintr'o cascadă, unul după altul, scurte, limpezi, vesele, apoi se topeau într'o țuitură lungă, subțire, răsunătoare ca un chiot de voinic. Și când ajungea trompetul în această parte a semnalului, izbucneau toți gradații într'o chiuitură: „M'am dus, măă!” Și după ce suna „rezervă”, suna „pasul de voie” cu tact iute, scurt și apoi o întorcea repede în sunetul prelung, trist al „stingerii” pe care o făcea și mai tristă. Iar când suna cele două din urmă sunete „suflă 'n lumânare”, plantonul schimbu 'ntâiu striga 'n dormitor: „Capu jos, leat”!

Și Roșca își băga trompeta pe mână și se ducea și el să se culce.

După câțva timp o veste ajunse la școala regimentară trebuia să vie în curând un general în inspecție. Ofițerul comandant făcu inspecție la micul echipament, la muniție, la marele echipament, îndesi instrucția pe jos și dădu în grija fiecărui șef de secție să aibă mereu sub ochi oamenii ce i se încredințase.

Și iată că ziua așteptată, temută, sosi.

Soldații stau în linie de bătaie. Roșca stă pe parapet la vreo sută de pași în dreapta trupei. Nasturii soldaților sticlesc, penajurile cad răsfirate 'n jos, până pe streșnișul chipiului, roșii ca sângele. Ofițerul se plimbă prin fața trupei. Și iată că deodată se vede albind pe șosea o „trăsură de frontieră”.

Roșca încremenise pe parapet, cu stânga lipită de parapetul lungul trupului, cu trompeta 'n mâna dreaptă, sprijinindu-se

armul piciorului drept, cu muștiucu 'n afară. Ah! Cum ai strângea el trompeta în mâna lui voinică!

Trăsura intră în cuprinsul forturilor. Roșca își duse cet, încet trompeta la buze, stătu cu ea așa, măsurând cu ochi depărtarea reglementară la care trebuia să 'n-apă a suna. Apoi sună „drepti” prelung, înfiorător de repede. Dar când a vrut să sune primirea, așa cum nu-ai el știa s'o sune, a tras aer mult în piept, s'a umflat grumaji, a suflat cu putere și... sbârni! trompeta cătu 'n bucăți. El rămase încremenit, cu ochii țintă la general, cu muștiucul la gură, parc'ar fi suflat mereu...

Generalul îi strigă din goana trăsorii:

„Bine, băietel!”

Iar când ajunse la ofițer, se îndreptă spre colonelul regimentului, ce-l întovărășea în inspecție:

„Să faci brigadier pe trompetu ăsta!”

C. Sandu-Aldea

Din cartea „In urma plugului”

LAMURIRI : la aman — la mare nevoie ; școală regimentară — școala în care se pregătesc viitorii gradați ai regimentului.

Exerciții de vorbire.

De ce l-a lăudat generalul pe Roșca Mihai ?

Dramatică. Complementul direct (§ 132) și indirect (§ 133).

C. SANDU-ALDEA (1874—1927) a scris povestiri din viața soldatilor în volumele : *Pe drumul Bărăganului*, *Drum și popos*, *In urma plugului*, *Pe Mărgineanca*. În acestea a arătat mai ales suferințele țărânii asuprit. Are frumoase descrieri de natură.

PENEȘ CURCANUL

Plecat-am nouă din Vaslui
 Și cu sergentul zece ;
 Și nu-i era, zău, nimănui
 În piept inima rece.
 Voioși ca șoimul cel ușor
 Ce zboară de pe munte.
 Aveam chiar pene la picior
 Și -aveam și pene'n frunte.

Toți dorobanți, toți căciulari,
 Români de viță veche,
 Purtând opinci, sumani, ifari
 Și cușma pe-o ureche.
 Ne dase nume de Curcani
 Un hâtru, bun de glume ;
 Noi am schimbat lângă Balcani
 Porecla în renume !

„Din câmp, de-acasă, dela plug
 „Plecat-am astă vara,
 „Ca să scăpăm de Turci, de jug
 „Sărmana scumpă țară”.
 Așa ne spuse 'n graiul său
 Sergentul Mătrăgună ;
 Și noi ne-am dus cu Dumnezeu,
 Ne-am dus cu voie bună.

Oricine 'n cale ne întâlnea
 Cântând în gura mare,
 Stătea pe loc, s'adimenea
 Cuprins de admirare ;

Apoi în treacăt ne 'ntreba
 De mergem la vreo nuntă.
 Noi răspundeam în hohot : Ba,
 „Sburăm la luptă cruntă !”

„Cu zile mergeți, dragii mei,
 să veniți cu zile !
 Teau atunci bătrâni, femei
 preoți și copile.
 r cel sergent făr' de mustăți
 cnea : „Să n'aveți teamă !
 omânul are șapte vieți
 i pieptu-i de aramă !”

! cui i-ar fi trecut prin gând
 ar fi crezut vreodată
 i mulți lipsi-vor în curând
 în mândra noastră ceată !
 i viți ! Din nouă, câți eram,
 cu sergentul zece,
 amas-am singur eu... și am
 i piept inima rece !

Crud e când intră prin stejari
 Năpraznica secure,
 De-abate toți copacii mari
 Din falnica pădure !
 Dar vai de-a lumii neagră stea,
 Când moartea nemiloasă
 Ca 'n codru viu pătrunde 'n ea
 Și când securea-i coasă !

Copii ! aduceți un uciur
 De apă de sub stâncă,
 Să sting pojarul meu de dor
 Și jalea mea adâncă.

Ah! ochii-mi sunt plini de scânteii
Și mult cumplit mă doare,
Când mă gândesc la frații mei
Cu toți pieriți în floare!

Cobuz ciobanu 'n Calafat
Suna voios din fluier,
Iar noi jucam hora în sat,
Râzând de-a bombei suier.
Deodată o schijă de obuz
Trăsnind... mânca-o-ar focul,
Retează capul lui Cobuz
Și-astfel ne curmă jocul.

Trei zile 'n urmă am răzbit
Prin Dunărea umflată
Și nu departe-am tăbărit
De Plevna blestemată.
In fața noastră se 'nălța
A Grviței redută:
Balaur crunt, ce-amenința
Cu ghiara-i nevăzută.

Dar și noi încă o pândeam
Cum se pândește-o fiară
Și tot chiteam și ne gândeam
Cum să ne cadă 'n ghiară.
Din zori în zori și Turci și noi
Svârleam în aer plumbii,
Cum svârli grăunți de păpușoiu
Ca să hrănești porumbii.

Și tunuri sute bubuiau...
Se clătina pământul!
Și mii de bombe vâjâiau
Trecând în sbor ca vântul.

Ședea ascuns Turcu 'n ocol
Ca ursu 'n vizunie.
Pe când trăgeam noi tot în gol,
El tot în carne vie...

Ținteș era dibaciu tunar,
Căci toate-a lui ghiulele
Loveau turcescul furnicar,
Ducând moartea cu ele.
Dar într'o zi veni din fort
Un glonte, numai unul,
Și bietul Ținteș căzu mort,
Imbrățișându-și tunul.

Pe-o noapte oarbă, Bran și Vlad
Erau de sentinele.
Fierbea văzduhul ca un iad
De bombe, de șrapnele.
In zori găsit-am pe amândoi
Tăiați de iatagane,
Alăturate cu 'n moviloiu
De leșuri musulmane.

Sărmanii! bine s'au luptat,
Cu lifta cea păgână,
Și chiar murind, ei n'au lăsat
Să cadă arma din mână.
Dar ce folos! ceata scădea
Și-acuma rămăsese
Cinci numai, cinci flăcăi din ea
Și cu sergentul șese!

Veni și ziua de asalt,
Cea zi de sânge udă!
Părea tot omul mai înalt
Față cu moartea crudă!

Sergentul nostru, puiu de smeu,
Ne zise-aste cuvinte:
„Cât n'om fi morți, voi cinci și eu,
Copii, tot înainte'!

Făcând trei cruci, noi am răspuns:
„Amin! și Doamne-ajută!”
Apoi la fugă am impuns
Spre-a Turcilor redută.
Alelei! Doamne, cum sburau
Voinicii toți cu mine
Și cum la șanțuri alergau
Cu scări și cu fașine!

Iată-ne-ajunși!... Încă un pas...
Ura! 'nainte, ura!...
Dar mulți rămân fără de glas:
Le 'nchide moartea gura!
Reduta 'n noi repede-un foc
Cât nu-l încape gândul:
Un șir întreg s'abate 'n loc,
Dar altul îi ia rândul.

Burcel în șanț moare sdrobind
O tidvă păgânească;
Șoimu 'n redan cade răcnind:
„Moldova să trăiască!”
Doi frați călini, ciunțiți de vii,
Se svârcolesc în sânge;
Niciunul însă, dragi copii,
Niciunul nu se plânge.

Atunci viteazul căpitan,
Cu-o largă brazdă 'n frunte,
Strigă voios: „Cine-i Curcan,
„Să fie șoim de munte!”

Cu steagu 'n mâni, el sprintenel
Viu sue-o scară 'naltă;
Eu cu sergentul după el
Sărim dela olaltă.

Prin foc, prin spăngi, prin glonți, prin fum,
Prin mii de baionete
Urcăm, luptăm... Iată-ne-acum
Sus, sus, la parapete.
Allah! Allah! Turcii răcnesc,
Sărind pe noi o sută;
Noi punem steagul românesc
Pe crâncena redută.

Ura! Măreț se 'nalfă 'n vânt
Stindardul României!
Noi însă zacem la pământ,
Căzuți pradă urgiei.
Sergentul moare suierând
Pe Turci în risipire,
Iar căpitanul admirând
Stindardu 'n fâlăire!

Și eu, când ochii am închis,
Când mi-am luat osânda:
„Ah! pot să mor de-acum”, am zis,
„A noastră e izbânda!”
Apoi când iarăși m'am trezit
Din noaptea cea amară,
Colea, pe răni, eu am găsit
Virtutea Militară!...

Ah! dare-ar Domnul să-mi îndrept
Această mână ruptă,
Să-mi vindec rănila din piept,
Să mă întorc la luptă;

Căci nu-i mai scump nimica azi
Pe lumea pământească,
Decât un nume de viteaz
Și moartea vitejească!

V. Alecsandri
Din „Ostașii noștri”

LAȚURIRI: hâtru — om glumeț; s'adimenea — era atrăgătoare — mănunchiu de nuiile care servește la întărituri și la umplerea șanțurilor ce trebuiesc trecute spre a ataca o întăritură; redan — dădă.

Exerciții de vorbire.

Ce fel de ostaș era Peneș Curcanul?
Muncitor harnic pe ogorul său în timp de pace, țărănul
e ostaș viteaz în timp de război.

Compunere.

Să se povestească oral și apoi în scris lupta dela Grivița.

LIBERTATEA

Libertatea e îndoită: cea din lăuntru și cea din afară. Ele sunt surori, una fără alta nu pot trăi.

Libertatea din afară este neatârănarea moșiei în care naștem și care ne hrănește, moșia dela care tragem mele nostru și dreptul de om, de sub biruirea oricărui țări și împărății. Pentru sângele ce ne dă suntem cu sângele nostru. Pentru aceasta au fost bătăliile lui nostru și ale neamurilor, bătăliile cele vestite cu movile și mânăstiri pe șesuri și pe dealuri.

Libertatea din lăuntru este legea, icoana dreptății nezeiești așezată prin învoirea tuturor și la care toți

potrivă se supun. Acolo unde nu e lege, nu e nici libertate și acolo unde legea e numai pentru unii, și ceilalți sunt scutiți de sub ascultarea ei, libertatea a pierit și fericirea e stinsă; căci atunci asupra, nevoile, necazurile și sărăcia izvorăsc în lume; lumea se împarte în săraci și bogați, în stăpâni și robi, flămânzi și îmbuițați; atunci lumea stă în pieire, căci dreptatea dumnezeiască e veșnică: ea urăște și blastămă pe omul și pe neamul ce alunecă în calea nedreptății. Străbunii noștri au fost blăstămați de Domnul pentru strâmbătățile lor și blăstămul a trecut din neam în neam până în zilele noastre. Priveghiați asupra-vă ca la candela ce arde, ca nu copiii voștri, copiii copiilor voștri să zică de voi: „Blăstăm asupra părinților noștri, care au făcut strâmbătatea!”

Strâmbătatea izvorăște din siluire, din pismă, din jeuire și din neștiință; legea dreptății e frăția, și ce frăție poate să fie între uliu și prada lui, între drept și nedrept?

Până când mai puteți, voi cei ce ați călcat dreptatea, grăbiți a intra în calea Domnului, căci va sosi ziua izbândirii! Și în adevăr ziă vouă, acea zi s'a apropiat.

Alecu Russo
Din „Cântarea României”

Observații.

Elevii știu că libertatea e dreptul oricărui cetățean de a face orice nu strică drepturile celorlalți cetățeni. Libertatea e fixată prin legea alcătuită de toți cetățenii și în interesul lor.

Acesta e temeiul organizării democratice a societății.

CÂMPUL LIBERTĂȚII

Un svon din sat în sat străbate
Și dă norodului curaj ;
El pleacă 'n valuri tulburate
Și se îndreaptă către Blaj.

Sunt preoți și mireni, cu toții
Mânași de-același ideal.
In fruntea tuturor, Moții,
Mândria mândrului Ardeal.

Ei simt că 'ntâia oară-i leagă
Un dor adânc de neam întreg ;
Aleargă toți să-l înțeleagă,
Și cât de bine-l înțeleg!

Căci bat cincizeci de mii de piepturi,
Și-n ele inimi românești
Ce strigă : Libertate ! Drepturi
Pe plaiurie strămoșești !...

O, sfântă zi de sărbătoare!
Popor voinic din văi și lunci,
Te-om mai vedea odată oare
Precum te-ai arătat atunci?

Povestea vremii ne învață
Că orice rană are leac ;
Dar o 'ntâmplare așa măreață
Sbucnește-odată la un veac!

St. O. Iosif

Din cartea de poezii „Credința”

Exerciții de vorbire.

Ce au arătat Românii în adunarea de pe Câmpia Libertății ?

MOȚII

La Albac și Scărișoara, la Găina și la Câmpeni ne aflăm în țara Moților. Ținutul sau țara acestor fii ai munților începe dela Găina și Curcubeta, pe la obârșia Râului-Mic și Râului-Mare, și se întinde pe ape în jos până la Bistra, în valea Arieșului, iar spre Abrud, până la Cărpiniș.

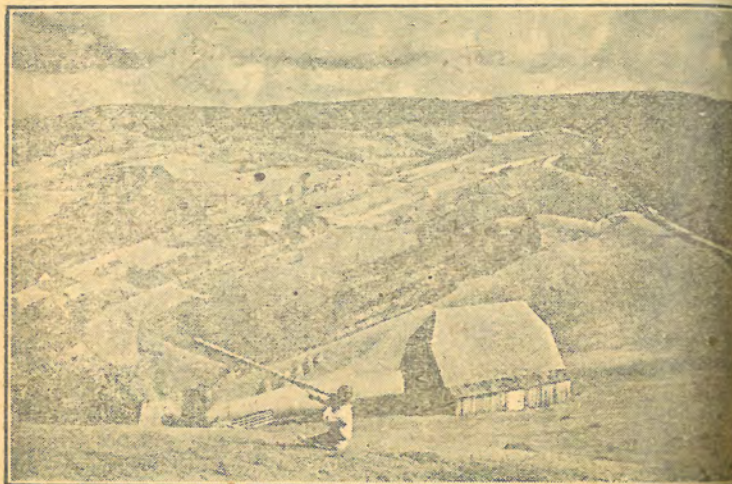

niș. Aceasta e, în înțelesul mai restrâns, adevărata patrie a Moților.

Locuitorii dela țară însă dau ținutului Moților o extensiune mai mare, cuprinzând între marginile lui și băieșagurile de pe la Abrud, Buciumeni și Baia (Ofenbaia), ai căror locuitori sunt adeseori considerați ca Moți. Astfel, bunăoară, Crișenii numesc ținutul băieșilor Țara Moților.

Vecinii Moților sunt, afară de băieși, spre răsărit Mocanii, pe la poalele Munților Apuseni. Aceștia au unele însușiri comune cu Moții, dar Moții în multe se deosebesc de ei. Cu toate acestea locuitorii dela țară, pe la Turda, Cluj și pe câmpie, de obicei dau Moților ciubărari, care le cutreieră satele, numele de Mocani.

Alături de numele Moț se mai întrebuințează adeseori în glumă și termenul de Țop. Pe când însă cel dintâiu e mai răspândit și, precum am amintit, se găsește pe o parte în semnele a Românilor din Munții Apuseni, sub numirea de Țopi se înțelege numai partea din Moți, anume cei ce locuiesc de la Câmpeni în sus pe ambele râuri și care se preocupă cu lucrul lemnului. Cuvântul Țop e cunoscut abia de vreo 30—40 de ani și în munți este puțin răspândit, astfel că mulți nici nu-l cunosc, asemenea termenului Hăoi, pe care locuitorii de pe Râul-Mic îl dau celor ce locuiesc

pe muntele Bihariei. Originea numirilor de Moți și Țopi este necunoscută, dar după toată probabilitatea ele derivă din cuvântul „moț” (moț de păr, chică); odinioară în Munții Apuseni purtau și bărbații chică și aceasta, spre a o deosebi de chica fetelor, se numea „moț”; iar numele de Țop pare a fi cuvântul nemțesc „Zopf”, care înseamnă tot „moț” sau „chică” și pe care se crede că l-ar fi folosit mai întâi dregătorii nemți după 1848, batjocorind pe Românii munteni pentru chica lor.

Moții sunt de obicei de statură mijlocie, au fața

presivă, inteligentă și profilul lungăreț; părul le este brun deschis, castaniu, mai rar blond, fruntea e lată și ochii sunt de culoare albastră sau căprui, bărbia ascuțită. Ei au un mers deosebit de cel al locuitorilor de la țară, anume încovoiaie înainte partea superioară a corpului și-și țin mâinile în jos, nemișcate. Aceasta provine de la natura frumoasă a patriei lor, fiind siliți la suirea coastelor să-și streze echilibrul.

Ei umblă mult călare, atât bărbații cât și femeile. Caii lor mărunți, numiți cai mocănești, urcă cu o siguranță uimitoare cele mai prăpăstioase poteci de munte.

Caracteristica Moților este seriozitatea și statornicia; sunt sinceri, dar neîncrezători în străini, pentru că de neamurate ori au fost înșelați și nedreptățiți de ei. Sunt oameni așezați, stămpărați și pașnici, dar iuți la mânie când sunt vătămați sau când li se face vreo nedreptate. Ei iubesc, ca în general locuitorii din munți, libertatea și se închină înaintea dreptății pe care o așteaptă să li se facă. De aceea s-au răsculat în mai multe rânduri și înaintea lui Horia, cercând să-și câștige prin puterea armelor libertatea și drepturile încălcate. Ei au urzit cele mai mari revoluții românești din Ardeal, dând dovezi de neîntreținută vitejie.

Silvestru Moldovanu (1861—1915)

Din cartea „Țara Noastră”.

LĂMURIRI: bășaguri — mine (de aur); băieși — oameni care lucrează în mine; Zopf — (nemțește) moț; se pronunță „țopf”.

Exerciții de vorbire.

Ce fel de oameni sunt Moții? Care sunt meritele lor în istoria Românilor?

Gramatică. Complementul circumstanțial (§§ 134—139).

Limba Română cl. III c. 8

ASALTUL MĂRĂȘTILOR

Oștirea a doua română era înșirată pe dealurile Vrancei, dela Măgura Cașinului în dreapta, până pe dealul Momâia, în stânga, cu fața spre miazăzi. Numai dealurile pietroase și păduroase, tăiate de văi. Pozițiile de căpetenie ale Românilor erau pe dealurile Drăgoteștilor, Bourlăului, Vârlanului și Albei. Jos, la poalele dealurilor, erau văile Limpejoarei și Albei, cu apă limpede și rece, cum sunt pâraiele dela munte, dar mică, de puteai s'o treci pe piciorul, ba pe alocurea nici nu-ți udai tălpile, dacă mergeai din piatră în piatră. Dincolo, peste apă, se înălțau însă dealurile Mărăștilor, Teiușului, Poiana Incărcătoare înalte și râpoase. Acolo erau Nemții. Așa încât Românii și Nemții stăteau față în față, pe creste de dealuri, despărțiți de o vale adâncă.

Toată iarna și primăvara, cei doi dușmani munciseră ca să-și întărească pozițiile. Erau ele cum erau ale Germanilor, dar ale Nemților erau strașnice. Toată creșterea dealului Mărăștilor și al Incărcătoarei fusese prefăcută în Nemți într'o adevărată cetate. Șanțuri peste șanțuri, ca se încrucișau fel și chip, iar dinaintea lor garduri de sârmă cu ghimpi, împletite și încurcate de nu puteai să dai mai dai de rost. Din loc în loc erau niște redute, în care dealurile de sârmă erau întărite cu beton, aveau adăposturi și firide pentru trăgători, podele pentru mitraliere și pentru tunurile de tranșee și tot felul de lucrări de apărare. În spatele redutelor, erau adăposturile tunurilor de mare. Vârșiți în aceste viziuni și prin alte întărituri din ele, Germanii se socoteau feriți de orice primejdie. Cu ar fi îndrăsnit Românii să treacă valea ce despărțea pozițiile, s'o coboare și s'o ridice apoi pieptiș sub grindina focurilor care i-ar fi secerat din întăriturile nemțești de pe creastă?

La 22 Iulie, începu artileria românească să bată în

pozițiile Nemților. Două sute douăzeci și opt de guri de tun vărsau foc și fier peste redutele și șanțurile nemțești, până departe în adăposturile artileriei lor. Trei zile tunul românesc nu și-a domolit mânia. Cădeau ca grindina spărturile șrapnelor în tranșeele dușmane și se vedea bine cum oamenii, năuciți, ieșeau pe patru labe din șanțuri, ca s'o rupă la fugă rasna pe câmp. Băteau ca ciocanele obuzele pe rețelele de sârmă ghimpată și pe parii ce le țineau de le făceau să sboare bucățele, bucățele în văzduh.

În ziua a treia, satul Mărăști, de pe creastă, era o văltoare de foc: se aprinseseră magaziiile în care-și ținea dușmanul muniția. În tranșeele noastre, Românii nu se puteau ține locului de bucurie. Deși era poruncă strașnică să stea tupilați în fundul șanțurilor, căci nu sosise încă vremea infanteriei, scoteau mereu capetele, să vadă ce se petrece dincolo, peste vale și, de câte ori vedeau că un obuz a izbit în plin, chiuiau de răsuna valea.

Se vedea acum mai lămurit că s'au schimbat vremurile. Nu mai era ca an, când trebuia să stăm cu brațele încrucișate și să răbdăm ca să ne toarne Neamțul în spinare cât i-ar plăcea, până a obosi.

Noaptea de 23 spre 24 Iulie a fost cea mai grozavă. Toată noaptea a bătut tunul, mai mânios parcă decât oricând. Valea era luminată ca ziua de focurile de artificii ale Nemților. Aici vedeai o fâșie care spinteca văzduhul până 'n înaltul cerului, aici o ploaie de stele roșii, verzi, albastre se lăsa de sus încetișor, de credeai că ești în mijlocul a cine știe ce serbare. Trăgeau Nemții ca turbați cu tunurile și cu mitralierele, de câte ori li se năzărea că văd pe Români că dau să se apropie de ei, dar trăgeau așa într'o părere, căci ce puteau să vadă, când stăteau lipiți în fundul tranșeelelor și abia în răstimpuri scoteau nasul afară? Și tocmai unde aveau ce să vadă, tocmai acolo bombardamentul tunurilor era mai năpraznic.

Pe la ceasul unu după miezul nopții, Românii au început să iasă din tranșeele lor. Ca niște năluci, fără nicio

vorbă, ținându-se chiar să nu șoptească, coborîră po-
nișul văii, trecură prin apa rece și limpede, apoi începu-
să urce pieptul dimpotrivă. Greu de urcat malul cel p-
păstios, mai ales că dușmanul veghia sus și lumina me-
valea, dar neștiutor de ce se întâmplă jos, trăgea me-
în neștire spre dealul din față. Se târau Românii pe bu-
ca șerpui, se propteau numai în genunchi, se strecurau
după bolovani și pe după tufișuri, se vârau prin viro-
și, cum plesnea câte un foc de artificii, se făceau una
pământul și înlemneau pe loc, până se risipea lumina
se lăsa iar întunec. Așa s'au strecurat, până ce s'au
propiat la o aruncătură de piatră sub întăriturile Ne-
țului. Odată ajunși acolo, au rămas pironiți locului,
brațul încordat pe armă, sfredelind numai cu ochii în-
nerecul. Peste vale obuzele tunurilor nemțești văje-
mereu, încrucișându-se cu ale Românilor, iar rache-
spintecau mereu bezna, căutând pe Români pe mu-
dealurilor de peste apă. Când colo, Românii erau aici,
desubtul întăriturilor dușmane, nemișcați și muți,
întinzând câte o mână sau un picior care le amorte-
numărând minutele ce treceau grozav de încet, aștepta-
semnalul de atac.

În această încordare a trupului și a simțirii, trec-
ceas, trec două. La răsărit, începe să se crape de
Ceasornicul arată ceasurile patru. Atunci, de pe
Drăgoteștilor, o rachetă, ca o dâră de foc, sfâșie
plumburiu. E semnalul așteptat. Și deodată, pe tot
vârnișul dealului Mărăștilor, Românii, de pe unde stă-
tupilați, sar în sus și chiuind ca la nuntă, se reped
spre pozițiile nemțești. Cât ai clipi din ochi, au și
Sârmele sunt mai peste tot rupte de bombardare și
zură 'n jos. Ce-a mai rămas din ele sunt sfărâma-
paturile puștilor. Nici n'au apucat Nemții să se des-
tească și să înțeleagă ce e asta, că s'au și pomeni-
Românii peste ei, în tranșee.

Toată valea Albei și a Limpejoarei e acum un furn

de soldați români. Valuri, valuri scoboară și ridică coas-
tele văii. Tunurile și-au lungit acum bătaia; ele trag în
spatele poziției dușmane, ca să taie calea rezervelor, îm-
pedicându-le ca să nu sosească în ajutorul celor din față.
În tot lungul crestei dealului Mărăștilor, șirurile de Ro-
mâni, cum ajung sus, sar unele după altele în tranșeele și
în redutele dușmane. E o întrecere, care de care să ispră-
vească cu Nemții lui, ca să treacă mai departe, la șanțu-
rile din spate.

Nemții, zdrobiți de paturile de pușcă pe care le cară
mereu Românii pe unde nemeresc, împunși de baionetele
lor, înnebuniți de grenadele pe care le aruncă 'n ei Ro-
mânii din sus, de pe marginea tranșeele, leapădă armele
și încep să iasă și ei din redute cu mâinile în sus, pentru
ca să se rânduiască singuri doi câte doi, în șirul prizo-
nierilor.

Când pe cer soarele se ridicase de o suliță la răsărit,
dealul Mărăștilor, cu redutele lui puternice, era în mâ-
nile Românilor. Rămăseseră în urmă numai curățitorii de
tranșee, care cutreierau tranșeele și redutele cucerite, ca
să nu mai rămâie picior de dușman pe acolo. Grosul tru-
pelor, la care se mai alăturase și un regiment de Mehe-
dințeni, pornise înainte, lovind și trăsând în Nemții care
se opuneau din ce în ce mai slab.

C. Kirițescu

Din „Povestea sfântului nostru război“

Exerciții de vorbire.

Cum se explică victoria dela Mărășești? Ce însușiri arată
ostașii români în lupta descrisă aici?

Compunere.

Să se scrie planul acestei narațiuni.

Gramatică. Atributul. Felurile lui (§§ 127—131).

COCOARELE

Din cea zare luminoasă vine-un lung șir de cocoare;
Aducând pe-aripi întinse calde raze dela soare.
Iată-le deasupra noastră, iată-le colo sub nor,
In văzduh călăuzite de-un pilot, bătrân cocor.

Ele vin din fundul lumii, de prin clime infocate,
Dela India Brahmină, unde fiarele incrunțate,
Pardoși, tigri, șerpi gigantici stau în jungle tupilați,
Pândind noaptea elefanții cu lungi trompe înarmați.

Fericite călătore! sburdând iute pe sub ceruri,
Au văzut în răpegiune ale Africei misteruri:
Lacul Ciad și Munții Lunii cu Pustiu 'ngrozitor,
Nilul alb, cărui se 'nchină un cumplit negru popor.

Călătore scumpe miel... Au lăsat în a lor cale
Asia cu-a sale râuri, Cașemirul cu-a sa vale,
Au lăsat chiar Ceylanul, mândra insulă din raiu,
Și revin cu fericire pe al țării dulce plaiu!

V. Alecsandri
Din „Pasteluri“

VASILE ALECSANDRI (1821—1890) a studiat în țară și apoi la Paris. A jucat un rol de seamă în unirea dela 1859. A fost ministru sub Cuza. În poeziile sale, Alecsandri a cântat trecutul nostru eroic, apoi a arătat vitejia Românilor în Războiul nostru pentru neantărnare (*Peneș Curcanul*, *Sergentul*, *Oda Ostașilor români*). A descris frumusețile țării noastre și pe țaran în *Pasteluri*, a înfățișat isprăvile și credințele lui în *Iegende* și a scris piese de teatru (comedii și drame). Aproape întreaga operă a lui Vasile Alecsandri e inspirată din dragostea de țară și neam. La concursul poezilor latini dela Montpellier, în 1878, a fost premiat pentru poezia

sa *Cântecul gintei latine*, primind numele de „bard al latinității“. Alecsandri a publicat cea dintâi culegere de poezii populare, alegând pe cele mai frumoase dintre ele. E unul dintre cei mai mari poeți ai noștri. Eminescu l-a numit „rege al poeziei“.

LĂMURIRI : junglă — câmpie întinsă acoperită cu arbori și ierburi înalte (în India și Malaesia); pardoși — leopardi; răpegiune — repeziune.

Exerciții de vorbire.

Ce simt oamenii când văd cocoarele întorcându-se în țară?

PRIMĂVARĂ

Stau vișinii 'nfloriți până 'n fâțâna ușii
Și bâzâe prin vișini cărăbușii.
Dela arat ai noștri 'ncep să vină;
Trec fetele, cântând, dela grădină;
Bunicile le gată acasă cină...

S'au strâns cu toții lângă vatră afară;
A răsărit luceafărul de seară;
Copila cea mai mare 'ntinde masa.
Măicuța 'ncepe a spune ce-i pe acasă;
Nu-i chip, privighetorile n'o lasă.

Pe cei mai mici îi duce la culcare
Și-a adormit și ea 'ntr'un cot, de trudă mare.
Tăcere... În cădelnițează florile...
Intinde somnul aripi, pândind zorile
Svonesc doar fetele și cu privighetorile.

Taras Șevcenco
Din revista „Venc Nou“

TARAS GRIGORIEVICI ȘEVCHENCO (1814—1861) poet și pictor rus-ucrainean. A scris poezii, romane și povestiri.

INSULA ȘERPILOR

Răsare soarele scânteietor din geana depărtată a mării. Razele aștern brăie verzui, galbene și roșii pe întinsul neteziș al apei. Pământul se retrage în urma noastră. Incet Sulina se pleacă, se scufundă sub valuri. Copacii, catargurile, sulurile negre de fum, toate se șterg; albastra boltă a cerului se lasă ca un coviltir uriaș peste pustietatea lucie a mării.

După două ceasuri de plutire spre răsărit, zărim înaintea noastră o movilă albă. Acolo-i Insula Șerpilor. De departe pare ruinile urii cetăți fantastice înfipite în valuri. La vreo sută de pași, vaporul se oprește. O barcă vine să ne ia, și peste câteva minute punem piciorul pe țărmul pietros al acestui singuratic ostrov. Un dorobanț chipeș, frumos, vine vesel înaintea noastră. El știe că odată cu noi i-au sosit merindele dela Sulina.

— Nu ți-e urît aici, leat? îl întreb ca să intru în vorbă, pe când ne urcăm încet spre farul din vârful insulei.

— Poi, de ce să ne fie urît? Că doar nu suntem pe pământ străin... e tot țara noastră.

Și tânărul străjer îmbrățișă c'o privire mândră și fericită larga întindere a mării, ca și cum ar fi vrut să spuie: „A noastră-i toată”.

Pășind printre bolovani, îi povestesc cum a stat aici de mult, acum trei mii de ani, Ahile, cel mai vestit viteaz al Grecilor, cum s'a însurat el aici cu Elena cea frumoasă și la nunta lor au venit Neptun, zeul mărilor, și Amfitrite, soția lui Neptun, și zânele tuturor apelor care curg în mare. Ii arăt locul unde a fost templul lui Ahile și-i spun cum păsările insulei sburau în fiecare dimineață la mare de-și muiau penele, apoi veneau grăbite de stropeau toată podeala de marmoră a templului și o măturau frumos cu aripile.

— Or fi astea, zise dorobanțul, sburându-l un stol de

lari albi, care ciuguleau în petecul de secară de pe po-dișul ostrovului.

— Chiar ele... nu; dar strămoșii lor de bună seamă c'au cunoscut pe mândrul Ahile.

— Ale naibii dihanii, să le auzi cum țipă, domnule, juri că-s niște copii care râd.

Suntem pe vârf, lână far. Niciun copac, nicio tufă nu se zărește pe scofâlciturile văroase și crăpate ale acestui ostrov. În jurul nostru valurile foșnesc. Ele vin mereu de departe, popoare în veci neliniștite, și se sparg urlând de coastele pietroase ale insulei, în care bat stăruitor, ca și cum ar vrea s'o smulgă din loc. Soarele împrăștie raze tot mai fierbinți din limpezișul albastru al cerului. Curcubeie s'aprind pe talazuri. Privirile noastre se adâncesc în zare, se pierd uitite pe deșertul nemărginit și strălucitor al mării. Valurile parcă ard. Niciodată n'am văzut atâta lumină, atâta spațiu. De un sentiment de evlavie ni se umplu sufletele și stăm neclintiți, ca într'o tainică rugăciune, sub farmecul acestei uimitoare priveliști. Timpul pare a se fi oprit din sbor. Gândurile noastre ațipesc de legănarea și tânguirea neîntreruptă a valurilor. Toți tăcem ca într'o biserică.

Al. Vlahuță

Din „România pitorească”

LAMURIRI: *leat* — soldat; *utilite* (mold.) — pierdute, distrase; *lari* — păsări de apă.

Exerciții de vorbire.

Să se descrie priveliștea de pe înălțimea Insulei Șerpilor.

Compunere.

Elevii vor schița planul acestei descrieri.

Gramatică.

Fraza. Transformarea părților secundare în propozițiuni (§§ 142—145).

IN NOVACI

Suntem pe Piatra-Tăiată, la o înălțime de peste 2200 de metri. În depărtare, munții rotunzi se văd ca niște murașuroaie; pe ei pădurile de brazi par pete de cerneală. Un vânt rece, cu lapoviță, bate din spre miazănoapte și culcă pe șnepi palele albe de nori. Și cum se schimbă de repede vremea! Aici e soare, aici se întunecă. Se războiesc stihiiile, ca în zilele babei. Tăcerea și pustietatea în care ne aflăm, văile prăpăstioase prin care am trecut, privesc liștile uimitoare și atât de felurite ce ne-au lunecat pe dinaintea ochilor, fac să ni se pară foarte departe lumea din care am plecat, și un sentiment de neliniște, de grijă pare că învăluie dorul și nerăbdarea noastră de a ne vedea mai curând în Novaci.

Ne lăsăm de vale pe făgașele puhoaielor și, după vreo două ceasuri de scoboriș prin ponoare și desigur, ce păreau că nu mai au sfârșit, sosim la obârșia Gilortului, sub Coasta Pietroasă și o luăm oblu printre stânci, pe matca prăpăstioasă a râului. Seara târziu, ajungem osteniți în Novaci.

A doua zi, duminică, e horă mare la cârciuma din mijlocul satului. Ce chipuri rumene și frumoase au Novăcenii și ce curat se poartă și câtă cuviință e în vorba, în privirea, în mișcările lor! Pe aici n'au putut răzbate nici dresurile, nici stămburile orașelor. Cămășile albe, cusute cu arnici și cu fluturi, maramele învârstate de borangie, scurteicile înflorite și sumăieșele cu ciucuri, vâlnicele de lână negre vărgate cu roșu, betele înguste, cusute cu mărgele, ițarii de dimie albă — toate sunt țesute și lucrate în casă. Și ce bine-l prinde pe Român portul acesta al lui! Așa de curat, așa de simplu și de frumos! Nevestele se piaptănă cu conciu și se îmbrobodesc cu ștergare lungi. De obicei ele nu joacă, ci stau deoparte, în picioare și privesc. Fetele-și împletesc în cozi panglicuțe și flori de câmp, la gât poartă șiraguri de mărgele colorate și la brâu bucuioc, floarea dragostei.

În picioare, doi țărani tineri Novăcenii zic, unul din scripcă și altul din cobză. În jurul lor, în roată largă, se mișcă încet, în dulce lăgănare, strămășeasca horă, joc, potolit, tacticos, în care se prind și oameni mai în vârstă, uneori moși cu barba albă, ca să-și mai aducă aminte de când erau și ei tineri. La țară hora e temeiul jocului. Ea înfățișează, în închipuirea poporului ca și în cântecele poetilor, împăcarea, frăția, unirea tuturor într'un singur cugget; e veche, dela întemeierea neamului nostru, și aceeași a rămas în toate părțile locuite de Români. Celelalte jocuri (brâul, sârba, căzăceasca, țitura, joiana, bătuta, învârtita, ca la Breaza ș. a.) se mai amestecă, se mai schimbă după locuri. Unele sunt vijelioase, cu mișcări repezi și smuncite, cu înclăștări de brațe și învârtajiri amețitoare, ce parc'ar da să închipue o luptă, o răpire, o rupere de fugă.

Un farmec deosebit au „chiotele“ sau „strigătele“, pe care le rostesc, în tactul jocului, cu glas țărăgănat, jumătate vorbă, jumătate cântec, flăcăii cei mai deștepți din sat.

Aici, la joc, își spun tare dorul și păsul inimii lor, în versuri scurte, făcute sau numai potrivite de ei, duioase și gingașe pentru o logodnică iubită:

„Sucă-mi-te, suveicuță,
Dacă știi că-mi ești draguță;
Sucă-mi-te, suveicea,
Dacă știi că ești a mea;
Și te sucă într'un picior,
Dacă știi toarce fuior;
Și te sucă într'amândouă,
De știi țese pânză nouă!“

glumețe și pilduitoare în pofida fetelor care n'au rost la treabă:

„Fetele dintre Vâlcele
Spală uile 'n ulcele
Și le 'ntinde pe zăbrele
Și latră câinii la ele.

Le ridică mai în sus,
Latră câinii ca la urs“.

Înțepătoare și fără durere, cu cele care se țin numai de
petreceri și nu-și văd de casă:

„La argea nu știu să Țes;
La horă mă 'ndes, mă 'ndes!“

sau :

„La drăguța jucăușă,
Stă gunoiul după ușă;
La drăguța 'n joc voinică,
Spală oalla, tu, pisică“!...

Al. Vlahuță

Din „România pitorească“

LĂMURIRI: stihii — puteri ale naturii ; oblu — drept ; sumă-
șaf — suman mic ; sucă — sucește ; pofidă — ciudă.

ALEXANDRU VLAHUȚĂ (1859-
1919) s'a născut la Pleșești (Tutova).
A scris Poezii și povestiri în volumele
Icoane șterse, *Dreptate*, *Clipe de
liniște*, *Din durerile lumii*. În acestea
ca și în *File rupte*, *La gura sobei*, se
arată un puternic îndrumător spre bi-
ne, adevăr, frumos și dreptate. A po-
vestit istoria țării noastre în cartea
Din trecutul nostru, iar în *Vieața pic-
torului Grigorescu* ne-a arătat cu mul-
tă căldură viața marelui pictor și tot
farmecul artistic al tablourilor sale. În
România pitorească a descris în colori
vii și cu un puternic sentiment de ad-
mirație frumusețile țării.

Exerciții de vorbire.

Ce însușiri ale poporului român se arată în această descriere?
Compunere.

Elevii vor arăta cum petrec ȧranii în satele lor. Vor descrie jo-
curile, vor nota cîteva cîntece caracteristice.

lumina la răsăritul soarelui
petreacă sorbitorul

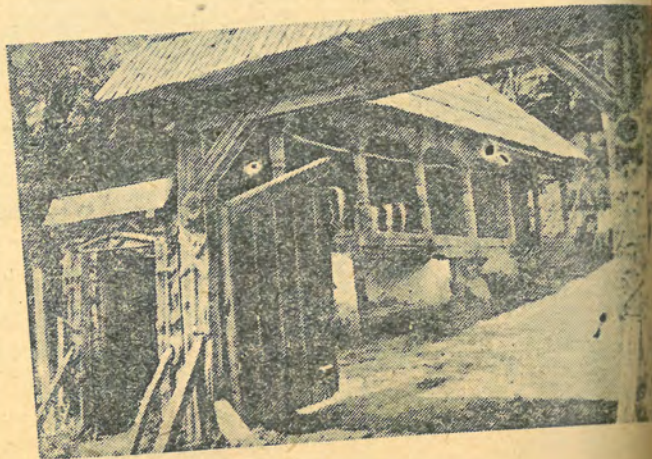
Simi
la bis
Dino am
le lina
la vora
lump
tree ti
meri
Scara

IN VÂLCEA

Pe valea Oltului, dela Ocne în jos, vezi numai lanuri
de grâu, fânețe și întinse ogoare de porumb. La miazăzi,
chiar în pragul județului, cum vii din spre Romanați, ai
în față dealul viilor, vestitele podgorii dela Drăgășani. Pă-
duri de nuci seculari și de pruni împodobesc colinele cât
vezi cu ochii.

Dela gura Cernișoarei în sus, între Olteț și Olt, Vâl-
cea e o livadă încântătoare, cu văi străbătute de ape
limpezi, cu pajiști înflorite pe sub poalele codrilor, cu
sate vesele pe marginea râurilor, cu drumuri albe și ne-
tede, ce se aștern ca niște dungi de lumină pe brâiele
verzi ale dealurilor. Și bogăția aceasta de priveliști atră-
gătoare, darurile și frumusețile acestui pământ binecuvâr-
tat, au croit o fire mai deosebită ȧranului de aici. În pri-
virea lui deșteaptă, în portul lui îngrijit, în umbletul lui
sămet, cu pieptul înainte și cu fruntea sus, în vorba lui
cumpătată și desghețată și în felul cum te întâmpină și te
ospătează în cei patru păreți ai lui, are ceva din măreția
blândă a naturii care-l înconjoară, din dărnicia largă a pă-

mântului pe care trăește, din aerul curat și sănătos care-l respiră. Dela cea dintâi vorbă, de cum îți zice „băbă”, simți că ai de a face cu un om de ispravă, gata să-ți dea un sfat bun, o mână de ajutor dacă e nevoie, și să-ți fie de folos. Și ne-a dus în casă, și ne-a arătat un războiu de țesut, un gherghet, și o furcă de tors, și multe alte scule de ale casei, lucrate de mână lui, împodobite cu tot felul de înflorituri săpate în lemn, ca de cel mai iscusit meșter. Și ce simplu, ce frumos ne spunea zâmbind de mirarea noastră.

teze și în tot ce face să puie ceva din sufletul lui, din talentul și priceperea lui, din darul mânilor lui meșterului răbdătoare! Mă oprisem la o casă țărănească de pe Vâlcea, la Cernei și mă uitam cu drag la poarta grea de stejar, crată toată în sculpturi migăloase, cum se lucrau în murile vechi și bune ușile sfintelor biserici.

— De cine e făcută poarta asta așa frumoasă? — pe tânărul gospodar, care ne ruga cu stăruință să pătrundem înăuntru.

— A, e de mult, a fost la casa bătrânească... e de un unchiu al tatei, Ilie Rotaru îi zicea lui.

— Azi nu se mai fac lucruri de astea...

— Ba pe aici se fac. Lucrăm și noi, așa, cât ne taie timpul.

Și ne-a dus în casă, și ne-a arătat un războiu de țesut, un gherghet, și o furcă de tors, și multe alte scule de ale casei, lucrate de mână lui, împodobite cu tot felul de înflorituri săpate în lemn, ca de cel mai iscusit meșter. Și ce simplu, ce frumos ne spunea zâmbind de mirarea noastră.

— Astea, iarna le lucrăm, când nu prea avem ce face... Stăm la vatră și ciopărim și noi, ba una, ba alta, ca să nu scedem de geaba și ca să ne mai treacă ziua. Nu-i vorbă, tot atât se toarce și cu o furcă mai așa, dar parcă-ți umblă mână mai ușor pe o sculă frumoasă și, nu știu cum, iese și lucru mai curat. Și pe urmă rămâne la feciori, și-și aduc ei ei aminte, cum pomenim și noi, bunăoară, pe unchiul tatei. De câte ori ne uităm la poarta lui, pacă-l vedem pe el.

Grija aceasta de a-și lega viața de un lucrușor care va rămânea pe urma lui, la care se vor uita feciorii cu drag, când el nu va mai fi, această duioasă întindere de brațe a celui care se duce, spre cei care or să vie, este semnul unei simțiri alese și al unei bunătați largi, înălțătoare, pe care țărănul vâlcean pare c-o respiră cu aerul sănătos al văilor și al pădurilor care-l înconjoară.

Al. Vlahuță

Din „România pitorească”

Exerciții de vorbire.

Cum ne înfățișează autorul pe Vâlceni?

Gramatică.

Scurtarea subordonatelor. Coordonare și subordonare. (146—150). Felurile subordonatelor (§§ 160—162).

LA PAȘTI

Prin pomi e ciripit și cânt,
Văzduhu-i plin de-un roșu soare.
Și sălciile 'n albe floare.
E pace 'n cer și pe pământ.
Răsuflul cald al primăverii
Adus-a zilele 'nvierii.

Și cât e de frumos în sat,
Creștinii vin tăcuți din vale
Și doi de se 'ntâlnesc în cale.
Iși zic: „Hristos a înviat!”
Și râde-atâta sărbătoare
Din chipul lor cel ars de soare.

Și-un vânt abia clătinător
Soptește prin văzduh cuvinte:
E glasul celor din morminte,
E sgomotul sburării lor!
Și pomii frunțile-și coboară,
Că duhul sfânt în aer sboară.

E liniște. Și din altar
Cântarea în stihuri repetate
Departe până 'n văi străbate.
Și clopotele cântă rar.
Ah, Doamne! Să le-auzi din vale
Cum râd a drag și plâng a jale!

Biserica, pe deal mai sus,
E plină astăzi de lumină,
Că 'ntreaga lume este plină
De același gând din cer adus:
In fapta noastră ne e soarta
Și viața este tot, nu moartea

Pe deal se sue 'ncetișor
Neveste tinere și fete,
Bătrâni cu iarna vieții 'n plete;
Și 'nceț, pe urma tuturor,
Vezi șovăind câte-o bătrână
Cu micul ei nepot de mână...

George Coșbuc

Din „Fire de tort“

LAMURIRI: Stihuri — versuri; aici însemnează versete din Sf. Scriptură; soarta (ardelenism) — soarta.

Compunere.

Elevii vor arăta obiceiurile de Paști în satul lor.

GEORGE COȘBUC (1866—1918)
s'a născut în ținutul Năsăudului, în Ardeal. A scris volumele de poezii: *Balade și idile*, *Fire de tort*, *Ziarul unui pierde-vară*, *Căntece de viteză* și povestiri în proză: *Povestea unei coroane de oțel*, *Războiul nostru pentru neam*.

G. Coșbuc cântă în versuri măiestre trecutul nostru istoric sau ne înfățișează viața țăranului și frumusețea pământului românesc. Ne-a dat minunate traduceri din limba sanscrită, latină, italiană. E unul dintre cei mai mari poeți ai noștri.

PE PLAIUL BUZĂULUI

Pe o frumoasă zi de vară, mă odihnisem câteva ore la schitul Găvanul, o minunată înfundătură călugărească din munți, câteva colibe și o bisericuță de bârne, semănând printr-o pajiște smălțuită cu flori, pe care o încinge un semicerc de înalte stânci pestrițe, ce poartă numirea foarte nimerită de Curcubeta. De acolo plecai călare să merg la Bisoca, sat în două chipuri interesant: mai întâi fiindcă de sub dealul pe care el șade izvorăște Pececeaga, un pârâu cu nume prețios pentru etnografia țării; al doilea pentru că într'insul trăiesc și se prăsesc din neam în neam cei mai frumoși bărbați din tot plaiul împrejmuit. Ca probă despre această din urmă particularitate a satului Bisoca, particularitate pe care am putut-o mai târziu să o constat în toată întinderea ei, aveam ca mine, drept călăuză dela Găvanul până acolo, un voinic Bisocian, un fel de oacheș Apolon muntenesc, care ca noștea ca'n palmă toate cotiturile munților și se pricepea și la multe altele, căci era și vânător și cioban și cositor și cântăreț la biserică și cântăreț cu cavatul. — Doamne iartă! pare-mi-se că mai meșter era la fluier decât la iartă, — ba încă știa să spună și basme, de-ți era mare dragul să-l ascuți.

Cât a ținut calea, vreo șase ore, gurița nu i-a tăcut. D'apoi nici eu nu-i dam vreme să răsuflă. „Bădiță, ce vezi e asta?” — îl întrebam, trecând prin niște guri de văi care mă îmbătau cu dulcele lor miros de fân proaspăt cosit. „Cum se cheamă ierburile cele care par împletite la vârf găitănite?” Și el îmi spunea numirile tuturor florilor, ierburilor și buruienilor, arătându-mi chiar și pe cele care sunt bune de leac: „Ceea este dobrîșor și cealaltă ghizdeiu; asta e laptele stâncii și astăaltă zărna-mițoasă; aici iată brândușă și coala dedeței; apoi lobodă și drăgă vâzdroagă și siminoc, iarba ciutei și piperig, pojară și sfeterea; și altele multe... Dar cine le ține minte!

Când ajunserăm pe muchea plaiului ce desparte văile despre Buzău de cele despre Râmnic, priveliștea, din veselă și plăcută ce era, se făcu deodată măreață.

În spate aveam culmea întinsă a Penteleului, starostele munților Buzău, și pe sub dânsul se rânduiau, ca trepte ale unei scări uriașe, plaiul Răboiului, munții Neharnița, ambele Mușe, Macieșul, Brezeul, Piatra-Penei, Carâmbul și multe altele mai așezate; dar drept în fața noastră, adăpostite sub piscurile semețe ale Furului și Steșicului, se înălțau, ca niște pereți suri și măcinați de-a-lungul unei perdele de brădet, stâncile Năculelor, la poalele cărora se așternea, întocmai ca un lăicer verde și înflorat, o poiană largă și desfătăță.

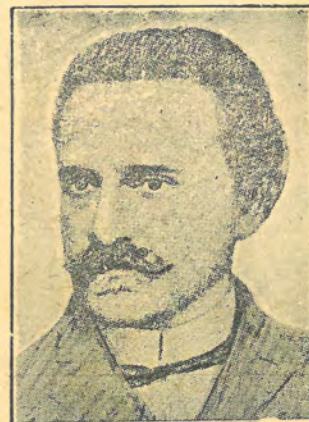
Intradevăr ai fi zis, ca balada păstorească, că acel picior de plaiu este întocmai o gură de raiu.

Al. Odobescu

Din „Pseudokynegheticos”

LĂMURI: *etnograf* — cel care se ocupă cu studiul originii, obiceiurilor, credințelor și felului de traiu al unui popor; *găitănite* — împodobite cu găitan (— fire de bumbac, lână sau mătase împletite sau răsucite ca niște șireturi).

ALEXANDRU ODOBESCU (1834 — 1895) s'a născut în București. A făcut studii de arheologie în Franța. A fost profesor universitar. A cercetat monumentele vechi și obiectele de artă (Treaurul dela Pietroasa). A scris două nuvele istorice (*Mihnea-Vodă cel Rău*, *Doamna Chiajna*) și un *Fals tratat de vânătoare* (*Pseudokynegheticos*), în care găsim descrieri și povestiri frumoase, unele pline de haz. Toate operele lui Odobescu sunt scrise într-o limbă aleasă.

Exerciții de vorbire.

Cum ne înfățișează autorul pe flăcăul bisocean ?

Ce simțire a avut în fața frumoasei priveliști de pe plaiul Buzăului ?

Compunere.

A. Să se scoată planul acestei descrieri.

B. Elevii vor face descrierea unei excursii. Vor arăta :

1. — Pregătirea excursiei.

Cum au plănuit excursia.
Plecarea.

2. — Drumul până la locul hotărât.

Priveliști întâlnite. Ce impresie le-au făcut ?
Întâmplări din timpul drumului.

3. — Ajungerea la locul hotărât.

Descrierea aceluia loc. Ce impresie le-a făcut ?

4. — Intoarcerea spre casă.

5. — Cu ce au rămas din acea excursie ?

Gramatică. *Felurile subordonatelor (§§ 155— 167).*

VORBE CU TÂLC

Trebue să știți, feții mei, că eu sunt fecior vestitului Strâmbă-Lemne, care lua stejarul cât de gros, îl îndoaia cu mâinile și-l făcea obadă de roată. El era un om foarte învățat și cunoscut pe vremea lui. Copilărise cu Ciubăr-Vodă, cu care învățase carte la dascălul Pascal din Podul-Iloaiei, ce știa toată Alexandria pe de rost. Iaca ce-mi zicea :

„De vrei să trăiești bine și să ai tihnă, să te silești totdeauna a fi la mijloc de masă și la colț de țară, pentru că e mai bine să fii fruntea cozii decât coada frunții. Șezi strâmb și grăiește drept. Nu băga mâna unde nu-ți fierbe oala, nici căuta cai morți să le iei potcoavele, căci pentru behehe vei prăpădi și pe mihoho.

Bate fierul până e cald și fă tot lucrul la vremea lui. Nu fii bun de gură... Vorba multă e sărăcia omului, și toată pasărea pe limba ei piere.

Nu fi sgârcit, căci banii strângătorului intră în mâna cheltuitorului și scumpul mai mult păgubește, leneșul mai mult aleargă; dar nici scump la țărâțe și ieftin la faină.

Nu te apuca de multe trebi deodată. Cine gonește doi iepuri, nu prinde niciunul. Nu te întovărăși cu omul be-cisnic. Mai bine este să fii c'un om vrednic la pagubă, decât cu un mișel la dobândă. Nu te vâri în judecăți. În țara orbilor cel c'un ochiu e împărat.

Nu te încrede în ciocoi. Ciocoiul e ca răchita; de ce-l tai, de ce răsare, și din coadă de câine, sită de mătase nu se mai face. Nu fi dușmănos, căci cine face, face-i-se și nu e faptă fără plată.

Ferește-te de proști și de nebuni. Nebunul n'ascultă nici la deal nici la vale, și prostul nici să-i faci, nici să-ți faci. El învață bărbieria pe capul tău. Șade pe măgar și caută măgarul. Nu-l primesc în sat, și el întreabă de casa vornicului. Prostia din născare leac nu are. Cine se mes-

tecă în tărâte, îl mănâncă porcii; și apoi spune-mi cu cine te aduni, ca să-ți spun ce fel de om ești.

Nu te hrăni cu nădejdea și cu făgăduințele. Înțeleptul făgăduiește, nebunul trage nădejde. Să trăiești, murgule, să paști iarbă verde. Ce-i în mână, nu-i minciună și e mai bine acum un ou decât la anul un bou.

Chelbosului tichie de mărgăritar nu-i trebuie...

Nu da împrumut, ca să nu-ți faci dușmani. Ș'apoi prinde orbul; scoate-i ochii. Nu te bucura la câștiguri mari, pentru că cu un rac tot sărac, cu un pitic tot calic; dar când umbli cu miere, linge-ți degetele. Primește orice-ți vor da. Calul de dar nu se caută în gură. Când vrei să te apuci de ceva, prinde iepurele cu carul. Mâța cu clopot nu prinde șoareci.

Nu te necăji pe soartă. Norocul cine-l știe? Fă-mă pro-roc, să te fac bogat. Bețivului și dracul îi iese cu ocau înainte; însă vremea le îndreaptă toate. Vremea vinde lemne, și nevoia le cumpără. Tu fierbe mazărea și taie Joacă ursul la cumătrul, poate o juca și la tine.

Nu te mânia pe lume. Se mânie văcarul pe sat, iar satul nu știe nimic. Umilește-te. Capul plecat nu-l taie sabia. Cine se înalță, se smerește; și dacă ajunge cuțitul la os și petreci ca cânele în car, trăiești ca viermele în rădăcina hreanului, până va veni vremea ca cuiu pe cui să se scoată".

C. Negruzzi

Din „Scrisori”

LĂMURIRI: *Alexandria* — povestea isprăvilor supranaturale pe se pe seama lui Alexandru cel Mare. Era pe vremuri una dintre ținele cărți citite de cărturarii noștri; *behehe* și *mihoho* — miel și câștig (numiți așa, după strigătul lor); *becisnic* — netrebnic; *dobândă* — câștig; *chelbos* — chel; *pitic* sau *chitic* — peștișor mărunț.

Exerciții de vorbire.

Elevii vor arăta înțelesul fiecărui proverb. Vor spune dacă și altele care să aibă același înțeles.

Ce însușire a poporului român se arată în proverbe?

Gramatică. *Felurile subordonatelor* (§§ 155—167).

COSTACHE NEGRUZZI (1808—

1868) e primul mare prozator al nostru. A scris poezii (*Aprodul Purice*), nuvele istorice (*Sobieski și Românii, Alexandru Lăpușneanu*). În *Scrisori* ne descrie locurile și moravurile societății din timpul său. În altele ne povestește amintiri din viața sa, ori ne vorbește despre limba noastră.

DIHANIE

Întârziasem la pescuit. Din locul unde mă găseam mai aveam cel puțin un ceas de umblet până acasă.

Ieșii la mal și o porni repede la drum; dar ajuns în dreptul unui ochiu de apă, unde, cu câteva zile mai înainte, prinsesem doi păstrăvi dintr'o dată, mă scoborîi iar la apă și începui să arunc undița, urmărind musca, cum plutea spre stânga, în josul apei. Aruncasem așa de vreo patru ori, când deodată rămăsei încremenit de groază. Acolo, la cinsprezece pași de mine, ieșise din fundul apei la suprafață o dihanie neagră, cu capul rotund și cu niște ochi bulbucăți, care se uitau țintă la mine. O pojhiță de apă, subțire ca un geam, trecea peste dânsa și dădea ochilor o strălucire firoasă. Câteva clipe a stat așa, apoi clăc! a pierit lăsându-se la fund. Mărturisesc că de când sunt nu am simțit un fior de groază ca acela. Nu era nici o lună de când, tot la pescuit de păstrăvi pe malul unei ape din munții Maramureșului, văzusem un urs la distanță de cel mult 30 de metri. M'am uitat la el, s'a uitat la mine,

cu ochii lui mici și pătrunzători, și negreșit că, până să se întoarcă și să intre în pădure, am avut o strângere de inimă.

Dar știam că fetele care se duceau să culeagă fragi se întâlneau ades cu ursul; toți pădurarii spuneau că nu se dă la om; fusesem prevenit că m'aș putea întâlni cu el.

Apariția lui mi s'a părut un lucru firesc. Era ziua la namiaza mare și mă găseam înaintea unei fiare care știam că-lămurit ce era: un urs. Pe când aici, în amurg, pe neașteptate, să vezi că iese din fundul apei la suprafață o dihanie neagră cu privire de om fioros, o dihanie cum n'ai mai văzut până atunci...

„Piei, drace!“ mi-am zis închinându-mă, încredințat că ce văzusem era întradevăr necuratul. Și n'am știut cum să ies mai de grabă pe mal la drum. Ajuns sus, am aruncat încă o privire spre locul unde mai apăruse vedenia. La câțiva pași departe de acel loc, în malul stâncos al Cernei, am văzut o gaură, o intrare de vizuină. Și deodată mi s'a făcut lumină în minte. Dihania era o vidră, fir'ar fi de răslă!

Povesteam această întâmplare tovarășului meu de pescuit, pe prispa casei unui locuitor de pe malul Cernei, unde ne oprisem să ne odihnim. Un băiețan de vreo 17 ani, care sta deoparte, începu să se închine și zise:

— Eu cu dihania asta, domnule, am pățit-o mai rău. O lună am zăcut de friguri de pe urma ei.

— Cum așa?

— Să vedeți. Intr'o seară, acum un an, cer prostovolul lui neica Lazăr, morarul dela moara de ici de jos, — că eu sunt nepot al lui, — și mă duc să încerc să prinz ceva păstrăvi la balta asta de sub mal. Era lună ca ziua. Ajung la baltă, arunc prostovolul și când îl trag, îl simt greu de tot. Zic: „Taci că e bine!“ Trag cât pot și când să-l aduc la mal, odată văd că se năpustește să iasă pe vârful prostovolului o lighioană neagră, cât toate zilele. Am tras un răcnet și am luat-o la fugă. Nici nu știu cum am ajuns la moară. Tremuram de-mi clănțăneau dinții din gură și nu

puteam să răspund o vorbă lui neica Lazăr, care mă întreba ce am și unde am lăsat prostovolul. Abia târziu mi-am venit în fire și am putut spune:

— Dracul a luat prostovolul, dracul.

Pe urmă i-am spus cum și ce fel.

A plecat cu alți doi oameni, care se găseau la moară; eu n'am vrut să mă duc.

Cum aruncasem eu sfoara prostovolului, nodul dela căpătău se prinsese între două pietre. Mi-a povestit neica Lazăr cum a tras dihania la mal și cum au ucis-o cu parul. Era cât un câne. Optsute de lei a căpătat pe blana ei. Dar eu o lună de zile am zăcut de friguri și de atunci m'am jurat că numai dau cu prostovolul noaptea, să știu de bine căș prinde o sută de păstrăvi dintr'odată.

I. Al. Brătescu Voinești

Din „Firimituri“

LĂMURIRI: *prostovol* — un fel de plasă de pescuit, de formă conică, cu plumbi de jur împrejur la marginea de jos. Când e trasă afară, plumbii fac să se strângă partea de jos, ca un sac.

Exerciții de vorbire.

Li s'a întâmplat elevilor să tragă o spaimă la fel cu băietanul din povestire? Să povestească întâmplarea.

Compunere.

Elevii vor povesti o întâmplare în care au tras o spaimă mare. Vor arăta:

1. — Locul unde se aflat.
2. — Ce căutau în acel loc?
3. — Ce li s'a întâmplat?
4. — Ce au simțit în acel moment?
5. — Ce hotărâre au luat în urma acestei întâmplări?

Gramatică.

Felurile subordonatelor (§§ 155—167). Vorbire directă și indirectă (§§ 168—169).

IN MINĂ

Alexe, cu mersul nesigur, călca alături de Lorenz într-o hrubă joasă, cu pereți ruși de dinamită, hrubă ce se adâncea înaintea lor odată cu întunecul de smoală în care lămpile de miner abia cutezau să deschidă calea, ceruind-o la un pas.

În urma lor se auzea sgomotul picăturilor mari de apă ce cădeau pe acoperișul ascensorului și de acolo mai jos, în fundul puțului, ca o pliaie torențială.

— Apleacă capul, să nu te lovești, spuse Lorenz. Învață-te să umbli mereu adus de spate, ca și cum ai avea o povară de purtat înspinare.

Alexe plecă capul.

Deasupra creștetului, bârne mari, groase, depărtate la două palme una de alta, ca traversele sub linia drumului de fier, sprijineau pământul. Calea e lungă și pe la mijlocul ei, două linii decauville apropiate îngreuiază umbletul. Orizonturile se întretaie și cotesc șerpuiind ca făgașele pe urma roților de care.

Un șir de vagonete împiedică înaintarea inginerilor, forțându-i să se oprească, să desfacă vagonet de vagonet să le împingă înainte sau înapoi, spre gura puțului, ca să poată face loc, aplecându-se pe vine, să se strecoare unul după altul pe lângă roțile vagonetelor și perețele căii.

Mai departe, o locomotivă pitică, fără coș, fără fum aburi, cu trei cilindri suprapuși încărcăți cu aer comprimat, trage după ea o încărcătură de cărbuni spre ieșire.

Pe jos, lapoviță și noroiu.

Întunecul mergea înainte drept sau cotit, așa cum își făcuse cale printre stâncile vecine straturilor de cărbuni. S'au oprit o clipă în loc, lăsând orizontul să meargă mai departe, și au cotit ladreapta pe o parte laterală, gustă cât un vagonet.

— Asta se cheamă traviesă spuse Lorenz; de aci dăm într-o deschizătură ca de boltă. Privește, aci e mai înalt... armătura de lemnărie mai puternică.

„Frontul“.

În dreapta și în stânga, câte trei oameni în pielea goală, negri și uzi de nădușeală de parcă ar fi fost muiați într-o butie de smoală, dădeau cu târnăcoapele în perețele de cărbune care strălucea în lumina slabă a lămpilor ca paietele pe rochiile cocoanelor înfundate în lojile unei săli de spectacol, în timpul reprezentației, când numai scena este aprinsă.

— Noroc bun! spuse Lorenz.

— Noroc bun, domnule inginer! Și oamenii lasă pentru o clipă târnăcoapele la picioare.

— Cum merge?

N'asteptă însă să i se răspundă. Ca și cum cine știe ce mare supărare i se făcuse, ridică glasul așa de puternic, încât Alexe se sperie, crezându-se în preajma unei nenorociri.

— Ce-ați făcut?... Cum e cărbunele?

Oamenii goi, ca niște copii speriați, abia răspunseră:

— Tare, domnule inginer... tare...

Unul dintre mineri se aplecă și, ridicând un bulgăraș de cărbune, îl întinse șefului care încercă să-l fărâmițeze între degete.

— Nu e tare... e moale... puteți lucra foarte bine.

Luă târnăcopul din mâna unuia și începu să lovească în malul de cărbune:

— Uite cum se năruie!

— Acolo sus, da, dar aici e greu, domnule inginer, spuse unul dintre ei care, culcat cu spatele pe cărbuni, săpa la temelie malului, ca apoi, făcând mișcări greoaie ca să iasă din ascunzătoare, să continue:

— Fuge în sist, domnule inginer. Pentru noi e bine să facem cât mai mult, dar dacă nu se poate, nu se poate.

— Se poate, se poate ... Voi nu înțelegeți că fie care

echipă trebuie să dea numărul de vagonete de mai înainte fixat?... Ne-am înțeles?

— Păi... și oamenii clătinară capul cu îndoială.
— Așa... Se mai uită peste tot, gata de plecare, când din nou începu a răzni:

— Dar ce e asta?... Cum de scoateți cărbunele și lăsați tavanul fără apărătoare?... Vreți să vă omoare, să se năruie peste voi?... Imediat să întăriți! Puneți ștrepi. Aveți lemne?

— Avem... Tocmai ne gândeam...

— Imediat să puneți lemne... Trebuie să se țină omul după voi la tot pasul

Apoi încetinind vorba, urmă prietenos:

— Vă înțeleg destul de bine... Cărbunele se plătește, întăritura nu; dar vedeți voi, dacă slăbește prea mult tavanul, se năruie, vă omoară și ce ați făcut?...

Oamenii se uitau fără să spună nimic; numai Lorenz și clătina capul oftând în locul minerilor, ca apoi, rușinat parcă, înainte de a pleca, să le spună:

— Noroc bun!

— Noroc bun, domnule inginer!... și lucrătorii se întoarse cu fața la malul strălucitor al cărbunelui, punând fiecare mâna pe târnăcop: doi să sape mai departe, să facă loc stălpilor de întărituri, și al treilea să tragă după el bârnela de pe galerii.

C. Ardeleanu

Din cartea „Viermii pământului”

LAȚĂRI: linie decauville — linie de drum de fier îngust; se numește așa, după numele inventatorului; orizont — o serie de galerii în inimă la același nivel; paie — fluturași de metal, care se pun podoabă la rochiile de seară; sist — un fel de piatră ce se desface în foi. Un fel de sist e ardezia, din care se fac tăblițele de scris; ștrepi — trunchiuri de lemn care se întrebuințează la susținerea acoperișului de grinzi, ca să nu se prăbușească galeriile.

Exerciții de vorbire.

Elevii au vizitat o mină sau o fabrică mare? Și-au dat seama cât de greu își câștigă existența unii muncitori?

Compunere.

Elevii vor vizita o fabrică. După aceea vor face o compunere, arătând:

1. Drumul până acolo.
2. Infățișarea pe dinafară a fabricii.
3. Infățișarea pe dinăuntru. Instalațiile.
4. Cum funcționează diferitele instalații.
5. Ce produse dă fabrica.
6. Cum e munca oamenilor în fabrică.
7. Plecarea. Ce impresie le-a lăsat priveliștea muncii în fabrică.

Cu ce sentimente trebuie priviți muncitorii?

MUNCITORILOR

In Mai, când rozele 'nflouresc,
Scăldate 'n aurul din soare,
Popoarele sărbătoresc
A muncii sfântă sărbătoare;
Și 'mbătrânita omenire
In nedreptăți și în dureri,
E tânără ca 'ntreaga fire,
Sub cerul dulcelor primăveri.

Noroadele, prin cugetare,
In ziua asta-și dau cuvânt
Să șteargă orișice hotare,
Să fie pace pe pământ.
Destule uri, destule patimi
Ne-au dus la-același crud omor;
Sărării nu mai au nici lacrimi
Să-și plângă lacrimile lor.

Și până când să ni se spună
Același vechiu cuvânt nebun
Că vieața-i rea?... Se face bună
Atunci când omul este bun!

Pământul este larg să 'ndemne
Pe orice om a-și lua un loc
Și fiecare să însemne
Pe el o brazdă de noroc.

Din idealurile voastre,
O, visători flămânzi și goi,
Vor răsări, ca niște aște,
Senine lumi cu oameni noi;
Și 'n vremile acele sfinte,
Pământul poate va fi raiu,
Vor răsuna mai dulci cuvinte
In cântecele lor de Mai.

Traian Demetrescu

Din volumul de poezii „Aquarele”

Exerciții de vorbire.

Elevii vor arăta însemnătatea sărbătoririi zilei de 1 Mai. Vor arăta că progresul omenirii nu se poate înfăptui decât prin solidaritatea tuturor popoarelor prin muncă pașnică.

Compunere.

Elevii vor arăta cum s'a desfășurat sărbătorirea zilei de 1 Mai.

TRAIAN DEMETRESCU (1866—1896) s'a născut la Craiova. A scris poezii, nuvele și romane. In opera sa se observă o simțire delicată, multă tîrsteje și dragoste pentru cei umili.

MAȘINILE

Ooricine a urmărit prefacerile în lucrările unei fabriciuni, numai de treizeci de ani încoace, poate judeca și prețui înlesnirile și ajutorul ce progresul în arte și meșteșuguri a adus omului muncitor, Cu cîtă greutate și cu cîtă

ION GHICA

primejdie se fierbea mai înainte un fus de fier, cu cîtă muncă se făcea un șurub sau o piuliță, cu cîtă sudoare se neteza o tablă de fier! Acum, mulțumită strungului mecanic, omul nu are decît să supravegheze pornirea și oprirea mașinii care singură taie, cioplește, străpunge, rândește și scobește o bucată de oțel, cît de groasă și de mare, cu mai multă înlesnire și precizie decît se făcea altădată cu o bucată de plumb sau de lemn; lucrăm fierul cu înlesnirea cu care se lucra odinioară ceara.

Astăzi, într'o fabrică bine organizată fiecare lucrător are, în mașina ce conduce, un ilot care muncește pentru dînsul, un rob mai puternic decît Samson; el lucrează mult și bine fără de a se osteni, fără de a cărți, fără de a se vîieta, fără de a căuta vreodată să spargă lanțurile în care îl ține stăpînul său. Englezii și-au creat o putere de mai mult de 100 milioane de cai de abur care lucrează, zi și noapte, vara și iarna, pe pămînt, pe mare și sub mare, cît ar lucra 500 de milioane de oameni; vine de fiecare Englez mic și mare, tînăr și bătrîn, cîte 50 de iloți, adică unul este de două sute de ori mai puternic, mai bogat și mai liber decît fericitul cetățean al lui Platon.

În țările civilizate lucrătorul ajunge încet, încet a nu mai fi întrebuințat ca putere; funcțiunea puterii a rămas pe seama mașinilor, a automatului; omul și-a rezervat partea cea bună: acțiunea inteligenței, lucrarea spiritului. Unele de care se slujeau croitorii, dulgherii, tâmplarii și fierarii, acul, barda, tesla, ferăstrăul, dalta, cleștele și ciocanul s'au prefăcut în mașini ingenioase care lucrează cum se zice că lucrau Titanii odinioară.

Oricine a vizitat cea din urmă expozițiune universală a putut vedea curiozitatea și plăcerea cu care publicul cerceta mașinile: în sălile unde ele erau expuse, îmbulzeala era totdeauna atât de mare, încât circulațiunea era oprită; și această curiozitate se manifesta fiindcă în mașini omul laborios și sărac vede surâzându-i averea și libertatea. Muncitorul care lucrează în umezeală se bucură, când vede o mașină care în cinci minute coase o cismă de iuftul cel mai gros, căci i se deschide speranța de a vedea acele cisme ieftinindu-se până a le putea cumpăra și el și a scăpa de boalele ce umezeala îi aduce la picioare; tânăra lucrătoare privește cu plăcere războaiele mecanice care țes, iute ca fulgerul, stofele cele mai frumoase: vede acea stofă ieftinindu-se până a putea și ea să se îmbrace cu dânsa.

Mașinile se introduc pretutindeni și au început a se introduce și la noi.

Ion Ghica

Din „Convorbiri Economice”

LĂMURIRI : rândește — trage la rândea; ilot — rob, sclav; Samson — personaj biblic, vestit pentru puterea lui; Platon — filosof grec (429—347 în. Hr.). În filosofia sa, se ocupă de tipul omului perfect, fericit; Titani — cei mai vechi zei ai Grecilor, socotiți ca inventatori ai artelor și meseriilor; laborios — muncitor; iuft — piele groasă, de vițel, bou sau bivol.

Exerciții de vorbire.

Elevii vor arăta însemnătatea mașinilor în dezvoltarea industriei și a civilizației.

Ion Ghica a scris cele de mai sus acum 80 de ani. Elevii vor arăta progresele făcute de mașinism de atunci încoace în străinătate și la noi.

Compunere.

Elevii vor vizita o fabrică. Vor arăta felul mașinilor întrebuințate, cum lucrează, cât produc. Vor arăta apoi rolul muncitorului în producție și condițiile în care lucrează și trăiește el.

LA ȘEZĂTOARE

În sat la noi, ca orișunde, s'a făcut și tot se mai face încă, pe ici, pe colo, clăci de lipit case vara, de desfăcut păpușoiu toamna, de scărmanat pene și lână iarna. Șezătoarele de tors și priveghiurile la morți nu lipsesc niciodată. Cine a fost cândva la ele, nu le mai uită cât trăiește și câtă să se ducă totdeauna.

Cu o săptămână, două înainte, se sfătuiesc flăcăii și fetele la cine să se adune în cutare noapte. În de obște aleg locul la câte o vădană primitoare, pentru ca să nu fie propășiți de nimeni și să poată petrece ei în de ei.

De obicei mai totdeauna îi clacă-șezătoare, căci unii lucrează pentru dâșii, iar alții pentru gazdă. Când numărul clăcașilor se încheie, inima tuturor se deschide și încep șotiile și palotiile de pe lume. Atunci nu-ți mai trebuie altceva decât să te faci mititel într'un ungher și să stai s'ascuți câte în lună și'n stele.

Dacă-i clacă, gazda le dă de lucru; un sac cu pene ori o coșarcă cu lână se răstoarnă în mijlocul casei și fiecare ia cât îi place să lucreze. Dacă-i șezătoare, fetele vin cu

furca de acasă, iar băietanii, când stau de geaba, deapănă și fac gheme de pe fusele pline ale dragelor lor.

— Hai, măi Sandule, dă-i drumul; zi cimilitura ceea de mainte, da' vezi să fie cimilitură, nu trăncăneală din gură!

— Las', măi Șerpene, n'avea grijă; una din fundul tarului! Iacă: cinel, cinel? Măi, ascultați ori nu?

— Ascultăm, ascultăm! Spune.

— Cinel, cinel? Am un iaz cu malurile verzi. Peștii într'insul sunt albi sau negri, și apa roșie.

Șerpeanu mulțămît:

— Bravo! Așa mai vii de acasă. Așa înțeleg și eu. Hai găștelor, ce stați, nu găgâiți niciuna? Ce-i asta?

Fetele, ca să ghicească mai repede, s'adună iute la un loc, șorobodesc ele 'n de ele, parcă fierb șerpilor piatra cea scumpă. La urmă, când văd că nu-i chip, se 'mprăstie supărate.

— Apoi bădiță, asta n'o știm!

— A, a... bine-mi pare! Incaltea v'a dat de hac Sandu nostru... Să trăieși, măi Sandule, m'ai ușurat la inimă!

Suzana, plină de mânie:

— Dacă-i așa, bădiță, să vă spunem și noi una, să vedem, îți ghici-o?

— Hai să vedem și posna asta.

— Să vedeți! Iaca, cinel, cinel: Haci, haci prin copacii iuș, iuș prin păiuș!

— Vântul, fa, de dimineață și până'n seară! Alta, ca asta nu-i de leac.

— Iaca și alta, parcă-i mare sărbătoare! Am o găscă șoaită-boaită și cu gățul șuiburlui.

— Ulciorul, fetițo! De geaba! N'aveți voi noroc în ia-seară. Puteți să vă trudiți până mâine, c'asa cu cigălniga nu faceți nimica! Dacăți spune ceva mai cum se cade, un fel de „oastea unui craiu, într'un vârful de paiu”, calea-valea, poate ar mai merge.

— Ei, asta-i macul, cine n'o știe?

— Macul fie! Iaca încă una și, dacă-ți ghici-o și pe asta, v'o spun și pe cea dintâi. Cinel, cinel: străchinuță verde, fundul nu se vede.

— Fântâna, fântâna!

— Fântâna, ho! Da, tăceți din gură, nu mă 'nădușiți!... Eu nici nu voiam să vă spun asta, și voi m'ați și înecat în fântână. Stați, stați puțin, doar nu pierde lumea.

— Ei, bădiță, cum văd eu, vrei să ne necăjești.

— Ba niciun necaz, fată! Iacă una pe loc, fierbinte. Cinel, cinel. Am o păsăruie cu minciuna 'n gură și cu dreptatea pe spinare.

— Cântarul cel cu limbă!

— Ei, cântarul, și dacă-i cântarul, ce-ați folosit?

— Ce folos? Niciun folos! Atâta numai c'am ghicit și de acum trebuie să ne spui aceea cu iazul roșu și cu peștii negri.

— Aceea, fată hăi? Aceea nu-i aceea, îi acela că-i harbuzul. Malurile verzi îi coaja, apa roșie îi zeama, iar sâmburii is peștii cei negri și albi...

— Pii... așa-i, soro! Harbuzul! Și noi cât ne-am bătut capul. Doar și noi știam una cu harbuzul, da' altfel: am trei ulcelușe de miere la lelița 'n buruiene.

— Ei, acum cine mai spune?

— Mai spuneți tot dumneavoastră.

— Hai tot noi, ce credeți c'a înțarcat bălaia și nu mai dă lapte? Iacă: cinel, cinel? Am o frigare de carne, și carnea de fier.

Șerpeanu, zâmbind cu șiretenie:

— Măi Vasile, vezi că poate carnea n'a fost tocmai de fier. A fi ceva mai scumpă. A fi de alamă, de argint, de aur.

— Taci, bre, nu spune. Vreau să se 'nfigă ele 'n frigare, nu tu.

— Las', nu te teme, bădiță, că nu ne înfigem nici noi, strigă Maranda lui Porușniuc. Frigarea doar ți-i degetul,

și carnea ți-i inelul. Ei, vezi? De acum s'a mântuit, le ghicim pe toate!

— Nu vă grăbiți, să nu vă pripiți.

— Dacă nu ne temem.

— Așaa?... Bine!... Atunci ian să 'nvârt eu o leacă șurubul, să văd ți mai ghici? Cinel, cinel: patru bat, opt opintesc, mii și sute se clătesc.

— Ariciul, strigă Safta lui Bot-Gros din fundul casei.

— Ariciu să te faci, că nu-i ariciul! Ce nu taci tu? Ariciul nu știi că-i: Merge pașa pe uliți, cu trei mii de suliiți?

— Ba nu: Merge pașa pe cărare, cu trei mii de suliiți în spinare.

— Seamănă, da' nu răsare.

Vasile înfuriat:

— Ei, mâcelor, ce tot umblați huci-marginea și vă faceți n'aude, n'avede? Ghiciți ce v'am spus, ori nu? C'apoi stricăm prietenia.

— Cum nu, ghicim bădiță, ghicim, spune liniștit Zoița lui Macovei. Nu fi așa supărăcios. Doar ghicitoarea asta nu-i cea mare procopseală. Când se bat doi berbeci, cap în cap, nu-s patru coarne, nu opintesc opt picioare, nu se clatină mii și sute de fire de păr?

Vasile, biruit:

— Așa-i! Vezi... tot trebue să 'nvârt eu șurubul. Credeam să-l las mai în voie, da' nu-i chip.

Așa s'a omorît pe la noi vremea nopților de iarnă, așa s'a alungat adesea uritul întunerecului fără sfârșit.

Tiberiu Crudu

Din cartea „De pe la noi, ce-a fost odată”.

LĂMURIRI: palotie — glumă; mainte — mai înainte; tartar — iad; umblați huci-marginea — pe ocolite, pe de lături.

Exerciții de vorbire.

Când se țin șezătorile? Cum se simt cei care iau parte la ele? Ce însușiri ale țaranului se arată în aceste șezători?

CIOBĂNAȘUL

— Foaie verde de trei flori,
Ciobănaș dela miori,
Un' ți-a fost moartea să mori?

— Sus în vârful muntelui,
In bătaia vântului,
La cetina bradului.

— Și de ce moarte-ai murit?
— De trăsnet când a trăsnit.

— De jelit cin' te-a jelit?

— Păsările-au ciripit,

Pe mine că m'au jelit.

— De scăldat cin' te-a scăldat?

— Ploile, când au plouat,

Pe mine că m'au scăldat.

— De 'mpânzit cin' te-a 'mpânzit?

— Luna, când a răsărit,

Pe mine că m'a 'mpânzit.

— Lumânare cin' ți-a pus?

— Soarele, când a fost sus.

— De 'ngropat cin' te-a 'ngropat ?
 — Trei brazi mari s'au răsturnat,
 Pe mine că m'a 'ngropat.
 — Fluierașul un' l-ai pus ?
 — In craca bradului, sus;
 Și când vântul mi-o bătea,
 Fluierașul mi-o cânta,

Din cartea „**Flori alese din cântecelul poporului**“, culegere de
OVID DENSUȘIANU.

LĂMURIRI: o bătea — (corect o bate ; m'a 'ngropat — (corect)
 m'au îngropat.

Exerciții de vorbire.

Cum vorbește ciobănașul despre moartea lui? Cine a luat parte
 la înmormântarea lui ?
 Se va învăța pe de rost această poezie, în clasă.

DOINA

Atât de trist răsună doina,
 Făr' de cuvinte înțeleasă !
 Ce dor îți spune cine-o cântă
 Și ce durere îl apasă ?

Ascult-o bine cum adie
 Din munții noștri până 'vale
 Și spune-mi dacă știi vreun cântec
 Mai dulce și mai plin de jale.

Nu-i plânsul unei inimi numai
 Și-al unei clipe trecătoare,
 Ci neamul nostru 'ntreg își cântă
 Durerile de care moare.

O. Carp

Din cartea de poezii „**Rândunele**“.

Exerciții

Ce însemnătate are doina pentru poporul român ?
 Se va face o lecție pentru memorizarea poeziei *Doina*, reproducerea în scris din memorie și corectare după carte.

PĂSTORITUL LA ROMÂNI

Plaiurile întinse din zona pășunilor alpine au atras o populație rară, dar constantă în timpul verii, aceea a păstorilor, odinioară cu turme mari de oi.

Păstoritul înseamnă izolarea de restul lumii pentru câteva luni. Nevoile sunt restrânse, ca și mijloacele de a le înfrânge. În schimb, omul trăiește mai apropiat de natură; ea-i influențează gândurile, îi modelează sufletul și-l face să caute lămurirea fenomenelor prin proprie observare și judecată. Pe plaiurile de munte se întâlnesc ciobani veniți din ținuturi depărtate: „cel moldovean, cu cel muntean și cu cel vrâncean”.

Pe înălțimi aveau loc din vreme în vreme iarmaroace care adunau lumea satelor dimprejur. Rămășița acestor adunări s'a păstrat până azi cu Târgul fetelor de pe muntele Găina. La Lacul-Roșu de pe Penteleu, cam cu trei generații în urmă, se ținea târgul de Sânzâiene, împreunat cu nedeie. Amintirea târgurilor e vie încă în Țara Loviștei.

Spre vârf de munte se unifică nu numai limba, ci și legăturile etnice. Dragostea de satul părăsit vremelnic se intensifică. În „Valea Dorului” din spre Săliștea, ciobanii sunt așteptați toamna, sărbătoriți de satul întreg. Și ei se scoboară cu daruri: furci frumoase încrustate, semnul scrisului și al dragostei lor, așa cum se pricep, cum le-au suflat cetinele brazilor, cum le-au arătat stelele cerului. „Miorița”, expresiunea adâncă a unor sentimente alese, a luat naștere pe vârf de munte, în izolarea naturii mărețe, în sălbătăcia ei primitivă.

În preajma stânelor, s'a păstrat neatins până azi arhaismul etnic, sănătos.

Ca locuințe, se pot urmări dela cele mai primitive forme de adăpost, până la stâna permanentă, asemenea caselor din vale. Ciobanul dela sterpe, cu traiul și mai izolat, depărtat de stână, doarme sub un colț de stâncă sau cel mult sub un acoperiș de scoarță de brad, sprijinit pe țărugi; drept căpătâiu îi servește o piatră. Bâta, creanga de arbore, e arma lui de apărare și susținerea cât se poate de zădărnă pe ea. Industria fierului nu e reprezentată la el decât cel mult prin nelipsitul amnar ori cuțitul din chimier pentru crestă bătă ori ca apărare împotriva ursului, când pericolul e apropiat.

Îmbrăcămintea ciobanului se reduce la cămașă și ȋțarii de cânepă, a jocul mișos ce-l apără de ploaie și sloată. Cămașa o face impermeabilă muind-o în zer. Căciula e pelciea de miel; opincile, piele de porc abia rasă. Fluierul de lemn e tovarășul ce-i ține de urât:

Ciobanul fără de fluier,
Îi ca mierla fără șuier.

Prin el își cântă aleanul singurătății. Adăpostul în stâna turmelor de muls este tot simplu, dar cu pereți și acoperiș. Lângă ele țarcul de oi și strunga, ca și camera în care sunt uneltele simple de lemn, folosite pentru fabricarea și păstrarea brânzei, pusă în burduf de vită.

Stâna a rămas mai simplă la ciobanii din Inău, din Marameș; e mutată din loc în loc, din an în an. În Carpații sudici e mai completă, din butuci de lemn, încheiați la colțuri, cu acoperiș de șindrilă, condițiunile fiind mai avantajoase.

Arhitectura acestei stâni este aceea a casei din sat, cu vatra la pământ, deasupra căreia, cu un cârlig de lemn, se ține ceaunul, singurul instrument principal luat din industrie. În jurul vetrei dorm ciobanii pe pământ sau pe laite ceva mai ridicate. Alături e camera cu rodul mulsului, cu ustensilele, cu rezervele de hrană.

Aici, în jurul stânei, se mai mențin pietrele în care, în faza omului primitiv, se sfărâmau grăunțele pentru mălaiu. Mălaiul este acum adus din sat. Întrebuințarea pietrelor a rămas, dar cu destinația schimbată: între ele se sfărâmă sarea. La unele stâne se mai păstrează obiceiul de a se căpăta „focul viu” prin frecarea lemnurilor. Prin fumul căpătat se trec oile spre a fi apărute împotriva bolilor.

Muntele, cu plaiurile, a fost — și a mai rămas — păstrătorul sufletului și al arhaismului nostru etnic.

I. Simionescu

LAMURIRI: nedeie — bălciuri; Țara Loviștei — depresiune intracarpatică în județele Vâlcea și Argeș; se intensifică — se întărește; arhaism etnic — însușiri ale neamului care datează din vechime; ustensile — instrumente, unelte.

Compunere.

Elevii au văzut un cioban? Să-l descrie.

VÂNĂTOARE PE BĂRĂGAN

Și eu am crescut pe câmpul Bărăganului! Și eu am văzut cârdurile de dropii cutreierând în pas măsurat și cu capul atîntit la pază, acele șesuri fără margine, prin care aerul, răsfirat în unde diafane sub arșița soarelui de vară, oglindește ierburile și bălăriile din depărtare și le preface dinaintea vederii fermecate, în cetăți cu mii de minarete, în palate cu mii de încântări.

Și 'n adevăr, să ședem strâmb și să judecăm drept: oare ce desfătare vânătoarească mai deplină, mai nețărnută, mai senină și mai legănată în dulci și duioase visări poate fi pe lume decât aceea pe care o gustă cineva când, prin pustile Bărăganului, căruța în care stă culcat abia înaintea tează pe căi fără de urme? Dinainte-i e spațiul nemărginit; dar valurile de iarbă, când înviate de o spornică vîntă, când ofilite sub pârlițura soarelui, nu-i insuflă în gîrijirea nestatornicului ocean. În depărtare, pe linia netă a orizontului, se profilează ca mușuroaie de cărtițe uriașe, movilele, a căror urzeală e taina trecutului și poadoaba pustietății. Dela movila Neacșului de pe malul Ialomiței, până la movila Vulturului din preajma Borcei, ele stau semănate în prelargul câmpiei, ca sentinele multe și gârbovite sub ale lor bătrâneți. La poalele lor cuibează vulturii cei falnici cu late pene negre, precum și cei surzi al căror cioc ascuțit și aprig la pradă răsare hidos din ale lor grumazuri jupuite și golașe. E groaznic de a vedea cum aceste jivne se reped la stîrvuri și se îmbuibă cu mortăciuni, când prin suhaturi pică de bolesne câte o vită din cirezi!

Dar căruța trece în lături de acea privește scârboasă, ea înaintază încetinel și rătăcește fără țel, după bunul plac al mîrtoagelor arominde sau după prepusul de vînt al Tămădăianului căruțaș.

De cu zorile, atunci când roua stă încă aninată pe frunzele de iarbă, ea s'a pornit dela conacul de noapte, dela

coliba unchiașului mărunt, căruia îi duce acum dorul Bărăganului întreg și tocmai când soarele e deasupra amiazului, ea sosește la locul de întîlnire al vânătorilor. Mai adesea acest loc e o cruce de piatră, strâmbată din piua ei, sau un puț cu furcă, adică o groapă adîncă, de unde se scoate apă cu burduful. Trebuie să fii la Paicu, în gura Bărăganului, sau la Cornățele, în miezul lui, ca să găsești câte o mică dumbravă de vechi tufani, sub care se adăpostesc turmele de oi la poale, iar mii și mii de cuiburi de ciori printre crăcile copacilor. În orice alt loc al Bărăganului, vânătorul nu află alt adăpost, spre a îmbuca sau a dormi ziua, decât umbra căruței sale. Dar ce vesele sunt acele întruniri de una sau două ore, în care toți își povestesc câte izbânzi au făcut sau mai ales erau să facă, cum i-a amăgit pasărea vicleană, cum i-a purtat din loc în loc și cum în sfârșit s'a făcut nevăzută în sboru-i prelungit.

După repaus, colinda prin pustii reîncepe cu aceeași plăcere. Vânătorul, improspătat prin somnul, prin mîncarea și prin glumele dela conac, se aprinde din nou de ispita norocului; el, cu ochii caută vînatul, cu gândul sboară poate către alte doruri; dar simțirile-i sunt în veci deștepte; înima-i veghiată este mereu în mișcare și uritul fuge, fuge departe, dincolo de nestatornica zare a nemărginitei câmpii.

Când soarele se pleacă spre apus, când murgul serii începe a se destinde treptat peste pustii, farmecul tainic al singurătății crește și mai mult în sufletul călătorului. Un susur noptatic se înalță de pe fața pămîntului, din adierea vîntului prin ierburi, din țărîitul greierilor, din mii de sunete ușoare și nedeslușite se naște ca o slabă suspinare ieșită din sânul obosit al naturii. Atunci, prin înălțimile văzduhului, sboară cîntînd ale lor doine, lungi șire de cocori, brîne șerpuind de acele păsări călătoare.

Dar câte una, una, căruțele sosesc la târla sau la stîna unde vânătorii au să petreacă noaptea; un bordeiu aco-

perit cu paie, — trestia și șovarul sunt scumpe în Bărăgan, — câteva saiele și olumuri pentru vite, o ceată de dulăi țepeni lătrând cu înverșunare și în toată împrejurimea un miros greu de oaie, de ceapă și de rachiu, iată adăpostul și straja ce le poate oferi baciul dela Rădana sau cel dela Renciu. Din acestea câtă vânătorii să-și întocmească culcuș și cină, dacă cumva n'au avut grijă a-și aduce așternut și merinde în căruțe. Pe când însă, pe șure și la vatra bordeiului ospățul și paturile se gătesc după cum pe fiecare îl taie capul, limbile se desmoțesc și prin glume, prin râsuri cu hohote, ele răscumpără lungile ore de tăcere ale zilei.

Vânători și căruțași, mârtoage și dulăi, culcați toți la pământ, dorm acum duși, la târlă!... Singure stelele nopții se uită pe cer la dâșii. Ei aud cu urechile toată acea nenumărată lume de insecte ce se strecoară prin ierburi, țiuind, scârțâind, fluierând, șuierând și toate acele mii de glasuri se înalță cu răsunet potolit în tăria nopții, se limpezesc în aerul ei răcoros și leagănă în somnie auzul lor aromit.

Al. Odobescu

LAMURIRI: *netă* — limpede, bine hotărâtă; *suhat* — pășune; *boleasnă* — boală molipsitoare; *aromînd* (dela a aromi — a ațipi); *unchiașul mărunt* — aluzie la cărciuma unchiașului poreclit Dor Mărunt, împrejurul căreia s'a întemeiat un sat; *saia* — îngrăditura de nuiele, cu acoperiș, pentru adăpostul vitelor; *olum* — adăpost pentru vite.

Exerciții de vorbire.

Elevii vor face oral descrierea Bărăganului.

Compunere.

Să se descrie un loc cunoscut.

SOMNOROASE PĂSĂRELE

Somnoroase păsărele
Pe la cuiburi se adună,
Se ascund în rămurele.
Noapte bună!

Trece lebăda pe apă
Intre trestii să se culce.
Fie-ți îngerii aproape.
Somnul dulce!

Doar izvoarele suspină,
Pe când codrul negru tace;
Dorm și florile'n grădină.
Dormi în pace!

Peste a nopții feerie
Se ridică mândra lună.
Totu-i vis și armonie.
Noapte bună!

M. Eminescu
Din „Poezii“

LAMURIRI: *feerie* — priveliște frumoasă ca 'n povești.

MIHAIL EMINESCU (1850—1889) s'a născut la Botoșani. În tinerețe a colindat toate ținuturile locuite de Români, interesându-se de graiul, obiceiurile și producțiunile populare. Indrăgita de natură, a descris-o în colori minunate. A scris poezii de dragoste, filosofice și câteva patriotice. În *Scrisorile* sale biciuiește păcatele societății. A scris și nuvele.

Prin adâncimea gândirii sale și prin frumusețea și armonia rară a limbii, Eminescu se ridică deasupra tuturor poezilor români.

O NOAPTE LA ARIE

Căldura era nesuferită. Noptile erau mai greu de trecut decât zilele, fiindcă nu se putea dormi.

Matei hotărî să se culce într-o noapte la arman.

După ce prânzi, își luă o pernă și o manta de drum și se duse să se culce pe vârful șirei de paie, cu fața către cer și cu Baciul Micu la picioare.

Linăștea singurătății cuprinsese din temeiul toate celea.

Intunecul se coborîse din fundul depărtărilor, parcă s'ar fi deschis zăgăzurile vremurilor trecute și haosul ar fi inundat lumea. Rar, câte un sgomot din sat venea să turbure pașnica tăcere a câmpului. Un câne lătra în somn înăbușit, ori un buhaiu mugea cu glas adânc; cucovele de baltă țipau câteodată în marginea trestiiilor, ori răncăzeatul vreunui mînz venea ascuțit despre pădure. Tăcerea rîitului bălăriiilor părea a face parte el însuși din tăcere.

În farmecul încântător al ceasului aceluia, în loc de a dormi, mintea se simțea și mai mult, și, ca o rază de lumină, năzuia să curgă în spațiu. Unde? În lina întinderii a dorurilor propriului suflet, ce atât de bine se unește cu aceea a cerului. Un car trecea pe drum, iar căruțașul cânta din fluier, singur. Inchise ochii și dormi sub strajă stelelor.

Când deschise ochii din nou, cerul scânteia din luceferii săi ca din diamante.

— Micule, dormi?

— Nu, cucoane.

— Târziu să fie oare?

— Păi... cam pe la miezul nopții.

El se gândi întru sine de ce oare nu dormea baciul. Cine știe ce-l muncește și pe el!

— De unde știi tu că e miezul nopții?

— Da cum, doamne, să nu știu! că doar am petrecut tinerețe întreagă la munte.

— Ei, după ce cunoști?

— După cer, coane. Că ajungi de citești în zodie mai ghine ca'n carte.

— Taci, bre!... Ia spune cum citești.

— Păi ce dorești matale să știi?

— În ce zodie suntem acum?

— Păi suntem în luna lui Cuptor, în zodia Leului.

— Poți să mi-o arăți pe cer?

Baciul își adânci ochii în stele și tăcu.

— O să fie cam greu, coane, că mergem pe sfârșitul lunii. Luna și zodia: a trecut una, trece și alta. Eu acum văd zodia Fecioarei, a Cumpenei, a Scorpiei, a Arcașului și a Capricornului. Toate sunt de față. Dar a Leului a apus, bat-o vina ei... A ha, ha, uite-o, coane!

— Unde-i, Micule? întrebă Matei, ridicându-se cu grabă pe un cot, parc'ar fi fost vorba de cine știe ce minune trecătoare.

— Păi cum să-ți spun eu matale. Uite colea, la mîna mea stîngă, luceafărul ăla de scapără scânteii...

— Da, îl văd, ăla de merge în prelungirea oiștei carului.

— Fă-te mai la stînga, jos, spre marginea cerului, și ai să dai de altă stea, care strălucește și mai și. O vezi, coane? E gata să apuie și ea.

— Da.

— Primăvara e ea minunată. În luna Mai, gîndești, doamne, că se sfărîmă în sufletul ei fecioresc, de tare ce arde.

— O văd.

— Aceea e steaua holdelor, când dau în schic, iar cu cele dimprejurul ei alcătuește zodia Fecioarei. Acu, de te lași matale și mai la vale, dai de patru stele, de parcă nici nu se mai văd.

— Așa este.

— Acolo e zodia Leului. Cea mai mîndră, pe care cioabanii o chiamă „inima Leului”, nu se vede de loc. Halal de cine se naște sub steaua aceea!

— De ce Micule?

— Ajunge împărat.

— Da?... O fi „Regulus”...

— O fi. Cine se naște în zodia asta, e plin de noroc.

Matei se gândi, fără voie, la steaua și zodia lui și-i veni până 'n gură să întrebe pe baciul ce știe. Inșă o temere ascunsă să nu-l audă vorbind rău de ele, îl făcu să tacă. Era cerul de o frumusețe nespūsă; ceasul era târziu; vorbele baciului aveau o gravitate profetică. Dar biruind înrăurirea aceasta, se hotărî să întrebe.

— Cu mine ce-i, Micule?

— În ce lună ești născut matală?

— În Septemvrie.

— Păi matală ești născut în zodia Cumpenei... și așa este, coane, cu zodia nu te poți pune: îți este scris să hii om drept.

— Iar bine, zise Matei râzând. Dar acum să-mi spui cum cunoști ceasul.

— Apoi lesne. Uite matală deasupra capului nostru, spre Crivăț. Vezi un ghiduș de luceafăr, de tremură subțiratic și nu se mișcă niciodată dela locul lui?

— Da.

— Acu, pe stânga lui, vine carul, iar pe dreapta Chirostriile. Amândouă se învârtesc toată noaptea împrejurul luceafărului de mijloc, din mâna stângă spre mâna dreaptă. Și dacă am zice, așa de probă, că bunăoară iarnă nu mai este, vară nu mai este, cum cică ar fi pentru corăghieri pe ape, tot poate omul să știe dacă-i postul Crăciunului, ori al Sântei Mării, că de-i în postul Crăciunului, carul răsare dedesubtul luceafărului și e cu tânjale 'n jos și apune deasupra, cu tânjale 'n sus, iar de-i în postul Sântei Mării, răsare din stânga, cu tânjale 'n sus, și apune la dreapta, cu tânjale în jos. Și Chirostriile tot așa se învârtesc și ele, în partea cealaltă. Acu, de vrei matală să știi ceasurile, iar la car te uiți, că de-i vară, el răsare tot în mâna mea stângă, cu tânjale drept în

sus; la miezul nopții e cu tânjale de-a-curmezișul, iar despre zori se întoarce 'n jos. Iarna ne mai luăm și după cloșca cu pui.

Matei se uită rătăcit pe bolta senină. O adevărată ploaie de stele căzând venea din cer. Calea Robilor sticlea ca o pârtie de zăpadă. Constelația Lebedei și Aquilei păreau a se deschide și a lăsa ochiului drumul liber spre regiuni mai înalte. Aceeași taină fermecătoare peste tot. Un gând rătăcitor despre mamă-sa îi adie prin minte și parcă îi fu milă de stelulele ce alunecau în haos. Despre ziuă, un aer rece îl făcu să se ghemuiască în manta și să-și strângă împrejur o mână de paie mai mult, ca să nu-l pătrundă umezeala.

Duiliu Zamfirescu

Din romanul „Viața la țară”

LĂMURIRI: *arman* — arie; *cucovă* — un fel de lebădă sălbatică; *ghine, să hii* — pronunțări regionale ale cuvintelor *bine, să fii*.

Exerciții de vorbire.

Ce fel de om era baciul Micu? De unde cunoștea el stelele și mersul lor? Ce calități are țăranul român?

Compunere.

Elevii vor descrie o noapte de vară.

S C R I S O R I

Iubite Domnule Negruzzi.

Sunt foarte mișcat și de alegerea ca membru al Academiei și de atențiunea Dv. de a vă fi ocupat de această alegere și a mi-o fi comunicat.

Dacă este obicei, vă rog să vă faceți interpretul sentimentelor mele de gratitudine pe lângă domnii membri ai Academiei, asigurându-i că noul coleg va căuta prin toate mijloacele să fie demn de încrederea lor.

Limba Română cl. III. c. 11.

Pentru Dv. personal, aceasta va fi o nouă ocaziune de a vă dovedi nestrămutata mea afecțiune, unită cu cea mai deferentă stimă.

Vă rog să mă credeți al Dv. foarte bun și foarte devotat amic.

Duiliu Zamfirescu

LĂMURIRI : *gratitudine* — recunoștință. E un cuvânt de origine străină, pe care e bine să-l ocolim, întrebându-l în locul lui recunoștință, care e curat românesc. Același lucru putem face cu următoarele: *afecțiune* — iubire ; *deferentă* — respectuoasă.

Compunere.

În această scrisoare scriitorul Duiliu Zamfirescu mulțumește lui Iacob Negruzzi, care a susținut alegerea sa ca membru al Academiei Române, rugându-l să mulțumească în numele său și celorlalți membri care l-au ales.

E o scrisoare de mulțumire.

* * *

Paris, 3 August 1890

Scumpe Domnule Negruzzi,

Permiteți-mi să vă adresez, cu ocazia crudei pierderi pe care ați suferit-o, sincera expresiune a sentimentelor mele de condoleanță.

N'am avut onoarea să cunosc pe fratele dvs., dar auzisem laudându-se de mai multe ori eminentele sale calități, și afară de asta știu ce legături strânse vă uneau cu el. Credeți-mă că iau parte din inimă la durerea dvs. și permiteți-mi a vă reînnoi și cu această ocazie, odată cu omagiile mele pentru doamna Negruzzi, căreia soția mea îi trimete cele mai bune amintiri, asigurarea sentimentelor mele de înaltă considerațiune și de stimă afectuoasă.

C. Bengescu

LĂMURIRI : *eminent* — neîntrecut ; *omagii* — semn de respect afectuos — plin de dragoste.

gațiunii române din Paris când V. Alecsandri era acolo ministru plenipotențiar. A fost și secretar al legațiunii române din Londra, apoi din 1891, ministru plenipotențiar la Bruxelles. Membru al Academiei Române. A publicat în franțuzește studii despre Voltaire și alte studii în românește.

G. Bengescu caută să mângâie pe Iacob Negruzzi, fratele lui Leon C. Negruzzi, de durerea morții acestuia din urmă. Arată regretul că nu l-a cunoscut, însă știind valoarea lui Leon Negruzzi și legăturile fratelui său cu dânsul, găsește prilejul să-și arate simpatia pentru Iacob Negruzzi, directorul revistei „Convorbiri Literare” a societății literare „Junimea”. La această revistă colaborase și G. Bengescu cu articole însemnate.

Este o scrisoare de condoleanță.

Se pot trimite și *telegrame de condoleanță*. Acestea se scriu pe scurt, fără titlu și fără formula de încheiere. Telegrama trebuie însă, cu toată scurtimea ce o are, să cuprindă tot ce dorim să comunicăm. Și scrisorile de felicitare pot lua forma de telegramă.

* * *

Roma, 25 Iunie 88

Iubite Domnule Maiorescu,

Abia astăzi am găsit în Monitorul Oficial decretul prin care ați binevoit a mă decora cu Bene-Merenti, și de aceea am întârziat atâta a vă mulțumi.

Acum mă grăbesc a vă exprima via mea recunoștință și a vă asigura că, pe cât voi fi sănătos și cu mintea întreagă, voi căuta să învăț și să lucrez.

Binevoiți, vă rog, Domnule Ministru, a primi asigurarea inalterabilului meu devotament.

Duiliu Zamfirescu

Duiliu Zamfirescu mulțumește lui Titu Maiorescu care, în calitate de ministru, l-a decorat cu medalia Bene-Merenti. Elevii vor face o scrisoare de mulțumire unei rude care le-a dăruit niște cărți.

Roma, 25 Decemvrie 1905

Iubite Domnule Maiorescu,

Ultimele numere ale ziarelor românești, care vorbesc de înființarea unei noi societăți pentru rafinarea petrolului, al cărei vice-președinte sunteți, mă fac să vă adresez aceste rânduri, spre a vă recomanda pe fratele meu Const. Lascar-Zamfirescu, doctor în chimie.

Tânărul acesta este nu numai fratele meu, dar oarecum opera mea, în acest înțeles că eu l-am luat acum 5 ani dela primăria din București, unde era un fel de chimist-expert, măsurând laptele iaurgiilor și ciupercile precupeților, și l-am adus la Roma. Aci, sub direcția lui Cannizzaro și a lui Helbig, a lucrat admirabil, trecându-și în vara asta un doctorat strălucit. Asupra lui și a modului cum a învățat, vă poate informa Fleva, căruia Helbig i-a făcut complimente că are un asemenea compatriot.

Astăzi, fratele meu este în București unde, de două luni, face practică la Ministerul Domeniilor, sub direcțiunea doctorului Edeleanu, pentru a cunoaște petrolurile noastre. Eu doresc ca dânsul să nu se facă funcționar, nici profesor, ci să intre în industrie. Am avut un moment intențiunea să-l recomand lui Take Ionescu, spre a-l adămi în industriile americane, dar cuvinte ușor de înțeles m'au oprit de a scrie noului ministru.

Cu D-voastră cred că pot să-mi iau libertatea a vă vorbi despre fratele meu și a vi-l recomanda. I-am scris să se prezinte Domniei Voastre.

Vă pot asigura că oriunde-l veți pune vă va face onoare. Eu chezășuesc pentru el sub toate formele. Adaug că astăvară a fost în Galiția să studieze instalațiunile de petrol de acolo.

Iar acum, pentru a încheia, nu-mi rămâne decât să

urez la amândoi an nou fericit, cu bună dispoziție sufletească și mai ales cu sănătate.

Al D-voastră devotat,

Duiliu Zamfirescu

Compunere.

În această scrisoare, Duiliu Zamfirescu, bazându-se pe legăturile de prietenie ce avea cu Titu Maiorescu, își îngăduie să recomande pe fratele său, pentru a fi numit în postul de chimist al societății pentru rafinarea petrolului, înființată de curând, și unde Maiorescu era vice-președinte.

D. Zamfirescu nu stăruie ca fratele său să fie numit pentru faptul că îi era frate, ci arată cu precizie că acesta e pregătit serios în acea direcție și că merită acel post. El arată ce studii a făcut și aduce și mărturie.

E o scrisoare de recomandare.

O scrisoare de recomandare trebuie să fie înainte de toate serioasă. Trebuie să cunoaștem bine persoana pe care o recomandăm și să fim convinși că merită să chezășuim pentru ea.

V A R A

Cu firea ei cea arzătoare,
Sosit-a vara înapoi.
Toți pomii sunt în sărbătoare ;
În teiu stă floare lângă floare...
E dulce vara pe la noi !

Când dimineața se ivește
Din al văzduhurilor fund,
Tot câmpul parcă 'ntinerește ;
Iar deșteptată de pe prund,
Cireada satului pornește.

In urma ei un roi de grauri,
 Ca niște valuri cenușii,
 S'amestecă prin bălării,
 S'așază'n coarne pe la tauri,
 Fac fel de fel de nebunii ;

Până ce 'n zarea depărtată,
 Spre lacul trist, se pun pe drum.
 Și cum se duc, acum și acum,
 Se mai zăresc încă odată,
 Ca rămășița unui fum.

Duiliu Zamfirescu
 Din cartea „Alte orizonturi”

Exerciții de vorbire.

Ce părți frumoase are vara? Cum se simt oamenii în acest timp ?

POPORUL ROMÂNESC

Rar popor care să fi suferit atâta ca poporul românesc. Istoria lui cuprinde multe pagini de jale, cu scrisul neamului din sânge și lacrimi, cum atât de înduioșător s'a exprimat cronicarul Ion Neculce. Vitregia vremurilor, ca umare în parte și a așezării geografice a pământului, au fost intermitentă, ca la alte noroade. A durat veacuri peste veacuri aproape întruna. Volebura neprielniceii s'a așezat îndelung în jurul Carpaților noștri, pornită când din spre răsărit ori sud, când din spre apus. Am stat prinși într'un vârtej neogoiat, care nu dădea răgaz nici spre gândire liniștită, nici spre activitatea continuă. Căru se găsea pentru noi mereu înnorat. Rar câte o spărtură mai de durată lăsa vreo trambă de lumină și căldură să înveselească sufletele. Prin necazurile noastre însă ridicam stavilă altor popoare, care-și închegau în mai deplină liniște viața de cultură și de stat.

Pe când la noi iureșul Tătarilor pustia satele și orașele, la 1240 se întemeiază cea dintâi Universitate în Neapoole.

Pe vremea când Giotto vestește Renașterea, la noi Bogdan de abia descălecă în Moldova. Pe când Cristofor Columb descopere o lume nouă, la noi Ștefan e silit să alerge dela Cetatea Albă în Codrul Cosminului, din Baia la Hotin. În apusul Europei, literatura clasică franceză atinge apogeul, iar la gurile Dunării abia încep timid să se răspândească scrieri bisericești. Când Newton ajunge la

stabilirea legilor de armonie cosmică, între Carpați și Nil, scriitorul Miron Costin abia dacă are răgaz să însemneze cu adâncă durere valurile ce se abat peste biata țară. Lumina cărții tipărite în graiul înțeles de popor prinde a se întetii la noi numai, într-o vreme când în apusul enciclopediștii stârnesc lupta pentru desrobirea individuală prin dreptate și libertate, iar Goethe își încheie prodigioasa-i activitate literară și științifică.

Progresul general străbate încet în părțile noastre; dar, când condițiunile generale ajung mai prielnice, izbucnește dovada energiei etnice, cum răsar la cele dintâi raze primăvăratice florile, a căror viață stătea ascunsă în bulbii cu rezerva bogată din pământ.

Dovada vredniciei noastre etnice s'a arătat în partea cul-

turală, mai propice pentru o manifestare vădită, după cea eroică a elementelor băstinașe — simpli soldați ori ageri domnitori și boieri, — pentru apărarea țării. Insușirile creatoare s'au păstrat cât a ținut viforul, asemenea vieții adormite a organismelor din închistarea de apărare, cât durează condițiunile neprielnice ale mediului.

De cum a prins a se arăta și primăvara vieții noastre, au răsărit în domenii diferite semnele însușirilor viguroase etnice, în afara celor arătate în folclorul bogat.

Nu e direcție intelectuală sau practică, literară ori științifică, în care să nu găsim chezașii pentru prosperitatea viitorului și pentru puțința de a participa activ la progresul chiar universal.

Nu e ramură etnică din care să nu fi apărut oameni aleși cu calitățile celor din „țările culte”, în care s'a putut stabili o tradiție.

În orice direcție am căta, găsim energii românești active, de seamă, întru nimic inferioare celor cu tradiție veche în activitatea intelectuală.

Cu un pământ variat și rodnic, cu un popor înzestrat cu însușiri alese firești, România poate să se îndrepte cu încredere spre viitor.

Când cultura întetitoare va răscoli mai adânc mulțimea rămasă în faza latentă ca energie, vor ieși la iveală mai multe forțe sănătoase. Ele vor contribui la deplinul progres inerent unui popor rămas sufletește curat, cu arhaismul păstrător de calități înăscute. Chiar în trecutul neprielnic înfăptuirilor mari, a dat dovadă îndeajunsă de ceea ce poate și cât poate, prin reprezentanții săi sporadici.

O țară ca a noastră, atât de bine împărțită, cu un pământ atât de fericit înzestrat de natură, cu un popor care a dovedit în vremuri grele îndelungate atâta rezistență, iar prin aleșii lui atâta valoare energetică, o asemenea țară e menită să aibă în viitor un rol însemnat.

Nu se cere decât muncă mai ordonată, continuă și chibzuită, condusă de pricepere, întărită prin cultură și dogoste mai adâncă pentru tot ceea ce este al nostru.

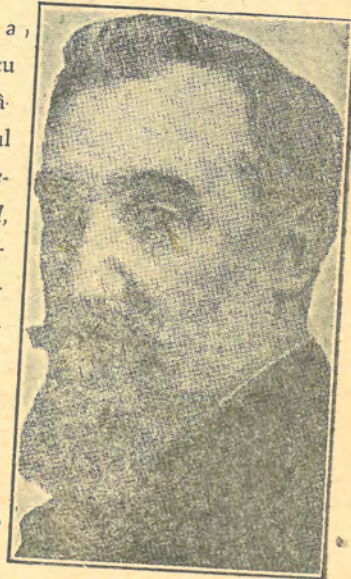
I. Simionescu
Din cartea „Țara noastră”

LĂMURIRI : *intermitentă* — cu întrerupere ; *neogoiat* — fără momente de liniște ; *Giotto* — pictor sculptor și arhitect italian (1266—1336) ; *Newton* (1642—1727, cit. *niut'n*) — matematician și fizician englez. A descoperit legea gravitației universale și alte legi de fizică ; *cosmic* — care privește universul ; *enciclopediști* — savanții și scriitorii care au lucrat, sub direcția lui Diderot și a lui D'Alembert, la marea *Enciclopedia franceză* (*Encyclopédie ou dictionnaire raisonné des sciences, des arts et des métiers*) ; *Goethe* — mare poet german (1749—1832) ; *propice* — prielnic ; *sporadic* — răspândit ici, colo.

Exerciții de scriere.

Ce însușiri are poporul românesc? În ce ocazii și le-a arătat?
Cu ce părere trebuie să rămânem despre valoarea poporului românesc?

I. SIMIONESCU (1873—1943) a fost profesor universitar la București și președinte al Academiei Române. A scris cărți de știință pe înțelesul tuturor (*Din viața plantelor, Mamiferele noastre, Lecturi botanice, Petrolul, Sarea ș. a.*), cărți de geografie și descrieri frumoase ale ținuturilor românești (*Țara noastră, Orașe din România, Dobrogea ș. a.*), îndemnând tineretul să călătorească pentru ca să-și cunoască țara. A povestit viața oamenilor mari, români și străini, în *Oameni aleși*. A fost unul dintre marii cărturari ai țării.

GRAMATICA

FONETICA

SUNETE. VOCALE. CONSONANTE.

§ 1. — Ea își înfigea furca cu caierul de in în brâu și 'ncepea să tragă și să răsucescă un fir lung și subțire. Eu mă culcam pe spate și lăsam a lene capul în poala ei.

Fusul îmi sfârâia pe la urechi. Mă uitam la cer, printre frunzele dudului. De sus mi se părea că se scutură o ploaie albastră...

Glasul ei dulce mă legăna; genele mi se prindeau și adormeam; uneori tresăream și o întrebam câte ceva...

(Barbu Delavranca. — Bunica.

Oamenii se înțeleg unii cu alții prin vorbire sau graiu. Ca să ne povestească cele de mai sus autorul s'a folosit de vorbirea scrisă.

Vorbirea e alcătuită din VORBE sau CUVINTE.

Fiecare vorbă e alcătuită din SUNETE.

Vorba *o* e alcătuită dintr'un singur sunet; vorba *in* e alcătuită din două sunete (*i, n*); vorba *sus* e alcătuită din trei sunete (*s, u, s*); vorba *subțire* e alcătuită din șapte sunete (*s, u, b, ț, i, r, e*).

Partea gramaticii care se ocupă cu studiul sunetelor se numește FONETICĂ.

§ 2. — Sunetele *i, e, u* din cuvântul *subțire* se pot pronunța singure. La fel sunetele *a* și *ă* din cuvântul *tragă*, *â* din cuvântul *câte*, *o* din cuvântul *uneori*.

Sunetele care se pot pronunța singure se numesc VOCALE.

Vocalele din limba românească sunt: *a, e, i, o, u, ă, î*.

În cuvintele de mai sus observăm că nu toate vocalele se pronunță în aceeași durată de timp.

De exemplu în cuvântul *uneori* vocala *i* se pronunță mai scurt (cam pe jumătate) decât în cuvântul *în*. Tot astfel *e* din cuvântul *părea*, *o* din cuvântul *poala*, *u* din cuvântul *brâu* se pronunță mai scurt decât în cuvintele *om*, *cer*, *un*.

Vocalele care se pronunță cu sunetul înjumătățit se numesc VOCALE SEMISONE.

Din cuvintele *surâsul*, *tragă* observăm, că *a*, *ă*, *â*, *u* se pronunță cu sunetul întreg, nu înjumătățit.

Vocalele care au sunetul întreg se numesc VOCALE PLENISONE.

Vocalele *e*, *i*, *o*, *u* pot fi plenisone sau semisone; *a*, *ă*, *â* sunt totdeauna plenisone.

§ 3. — Sunetele *s*, *b*, *ț*, *r* din cuvântul *subțire* nu se pot pronunța singure; ele trebuie însoțite de o vocală (de obicei *e*) spre a putea fi pronunțate: *se*, *be*, *țe*, *re*.

Sunetele care nu se pot pronunța singure, ci cu ajutorul vocalelor, se numesc **CONSONANTE**.

În limba românească avem următoarele consonante: *b*, *c* (rostit din gât, ca în *car*, *acru*, *urc*), *c* (rostit din cerul gurii, ca în *cer*, *vecin*, *aici*), *d*, *f*, *g* (rostit din gât, ca în *gard*, *fagure*, *rug*), *g* (rostit din cerul gurii, ca în *ger*, *regină*, *merge*), *h*, *j*, *l*, *m*, *n*, *p*, *r*, *s*, *ș*, *t*, *ț*, *v*, *z*.

APLICAȚIUNE. Să se arate vocalele și consonantele din primele șapte cuvinte din exemplul dela § 1.

LITERELE. ALFABETUL.

§ 4. — Sunetele sunt arătate în scris prin anumite semne, numite **LITERE**.

Înșirarea literelor prin care se arată sunetele unei limbi se numește **ALFABET**.

Iată alfabetul românesc: *a*, *ă*, *â*, *b* (numit *be*), *c* (*ce*), *d* (*de*), *e*, *f* (*fe*), *g* (*ghe*), *h* (*he*), *i*, *î*, *j* (*je*), *l* (*le*), *m* (*me*), *n* (*ne*), *o*, *p* (*pe*), *r* (*re*), *s* (*se*), *ș* (*șe*), *t* (*te*), *ț* (*țe*), *u*, *v* (*ve*), *x* (*ics*), *z* (*ze*).

Litera *x* arată sunetele *c* și *s* unite. Ea se întrebuințează în cuvintele intrate mai de curând în limbă, în numele proprii străine și în unele nume proprii românești. Ex.: *fix*, *ortodox*, *exemplu*, *examen*, *Roxolani*, *Xenion*, *Xerxe*, *Xenopol*, *Alexandrescu*, *A'exe*.

În astfel de cuvinte mai întrebuințăm afară de cele 27 de litere ale alfabetului românesc, și următoarele litere sau grupuri de litere străine: *ă* (= *e*), *ö*, *œ*, *ü* (cu pronunțări speciale), *y* (= *i*), *k* (= *c*, *ch*), *qu* (= *c*, *ch*, cu *cv*), *ph* (= *f*), *th* (= *t*, dar nu totdeauna), *tz* (= *ț*), *w* (= *v*, de cele mai multe ori). Ex: *kilogram*, *kilometru*, *kilowat* (cu prescurtările convenționale: *kg*, *km*, *kw*); *Kogălniceanu*, *Kretzulescu*, *Quintescu*, *Kalinderu*, *Lahovary*, *Philippide*; *Schäfer*, *Römerbad*, *Bjcernson*, *Würzburg*, *York*, *Talleyrand*, *Kant*, *Kellog*, *Aquitania*, *Quinet*, *Philipsburg*, *Thiers*, *Goethe*, *Metz*, *Wagner*, *Watt*.

SCRIEREA cu *â* și *i*

§ 5. — De pe stâncă coborî o fată tânără. — Pârâul curge neîncetat. — În tot timpul simțea un avânt neînstrunat. — O împărțire este exactă dacă înmulțind câtul cu împărțitorul și adăugând restul, avem pe deîmpărțit. — Vorbește cu subînțelesuri. — Rosti vorbe neînțelese. — Zice că odată Dumnezeu s'a coborît pe pământ. — La munte coborișul e mai greu decât urcușul. — I se urise cu traiul bun. — Are o fire uricioasă. — Piei, urîțenia pământului! — Cine ți-a vârit în cap asta? — A doua zi s'a dat lupta hotărîtoare. — (La luat tăriș. — Pârîtul se apără tăgăduind. — Un tril de bucurie izvorî din gușa ciocârliei. — A! voi ocăriți pe Dumnezeul vostru? — Să nu zădăriți animalele!

În exemplele de mai sus, dacă cercetăm cuvintele: *odată*, *Dumnezeu*, *adăugând*, *decât*, *minte*, observăm că sunetul *d* e însemnat întotdeauna cu litera *d*; tot așa *m*, *t*, *n*, *u*, *e*, *ă*.

De regulă în limba noastră fiecare sunet e arătat printr'o literă. Sunt însă câteva abateri.

În cuvintele pământ, stâncă, câtu, sunetul *â* e scris cu litera *â*; în cuvintele împărțire, în, înmulțind, deîmpărțit, neînstrinat, subînțelesuri, coborî, urîse, uricioasă, hotărîtoare etc. același sunet e scris cu litera *î*; în cuvintele vârit, târitor, pârîtu, târiș e scris și cu litera *â* și cu *î*.

Sunetul *â* se scrie în două feluri:

Scriem cu *â* în corpul cuvinelor. Ex.: avânt, când, câț, dânsul, mândru, pământ, pârâu etc.

Scriem cu *î*:

1. — La începutul cuvintelor. Ex.: în, îmbrac, împart, înalt, învăț, întunec, înapoi, început etc.

2. — În cuvintele compuse din cuvinte care încep cu *î*, ca: deîmpărțit, neîmpăcat, neînțeles, preainalt, preîntâmpina, reîncepe, subînchiria, subînțeles.

3. — La verbele terminate în *—rî* și în derivatele lor: amări, coborî, coborînd, coborîș, doborî, hotărî, hotărîre, ocări, omorî, omorîtor, pârî, pârîș, târî, târiș, târitor, uricios, urîșenie, vâri, zădări.

APLICAȚIUNE. Să se arate pentru ce s'a întrebuințat *â* și *î* în câteva alineate din bucata de citire „Singură” de Jean Bart.

§ 6. — Umblă pe drum cu alaiu și acasă n'are mălaiu. — Pentru un cuiu pierzi potcoava. — Crește puiu de șarpe, ca să te muște. — Râde ca proasta în bălcu. — Așchia nu sare departe de trunchiu. Îl săcăiu ca să spună: reteveiu de teiu pe miriște de meu. — Când voi veni, am să vă dau de știre. — N'am cu ce să-l mângăiu. — M'am așezat în rândul întâiu. — Incepe tu întâi.

În cuvintele reteveiu, teiu, alaiu, mălaiu, cuiu, puiu, bălcu, trunchiu; voi, săcăiu, mângăiu, întâiu se scrie la sfârșit un *u* care nu se rostește: îl numim *u* mut.

Acest *u* mut se scrie:

1. — La sfârșitul unor substantive și adjective terminate la singular în *i* ca: maiu, meu, altoiu, cuiu, călcăiu, ochiu, unghiu, ghiveciu, biciu, bălcu, albăstruiu, stângaci, vechiu.

2. — La verbe terminate în *i* la pers. I-a sing. prez. indicativ și conjunctiv ca: atribuiu, bizuiu, sguduiau, săcăiu, sforăiu, descheiu, moi.

2. — În verbul ajutător voi.

3. — În numeralul întâiu: rândul întâiu, premiul întâiu (numeral).

Insă: Întâi să cugești și apoi să vorbești (întâi aici e adverb).

§ 7. — Ori zi ceva mai bun decât tăcerea, ori taci. — Capul face, capul trage. — Cine știe carte, are patru ochi. — Ce-i lipsește chelului? Tichie de mărgăritar. — Inghite, Agachi, vartos!

În cuvintele decât, capul, carte, tăcerea, face, cine observăm că litera *c* se întrebuințează și pentru sunetul *c* urmat de *e* sau *i* (pronunțat din cerul gurii) și pentru sunetul *c* urmat de *a*, *o*, *u*, *ă*, *â* sau consonantă (pronunțat din gât).

În cuvintele: mărgăritar, Agachi, trage observăm același lucru cu litera *g*, care arată sunetul *g* pronunțat din gât (ca în cuvântul mărgăritar) și sunetul *g* urmat de *e*, *i* (ca în cuvântul trage).

În cuvintele ochi, chelului, tichie, inghite, observăm că litera *h*, deși scrisă, nu se rostește. Ea servește spre a arăta că literele *c* și *g*, pe lângă care e pusă, reprezintă sunetele *c* și *g* aspre, pronunțate din gât.

Altfel le-am pronunța oci, celului etc.

SILABE. DIFTONGI. TRIFTONGI.

§ 8. — În exemplul dela § 1, cuvintele *cu*, *iși*, *brâu* se pot rosti dintr'o singură deschidere de gură; cuvintele *furca*, *urechi* se rostesc deschizând de două ori gura: *fur-ca*, *u-rechi*;

cuvântul *scutură* se rostește deschizând de trei ori gura: scu-tu-ră.

Reunirea de sunete care se pot rosti cu o singură deschidere de gură se numește **SILABĂ**.

Silaba *fur* (din cuvântul *furca*) e formată din două consonante și o vocală plenisonă; silaba *ca* e formată din o consonantă (*c*) și o vocală (*a*); silaba *u* (din cuvântul *urechi*) e formată dintr'o singură vocală plenisonă; silaba *rechi* e formată din două consonante (*r* și *c*), o vocală plenisonă (*e*) și o vocală semisonă (*i*). Cuvântul *își* e format dintr'o singură silabă, formată și ea din o vocală plenisonă (*i*), o consonantă (*ș*) și o vocală semisonă (*i*).

Cuvintele pot fi formate din una, două sau mai multe silabe.

Observăm că fiecare silabă are o singură vocală plenisonă. **Orice silabă trebuie să aibă o vocală plenisonă și numai una.** Pe lângă aceasta se mai pot adăuga una sau două vocale semisone, una sau mai multe consonante.

§ 9. — Nu-i frumos ce e frumos, ci-i frumos ce-mi place mie. — Ce ție nu-ți place, altuia nu face. — Na-ți-o frântă, că ți-am dres-o. — De drag ce mi-e, l-aș băga în sân.

Sunt unele cuvinte care nu pot forma silabe, fiindcă n'au vocale plenisone. Ele se leagă de altele, împreună cu care formează o silabă. În acest caz, ele se scriu unite cu linioară.

§ 10. — În cuvintele *brâu*, *începea*, *caierul*, *poala*, *ei*, silabele *brâu*, *pea*, *ie*, *poa*, *ei* cuprind grupuri de vocale alcătuite din reunirea unei vocale plenisone cu una semisonă. În silaba *deau* (din cuvântul *prindeau*) găsim grupul *eau*, alcătuit din vocala plenisonă *a* și vocalele semisone *e* și *u*.

Unirea a două vocale, (dintre care una plenisonă și alta semisonă) în aceeași silabă se numește **DIFTONG**.

Unirea a trei vocale (dintre care una plenisonă și două semisone) se numește **TRIFTONG**.

APLICAȚIUNE. — Din bucata de citire „Bunica” de Barbu Delavrancea, să se scoată cinci cuvinte care să aibă diftongi și trei care să aibă triftongi.

§ 11. — În cuvântul *furca*, silaba *fur* se rostește mai apăsător decât cealaltă. Tot astfel silaba *pea* în cuvântul *începea*, silaba *ca* în cuvântul *caierul*.

Silaba care se pronunță mai apăsător într'un cuvânt se numește silabă **ACCENTUATĂ** sau **INTONATĂ**.

Fiecare cuvânt are o silabă accentuată, iar celelalte sunt **NEACCENTUATE** sau **ATONE**.

Exemplu: silabele *sub* și *re* din cuvântul *subțire*, *ze* și *le* din cuvântul *frunzele*, *tu* și *ră* din cuvântul *scutură* sunt neaccentuate.

În cuvântul *începea* e accentuată silaba din urmă (ultima), în cuvântul *subțire* e accentuată silaba a doua din urmă (penultima), în cuvântul *frunzele* e accentuată silaba a treia din urmă (antepenultima). Sunt câteva cuvinte care au silaba a patra din urmă accentuată. Exemplu: *rândurile*, *bivolița*, *valurile*, *vânturile*.

APLICAȚIUNE. Din bucata de citire „Bunica” de Barbu Delavrancea să se scoată trei cuvinte accentuate pe silaba antepenultimă, trei accentuate pe silaba penultimă și trei accentuate pe silaba ultimă.

DESPĂRȚIREA ÎN SILABE

§ 12. — Când, terminând rândul, un cuvânt nu încapă întreg și trebuie să-l continuăm în rândul următor, despărțirea cuvântului nu se face la întâmplare, ci așa ca silaba să nu fie trunchiată.

Despărțirea în silabe se face ținând seama de regulile următoare:

1. — Când sunt două vocale alăturate, care nu formează un diftong, fiecare vocală formează o silabă. Exemplu: vo-i-se, pri-e-t-e-ni-e, a-ur, a-e-ri-an.

2. — Dacă o consonantă sau o vocală semisonă se află între vocale, se ia cu silaba următoare.

Exemplu: stă-pâ-ni-tor, a-ra-te, i-ni-mă, a-lă-turi, bo-ier, nu-ia.

Nu se despart diftongii și triftongii. Ei fac parte din aceeași silabă. Exemplu: vre-mea, toa-te, fu-ia-re, le-oai-că, vo-iau.

Grupele de litere **ch**, **gh** reprezintă o singură consonantă, deci nu se despart. Litera **x** trece la silaba următoare, nu se desparte în **c** și **s**. Exemplu: mu-che, o-chii, în-ghi-te, ve-ghea, a-xă, e-xa-go-nal.

3. — Dacă avem o grupă de două sau mai multe consonante între vocale, de obicei prima consonantă se ia cu silaba dinainte, celelalte se iau cu silaba următoare, dacă se poate începe cu ele un cuvânt românesc.

Exemplu: a-ces-tui, Dum-ne-zeu, dreap-tă, cin-ste, mon-stru, meș-ter, ur-lu, cis-mă, les-ne, gos-po-dar.

Cuvintele: con-junc-tiv, con-junc-ți-e, func-ți-u-ne, punc-tu-a-ți-e, tinc-tu-ră se despart astfel, nu con-junctiv etc... fiindcă nu putem începe un cuvânt românesc cu **ct**. (Singurul cuvânt românesc care începe cu **ct** e **ctitor**, cuvânt întrebuințat foarte rar).

4. — Dacă avem o grupă formată din două consonante, dintre care a doua e **l** sau **r**, atunci amândouă trec la silaba următoare.

Exemplu: fă-eli-e, su-flu, ta-blă, a-gli-că, pia-tră, pa-tri-e, lu-cru; însă: ur-lu, câr-lig, bur-lan.

5. — Cuvintele compuse se despart în părțile lor componente, când acestea se recunosc ușor.

Exemple: des-le-ga-re, re-sta-bi-li, sub-re-vi-zor, sub-in-țe-les, răs-in-țe-les, (nu res-ta-bi-li, su-bîn-țe-les).

Pe cât ne stă în putință, trebuie să ne ferim de a des-

părți cuvintele în silabe, aranjând așa ca să scriem cuvântul întreg la sfârșitul rândului, mai ales în cazurile când ar trebui să trecem în rândul următor o singură silabă.

APLICAȚIUNE. Să se scrie după dictare câteva alineate dintr-o bucată de citire pentru deprinderea despărțirii în silabe.

MORFOLOGIA

FELURILE CUVINTELOR

§ 13. — Intr-o zi, aproape de Sânt-Ilie, se îngrămădiser, ca mai totdeauna, o mulțime de trebi pe capul mamei: niște sumani să-i scoată din stative; alții să-i nvidească și să înceapă a-i țese din nou; un teanc de sumane croite, nalt până 'n grindă, aștepta cusutul; pieptănușii în laiță n'avea cine-i ținea de coadă; roata ședea în mijlocul casei, și canură de tors nu era, pentru bătătură! S'apoi vorba cea: „Nu ședea, că-ți șade norocul”. Țevi de făcut la sucală; copil mic în albie, pe lângă alți vreo cinci, șase, care așteptau să le faci demâncare; treabă era acolo, nu încurcală; și încă se cerea de grabă, căci venea cu fugaiarmarocul de Fălticeni, care acela este ce este...

Adevăr spun, căci Dumnezeu e deasupra.

Toate ca toatele; dar la cusut și sărăduit sumane și mai ales la roată, mă întreceam cu fetele cele mari din tors...

După aceea svârleam pietrele, pe rând, în știoalna unde mă scăldam... ș'apoi, hūstiuluc! și eu în știoalnă, să prind pe dracul de un picior...

Ei, ce-i de făcut, Ioane?

(I. Creangă — La scăldat).

Dacă cercetăm cuvintele din care e alcătuit acest fragment de povestire, observăm că n'au toate același înțeles și nu îndeplinesc aceeași slujbă.

Cuvintele: *mamei, copil, fetele, dracul* denumesc *ființe*; cuvintele: *sumani, teanc, grindă, coadă, roata* denumesc *lucruri*; cuvântul *încurcală* denumesc o idee.

Cuvintele cu care denumim ființele, lucrurile sau ideile se numesc **SUBSTANTIVE**.

Cuvântul *nalt* arată cum era teancul de sumane; cuvântul *mari* arată însușirea fetelor.

Cuvintele care arată însușiri ale ființelor sau lucrurilor se numesc **ADJECTIVE**.

Cuvântul *cele* e pus înaintea adjectivului *mari*, ca să-i dea un înțeles mai lămurit. Tot așa cuvintele *o* (dinaintea cuvântului *zi*), *un* (dinaintea cuvântului *teanc*).

Părțicelele: *l*, dela sfârșitul cuvântului *capul*, *i* dela sfârșitul cuvântului *pieptănușii*, *a* și *le* dela sfârșitul cuvintelor *roata* și *pietrele* slujesc și ele la lămurirea mai bine a înțelesului acestor substantive.

Cuvintele sau părțicelele de cuvânt alăturate substantivelor sau adjectivelor, pentru a le da un înțeles mai lămurit, se numesc **ARTICOLE**.

Cuvintele *mă, eu* țin locul persoanei care vorbește; cuvântul *ți* ține locul persoanei cu care vorbim; cuvintele *i* (*să-i scoată*), *alții* țin locul substantivelor *copiii, copiii*; cuvântul *acela* ține locul substantivului *iarmarocul*.

Cuvintele care țin locul numelor de ființe sau de lucruri se numesc **PRONUME**.

Cuvintele *să scoată, a țese, scoală, zice* arată lucrări ale mamei; cuvântul *venea* arată o lucrare atribuită iarmarocului; cuvântul *ședea* arată o stare; cuvintele *era, este* arată existența trebii, iarmarocului.

Cuvintele care arată lucrarea, starea sau existența ființelor sau lucrurilor se numesc **VERBE**.

Cuvintele *cinci, șase* arată numărul copiilor.

Cuvintele care arată numărul, rânduirea sau gruparea lucrurilor sau ființelor se numesc **NUMERALE**.

Cuvântul *totdeauna* arată când s'a făcut lucrarea verbului *se îngrămădiser*; cuvântul *deasupra* arată unde era Dumnezeu; cuvintele *de grabă* arată cum s'a făcut lucrarea verbului *se cerea*.

Cuvântul care arată locul, modul sau timpul în care se face lucrarea unui verb se numește **ADVERB**.

Cuvintele *pe, din, de, în, pentru, la* sunt puse înaintea cuvintelor *capul, stative, sumane, laiță, socală* spre a le lega cu cuvinte care au alt rol în propozițiune. De exemplu *din* leagă substantivul *stative* (complement) de verbul *să scoată* (predicat).

Cuvintele care leagă între ele cuvinte cu rol deosebit în propozițiune se numesc **PREPOZIȚII**.

Cuvântul și leagă propozițiunea *să-i nvidească* de propozițiunea *să înceapă a-i țese din nou*. Cuvintele *căci, că* leagă tot propozițiuni. Cuvântul și (*la cusut și la sărăduit sumane*) leagă două vorbe care au același rol în propozițiune (complemente).

Cuvintele care leagă două propozițiuni sau două vorbe care au același rol în propozițiune se numesc **CONJUNCȚII**.

Cuvântul *buștiuluc!* arată sgomotul făcut de apă, când s'a aruncat copilul; cuvântul *ei!* e un strigăt scos de copil, când se afla în încurcătură. Sunt alte vorbe care imită strigătele sau țipetele animalelor; de exemplu *miau!* imită țipătul pisicii.

Cuvintele care arată strigăte provocate de o simțire puternică sau imitații ale sgomotelor din natură se numesc **INTERJECȚII**.

Avem prin urmare zece feluri de cuvinte: **SUBSTANTIVUL, ADJECTIVUL, ARTICOLUL, PRONUMELE, NUMERALUL, VERBUL, ADVERBUL, PREPOZIȚIA, CONJUNCȚIA ȘI INTERJECȚIA**.

Partea gramaticii care se ocupă cu studiul felurilor de cuvinte se numește **MORFOLOGIE**.

APLICAȚIUNE. — Din restul bucății de citire „La scăldat” de I. Creangă să se scoată câte două exemple de fiecare fel de cuvânt

CUVINTE FLEXIBILE ȘI NEFLEXIBILE

§ 14. — Substantivul *roata* îl găsim și sub forma *roată*, iar în vorbire el mai poate lua și alte forme, schimbându-și partea dela sfârșit; de exemplu: *două roate*. Tot așa substantivul *mamei* îl întrebuițăm și sub forma *mama, mame* etc.

Articolul *cele* se poate întrebuița și sub forma *cea, celor* (*cea mare, celor mari*); tot așa *l* dela *capul* poate lua și forma *lui* (capului).

Adjectivul *mari* poate lua și forma *mare* (*fata cea mare*).

Pronumele *alții* se poate întrebuița și sub forma *altele*; care poate lua și forma *căruia, căroră* (*copiii căroră le dai de mâncare*); *mă* se întrebuițează și sub forma *mine* (*pe mine mă întrec fetele*).

Numeralul *unu* se întrebuițează și sub forma *una*.

Verbul *aștepta* îl găsim și sub forma *așteptau*; verbul *făcut* îl găsim și sub forma *să faci* și se mai poate întrebuița și sub alte forme: *făcând, făceam, făcui* etc.

Toate aceste feluri de cuvinte au o parte care rămâne neschimbată, numită *rădăcină* sau *temă*, și o parte schimbătoare, numită *terminație*. Exemple: *mamă, mama, mamei, mame, mamelor; aștept, așteptam, așteptând*.

Substantivul, articolul, adjectivul, pronumele, numeralul, verbul își schimbă forma în vorbire. Ele se numesc **CUVINTE SCHIMBĂTOARE** sau **FLEXIBILE**.

Adverbele *totdeauna, acolo*; prepozițiile *pe, din, de, pentru*; conjuncțiile *și, că, căci*; interjecțiile *ei! buștiuluc!* au fiecare o singură formă.

Adverbele, prepozițiile, conjuncțiile și interjecțiile nu-și schimbă forma în vorbire. Ele se numesc **CUVINTE NESCHIMBĂTOARE** sau **NEFLEXIBILE**.

APLICAȚIUNE. — Să se scoată cuvintele flexibile de o parte și cele neflexibile de altă parte, din ultimele trei alineate din bucata de citire „La scăldat” de I. Creangă.

SUBSTANTIVUL

§ 15. — A doua zi am plecat din Fărcașa, pe la Borca, spre Pârâul-Cârjei și Cotârgeș, până ce am ajuns și la Broșteni.

Și satul Broșteni fiind împrăștiat ca mai toate satele dela munte, nu se rușina lupul și ursul a se arăta ziua-miaza-mare prin el.

Cocioaba de pe malul stâng al Bistriței, bărbatul, fata și boii din pădure, un țap și două capre slabe... erau toată averea Irinucai.

A doua zi ne-am dus la școală; și văzând profesorul că purtăm plete, a poruncit unuia dintre școlari să ne tundă.

Și am dus-o așa până la Mezii-Păresii. Dascălul nu ne mai primea la școală... merindele erau pe sfârșit.

Și nici tu junghiu, nici tu friguri, nici altă boală nu s'a lipit de noi.

Ei, ei! ce-i de făcut? Gardul și casa femeii dărâmate la pământ, o capră ruptă în bucăți, nu-i lucru de șagă. Uitasem acum și raie și tot, de spaimă.

(I. Creangă. — La Broșteni).

Cuvintele *lupul*, *ursul*, *bărbatul*, *fata*, *boii*, *țap*, *capre*, *profesorul*, *Irinuca* arată nume care se dau ființelor; cuvintele *satul*, *munte*, *plete*, *malul*, *gardul* arată nume care se dau lucrurilor; cuvântul *spaimă* arată un nume ce se dă unei simțiri.

Cuvintele care arată denumirea ființelor, lucrurilor și ideilor se numesc **SUBSTANTIVE**.

Substantivul *fata* arată o denumire care se dă tuturor ființelor de același fel; substantivul *satul* denumește toate lucrurile de același fel.

Substantivele care arată denumirea ce se poate da tuturor lucrurilor sau ființelor de același fel se numesc **SUBSTANTIVE COMUNE**.

Substantivul *Irinuca* arată o denumire care se dă numai unei ființe; substantivele *Pârâul-Cârjei*, *Broșteni*, *Mezii-Păresii* arată denumirea ce se dă numai acelor localități sau a celor sărbători, spre a le deosebi de alte localități sau sărbători.

Substantivele care arată denumiri ce se dau unei singure ființe sau unui singur lucru, spre a le deosebi de celelalte lucruri sau ființe de același fel, se numesc **SUBSTANTIVE PROPRII**.

OBSERVAȚII ORTOGRAFICE

§ 16. — Numele proprii se scriu totdeauna cu literă mare.

Sunt nume proprii :

A) Numele de persoane : a) Numele de botez și de familie : *Alexandru Vlahuță*, *Eminescu*.

Numele persoanelor de seamă române se scriu respectându-se ortografia fixată de aceste persoane : *Alecsandri*, *Hasdeu*, *Negruzzi*, *Philippide*, *Quintescu*, *Speranția* ș. a.

Cele străine se scriu cu ortografia limbii căreia aparțin : *Beethoven*, *Cromwell*, *Shakespeare*, *Goethe*.

b) Numele de persoane istorice : *Mihai Viteazul*, *Vlad Țepeș*, *Sinan-Pașa*, *Ștefan-Vodă* (Vezi și § 41).

c) Numele de persoane mitologice și porcelele : *Făt-Frumos*, *Sfarmă-Piatră*, *Papură-Vodă*, *Baba-Cloanța*, *Moș-Ajun*.

B) Numele de popoare : *Austriacii*, *Francezii*, *Românii*.

Numele de popoare se scriu cu literă mare și la plural și la singular. Exemplu : *Românii sunt de viță latină. Sunt Român. Alecsandri a spus că Românul e născut poet. Cum e Turcul, și pistolul.*

Scriem însă : *soldăți români* ; *poporul francez* ; căci aici *români* și *francez* sunt adjective.

La fel scriem numele locuitorilor unei regiuni : *Ardelean*, *Oltean*, *Mulți scriu și numele locuitorilor unui oraș* : *Bucureștean*, *Craiovean*, *Parizian*.

C) Numele de continente, țări, ținuturi, provincii, județe, plăși, localități : *Europa*, *America de Nord*, *România* ; *Țara Românească*, *Vechiul Regat*, *Ardealul*, *Peninsula Balcanică*. (județul) *Dolj*. *Turnul-Severin*, *Râmnicul-Vâlci*, *Râmnicul-Sărat*, *Curtea-de-Argeș*, *Roșiori-de-Vede*.

D) Numele de ape (ocean, mări, fluvii, râuri, pâraie, lacuri) : *munți*, *frecători*, *văi* și alte denumiri geografice : *Oceanul Atlantic*, *Marea Neagră*, *Dunărea*, *Pârâul Negru*, *Alpii*, *Ceahlăul*, *Turnul-Roșu*.

În scrierea denumirilor geografice se admite următoarea normă : *în numele compuse geografice se scriu și adjectivele cu literă mare*.

Când ambele părți componente sau numai partea întâi se declină, nu se unesc prin linioară. Când partea întâi sau întreg numele nu se declină sau e socotit invariabil, (deși regional se declină), părțile cuvântului se scriu unite cu o linioară. Ex. :

1) — Băile Episcopiei, Cetatea Neamțului, Munții Sucevei, Țara Hațegului, România Mare.

Tot fără linioară scriu cei mai mulți : Câmpia Turzii, Cetatea Albă, Târgul Săcuiesc etc.

2) — Balta-Doamnei, Cursul-Apei, Fântâna-Banului, Gura-Humorului, Intre-Râmnic, Miercurea-Ciucului, Piatra-Corbului, Poiana-Țapului, Râul-Vadului, Sculeni-Târg, Vatra-Dornei, Câmpul-Codrului, Cornul-Luncii, Podul-Iloaiei, Râmnicul-Sărat, Râmnicul-Vâlci, Târgul-Jiu, Târgul-Mureș, Turnul-Măgurele, Turnul-Roșu, Turnul-Severin.

3) — Numinile geografice, formate din mai multe cuvinte care au între ele vorbe de legătură, se scriu astfel : Arieșul-de-Câmp, Baia-de-Aramă, Bolintinul-din-Deal, Câmpulung-la-Tisa, Cornul-lui-Sas, Coșofenii-din-Dos, Filipeștii-de-Pădure, Malul-cu-Flori, Poienile-de-sub-Munte, Vadul-lui-Vodă.

Tot așa numele punctelor cardinale Est, Vest, Nord, Sud, Dar răsărit, apus, miazăzi, miazănoapte, soare-răsare, occident, orient.

La fel numele plantelor și al constelațiilor : Marte, Mercur, Pământul; Carul-Mare, Ursa-Mare, Căsiopă, Pleiadele.

E) Numele lunilor, sărbătorilor și ale persoanelor sfinte : Ianuarie, Mai; Bobotează, Crăciun, Florii, Paști, Rusalii, Adormirea Maicii Domnului, Sfântul-Dumifru (sărbătoarea); Tatăl Atotțiitorul, Creatorul, Mântuitorul, Sfânta Fecioară, Maica Precista, Sfânta Treime, Sfântul Duh, Providența.

Numele diavolului : Satana, Sarsailă etc. se scrie tot cu literă mare.

Numele zilelor (considerate adverbe) se scriu cu literă mică : luni, marți, joi, duminică.

SUBSTANTIVE CONCRETE ȘI ABSTRACTE

§ 17. — Substantivele *mal, sat, casă, femeie, bou* arată lucruri sau ființe care au existență materială și se pot cunoaște cu simțurile.

Ele sunt **SUBSTANTIVE CONCRETE**.

Substantivul *spaimă* arată o stare sufletească, pe care o înțelegem, deși n'are existență materială. Tot așa : *sagă, frică, cheltuială, sănătate, putere*.

Substantivele care arată idei, stări sufletești sau stări ale lucrurilor, pe care le înțelegem, fără a le putea cunoaște cu simțurile, se numesc **SUBSTANTIVE ABSTRACTE**.

NUMĂRUL

§ 18. — Substantivul *capră* arată o singură ființă; substantivul *satele* arată mai multe lucruri.

Substantivul care arată o singură ființă sau un singur lucru este la **NUMĂRUL SINGULAR**.

Substantivul *capre* arată mai multe ființe; substantivul *satele* arată mai multe lucruri.

Substantivul care arată mai multe ființe sau lucruri este la **NUMĂRUL PLURAL**.

Substantivele *lupul, fata*, arată câte o singură ființă; *gardul* un singur lucru. Sunt *substantive individuale*.

Substantivul *pădure*, deși e la numărul singular, arată o reunire de mai multe lucruri (copaci). Tot așa : *oaste, popor, armată, mulțime, prundiș, brădet, porumbiște* etc.

Substantivele care arată o reunire de mai multe lucruri sau ființe (la forma de singular) se numesc **SUBSTANTIVE COLECTIVE**.

SUBSTANTIVE DEFECTIVE DE NUMĂR

§ 19. — Substantivul *lapte* se întrebuințează numai cu forma de singular; n'are plural. Tot așa : *aur, miere, zahăr, linte, mazăre, cînste, ciudă, foame, jale, lene, liniște, sete, Craiova, Negoii, Oltul*.

Substantivele *plete, merinde* se întrebuințează numai cu forma de plural; n'au singular. Tot așa : *câlți, foarfeci, icre, moaște, măruntaie, ochelari, pantaloni, București, Galați, Iași* etc.

Substantivele care au numai forma de singular sau numai forma de plural se numesc **SUBSTANTIVE DEFECTIVE DE NUMĂR**.

Substantivul *friguri* are o formă de singular care are însă alt înțeles: *frig*. Tot așa:

fier (metalul)	pl. <i>fiare</i>	(= lanțuri, cătușe)
grâu (planta)	„ <i>grâne</i>	(= cereale)
vin	„ <i>vinațuri</i>	(= feluri de vin)
oțel	pl. <i>oțele</i>	(= la armele vechi)

FORME MULTIPLE DE PLURAL

§ 20. — Substantivele *boală*, *roată*, *școală* au două forme de plural: *boale*, *roate*, *școale* și *boli*, *roți*, *școli*, cu același înțeles.

Substantivul *bucată* are două forme de plural, cu înțelesuri deosebite: *bucăți* (=părți dintr'un lucru) și *bucate* (=grâne, mâncări). Tot așa *colț*, cu pl. *colțuri* (=unghiuri) și *colți* (=dinți); *ochiu*, cu pl. *ochi* (cu care vedem) și *ochiuri* (de mâncare); *pas*, cu pl. *pași* (în mers) și *pasuri* (=trecători).

Altele au trei forme deosebite de plural, fiecare cu înțelesul ei: *cap*, pl. *capete* (de oameni), *capi* (=căpetenii), *capuri* (=promontorii); *corn*, pl. *coarne* (la animale), *corni* (=arbori), *cornuri* (de mâncare); *cot*, pl. *coate* (la mână), *coți* (=măsurile de lungime), *coturi* (=unghiuri).

G E N U L

§ 21. — Substantivele *lupul*, *bărbatul*, *boii*, *șap*, *profesorul* arată ființe bărbătești: ele sunt de GENUL MASCULIN.

Toate substantivele masculine primesc înaintea lor, la singular, vorba *un*, iar la plural vorba *doi*.

Substantivele *fata*, *capra*, *femeie* arată ființe femeiești: ele sunt de GENUL FEMININ.

Toate substantivele feminine primesc înaintea lor, la singular, vorba *o*, iar la plural vorba *două*.

Substantivele *zi*, *munte*, *pădure*, *școală*, care arată nume de lucruri, n'au gen. Fiindcă *munte* la singular primește înaintea

vorba *un* (*un munte*), iar la plural primește înaintea vorba *doi* (*doi munți*), ca substantivele masculine, îl socotim și pe acesta masculin.

Tot așa, fiindcă *zi*, *pădure*, *școală* primesc înaintea, la singular, vorba *o* (*o zi*, *o pădure* *o școală*) și la plural *două* (*două zile*, *două păduri*, *două școale*) ca substantivele feminine, le socotim și pe acestea feminine.

Substantivele *satul*, *malul* primesc înaintea, la singular, vorba *un*, ca masculinele (*un sat*, *un mal*), iar la plural vorba *două*, ca femininele (*două sate*, *două maluri*).

Ele se numesc SUBSTANTIVE AMBIGENE.

Substantivele *vultur*, *sticlete*, *sturz*, *vidră*, *cărăbuș*, *fluture* au o singură formă pentru a arăta amândouă genurile.

Substantivele care au o singură formă pentru amândouă genurile se numesc SUBSTANTIVE EPICENE.

Substantivul *șap* are o formă deosebită ca să arate femininul: *capră*. Tot așa avem: *bou*—*vacă*; *cal*—*iapă*; *cocoș*—*găină*; *bărbat*—*femeie*; *frate*—*soră*; *unchiu*—*mătușă*; *ginere*—*noră*; *moș*—*babă*.

Substantivul *urs* are o formă feminină *ursoaică*; *lup*—*lupoaică*; *bunic*—*bunică*. Tot așa: *scriitor*—*scriitoare*; *țaran*—*țărăncă*; *împărat*—*împărăteasă*; *păstor*—*păstoriță*; *vișel*—*vișea*.

Forma feminină s'a format de la masculin, adăugându-i o terminație.

Substantivele care își schimbă forma după gen se numesc SUBSTANTIVE MOBILE.

CAZURILE

§ 22. — O *căprioară* era urmărită de vânători.

Câinii pierduseră urma acelei *căprioare*.

Bietei *căprioare* îi picura sânge din rană.

Vânătorul rănise acea *căprioară*.

Sărmană *căprioară*, nimeni nu te poate ajuta!

Observăm că substantivul *căprioară* își schimbă forma după rolul pe care îl joacă în propozițiune.

Rolurile pe care le îndeplinește un substantiv în propozițiune se numesc **CAZURI**.

În exemplul: *O căprioară era urmărită de vânători*, substantivul *căprioară* face slujba de subiect în propozițiune și răspunde la întrebarea **CINE?**

Substantivul care face slujba de subiect în propozițiune și răspunde la întrebarea **cine?** sau **ce?** este în cazul **NOMINATIV**.

În exemplul: *Câinii pierduseră urma acelei căprioare*, substantivul *căprioare* răspunde la întrebarea **A CUI?** și face slujbă de atribut în propozițiune.

Substantivul care face slujba de atribut în propozițiune și răspunde la întrebările: **al cui?** **a cui?** **ale cui?** este în cazul **GENITIV**.

În exemplul: *Bietei căprioare îi picura sânge din rană*, substantivul *căprioare* răspunde la întrebarea **CUI?** și face slujbă de complement indirect.

Substantivul care face slujbă de complement indirect în propozițiune și răspunde la întrebarea **cui?** este în cazul **DATIV**.

În exemplul: *Vânătorul rănise acea căprioară*, substantivul *căprioară* răspunde la întrebarea **PE CINE?** și face slujbă de complement direct în propozițiune.

Substantivul care face slujbă de complement direct în propozițiune și răspunde la întrebarea **pe cine?** este în cazul **ACUZATIV**.

Când substantivul are înainte o prepoziție și face slujbă de atribut, complement indirect sau circumstanțial, este tot în cazul acuzativ. Unii îl numesc **ACUZATIV CU PREPOZIȚIE** sau **CAZUL PREPOZIȚIONAL**. El răspunde la întrebările: **DE CINE?** **DE CE?** **CU CINE?** **CU CE?** **ÎN CINE?** **ÎN CE?** **LA CINE?** **SPRE CINE?** **SPRE CE?** și altele.

Exemplu: *Carnea de căprioară e gustoasă*. Substantivul (*de*) *căprioară* e în cazul acuzativ cu prepoziție.

În exemplul: *Sărmană căprioară, nimeni nu te poate ajuta!* substantivul *căprioară* arată o chemare și nu face nicio slujbă în propozițiune.

Substantivul care arată o chemare și n'are nicio slujbă în propozițiune este în cazul **VOCATIV**.

Fiindcă n'are rol sintactic, vocativul se desparte totdeauna prin virgulă de restul propozițiunii.

TABLOUL CAZURILOR

1. Nominativul	cu întrebarea:	cine? ce?
2. Genitivul	"	(al, a, ai, ale) cui?
3. Dativul	"	cui?
4. Acuzativul	"	pe cine? ce?
5. Vocativul		

§ 23. — DECLINAREA

Trecerea unui substantiv prin toate cazurile, la singular și la plural, se numește **DECLINARE**.

În limba română avem două declinări, după cele două genuri: *declinarea masculină* și *declinarea feminină*.

Substantivele se pot declina articulate sau fără articol; de aceea fiecare dintre cele două declinări poate fi articulată sau nearticulată.

DECLINAREA NEARTICULATĂ

§ 24. — DECLINAREA MASCULINĂ

Substantivele masculine din limba română se termină la singular în *consonantă* (*lup, urs, țap, școlar*, în *u* întreg (*tigru, cioclu, codru, metru*) în *u* semison (*bon, leu, vizitiu*), în *u* mut (*unchiu, pui, gutui*), în *e* (*rege, șarpe; erete*) și în *ă* (*pașă, popă, tată*).

S I N G U L A R

Un *vânător* a mers în pădure.
Dorința acestui *vânător* era să găsească vânat.
Acestui *vânător* i-a ieșit înainte o căprioară.
Dar norocul nu l-a ajutat pe *vânător*.
Vânător stângaci, n'ai avut noroc!

N. *vânător*
G. *vânător*
D. *vânător*
Ac. *vânător*
V. *vânător!*

P L U R A L

Mulți *vânători* colindă câmpurile și pădurile
Oboseala acestor *vânători* e adesea răsplătită.
Unor *vânători* le iese înainte vânat mult.
O mare bucurie cuprinde atunci pe *vânători*.
Vânători norocoși, ce mulțumiți sunteți!

N. *vânători*
G. *vânători*
D. *vânători*
Ac. *vânători*
V. *vânători!*

DECLINAREA NEARTICULATĂ A ALTOR SUBSTANTIVE MASCULINE

S I N G U L A R

N. (acest)	<i>codru, leu, ariciu, rege, pașă</i>
G. (al, a al, ale acestui)	<i>codru, leu, ariciu, rege, pașă</i>
D. (acestui)	<i>codru, leu, ariciu, rege, pașă</i>
Ac. (pe acest)	<i>codru, leu, ariciu, rege, pașă</i>
V. —	<i>codrul leu! ariciul rege! pașă!</i>

P L U R A L

N. (acești)	<i>codri, lei, arici, regi, pași</i>
G. (al, a al, ale acestor)	<i>codri, lei, arici, regi, pași</i>
D. (acestor)	<i>codri, lei, arici, regi, pași</i>
Ac. (pe acești)	<i>codri, lei, arici, regi, pași</i>
V. —	<i>codril leil arici! regi! pași!</i>

Observăm că la declinarea nearticulată, substantivele masculine au o singură formă pentru toate cazurile la singular și o formă pentru toate cazurile la plural.

Unele au și o formă de vocativ terminată în *e*. Exemplu: *băietel! Doamnel! prietenel!*

Substantivele masculine se termină la plural în *i*.
Cele terminate la singular în *u* întreg au pluralul terminat în *i* întreg (*tigri, ciocli, codri, metri*); celelalte au pluralul în *i* semison (*boi, lei, vizitii, unchi, pui, gutui, regi, șerpi, pași*).

§ 25. — DECLINAREA NEARTICULATĂ FEMININA

S I N G U L A R

O *căprioară* era urmărită de vânători.
Câinii pierduseră urma acelei *căprioare*.
Bietei *căprioare* îi picura sânge din rană.
Vânătorul rănise acea *căprioară*.
Sărmană *căprioară*, nimeni nu te poate ajuta!

N. *căprioară*
G. *căprioare*
D. *căprioare*
Ac. *căprioară*
V. *căprioară!*

P L U R A L

Multe *căprioare* sunt împușcate de vânători.
Scăparea bietelor *căprioare* e în fugă.
Multor *căprioare* nu le folosește fuga.
Și lupii omoară multe *căprioare*.
Sărmane *căprioare*, numai Dumnezeu vă apără!

N. *căprioare*
G. *căprioare*
D. *căprioare*
Ac. *căprioare*
V. *căprioare!*

DECLINAREA NEARTICULATĂ A ALTOR SUBSTANTIVE FEMININE

S I N G U L A R

N. (această)	<i>casă, țară, vulpe, carte, cătea, para, zi</i>
G. (al, a al, ale acestei)	<i>case, țări, vulpi, cărți, cățele, parale, zile</i>
D. (acestei)	<i>case, țări, vulpi, cărți, cățele, parale, zile</i>
Ac. (pe această)	<i>casă, țară, vulpe, carte, cătea, para, zi</i>
V. —	<i>casă! țară! vulpel cartel căteal para! zil</i>

P L U R A L

N. (aceste)	<i>case, țări, vulpi, cărți, cățele, parale, zile</i>
G. (al, a al, ale acestor)	<i>case, țări, vulpi, cărți, cățele, parale, zile</i>
D. (acestor)	<i>case, țări, vulpi, cărți, cățele, parale, zile</i>
Ac. (pe aceste)	<i>case, țări, vulpi, cărți, cățele, parale, zile</i>
V. —	<i>case! țări! vulpi! cărți! cățele! parale! zile!</i>

Substantivele feminine se termină la singular în *ă* (*mamă, casă, țară*), *e* (*vulpe, carte*), *ea* (*cățea, măsea*), *a* (*saca para*) și *i* (*zi*).

La declinarea nearticulată a substantivelor feminine observăm la singular două forme: una pentru cazurile nominativ, acuzativ și (uneori) vocativ; alta pentru cazurile genitiv și dativ. La plural au o singură formă pentru toate cazurile.

Forma nearticulată de genitiv și dativ singular este la fel cu forma de plural. De aceea când vrem să aflăm forma de genitiv și dativ singular a unui substantiv feminin, căutăm pluralul. Ex.: *o piatră, două pietre*. Genitivul și dativul singular: (*acestei*) *pietre*; *o țară, două țări*, genitivul și dativul singular: *țări*.

Unele substantive feminine au și un vocativ singular terminat în *o*: *sorol! fetițol! vulpeol! leleol! Mario!*

Substantivele feminine se termină la plural în *e* și *i*. Cele terminate la singular în *ă* au pluralul în *e* sau *i* (*mame, case, țări*); cele terminate la singular în *e* au pluralul în *i* (*vulpi, cărți*); cele terminate la singular în *ea, a* sau *i* au pluralul în *-le* (*cățea—cățele, măsea—măsele; saca—sacale, para—parale; zi—zile*).

§ 26. — DECLINAREA NEARTICULATĂ A SUBSTANTIVELOR AMBIGENE

Substantivele ambigene din limba română se termină la singular, ca și masculinile, în consonantă (*oras lac, cort*), în *u* întreg (*templu, studiu, lucru*), în *u* semison (*liceu, râu*), în *u* mut (*cuiu, roiu*) și în *e* (*nume, pântece*).

S I N G U L A R

Românii sunt un *popor* nobil.

Strămoșii acestui *popor* au fost Romanii.

Acestui *popor* i-a fost dat să sufere mult.

Dușmanii n'au putut distruge acest *popor*.

Popor viteaz, fii mândru de trecutul tău!

N. *popor*
G. *popor*
D. *popor*
Ac. *popor*
V. *popor*

P L U R A L

Multe *popoare* străine au venit peste noi.

Dorința acestor *popoare* era să ne cucerească țara.

Tuturor acestor *popoare* dușmane ne-am împotrivit cu bărbăție.

În cele din urmă am înfrânt aceste *popoare*.

Popoare dușmane, acum cunoașteți pe Români!

N. *popoare*

G. *popoare*

D. *popoare*

Ac. *popoare*

V. *popoare!*

DECLINAREA NEARTICULATĂ A ALTOR SUBSTANTIVE AMBIGENE

S I N G U L A R

N. (acest)

G. (^{ai, a} acestui) *lac, templu, titlu, liceu, cuiu, roiu, nume*

D. (acestui)

Ac. (pe acest)

V. —

lac, templu, titlu, liceu, cuiu, roiu, nume

P L U R A L

N. (aceste)

G. (^{ai, a} acestor) *lacuri, temple, titluri, licee, cuie, roiuri, nume*

D. (acestor)

Ac. (pe aceste)

V. —

lacuri, temple, titluri, licee, cuie, roiuri, nume

Observăm că la singular substantivele ambigene se declină ca masculinile, având o singură formă pentru toate cazurile. La plural se declină ca femininele, având o singură formă pentru toate cazurile.

Substantivele ambigene se termină la plural în *e* (*orașe, temple, licee, cuie*), *uri* (*lacuri, lucruri, unghiuri*) sau *i* (*studii, principii*). Cele terminate la singular în *e* se termină la plural în *e* (*nume, pântece*).

APLICAȚIUNE. — Să se decline nearticulat, în propozițiuni la singular și la plural, substantivele *capră, om, sat*.

ARTICOLUL

§ 27. — ARTICOLUL PROCLITIC

O clipă se opri tremurând, ca și cum ar fi fost înaintea unei prăpăstii.

Cu cele două picioare dinainte în unde, cu celelalte în albia râului, stătu pe loc. O pitulice fărăi ușurel un timp deasupra ei.

Sus, pe pisc, se înălța în cer albastru bradul, vestitor al vânturilor.

Lucirile de pe vârfuri ale soarelui se șterseseră.

În liniște, pe cerul întunecos din fundul apei, începu să tremure lacrima de aur a celei dintâi steluțe.

(M. Sadoveanu. — Căprioara).

Observăm că articolele *o, unei, cele, al, ale, a, celei* se pun înaintea substantivelor sau adjectivelor, fără să se alipească de acestea. Ele se numesc *articole proclitice*.

Sunt trei feluri de articole proclitice.

A) ARTICOLUL NEHOTĂRÎT

§ 28. — În exemplul de § 27. cuvintele *o, unei, un*, puse înaintea substantivelor *pitulice, prăpăstii, timp*, le dau un înțeles nehotărît. E vorba de o pitulice care nu e arătată precis, de o prăpastie oarecare, de un timp nehotărît.

Articolul care se alătură substantivului sau adjectivului spre a-i da un înțeles nehotărît se numește **ARTICOL NEHOTĂRÎT**.

Articolul nehotărît se declină astfel:

MASCULIN		FEMININ	
N.	<i>un</i> (om)		<i>o</i> (femeie)
G.	(al) <i>unui</i> (om)	(al) <i>unei</i> (femei)	
D.	<i>unui</i> (om)	<i>unei</i> (femei)	
Ac.	(pe) <i>un</i> (om)	(pe) <i>o</i> (femeie)	

Forme de plural nu are.

În unele gramatici se întrebuințează ca plural al articolului nehotărît formele de adjectiv nehotărît *niște* sau *unii* pentru nominativ-acuzativ și *unor* pentru genitiv-dativ.

MASCULIN

N.	<i>niște</i> (oameni)
G.	(al, a) <i>unor</i> (oameni)
D.	<i>unor</i> (oameni)
Ac.	<i>niște</i> (oameni)

FEMININ

	<i>niște</i> (femei)
(al, a) <i>unor</i>	(femei)
<i>unor</i>	(femei)
<i>niște</i>	(femei)

B) ARTICOLUL POSESIV

§ 29. — În exemplul dela § 27 cuvintele *al, ale* sunt puse înaintea substantivelor *vânturilor* și *soarelui* spre a lămurii mai bine lucrul posedat. Ele sunt articole.

Cuvântul care se pune înaintea unor substantive în genitiv sau a unor posesive, arătând mai lămurit ființele sau lucrurile stăpânite (posedate), se numește **ARTICOL POSESIV**.

Zicem: *un vestitor al vânturilor, o lucire a soarelui, vestitori ai vânturilor, luciri ale soarelui*.

Articolul posesiv se potrivește în gen și număr cu numele ființei sau lucrului posedat.

Articolul posesiv se întrebuințează și înaintea numeralului ordinal: *lacrima de aur a celei dintâi steluțe; ceasul al nouălea, clasa a treia*.

Articolul posesiv se declină astfel:

SINGULAR	PLURAL
masculin al	<i>ai</i>
feminin a	<i>ale</i>

C) ARTICOLUL ADJECTIVAL

§ 30. — În exemplul dela § 27 cuvintele *cele, celei* sunt puse înaintea numeralelor *două, dintâi* spre a le da un înțeles mai lămurit. De cele mai multe ori se pun înaintea adjectivelor: *cerul cel albastru, steaua cea luminoasă*.

Cuvântul care se pune înaintea adjectivelor și numeralelor, pentru a le da un înțeles mai lămurit se numește **ARTICOL ADJECTIVAL**.

Articolul adjectival se declină astfel:

S I N G U L A R		
Masculin		Feminin
N.	cel (bun)	cea (bună)
G. (al, a, ai, ale)	celui (bun)	(ai, a, ale) celei (bune)
D.	celui (bun)	cele (bune)
Ac. (pe)	cel (bun)	cea (bună)

P L U R A L		
Masculin		Feminin
N	cei (buni)	cele (bune)
G. (al, a, ai, ale)	celor (buni)	(al, a, ai, ale) celor (bune)
D.	celor (buni)	cele (bune)
Ac.	cei (buni)	cele (bune)

Articolul adjectival se pune și înaintea unor substantive sau adverbe: *zina cea de ieri; pânea noastră cea de toate zilele.*

APLICAȚIUNE. — Din bucata de citire Nicu Bălcescu de l. Ghica să se scoată articolele proclitice, arătându-se felul fiecăruia, genul, cazul și numărul.

ARTICOLUL ENCLITIC HOTĂRÎT

§ 31. — În exemplul dela § 27 particulele *a, lui, lor, le, rilor, lucirile, apei*, ca să le dea un înțeles mai lămurit, mai hotărît. Când zicem *albia râului*, e vorba de o albie cunoscută, a unui râu pe care-l știm, despre care ni s'a vorbit.

Particula de cuvânt care se alipește la urma substantivelor și adjectivelor, ca să le dea un înțeles mai lămurit, mai hotărît, se numește ARTICOL HOTĂRÎT.

Fiindcă acest articol se alipește la urma substantivului sau adjectivului, se numește ARTICOL ENCLITIC.

§ 32. — DECLINAREA SUBSTANTIVELOR MASCULINE CU ARTICOLUL HOTĂRÎT (ENCLITIC)

S I N G U L A R		
<i>Bunicul</i> nostru e blând și bun.		
N.		<i>bunicul</i>
Bunătața <i>bunicului</i> e fără margini.		
G. (a)		<i>bunicului</i>
Mult îi place <i>bunicului</i> să spună povești.		
D.		<i>bunicului</i>
Noi ascultăm cu drag pe <i>bunicul</i> nostru.		
Ac.		<i>bunicul</i>
<i>Bunicule</i> , frumoase povești știi!		
V.		<i>bunicule!</i>

P L U R A L		
<i>Bunicii</i> au trecut prin multe.		
N.		<i>bunicii</i>
Sfaturile <i>bunicilor</i> sunt de mare preț.		
G. (ale)		<i>bunicilor</i>
Să dăm totdeauna ascultare <i>bunicilor</i> .		
D.		<i>bunicilor</i>
Să respectăm pe <i>bunicii</i> noștri.		
Ac.		<i>bunicii</i>
<i>Bunicilor</i> , vă vom iubi întotdeauna!		
V.		<i>bunicilor!</i>

S I N G U L A R		
N. <i>Leul</i> fusese prins într'o rețea.		
N.		<i>leul</i>
G. Toate sforțările <i>leului</i> erau zadarnice.		
G. (ale)		<i>leului</i>
D. <i>Leului</i> i-a venit în ajutor un șoarece.		
D.		<i>leului</i>
Ac. Acesta a ros rețelele și a scăpat <i>leul</i> .		
Ac.		<i>leul</i>
V. <i>Leule</i> , scăparea ta a fost șoarecele!		
V.		<i>leule!</i>

P L U R A L		
N. <i>Leii</i> pot fi văzuți în menajerii.		
N.		<i>leii</i>
G. Prinderea <i>leilor</i> e foarte grea.		
G. (a)		<i>leilor</i>
D. Vânătorii pun curse <i>leilor</i> .		
D.		<i>leilor</i>
Ac. Adesea ei prind <i>leii</i> de vii.		
Ac.		<i>leii</i>
V. <i>Leilor</i> , ce triști sunteți în cușcă!		
V.		<i>leilor!</i>

S I N G U L A R		
N. Depărtat sau apropiat, <i>fratele</i> e tot frate.		
N.		<i>fratele</i>
G. Nimeni nu dorește nenorocirea <i>fratelui</i> său.		
G. (a)		<i>fratelui</i>
D. <i>Fratelui</i> să nu-i spui vorbe grele.		
D.		<i>fratelui</i>
Ac. Cine nu-și iubește <i>fratele</i> ?		
Ac.		<i>fratele</i>

PLURAL

- N. *Frații* trebuie să se ajute între ei.
 G. Ce frumoasă e unirea *fraților!*
 D. Așa le stă bine *fraților!*
 Ac. Toți admiră pe *frații* care se iubesc.
 V. *Fraților*, iubiți-vă totdeauna!

- N. *frații*
 G. (a) *fraților*
 D. *fraților*
 Ac. *frații*
 V. *fraților!*

DECLINAREA ARTICULATĂ A ALTOR SUBSTANTIVE MASCULINE

SINGULAR

- N. *băiatul, codrul, ariciul, regele*
 G. (a) *băiatului, codrului, ariciului, regelui*
 D. *băiatului, codrului, ariciului, regelui*
 Ac. *băiatul, codrul, ariciul, regele*
 V. *băiatule! codrule! ariciule!*

PLURAL

- N. *băieții, codrii, aricii, regii*
 G. (a) *băieților, codrilor, aricilor, regilor*
 D. *băieților, codrilor, aricilor, regilor*
 Ac. *băieții, codrii, aricii, regii*
 V. *băieților! codrilor! aricilor! regilor!*

Din aceste exemple vedem formele de declinare ale articolei hotărît enclitic, pentru genul masculin.

§ 33. — DECLINAREA ARTICOLULUI HOTĂRÎT ENCLITIC MASCULIN

SINGULAR

- N. *-l, -le*
 G. *-lui*
 D. *-lui*
 Ac. *-l, -le*
 V. *-le —*

PLURAL

- i*
-lor
-lor
-i
-lor

Forma de nominativ e la fel cu cea de acuzativ: *-l, -le* la singular, *-i* la plural; cea de genitiv e la fel cu cea de dativ: *-lui* la singular, *-lor* la plural.

La singular (nominativ și acuzativ) are două forme: *-l* și *-le*. Prima (*-l*) se alipește la substantivele terminate la singular în consonantă sau *u* (*omul, codrul, leul, puilul*); cea de a doua (*le*) se alipește la substantivele terminate în *-e* (*fratele*).

Substantivele masculine terminate la singular în *ă*, se declină la singular ca femininele, iar la plural ca masculinele.

N.	<i>pașa</i>	<i>popa</i>	<i>pașii</i>	<i>popii</i>
G. (a)	<i>pașii</i>	<i>popii</i>	(a) <i>pașilor</i>	<i>popilor</i>
D.	<i>pașii</i>	<i>popii</i>	<i>pașilor</i>	<i>popilor</i>
Ac.	<i>pașa</i>	<i>popa</i>	<i>pașii</i>	<i>popii</i>
V.	—	—	<i>pașilor!</i>	<i>popilor!</i>

§ 34. DECLINAREA NUMELOR PROPRII MASCULINE

se face în general punând articolul hotărît, la genitiv și dativ, înainte. Exemplu:

N.	<i>Vasile</i>	D.	<i>lui Vasile</i>
G. (^{al} _{al, ale})	<i>lui Vasile</i>	Ac.	<i>pe Vasile</i>
V.	<i>Vasile!</i>		

Tot așa se declină: *Dumnezeu, Vodă* etc. Substantivul comun compus *tata-moșu* se declină tot astfel.

§ 35. — DECLINAREA SUBSTANTIVELOR FEMININE CU ARTICOLUL HOTĂRÎT ENCLITIC

SINGULAR

Barza e o pasăre călătoare.
 Penele *berzei* sunt albe și negre
Berzei îi place să-și facă cuibul pe casele oamenilor
 Copiii se bucură când văd *barza* în sbor.

- N. *barza*
 G. (ale) *berzei*
 D. *berzei*
 Ac. *barza*

PLURAL

Berzele se întorc la noi primăvara.
Oamenii sunt veseli la sosirea *berzelor*.
Ei nu fac rău *berzelor*.
Socotesc *berzele* aducătoare de noroc.
Berzelor, să le aduceți noroc!

N. *berzele*
G. (a) *berzelor*
D. *berzelor*
Ac. *berzele*
V. *berzelor!*

SINGULAR

Vulpea e un animal șiret.
Șiretenia *vulpîi* e proverbială.
Dar nu-i merge totdeauna bine *vulpîi*.
Adeseori oamenii prind *vulpea* în cursă

N. *vulpea*
G. (a) *vulpîi*
D. *vulpîi*
Ac. *vulpea*

PLURAL

Vulpile sunt vânată mai ales iarna.
Blana *vulpilor* e foarte căutată.
Vânătorii vin de hac *vulpilor*.
Ei vânează fără milă *vulpile*.
Aceasta e soarta voastră, *vulpilor!*

N. *vulpile*
G. (a) *vulpilor*
D. *vulpilor*
Ac. *vulpile*
V. *vulpilor!*

§ 36. — DECLINAREA ARTICULATĂ A ALTOR SUBSTANTIVE FEMININE

SINGULAR

N. *casa, țara, vulpea, albia, cățeana, paraua, zîna*
G.(a) *casei, țării, vulpîi, albiei, cățelei, paralei, zilei*
D. *casei, țării, vulpîi, albiei, cățelei, paralei, zilei*
Ac. *casa, țara, vulpea, albia, cățeana, paraua, zîna*

PLURAL

N. *casele, țările, vulpile, albiile, cățelele, paralele, zilele*
G.(a) *caselor, țărilor, vulpilor, albiilor, cățelelor, paralelor, zilelor*
D. *caselor, țărilor, vulpilor, albiilor, cățelelor, paralelor, zilelor*
Ac. *casele, țările, vulpile, albiile, cățelele, paralele, zilele*
V. *caselor! țărilor! vulpilor! albiilor! cățelelor! paralelor! zilelor!*

Din aceste exemple vedem că articolul hotărît enclitic are următoarele forme pentru genul feminin:

SINGULAR

N. — *a*
G. — *i*
D. — *i*
Ac. — *a*

PLURAL

N. — *le*
G. — *lor*
D. — *lor*
Ac. — *le*
V. — *lor*

Ca și la genul masculin, forma de nominativ e la fel cu cea de acuzativ (*a* la singular și *le* la plural), cea de genitiv la fel cu cea de dativ (*i* la singular și *lor* la plural).

La substantivele feminine terminate la singular în *e*, articolul se alipește la forma întreagă (*vulpe-vulpea, carte-carte*).

La substantivele feminine terminate la singular în *ă* articolul se pune în locul terminației *ă* (*mamă-mama*).

La cele terminate la singular în *ie*, articolul *a* se pune în locul lui *e* (*vie-via, femeie-femeia*). Substantivele terminate în *ie* (în două silabe: *vi-e, albi-e*) schimbă și pe *i* dinaintea articolului dela genitiv-dativ în *e*: *viei-albiei* (în loc de *viii, albiu*, care n'ar suna frumos).

La substantivele terminate la singular în *ea, a* și *i*, se adaugă un *u* între forma nearticulată și articol. Ex.: *cătea-cățeana; para-paraua; zi-zîna* (care are și forma nearticulată *zîună*).

§ 37. — SUBSTANTIVELE PROPRII FEMININE se declină ca și cele comune. Ex.: *Ana, Maria, Irinuca*.

N. *Ana Maria Irinuca*
G. (a, ai, ale) *Anei Mariei Irinucăi*
D. *Anei Mariei Irinucăi*
Ac. (pe) *Ana Maria Irinuca*
V. *Ano! Mario! Irinuco!*

§ 38. — DECLINAREA ARTICULATĂ
SUBSTANTIVELOR AMBIGENE

S I N G U L A R

- N. lacul, templul, lucrul, liceul, cuiul, unghiul, numele
G.(a) lacului, templului, lucrului, liceului, cuiului, unghiului,
numelui
D. lacului, templului, lucrului, liceului, cuiului, unghiului,
numelui
Ac. lacul, ten.plul, lucrul, liceul, cuiul, unghiul, numele
V. laculel, templulel, lucrulel, liceulel, cuiulel, unghiulel

P L U R A L

- N. lacurile, templele, lucrurile, liceele, cuiile, unghiurile,
numele
G.(a) lacurilor, templelor, lucrurilor, liceelor, cuielor, unghiur-
lor, numelor,
D. lacurilor, templelor, lucrurilor, liceelor, cuielor, unghiur-
lor, numelor
Ac. lacurile, templele, lucrurile, liceele, cuiile, unghiurile,
numele
V. lacurilor ! templelor ! lucrurilor ! liceelor ! cuielor ! un-
ghiurilor ! numelor !

Observăm că substantivele ambigene primesc la singular ar-
ticolul masculin, iar la plural articolul feminin.

APLICAȚIUNE. — Să se decline cu articolul hotărît, în propozi-
ții, trei din substantivele copil, vierme, bou ; soră, vie, lăsa ; mă,
pârâu.

§ 39. — OBSERVAȚII ORTOGRAFICE

1. — Substantivele masculine și ambigene terminate în *ie* se scriu la plural nearticulat cu *ii*. Ex.: *fiu-fii*; *cafegiu-cafegii*; *mahalagiu-mahalagii*; *participiu-participii*; *studiu-studii*.

Tot cu doi *i* se scrie și forma nearticulată dela plural a sub-
stantivului *copil* : *copii*.

2. — Substantivele feminine terminate în *ie* se scriu la plu-
ral nearticulat cu *ii* : *albie, istorii, vii* ; iar articulat : *albiile, istoriile, viile*.

3. — Articulate, la plural, substantivele masculine de mai
sus se scriu cu trei *i* : *fiii, cafegiii, mahalagiii, copiii*.

4. — Substantivele masculine terminate în *u*, ca : *socru, cioclu, codru*, se scriu la plural nearticulat cu un singur *i* : *In codri sunt multe fiare*. Numai articulate se scriu cu doi *i* : *codrii fărăi mele*.

5. — Substantivele ambigene terminate în *iu* se scriu la plural articulat astfel : *participiile, studiile* (nu *participile, studile*)

6. — Deși în pronunțare nu se aude articolul *l* dela sub-
stantivele masculine și ambigene (la nominativ și acuzativ sin-
gular) trebuie să-l scriem totdeauna : *fiul, omul, zidul*, (nu *fiu, omu, zidu*).

7. — Forma articulată a substantivelor masculine termi-
nate în *e* se scrie astfel : *greierele, iepurele, pânțele*, (nu
greierile, iepurile, etc.).

8. — Substantivele feminine terminate în *ie* se scriu articu-
lat cu *ia* : *albia, istoria, moșia, via*, (nu *albiea, istoriea, moșiea*).

9. — Substantivele feminine care au pluralul în *i* se scriu la
genitiv și dativ singular articulat cu doi *i* : *foile cărții* ; *margi-
nea pădurii*. Forma nearticulată se scrie cu un singur *i* : *foile
acestei cărți*.

10. — Substantivele masculine (afară de cele dela nr. 3)
se scriu la nominativ și acuzativ plural articulat cu doi *i* : *oa-
menii, frații, Românii, munții* etc.

A D J E C T I V U L

140. — Erau odată într'un sat doi frați. Cel mai mare era har-
nic, grădinar și chibur... iar cel mai mic era sărac.

Nevasta acestui sărac era muncitoare și bună la inimă, iar a
celui bogat era pestriță la mațe și foarte sgârcită.

Fratele cel sărac tot avea și el o pereche de boi, dar coala :
perambii la păr, tineri, nalți la trup, țapoși la coarne, amândoi cudalbi,

și se învățau : boii tăi sunt mari și frumoși ; vinde-i și cum-
pune alți mai mici și ieftini.

Aven noroc, spurcaților, că-mi sunt mai dragi banii decât pustni-
ile și vâs arăta eu vouă.

Apoi lasă banii și se întoarne la heleșteu, unde găsește pe
mănuși tare măhnit pentru pierderea unei comori așa de mari.

Când iaca al treilea drac i se înfățișează înainte, c'un buzdugan strașnic de mare în mână.

Atunci Scaraoșchi, îngrijit și mănios grozav, chemă toată drăcimea.

Ș'apoi ce este mai gingaș decât ochiul ?

(I. Creangă—Dănilă Prepeleac).

Cuvintele *harnic*, *griuliv*, *chiabur*, *muncitoare*, *bună*, *dragi*, *gingași* arată însușiri ale unor ființe (fratele, nevasta) sau lucruri (banii, ochiul). Ele sunt *adjective*.

Adjectivul *harnic* arată însușirea unei ființe masculine; adjectivul *bună* arată însușirea unei ființe feminine.

Adjectivul are genul substantivului a cărui însușire o arată.

Când zicem: *frate harnic*, adjectivul *harnic* e de genul masculin. Dacă vrem să vorbim de o ființă feminină, zicem *harnică*: *nevastă harnică*.

Observăm că adjectivul are o formă pentru masculin și una pentru feminin.

Unele adjective au două forme: una pentru genul masculin, alta pentru genul feminin.

Acestea sunt de mai multe categorii.

1) Adjectivele terminate la masculin în *consonantă* sau *u*: *bun*, *slab*, *acru*, *negru*, *nou*. Ele au forma feminină terminată în *ă*: *bună*, *slabă*, *acără*, *neagră*, *nouă*.

2) Adjectivele terminate la masculin în *iu* și *-tor*: *vechiu*, *albăstruiu*, *stângaci*, *auriu*, *muncitor*. Ele au forma feminină terminată în *-e*: *veche*, *albăstruie*, *aurie*, *stângace*, *muncitoare*.

3) Unele adjective terminate la masculin în *u*, ca: *rău*, *greu*, au forma feminină în *a*: *rea*, *greă*.

4) Cele terminate la masculin în *el* au forma feminină terminată în *ică*: *mitel*, *mititică*; *frumușel*, *frumușică*.

Când zicem: *sat mare*, *cinste mare*; *pom verde*, *iarbă verde*, observăm că adjectivul are aceeași formă și pentru masculin și pentru feminin.

Unele adjective au o singură formă pentru amândouă genurile.

Aceasta se termină în *e*: *dulce*, *limpede*, *mare*, *verde*.

La plural toate adjectivele masculine se termină în *i*: *buni*, *slabi*, *acri*, *negri*, *noi*, *vechi*, *albăstrui*, *stângaci*, *aurii*, *muncitori*; *răi*, *negri*, *mititei*, *frumușei*.

Cele feminine se termină în *e* sau *i*.

Au pluralul în *e* adjectivele feminine terminate în *ă* (*bune*, *slabe*, *acre*, *negre*); unele terminate în *c e* (*stângace*, *dibace*); cele terminate în *-toare* (*muncitoare*).

Cele terminate în *ea* (*grea*, *rea*) și *ică* (*frumușică*, *mititică*) fac pluralul în *ele*: (*grele*, *rele*; *frumușele*, *mititele*).

Au pluralul în *i* adjectivele terminate la singular în *e* (masculine și feminine) ca: *mare-mari*, *dulce-dulci*, *limpede-limpezi*.

Tot în *i* se termină la plural și cele mai multe adjective feminine terminate la singular în *că* sau *gă* (*copilărească*, *mică dragă*, *lungă*, *seacă*) și *veche* — *vechi*.

Adjectivul *sărac* arată însușirea unei ființe; el este la numărul singular, ca și substantivul pe lângă care e pus.

Adjectivele *tineri*, *nați* arată însușirea unor substantive la plural. Sunt și ele la numărul plural.

Adjectivele au numărul substantivelor a căror însușire o arată.

Zicem: *flăcău voinic*, *flăcăi voinici*; *sat mare*, *sate mari*; *fată mândră*, *fete mândre*.

Adjectivul își schimbă forma și după număr.

Deci adjectivul are același gen, număr și caz ca și substantivul pe care-l lămurește. Această potrivire se numește **ACORD**.

Zicem: *frate sărac*, *frați săraci*; *buzdugan mare*, *buzdugane mari*; *nevastă sgârcită*, *neveste sgârcite*.

APLICAȚIUNE. — Să se scoată adjectivele din primele trei alineate ale bucății de citire Invățătura lui Trăsnea, arătându-se de ce gen și la ce număr sunt.

§ 41. — ARTICULAREA ADJECTIVELOR

Când zicem: *frate sărac, femeie bună, buzdugan mare*, înțelesul substantivului e nehotărît. De aceea nu s'a articulat nici substantivul, nici adjectivul, fie că aceasta era în urma substantivului, fie că era înaintea lui.

Când înțelesul substantivului e nehotărît, adjectivul care-l însoțește nu se articulează, fie că stă în urma acestuia, fie că stă înaintea.

Când zicem: *fratele sărac, femeia bună, buzduganul mare*, substantivul are înțeles hotărît. E vorba de fratele cunoscut de noi, de femeia despre care ni s'a mai vorbit, de buzduganul pe care-l știm.

Tot așa putem zice: *săracul frate, buna femeie, marele buzdugan*. Și aici substantivul are înțeles hotărît. De data aceasta însă n'am mai articulat substantivul, ci adjectivul care e pus înaintea lui.

Când adjectivul însoțește un substantiv cu înțeles hotărît, primește articolul numai când e înaintea substantivului.

Dacă vrem să articulăm și adjectivul, când e în urma substantivului, îi punem înaintea articolul adjectival: *cel, cea, cei, cele*. Zicem: *fratele cel sărac, femeia cea bună, buzduganul cel mare*.

§ 42. — DECLINAREA ADJECTIVELOR

In urma substantivului

Inaintea substantivului

MASCULIN

SINGULAR

N.	fratele sărac
G. (ai, a)	fratelui sărac
D.	fratelui sărac
Ac.	fratele sărac
V.	

săracul frate
săracului frate
săracului frate
săracul frate
săracule frate!

PLURAL

N.	frații săraci
G. (ai, ale)	fraților săraci
D.	fraților săraci
Ac.	frații săraci
V.	fraților săraci!

săracii frați
săracilor frați
săracilor frați
săracii frați
săracilor frați!

FEMININ

SINGULAR

N.	femeia bună
G. (ai, ale)	femeii bune
D.	femeii bune
Ac.	femeia bună

buna femeie
bunei femei
bunei femei
buna femeie

PLURAL

N.	femeile bune
G. (ai, ale)	femeilor bune
D.	femeilor bune
Ac.	femeile bune
V.	femeilor bune!

bunele femei
bunelor femei
bunelor femei
bunele femei
bunelor femei!

AMBIGEN

SINGULAR

N.	buzduganul mare
G. (ai, ale)	buzduganului mare
D.	buzduganului mare
Ac.	buzduganul mare
V.	buzduganule mare!

marele buzdugan
marelui buzdugan
marelui buzdugan
marele buzdugan

PLURAL

N.	buzduganele mari
G. (ai, ale)	buzduganelor mari
D.	buzduganelor mari
Ac.	buzduganele mari
V.	buzduganelor mari!

marile buzdugane
marilor buzdugane
marilor buzdugane
marile buzdugane
marilor buzdugane!

Din exemplele de mai sus vedem că:

1. — Adjectivele se declină, fie articulat, fie nearticulat, ca substantivele de același gen și cu aceleași terminații ca ele.

2. — Adjectivul se acordă în gen, număr și caz cu substantivul pe care-l însoțește.

§ 43. — COMPARAȚIA ADJECTIVELOR

Adjectivele *tineri*, *frumoși* (din exemplul dela § 40) arată însușirile obișnuite ale boilor, fără să le compare cu aceleași însușiri ale altor boi.

Adjectivele *mai mic*, *mai ieftini* arată însușirile altor boi, într'o măsură mai mare decât a boilor lui Dănilă. Adjectivul *mai gingaș* arată această însușire a ochiului într'o măsură mai mare decât a altor lucruri.

Când zicem: *boii lui Dănilă erau tot așa de frumoși cu ai fratelui său*, arătăm că însușirea de *frumoși* a boilor lui Dănilă e în aceeași măsură ca a boilor fratelui său.

Când zicem: *nevasta fratelui bogat era mai puțin muncitoare decât a lui Dănilă*, arătăm că însușirea de *muncitoare* a nevestei fratelui bogat e în mai mică măsură decât a nevestei lui Dănilă.

Formele prin care se arată măsura în care un lucru sau o ființă are însușirea arătată de adjectiv se numesc **GRADE DE COMPARAȚIE**.

Adjectivul are trei grade de comparație:

1. — Când adjectivul arată însușirea obișnuită, este în **GRADUL POZITIV**. Gradul pozitiv se arată prin forma obișnuită a adjectivului. Ex.: *boi mari*, *frate sărac*.

2. — Când adjectivul arată însușirea unui lucru sau a unei ființe, comparând-o cu aceeași însușire, a altor lucruri sau altor ființe, este în **GRADUL COMPARATIV**.

Comparativul e de trei feluri:

a) de superioritate când arată că un lucru sau o ființă are o însușire într'o măsură mai mare decât alt lucru sau altă ființă.

El se formează punând adverbul *mai* înaintea formei de pozitiv. Ex.: *Ce e mai gingaș decât ochiul*.

b) de egalitate când arată că două lucruri sau două ființe au o însușire în aceeași măsură.

El se formează punând vorbele *tot atât de* înaintea formei de pozitiv: *boi tot atât de frumoși*.

c) de inferioritate când arată că un lucru sau o ființă are o însușire într'o măsură mai mică decât alt lucru sau ființă.

El se formează punând vorbele *mai puțin* înaintea formei de pozitiv: *nevastă mai puțin muncitoare*.

Comparativul de inferioritate se întrebuițează foarte rar. În locul lui se poate întrebuiți forma negativă a comparativului de egalitate.

În loc de: *Nevasta fratelui bogat era mai puțin muncitoare decât a lui Dănilă*, putem zice: *Nevasta fratelui bogat nu era tot atât de muncitoare ca a lui Dănilă*.

Mai putem înlocui comparativul de inferioritate cu comparativul de superioritate al însușirii contrare: *nevasta fratelui bogat nu era tot atât de muncitoare ca a lui Dănilă*.

Adjectivul foarte sgârcită arată însușirea nevestei fratelui bogat în cea mai mare măsură (în exemplul dela § 39). La fel adjectivele *tare mâhnit* și *mânios grozav* arată aceste însușiri în cea mai mare măsură. Tot așa adjectivul *strașnic de mare*.

Adjectivele *cel mai mare* și *cel mai mic* arată însușirile fiecăruia dintre frați în cea mai mare măsură față de aceeași însușire a celuilalt frate.

Când adjectivul arată însușirea în cel mai înalt grad, este în **GRADUL SUPERLATIV**.

Superlativul este de două feluri:

a) Când arată însușirea în cel mai înalt grad, în comparație cu aceeași însușire a altor lucruri sau ființe, se numește **SUPERLATIV RELATIV**.

Superlativul relativ se formează punând cuvântul *cel* (cea) înaintea formei de comparativ: *fratele cel mai mic*.

b) Când arată însușirea în cel mai înalt grad, fără a se compara cu a altor ființe sau lucruri, se numește **SUPERLATIV ABSOLUT**.

Superlativul absolut se formează punând adverbele *foarte, prea, tare, strașnic, grozav (de)* înaintea formei de **pozitiv**: *nevastă foarte sgârcită, tare sgârcită, prea sgârcită, grozav de sgârcită*.

APLICAȚIUNE. — Să se construiască propozițiuni cu adjectivul *limpede* în fiecare din cele trei grade de comparație.

OBSERVAȚII ORTOGRAFICE

Adjectivele se scriu în general cu literă mică.

Adjectivele se scriu cu literă mare când intră în compunerea numelor proprii sau a titlaturilor. Exemple: *Ștefan cel Mare, Alexandru cel Bun, Pârâul Negru, Mihai Viteazul, Academia Română*.

PRONUMELE

§ 44. — D'apoi lui Trăsnea, săracul, ce-i pătea sufletul cu gramatica! Odată îmi zice el plin de mahnire: „Mă rog ție, hai cu mine la câmp spre Fălticeni Vechi; vom învăța împreună, sau unul câte unul: eu la gramatică, și tu la ce-i vrea.

Am s'o iau și eu din capăt și poate cu tine am să mă pot desluși.

Și după ce turba de cap bine, mă striga să-l ascult, că știe.

Pe semne că noi vorbim pogan și rău de tot.

Decât așa, mai bine te făcea mă-ta mânz și te mâncau lupii.

Noroc mare că nu ne pune să le și cântăm.

Sare el de jos, îl ascult: cleiu.

Cum pui mâna pe dânsa, îndată-ți vine somn.

Apoi rugăm pe moș Bodrângă să ne cânte.

(I. Creangă.—Învățătura lui Trăsnea).

Se sfătuiesc între dânsii și Scațaoschi, căpetenia dracilor, găsește cu cale să trimită pe unul din ei, cu un burduf plin cu bani, să-l deie pustnicului Dănilă.

Puneți mâna pe jupânul ista și ncepeți a-l blestema cum îi și voi mai bine.

(I. Creangă.—Dănilă Prepeleac).

Cuvintele *el, mine, eu, tu, mă* înlocuiesc substantivele *Trăsnea, Ștefănescu*. Ele sunt **PRONUME**.

Toate înlocuiesc substantivele care arată persoane.

Pronumele care înlocuiesc numele de persoane se numesc PRONUME PERSONALE.

Pronumele *eu, îmi, mă* înlocuiesc numele persoanei care vorbește: pronumele *tu, ție, tine, te* înlocuiesc numele persoanei cu care se vorbește; pronumele *el, l, îl* înlocuiesc numele persoanei despre care se vorbește.

Pronumele personal are trei persoane: **PERSOANA 1-a**, care vorbește, **PERSOANA a 2-a**, cu care se vorbește și **PERSOANA a 3-a**, despre care se vorbește.

Pronumele *noi* ne arată mai multe persoane care vorbesc: sunt de persoana 1-a, dar la numărul plural.

Pronumele *voi* arată mai multe persoane cu care se vorbește: sunt de persoana a 2-a, dar la numărul plural.

Pronumele *ei, le* arată mai multe persoane despre care se vorbește: sunt de pers. a 3-a, dar la numărul plural.

Pronumele personal se schimbă și după număr.

Când zicem *eu, tu*, nu e nevoie să arătăm genul, căci e de față persoana care vorbește și persoana cu care se vorbește și li se cunoaște genul. La persoana a treia spunem însă *el* pentru o persoană de genul masculin și *ea* pentru o persoană de genul feminin. La plural: *ei* și *ele*.

§ 45. — DECLINAREA PRONUMELUI PERSONAL

Pronumele *eu* (din exemplul de mai sus) este de persoana 1-a, la numărul singular, în cazul nominativ; pronumele *îmi* e de aceeași persoană, în cazul dativ. (Cui zice? Mie *îmi* zice).

Pronumele *mă* este de aceeași persoană, în cazul acuzativ. (Pe cine striga? Pe mine *mă* striga. Pronumele *mine* (cu mine) e în cazul prepozițional.

Pronumele *tu* este de persoana a 2-a singular, în cazul no-

minativ; pronumele *ție* e de aceeași persoană, însă în cazul dativ. (Cui mă rog? *Ție* mă rog). La fel pronumele *ți* (îndată-ți vine somn).

Pronumele *te* e tot de persoana a 3-a, în cazul acuzativ. (Pe cine mâncau lupii? Pe *tine te* mâncau lupii).

Pronumele (*cu*) *tine* e de aceeași persoană, în cazul acuzativ cu prepoziție.

Pronumele *el* este de persoana a 3-a singular, în cazul nominativ; pronumele *l* și *îl* sunt de persoana a 3-a, în cazul acuzativ. (Pe cine să ascult? Pe *el* să-l ascult).

Pronumele *i* e de aceeași persoană, în cazul dativ. (Cui îi pătea sufletul cu gramatica? Lui Trăsnea *ce-i* pătea sufletul).

Pronumele *noi* e de persoana 1-a plural, în cazul nominativ; pronumele *ne* e de aceeași persoană, în cazul dativ. (Cui să cânte? Nouă să *ne* cânte); pronumele *ne* (nu *ne* pune) e în cazul acuzativ. (Pe cine nu pune? Pe *noi* nu *ne* pune).

Pronumele *voi* e de persoana a 2-a numărul plural, în cazul nominativ.

Pronumele (din) *ei* e de persoana a 3-a, numărul plural, în cazul acuzativ cu prepoziție, genul masculin. Pronumele *le* e tot de persoana a 3-a, în cazul acuzativ, genul feminin. (Ce să cântăm? Pe *ele* să *le* cântăm).

Pronumele personal se schimbă și după cazuri.

El se declină în felul următor:

S I N G U L A R

Persoana I-a	
N.	eu
G.	—
D.	mie, mi, îmi
Ac. (pe)	mine, mă
V.	—

Persoana a II-a

tu
—
ție, ți, îți
(pe) tine, te
tu!

Persoana a III-a

Masculin		Feminin	
N.	el		ea
G. (al, a)	lui	(al, a)	ei
D.	lui, i, îi	(ai, ale)	ei, i, îi
Ac. (pe)	el, l, îl	(pe)	ea, o
V.	—		—

P L U R A L

Persoana I-a

N.	noi
G.	—
D.	nouă, ne, ni
Ac. (pe)	noi, ne
V.	—

Persoana a II-a

voi
—
vouă, vă, vi
(pe) voi, vă
voi!

Persoana a III-a

Masculin		Feminin	
N.	ei		ele
G. (al, a)	lor	(al, a)	lor
D.	lor, le, li	(ai, ale)	lor, le, li
Ac. (pe)	ei, i, îi	(pe)	ele, le
V.	—		—

Observație. Pronumele personal n'are formă de genitiv la persoana 1-a și a 2-a (singular și plural).

Numai persoana a 2-a are formă de vocativ, căci numai ei ne putem adresa. Persoana 1-a n'are, fiindcă nu putem sta de vorbă cu noi înșine; iar persoana a 3-a n'are, fiindcă nu putem sta de vorbă cu o persoană care nu este de față.

§ 46. — Observăm că pronumele personal are două feluri de forme pentru cazul dativ și acuzativ: o formă întreagă,

care totdeauna e **accentuată** în propozițiune (dativ : mie, ție, lui, ei; nouă; vouă, lor; acuzativ : pe mine, pe tine, pe el, pe ea; pe noi, pe voi, pe ei, pe ele) și altele **scurte neaccentuate** în propozițiune, care uneori nu formează silabă singure, ci se alătură de alte cuvinte (dativ : mi, îmi, ți, îți, i, îi; ne, ni, vă, vi, le, li; acuzativ : mă, te, l, îl, o; ne, vă, i, îi, le).

Exemple: *Mi se pare. Imi iau cartea. Nu mi-e bine. Ce-mi spui? Acum îmi ajunge. Ce-ți aduce? Să-ți spună când îți scrie. Nu-ți pasă? Ți-a plăcut. Nu ți le dau. Indată-ți vine somn. I-e foame. Îi vorbesc. I se spune, L-aș învăța. Lasă-l în pace. Ți-l iau. Îl știu. Vreau să-l întâlnesc. Nu-i spune nimic. Cine a îndrăgit străinii, mânca-i-ar inima câinii. N'am luat-o. Îi cunoști? Nu-i cunosc. I-am cunoscut.*

Formele care încep cu *i*: *îmi, îți, îl, îi* sunt formate din *mi, ți, l, i*. Acest *i* s'a adăugat în cazurile când pronumele *mi, ți, l, i* urma după un cuvânt ce se termina în consonantă sau era înaintea unui cuvânt care începea cu consonantă, ca să se facă mai ușoară rostirea cuvintelor. De exemplu, ne vine greu să pronunțăm: *acum mi spune; ți pare bine*. Întrebuițăm atunci formele *îmi, îți* și zicem: *acum îmi spune; îți pare bine*.

Prin urmare greșesc cei care pun apostrof înaintea pronumelor *mi, ți, i, l*, socotind că acestea provin din *îmi, îți, îi, îl*, din care s'a scos vocala *i*. Avem două rânduri de forme: unele cu *i* înainte și altele fără *i* și întrebuițăm pe fiecare atunci când este nevoie.

Când formele scurte, neaccentuate, ale pronumelui personal se lipsesc la începutul sau la sfârșitul altor cuvinte, rostindu-se împreună cu ele, se leagă de aceste cuvinte prin linioară.

În multe din aceste cazuri, ele formează o silabă împreună cu prima silabă a cuvântului următor sau cu ultima silabă a cuvântului dinainte.

APLICAȚIUNE. — Să se scoată pronumele personale din bucată de citire Lumânărică de C. Negruzzi, arătându-se persoana, numărul, cazul, genul și dacă e forma întreagă sau scurtă.

PRONUMELE DE REVERENȚĂ

§ 47. — Carul dumitale parcă merge singur.

Îți dau și dumitale punga asta.

Puneți mâna, copii, și începeți a-l blestema cum îți ști voi mai bine, ca să-i placă și dumisale.

Să trăiți, Mărșăvia Voastră! Eu mă duc să îndeplinesc nelegiuita voastră poruncă.

(I. Creangă.—Dănilă Prepeleac).

Nu te prea grăbi, Măria-Ta, nu te prea grăbi!

„Să se dea străinului cât grâu a cerut”, porunci Înălțimea Sa. Am urmat porunca Măriei-Tale.

(Victor Eftimiu.—Un bob de grâu).

Cuvintele *dumitale, dumisale, Măria-Ta, Înălțimea Sa* țin locul unor nume de persoane față de care vorbitorul are oarecare respect.

Pronumele prin care arătăm respectul față de anumite persoane se numește **PRONUME DE REVERENȚĂ**.

Dănilă Prepeleac zice unui sătean și fratelui său *dumneata*; sfetnicul zice împăratului *Măria-Ta*. Observăm deci că pronumele de reverență are forme deosebite după rangul pe care-l are persoana pe care o arată.

Față de o persoană de același rang cu noi întrebuițăm pronumele *dumneata*. Pentru persoane mai mari în rang întrebuițăm pronumele *Dumneavoastră* sau *Domnia Voastră*.

Intotdeauna, când vrem să arătăm un respect mai mare, întrebuițăm forma de plural.

Iată câteva pronume de reverență:

Pentru Rege: *Măria-Ta, Măria-Sa*.

Pentru miniștri: *Excelența Voastră, Excelența Sa*.

Pentru Patriarh: *Înalt Preasfinția Sa, Înalt Preasfințite Stăpâne*.

Pentru episcopi: *Preasfinția Ta, Preasfinția Voastră*.

Pentru preoți: *Cucernicia Ta, Cucernicia Voastră*.

Pentru călugări: *Cuvioșia Ta, Cuvioșia Voastră*.

Unele pronume de reverență sunt întrebuințate ca să arate tocmai contrariul: ironia sau disprețul. Ex.: *Incepeți a-l blestema cum îți ști voi mai bine, ca să-i placă și dumisale. Să trăiți, Mărșăvia Voastră!*

Pronumele de reverență au forme numai pentru pers. a 2-a (căreia ne adresăm) și pentru pers. a 3-a (despre care vorbim).

Pronumele de reverență sunt formate dintr'un substantiv, care arată rangul sau calitatea persoanei, și din pronumele posesiv.

§ 48. — DECLINAREA PRONUMELUI DE REDEVENȚĂ.

N. A. dumneata, dumnealui. Dumneavoastră, Dumnealor.
G. D. dumitale, dumisale. Dumneavoastră, Dumnealor.
N. A. Domnia Ta, Domnia Sa, Domnia Voastră, Domnia Lor.

G. D. Domniei Tale, Domniei Sale, Domniei Voastre, Domniei Lor.

N. A. Măria Ta, Măria Sa.

G. D. Măriei Tale, Măriei Sale.

Observăm că atât substantivul cât și pronumele posesiv din care e format pronumele de reverență se declină după declinarea lui proprie. Ele au o singură formă pentru nominativ-acuzativ și alta pentru genitiv-dativ.

APLICAȚIUNI. — Să se facă exerciții de întrebuințarea pronumelui de reverență după diferite ranguri sau calități.

Să se observe cu atențiune ortografia pronumelor de reverență.

PRONUMELE PERSONAL ÎNTĂRIT

§ 49. — Iubește pe aproapele tău ca pe tine însuși.
Voi veni eu însumi.

Observăm că pronumele *însuși* și *însumi* sunt alăturate formelor accentuate *pe tine* și *eu* ale pronumelui personal, spre a arăta și mai bine persoana de care e vorba, întărindu-le înțelesul.

Pronumele personal prin care se arată mai accentuat persoana de care e vorba se numește **PRONUME PERSONAL ÎNTĂRIT**.

Pronumele întăritor *însumi* e format din cuvântul *îns* (la plural *înși*; pentru feminin *însă*, la plural *înse*) și forma scurtă de dativ a pronumelui personal.

§ 50. — DECLINAREA PRONUMELUI ÎNTĂRIT

N. eu	însumi, însămi	noi	înșine, însene
D. mie	însumi, însămi	nouă	înșine, însene
A. pe mine, însumi, însămi		pe noi	înșine, însene
N. tu	însuși, însăși	voi	înșivă, însevă
D. ție	însuși, însăși	vouă	înșivă, însevă
A. pe tine însuși, însăși		pe voi	înșivă, însevă
N. el	însuși, ea însăși	ei	înșiși, ele înseși
D. lui	însuși, ei înseși	lor	înșiși, înseși
A. pe el însuși, pe ea însăși		pe ei	înșiși, pe ele înseși

În declinarea pronumelui întăritor, prima parte *îns* se schimbă după gen și număr (*însu*, *însă*; *înși*, *înse*); partea a doua se schimbă după persoană și număr (*mi*, *ți*, *și*; *ne*, *vă*, *și*).

OBSERVAȚIE. Formele pronumele întăritor, deși alcătuite din două părți, se scriu într'un singur cuvânt.

PRONUMELE POSESIV

§ 51. — Toate ca toate, dar carul său era de haimana.
Măi frate, mi-e lehamite de frăția noastră!... Tu ai boi, de ce nu-ți închipuești și un car? Al meu l-ai hârbuit de tot.
Boii tăi sunt mari și frumoși.
Stai, nepriceputule, că buzduganul ista îl avem lăsat moștenire dela strămoșul nostru.
Bieții boșorii mei s'au dus ca pe gura lupului.
I-am dat eu singur, cu mâna mea, bădiță.
Iazul, lacul și pădurea de pe aici sunt ale noastre. Poate ai zice

că și rațele de pe apă sunt ale voastre și toporul meu din fundul iazului.

Copiii și nevasta lui, când au văzut un bivol sburând pe sus, au rupt-o la fugă.

(I. Creangă.—Dănilă Prepeleac).

Pronumele *său, noastră, tăi, nostru, meu* țin locul persoanei care stăpânește (sau posedă) acele ființe sau lucruri. Când zicem: *carul său*, înțelegem carul fratelui lui Dănilă. Pronumele *meu* înlocuiește numele persoanei care vorbește.

Pronumele *al meu, ale noastre, ale voastre* țin locul și persoanei care posedă (posesor) și ființelor sau lucrurilor posedate. De exemplu, în loc de *ale voastre* putem zice *rațele dracilor*.

Pronumele care arată persoana care stăpânește (posedă) anumite ființe sau lucruri se numește pronume **POSESIV**.

§ 52. — Când zicem *carul său, boii tăi*, posesivul lămurește un substantiv ca și adjectivul. În asemenea cazuri se numește **ADJECTIV POSESIV**.

Pronumele posesiv propriu zis are totdeauna înaintea articolului posesiv *al, a, ai, ale*.

Adjectivul posesiv primește acest articol numai când e pus înaintea substantivului sau când substantivul pe care-l urmează are articol nehotărât. Ex.: *Pe-al nostru steag e scris unire. Un frate al meu.*

§ 53. — Din exemplele dela § 51 vedem că *adjectivul posesiv se acordă în număr, gen și caz cu substantivul pe care-l însoțește*: *robiilor noștri; martor al vieții mele; rivalul meu; mâinile noastre*.

FEMININ SINGULAR

- N. Casa mea, ta, sa; noastră, voastră, lor e bună.
G. Grădina casei mele, tale, sale; noastre, voastre, lor e mare.

- D. Casei mele, tale, sale; noastre, voastre, lor i s'a stricat gardul.

- Ac. Repar casa mea, ta, sa; noastră, voastră, lor.

- V. Casa mea; noastră, frumoasă ești!

PLURAL

- N. Casele mele, tale, sale; noastre, voastre, lor sunt mari.

- G. Gardul caselor mele, tale, sale; noastre, voastre, lor e înalt.

- D. Caselor mele, tale, sale; noastre, voastre, lor le trebuie reparație.

- Ac. Am închiriat casele mele, tale, sale; noastre, voastre, lor.

- V. Casele mele; noastre, frumoase sunteți!

MASCULIN

SINGULAR

- N. Tatăl meu, tău, său; nostru, vostru, lor e bun.

- D. Tatălui meu, tău, său; nostru, vostru, lor îi place ordinea.

- V. Tatăl meu; nostru, drag ne ești!

PLURAL

- N. Părinții mei, tăi, săi; noștri, voștri, lor sunt bogați.

- G. Averea părinților mei, tăi, săi; noștri, voștri, lor e mare.

- D. Părinților mei, tăi, săi; noștri, voștri, lor le datorăm respect.

- Ac. Toți cunosc pe părinții mei, tăi, săi; noștri, voștri, lor.

- V. Părinții mei; noștri, buni sunteți!

Observăm că formele posesivului se schimbă după persoană, gen, după numărul persoanelor care stăpânesc lucrurile și după numărul lucrurilor stăpânite.

Pronumele posesiv se acordă în gen, număr și caz cu substantivul care arată lucrul sau ființele posedate.

APLICAȚIUNE. — Să se arate pronumele și adjectivele posesive din bucata de citire Lumânărică de C. Negruzzi; să se spună persoana, numărul și cazul.

PRONUME DEMONSTRATIV

§ 54. — Lasă că nici la celelalte nu prea pot învăța, cu slova asta nouă care a mai ieșit.

Și bătea un vântișor subțire în ziua aceea, de-ți frigea obrazul.

Apoi mi, ți, i... și alte iznoave hăzoase ca aceste.

Învățat mai trebuie să fie și acel care face gramatici.

Poate celelalte bâzdăgăanii: arta, corect, analizul... și altele de sama acestora să fie mai românești.

Mai știi păcatul? Poate ș'aceea să fie.

(I. Creangă.—Învățătura lui Trăsnea).

Cuvântul *celelalte* ține locul substantivului *materii*, arătându-le mai departe de cel care vorbește; cuvântul *aceste* ține locul substantivului *iznoave*, arătându-le mai aproape de persoana care vorbește. La fel cuvintele *acestora* și *aceea* țin locul unor nume de lucruri pe care le arată mai aproape sau mai departe de acel care vorbește. Sunt niște PRONUME.

Cuvântul *asta* arată că e vorba de slova pe care o are în față cel care vorbește; cuvântul *aceea* arată ziua care a trecut mai de mult; cuvântul *celelalte* arată că e vorba de niște bâzdăgăanii pe care le-a cunoscut mai de mult cel care vorbește.

Pronumele care arată lucruri sau ființe mai apropiate sau mai depărtate de noi se numește pronume DEMONSTRATIV.

§ 55. — Când zicem: *Învățat mai trebuie să fie și acel care face gramatici*, pronumele *acel* ține locul numelui persoanei arătate (omul).

El este un pronume demonstrativ propriu zis.

Când zicem: *slova asta, celelalte bâzdăgăanii* demonstrativul e alăturat substantivelor *slova* și *bâzdăgăanii*, pe care le lămu-rește tocmai un adjectiv.

Când demonstrativul e alăturat unui substantiv, pe care-l lămurește, se numește ADJECTIV DEMONSTRATIV.

PRONUMELE DEMONSTRATIVE

MASCULIN

acesta, aceștia
(popular *cesta, ăsta*)

acela, aceia
(popular *cela, ăla*)

*cestălalt, (cest +
alalt)*

celălalt (cel + alalt)

aceiași (acela + și)

asemenea, atare

FEMININ

aceasta, acestea
(popular *ceasta, asta*)

aceea, acelea
(popular *ceea, aia*)

*ceastălaltă (ceastă +
alaltă)*

cealaltă (cea + alaltă)

aceeași (aceea + și)

Demonstrativele *acest* și *acel* primesc la sfârșit un *a* când sunt singure sau când sunt în urma substantivului. Ex.: *această om, omul acesta; acel copil, copilul acela*. Zicem: *acea copilă; copila aceea*. *Acesta e smeul nostru, nu acela*.

Asemenea și *atare* se întrebunțează numai ca adjective demonstrative.

§ 56. — DECLINAREA ADJECTIVULUI ȘI A PRONUMELUI DEMONSTRATIV

MASCULIN singular

N.	<i>acest, acel, cestălalt, celălalt, același</i>	<i>copil</i>
G. (al, a)	<i>acestui, acelui, cestuilalt, celuilalt, aceuiași</i>	<i>copil</i>
D. (al, ale)	<i>acestui, acelui, cestuilalt, celuilalt, aceuiași</i>	<i>copil</i>
Ac. (pe)	<i>acest, acel, cestălalt, celălalt, același</i>	<i>copil</i>

PLURAL

N.	acești, acei, ceștilalți, ceilalți, aceiași copii
G. (al, a ai, ale)	acestor, acelor, cestorlalți, celorlalți, acelorași copii
D.	acestor, acelor, cestorlalți, celorlalți, acelorași copii
Ac. (pe)	acești, acei, ceștilalți, ceilalți, aceiași copii

FEMININ singular

N.	această, acea, ceastăaltă, cealaltă, aceeași fată
G. (al, a ai, ale)	acestei, acelei, cesteilalte, celeilalte, aceleiași fete
D.	acestei, acelei, cesteilalte, celeilalte, aceleiași fete
Ac. (pe)	această, acea, ceastăaltă, cealaltă, aceeași fată

Plural

N.	aceste, acele, cestelalte, celelalte, aceleași fete
G. (al, a ai, ale)	acestor, acelor, cestorlalte, celorlalte, acelorași fete
D.	acestor, acelor, cestorlalte, celorlalte, acelorași fete
Ac. (pe)	aceste, acele, cestelalte, celelalte, aceleași fete

MASCULIN

	Singular	Plural
N.	acesta, acela	aceștia, aceia
G. (al, a ai, ale)	acestuia, aceluia	acestora, acelora
D.	acestuia, aceluia	acestora, acelora
Ac. (pe)	acesta, acela	aceștia, aceia

FEMININ

	Singular	Plural
N.	aceasta, aceea	acestea, acelea
G. (al, a ai, ale)	acesteia, aceleia	(al, a ai, ale) acestora, acelora
D.	acesteia, aceleia	acestora, acelora
Ac. (pe)	aceasta, aceea	acestea, acelea

Asemenea și atare nu se declină

PRONUME RELATIV

§ 57. — Vă aduceți aminte de un sărac pe care îl întâlnești, sunt acum doi ani, pe uliți, pe la biserici...
Pe fața tuturor săracilor ce alcătuiau cortegiul repauzatului se vedea întipărită o întristare mută.

(C. Negruzzi. — Lumânărică).

Nu-i pentru cine se gătește, ci pentru cine se nemerește.

Cuvântul (pe) care ține locul substantivului sărac. Dacă am pune substantivul în locul lui, am zice: Vă aduceți aminte de un sărac? Pe sărac îl întâlneai sunt acum doi ani, pe uliți, pe la biserici. Atunci cele două propozițiuni ar fi despărțite. Observăm deci că pronumele care mai slujește și la legarea între ele a celor două propozițiuni.

Pronumele care servește de legătură între două propozițiuni se numește PRONUME RELATIV.

Pronumele relative în limba română sunt: care, cine, ce.

§ 58. — DECLINAREA PRONUMELUI RELATIV

SINGULAR			PLURAL	
	Masculin	Feminin	Masc. și Fem.	
N.	care	care	care *)	N. cine
G. (al, a ai, ale)	cărui	cărei	cărui	G. (al, a ai, ale) cui
D.	cărui	cărei	cărui	D. cui
Ac. (pe)	care	care	care	Ac. (pe) cine

Pronumele cine se declină numai la singular; formele de singular se întrebunțează și pentru plural. Pronumele ce nu se declină.

*) Nominativul masculin și feminin plural au aceeași formă: care.

PRONUME INTEROGATIV

§ 59. — Dar cine era el și care fu solia lui aice jos?

(C. Negruzzi. — Lumânărică).

Ce este gramatica română? Câte părți are gramatica?

(I. Creangă. — Invățătura lui Trăsnea).

Pronumele *cine, care, ce, cât* țin locul unor ființe sau lucruri de care întrebăm. Sunt pronume interogative.

Pronumele care țin locul unui lucru sau unei ființe despre care întrebăm se numește **PRONUME INTEROGATIV**.

Pronumele interogative din limba română sunt: *cine? ce? care? cât?*

Când zicem: *Câte părți are gramatica română? Ce lecție avem azi?* pronumele *câte* și *ce* joacă rol de adjective.

Ce? care? câte? pot fi adjective interogative. *Cine* se întrebuințează numai singur.

Pronumele interogative se declină întocmai ca pronumele relative.

APLICAȚIUNEA I-a. — Să se copieze trei fraze din bucată de citire *Învățătura lui Trăsnea*, în care să se găsească pronume relative și interogative. Să se sublinieze pronumele.

APLICAȚIUNEA a II-a. — Să se construiască câte o propozițiune cu fiecare fel de pronume relativ și interogativ.

PRONUMELE REFLEXIV

§ 60. — Ei, ei! acum drege-ți vocea, măi Trăsne, și descurcă-te..

(I. Creangă.—Învățătura lui Trăsnea).

Nu se vede pe sine și judecă pe alții.

Pronumele *și, te, pe sine* arată că lucrarea verbului se răsfinge asupra persoanei care o face.

Pronumele care arată că lucrarea verbului se răsfinge asupra persoanei care o face se numește **PRONUME REFLEXIV**.

Sunt două feluri de pronume reflexive: de dativ (*își, sie, și, sieși*) și de acuzativ (*pe sine, se*).

Pronumele reflexiv se declină la toate persoanele. Forme proprii nu are decât pentru persoana a 3-a. Pentru pers. 1-a și a 2-a împrumută formele pronumelui personal.

§ 61. — DECLINAREA PRONUMELUI REFLEXIV

DATIV

ACUZATIV

Singular	Plural	Singular	Plural
Pers. 1-ai <i>îmi, mi</i>	<i>ne, ni</i>	<i>mă</i>	<i>ne</i>
„ 2-a <i>îți, ți,</i>	<i>vă, vi</i>	<i>te</i>	<i>vă</i>
„ 3-a <i>sieși, își, și</i>		<i>pe sine, se</i>	

Ca să putem deosebi dacă un pronume este reflexiv sau personal (persoana 1-a sau a 2-a) ținem seama că pronumele reflexiv e totdeauna însoțit de un verb de aceeași persoană și număr ca și pronumele. Ex.: *mă duc, îți amintești, ne zicem*.

PRONUMELE NEHOTĂRÎT

§ 62. — Iar la a treia pagină, îndată altă năzbâtie.

Ce ne învață fiecare din părțile aceste?

S'apoi gândiți că Trăsnea citea întrebarea și răspunsul, fiecare pe rând, rar și lămurit, ca să se poată înțelege ceva?

Răspundea iute și mormăit, schimonosind cuvintele și îndrugându-le fără nicio noimă.

Poate celelalte bâzdogăanii... și altele de sama acestora să fie mai românești.

(I. Creangă.—Învățătura lui Trăsnea).

Pronumele *fiecare, ceva, altele* înlocuiesc nume de lucruri care nu sunt arătate lămurit.

Pronumele care nu arată lămurit ființele sau lucrurile se numește **PRONUME NEHOTĂRÎT**.

Pronumele nehotărâte sunt: *unul, altul, cineva, ceva, câtva, cutare, fiecare, fiecare, oarecare, oarecine, oarece, oricare, oricine, orice, niciunul, nimeni, nimic, tot*.

Cuvântul *altă* e așezat pe lângă substantivul *năzbâtie*, jucând rol de adjectiv; la fel cuvântul *nicio*. Sunt *adjective nehotărâte*. Astfel sunt și: *oarecare, oricare, orice, fiecare, fiecă, tot, niște, vreun, vreo, niciun, nicio* etc.

Cineva, fiecare, oarecine, nimeni, nimic nu se pot întrebuința decât ca pronume nehotărâte.

§ 63. = DECLINAREA PRONUMELUI NEHOTĂRIT

Singular		Plural	
N.	unul, una	(^{al, a} _{ai, ale})	unii, unele
G.	(^{al, a} _{ai, ale}) unuia, uneia		unora
D.	unuia, uneia		unora
Ac.	(pe) unul, una		unii, unele

ALTUL
Adjectival

SINGULAR		PLURAL	
N.	alt, altă	(^{al, a} _{ai, ale})	alți, alte
G.	(^{al, a} _{ai, ale}) altui, altei		altor
D.	altui, altei		altor
Ac.	(pe) alt, altă	(pe)	alți, alte

Fără substantiv

N.	altul, alta	(^{al, a} _{ai, ale})	alții, alele
G.	(^{al, a} _{ai, ale}) altuia, alteia		altora
D.	altuia, alteia		altora
Ac.	(pe) altul, alta	(pe)	alții, alele

La pronumele nehotărâte compuse din relativele *care*, *cine*, *ce*, și particulele neschimbătoare: *fie* (fiecină), *oare* (oarecine), *ori* (oricine), *va* (cineva) se declină numai pronumele relativ.

SINGULAR		PLURAL	
N. A.	oricare	N. A.	oricine, fiecine
G. D.	oricărui, oricărei	G. D.	oricui, fiecui
N. A.	cutare	N. A.	cineva, careva
G. D.	cutărui, cutărei	G. D.	cuiwa
	cutărot	N. A.	nimeni, nimenea
		G. D.	nimănui

Nimic e neschimbător.

APLICAȚIUNE. Să se construiască cinci propozițiuni care să aibă pronume și adjective nehotărâte.

§ 64. — ADJECTIVE PRONOMINALE

Am văzut că pronumele posesive, demonstrative și nehotărâte pot fi întrebuințate și ca adjective, alăturat unor substantive. Ele se numesc și *adjective pronominale*.

Până acum am văzut următoarele feluri de adjective pronominale 1) — *adjectivul posesiv*; 2) — *adjectivul demonstrativ*; 3) — *adjectivul interogativ*; 4) — *adjectivul nehotărât*.

Afară de deosebirea de înțeles, am văzut uneori oarecare deosebiri de formă între acestea și pronumele propriu zise.

NUMERALUL

§ 65. — A fost odată în Persia un tânăr șah pe care toate grijile și bucuriile cărmuirii nu-l desfătau în deajuns.

Mi-ajunge un bob de grâu, Stăpâne. Dar să-i îndoiești numărul din pătrățul în pătrățul, câte despărțituri are măsura, de șaizeci și patru de ori. Un bob de grâu în cel dintâiu pătrat, două în al doilea, patru în al treilea, opt în al patrulea și așa mai departe.

Zeci și zeci, sute și sute, mii și mii de asini încărcăți cu câte doi saci de grâu intrau pe o poartă a palatului și ieșeau pe celaltă. Și nu se mai uită în curte vreo două, trei zile.

Se mai uită odată, dacă nu se înșelase.

Am pus să-i dea un bob de grâu, îndoit de șaizeci și patru de ori, din pătrățul în pătrățul.

(Victor Eftimiu. — Un bob de grâu).

Cuvintele *un*, *două*, *patru*, *doi* arată numărul lucrurilor (boabe, saci) și răspund la întrebarea: *câte*? Ele sunt numere.

Numeralul care arată numărul ființelor sau lucrurilor se numește **NUMERAL CARDINAL**.

Numeralul cardinal se numește astfel, fiindcă el este numeralul de bază; dela el se formează toate celelalte feluri de numere.

Numeralele cardinale se scriu astfel:

Unu, una, doi, două, trei, patru, cinci, șase, șapte, opt,

nouă, zece, unsprezece..., paisprezece, cincisprezece, şaisprezece..., douăzeci, douăzeci şi doi..., treizeci, patruzechi, cincizeci, şaizeci..., nouăzeci, o sută, o sută unu..., o sută treisprezece..., o sută douăzeci şi doi..., nouă sute..., o mie..., o mie şapte sute cincizeci şi şase..., un milion, două milioane trei sute optzeci de mii şase sute paisprezece... etc.

Observăm că numerele *unu* şi *doi* au şi genul feminin (*una, două*). *Unu* se declină ca şi articolul nehotărît.

Numerele *zece, sută, mie, milion* au şi plural. Celelalte au o singură formă.

Nu trebuie să confundăm numeralul cardinal *un, una, o* cu articolul nehotărît *un, o*, sau cu pronumele nehotărît *unul, una*. Deosebirea o vom face uşor, dacă ţinem seama că numeralul arată un număr.

Ex.: *Eu am un creion; tu ai două; el are o carte* (numerele).

Îmi trebuie un creion, o carte (articol nehotărît).

Din şapte cărţi am rămas cu una (numeral).

Ai de ales ori una ori alta (pronume nehotărît).

APLICAȚIUNE. — Să se observe cu atenție scrierea zecilor şi sutelor. Să se scrie cu litere numerele: 6715, 586, 8214.

§ 66. — NUMERALUL ORDINAL

În exemplul dela § 65 numerele *al doilea, al treilea, al patrulea* arată ordinea în care se află lucrurile şi răspund la întrebarea *al câtelea?*

Numeralul care arată ordinea sau cum sunt rânduite ființele sau lucrurile se numește **NUMERAL ORDINAL**.

Numeralul ordinal se schimbă după gen. Afară de *întâiul* şi *întâia*, celelalte se formează din numeralul cardinal, adăugându-le *lea* pentru masculin şi *a* pentru feminin şi punându-le înainte articolul *al* pentru masculin şi *a* pentru feminin.

MASCULIN

întâiu, întâiul
al doilea
al treilea
al patrulea
al cincilea
al şaselea
al şaptelea
al optulea
al nouălea
al zecelea
al unsprezecelea
al douăzecilea
al douăzeci şi unulea
al o sutălea
al şapte sutelea
al o mie trei sute douăzeci şi unulea

FEMININ

întâi, întâia
a doua
a treia
a patra
a cincia
a şasea
a şaptea
a opta
a noua
a zecea
a unsprezecea
a douăzecia
a douăzeci şi una
a o suta
a şapte sutea
a o mie trei sute douăzeci şi una.

APLICAȚIUNE. — Să se scrie cu litere numerele ordinale: al 6715-lea, a 380-a, al 8214-lea, a 3700-a.

§ 67. — NUMERALUL DISTRIBUTIV

În exemplul dela § 65, numeralul *câte doi* arată câţi saci se iau odată.

Numeralul care arată gruparea ființelor sau lucrurilor se numește **NUMERAL DISTRIBUTIV**.

Numeralul distributiv se formează punând adverbul *câte* înaintea numeralului cardinal: *câte două, câte zece, câte o mie* etc.

§ 68. — NUMERALUL ADVERBIAL

În exemplul dela § 65, numerele *odată, de şaizeci şi patru* de ori arată de câte ori s'a uitat împăratul (*odată*) şi de câte ori s'a îndoit numărul boabelor de grâu.

Numeralul care arată de câte ori se întâmplă o lucrare se numește **NUMERAL ADVERBIAL**.

Numeralesle adverbiale sunt: *odată, de două ori, de trei ori, de zece ori... de o sută de ori etc.*

Ele se formează din numeralul cardinal, punându-i înainte prepoziția *de* și adăugându-i substantivul *ori*.

§ 69. — NUMERALUL MULTIPLICATIV

În exemplul dela § 65, numeralul *îndoit* arată de câte ori s'a înmulțit numărul boabelor de grâu.

Numeralul care arată de câte ori s'a înmulțit un număr se numește **NUMERAL MULTIPLICATIV**.

Numeralesle multiplicative sunt de fapt participiile trecute ale verbelor formate din numeralesle cardinale: *doi — a îndoi — îndoit*. Cele mai întrebuițate sunt: *îndoit, întreit, împătrit, încincit, înzecit, însutit, înmuit*.

§ 70. — NUMERALUL NEHOTĂRÎT

În exemplul dela § 65 cuvântul *toate* arată numărul grijilor, fără să-l precizeze; cuvintele *vreo două, trei* nu arată hotărît că erau două sau trei zile.

Cuvântul care arată numărul ființelor sau lucrurilor fără să-l hotărască, se numește **NUMERAL NEHOTĂRÎT**.

Numeralesle nehotărîte sunt și: *mulți, câțiva, puțini*. O categorie de numeralesle nehotărîte se formează din numeralul cardinal, punându-i înainte *vreo*: *vreo doi, vreo zece*.

Când zicem: *sute și sute, mii și mii* nu se arată câte sute și câte mii de asini erau; avem o altă formă de numeral nehotărît.

APLICAȚIUNE. — Să se scoată numeralesle de tot felul din bucata de citire *Învățătura lui Trăsnea de I. Creangă*.

V E R B U L

§ 71. — A fost odată în Persia un tânăr șah, pe care toate grijile și bucuriile cărmuirii nu-l desfătau în deajuns.

În zadar îi spunea bătrânul său vizir că are multe de împlinit

în împărăția sa, că viața omului e prea scurtă pentru toate câte sunt de făcut chiar într'obiata colibă de pustnic, necum în culmea unei țări atât de întinse.

„Nu te prea grăbi, Măria Ta” îi spunea înțeleptul sfetnic.

Mult îi plăcu împăratului persan această născocire. De bucurie că va ști cum să-și petreacă ceasurile de acum încolo, el spuse învățatului străin că e gata să-l plătească oricât pentru neprețuitul dar. Omulețul se făcea că nu cere cîine știe ce, că el a vrut să fie numai pe plac Măriei Sale și că s'ar mulțumi cu un bob de grâu drept răsplătă.

„Dacă-mi dai ce-ți cer, mă faci omul cel mai bogat din împărăția Luminăției Tale”.

„Să i se dea numaidecât”, porunci șahul Persiei.

Curtea era plină de saci; iar în mijlocul lor ședea meșterul străin.

„Plătim datoria străinului, îi răspunse vizirul oftând.

„Ați numărat bine?”

Socotiră cam câte boabe ar intra într'o traistă, câte traiste într'un sac, câți asini și câte cămile ar trebui să poarte doi saci, și văzură că în tot cuprinsul țării nu putea crește atîta grâu.

(Victor Eftimiu. — Un bob de grâu).

Cuvintele *spunea, se făcea, să petreacă, să plătească, desfătau* arată lucrări ale ființelor (*vizirul, omulețul, împăratul*) sau lucrări puse pe seama lucrurilor (*bucuriile desfătau*); cuvântul *ședea* arată starea unei ființe (*meșterul*); cuvintele *a fost, e, să fie, era* arată existența unor ființe (*un șah, omulețul*) sau lucruri (*curtea*). Toate sunt verbe.

§ 72. — Verbele *spunea, se făcea, ședea*, plăcu arată lucrarea, existența sau starea unei singure ființe sau unui singur lucru; verbele *plătim, desfătau, socotiră* arată lucrarea mai multor ființe sau lucruri.

Observăm că verbele își schimbă forma, după cum arată lucrarea, starea sau existența unei singure ființe sau mai multor ființe sau lucruri: *socoti* (el); *socotiră* (ei).

Verbul care arată lucrarea, starea sau existența unei singure ființe sau unui singur lucru este la **NUMĂRUL SINGULAR**.

Verbul care arată lucrarea, starea sau existența mai multor ființe sau mai multor lucruri este la **NUMĂRUL PLURAL**.

§ 73. — La verbul *cer* lucrarea e făcută de persoana care vorbește; la verbul *dai* lucrarea e făcută de persoana cu care vorbim; la verbele *spunea, se făcea, socotiră* lucrarea e făcută de persoana despre care se vorbește.

Observăm că verbul își schimbă forma și după persoana căreia îi atribuim lucrarea.

Forma pe care o ia verbul ca să arate ființa sau lucrul căruia i se atribue lucrarea se numește **PERSOANĂ**.

Verbul are trei persoane: persoana I-a (când arată lucrarea făcută de persoana care vorbește), persoana a II-a (când arată lucrarea făcută de persoana cu care vorbim) și persoana a III-a (când arată lucrarea făcută de persoana despre care se vorbește).

Fiecare persoană poate să fie la numărul singular sau la plural.

TIMPURILE

§ 74. — Verbele *are, cere, să fie, faci, plătim* arată că lucrarea se face acum, în clipa în care vorbim sau că lucrurile și ființele despre care e vorba există în clipa în care vorbim.

Verbul care arată că lucrarea se săvârșește în clipa în care vorbim este la **TIMPUL PREZENT**.

§ 75. — Verbele *desfătau, spunea, plăcu, spuse, a vrut, se înșelase* arată că lucrarea s'a făcut mai înainte de clipa în care vorbim.

Verbul care arată că lucrarea s'a săvârșit înainte de clipa în care vorbim este la **TIMPUL TRECUT**.

Verbele *desfătau, spunea* arată o lucrare săvârșită în trecut, dar neisprăvită.

Verbul care arată o lucrare trecută, dar neisprăvită, este la **timpul IMPERFECT**.

Verbele *plăcu, spuse* arată o lucrare săvârșită în trecut și isprăvită de curând, într'un moment hotărât.

Verbul care arată o lucrare săvârșită în trecut și isprăvită de curând este la **timpul PERFECTUL SIMPLU**.

Verbul *a vrut* arată tot o lucrare săvârșită în trecut dar isprăvită într'un timp nehotărât.

Verbul care arată o lucrare săvârșită în trecut și isprăvită într'un timp nehotărât este la **timpul PERFECTUL COMPUS**.

Verbul *se înșelase* arată o lucrare săvârșită în trecut și isprăvită înaintea altei lucrări, tot trecute. De exemplu, lucrarea arătată de verbul *se înșelase*, s'a isprăvit în trecut, înaintea lucrării arătate de verbul *se uită*.

Verbul care arată o lucrare săvârșită în trecut și isprăvită înaintea altei lucrări tot trecute, este la **timpul MAI-MULT-CA-PERFECT**.

Avem prin urmare patru feluri de timpuri trecute: **imperfectul, perfectul simplu, perfectul compus și mai-mult-ca-perfectul**.

§ 76. — Verbul *va ști* arată că lucrarea se va săvârși de acum înainte.

Verbul care arată o lucrare ce se va săvârși de acum înainte este la **timpul VIITORUL I-ÂIU**.

Când zicem: *vei ști după ce vei fi învățat carte*, verbul *vei fi învățat* arată o lucrare viitoare ce se va săvârși înaintea altei lucrări viitoare (*vei ști*).

Verbul care arată o lucrare viitoare, care se va săvârși înaintea altei lucrări, tot viitoare, este la **timpul VIITORUL AL II-LEA**.

Acest timp se întrebuințează foarte rar. În vorbire e înlocuit cu viitorul I-âiu. Zicem: *vei ști după ce vei învăța carte*.

TIMPURILE VERBULUI

Prezentul

Trecutul

Viitorul

Imperfectul

Viitorul I-âiu

Perfectul simplu

Viitorul al II-lea

Perfectul compus

Mai-mult-ca-perfectul

MODURILE

§ 77. — Cercetând verbele din fragmentul dela § 71, observăm că lucrările arătate prin ele nu se fac toate în același mod. De aceea găsim o deosebire de formă între ele.

Formele pe care le iau verbele ca să arate diferitele feluri în care se poate face lucrarea se numesc **MODURI**.

Verbele *spunea, a fost, e, plăcu, va ști, spuse, cere, faci, porunci, șede, plătim, ați numărat, văzură* arată o lucrare, stare sau existență sigură, care s'a întâmplat, se întâmplă sau se va întâmpla.

Verbul care arată o lucrare sigură, hotărâtă este la modul **INDICATIV**.

Verbele *să-și petreacă să plătească, să fie* arată o lucrare sau o existență îndoielnică, nesigură.

Verbul care arată o lucrare nesigură, îndoielnică este la modul **CONJUNCTIV**.

Verbele *nu te grăbi, să se dea* arată o lucrare poruncită, impusă (*să se dea*) sau un îndemn (*nu te grăbi*).

Verbul care arată o lucrare impusă, poruncită este la modul **IMPERATIV**.

Verbul *s'ar mulțumi* arată o lucrare dorită. De multe ori această lucrare depinde de o condiție: *s'ar mulțumi, dacă i-ar da*.

Verbul care arată o lucrare dorită sau depinzând de o condiție oarecare este la modul **OPTATIV** sau **CONDIȚIONAL**.

În toate aceste moduri lucrarea poate fi îndeplinită de orice dintre cele trei persoane, la singular sau la plural.

Exemplu: *spunea* (el), *spuneți* (voi), *să plătească* (el), *să plătim* (noi), *să plătești* (tu), *aș șede* (eu), *ar șede* (ei). Numai la imperativ nu se prea întrebuintează formele de persoana 1-a: *nu te grăbi! să se grăbească!*

Indicativul, conjunctivul, optativul sau condiționalul, imperativul sunt **MODURI PERSONALE**.

Verbul (*a crește*) arată lucrarea în mod general, fără s'o atribue unei persoane, la singular sau la plural.

Verbul care arată lucrarea în mod general și nehotărât, fără a o atribui unei persoane, este la **MODUL INFINITIV**.

Verbul *oftând* arată o lucrare întâmplându-se în legătură cu alta, pe care o determină, arătând modul cum se face.

Verbul care arată modul, timpul și cauza lucrării este la **PARTICIPIUL PREZENT** sau **GERUNZIU**.

Verbul *întinse* arată o lucrare săvârșită și are forma și înțelesul de adjectiv: *țară întinsă, țări întinse*.

Verbul care arată o lucrare săvârșită și are rol de adjectiv este la **PARTICIPIU**.

Verbele *de împlinit, de făcut* arată o lucrare săvârșită și cu un înțeles de scop.

Verbul care arată o lucrare cu înțeles de scop este la **MODUL SUPIN**.

Supinul are aceeași formă ca participiul trecut. Deosebirea stă în faptul că supinul este neschimbător, pe când participiul trecut se schimbă după număr și gen, ca un adjectiv.

Infinitivul, participiul prezent (gerunziul), participiul trecut și supinul nu ne arată lămurit care persoană face lucrarea; ele sunt **MODURI NEPERSONALE**.

TABLOUL MODURILOR

Moduri personale

1. Indicativul
2. Conjunctivul
3. Optativul (condiționalul)
4. Imperativul

Moduri nepersonale

1. Infinitivul
2. Participiul prezent (Gerunziul)
3. Participiul
4. Supinul

APLICAȚIUNE. — Să se arate la ce mod și timp sunt verbele din primul alineat al bucății Vizită de I. L. Caragiale.

§ 78. — CONJUGAREA

Am văzut că verbul își schimbă forma după persoană, număr, timp și mod.

Schimbarea verbului după persoană, număr, timp și mod se numește **CONJUGARE**.

Toți se pricep *a mânca* și *a bea*; puțini știu *a aduna*.

E mai ușor *a risipi* decât *a strânge*.

Greu îmi vine *a hotărî*.

Vedem că formele de infinitiv ale verbelor de mai sus se termină unele în *a* (*aduna*, *mânca*), altele în *ea* (*a bea*), altele în *e* (*a strânge*) altele în *i* sau *î* (*a risipi*, *a hotărî*).

În privința conjugării, verbele se împart în patru categorii:

Verbele care se termină la infinitiv în *a* sunt de **CONJUGAREA I-a**.

Verbele care se termină la infinitiv în *ea* sunt de **CONJUGAREA a II-a**.

Verbele care se termină la infinitiv în *e* sunt de **CONJUGAREA a III-a**.

Verbele care se termină la infinitiv în *i* sau *î* sunt de **CONJUGAREA a IV-a**.

Dacă observăm verbele *aduna*, *adun*, *adunând*, vedem că sunt formate dintr-o parte fixă (*adun*), numită rădăcină sau *temă*, și o parte schimbătoare, numită *terminațiune*.

Terminațiunile *a*, *ea*, *e*, *i* și *î* dela infinitivul unui verb se numesc **CARACTERISTICILE CONJUGĂRILOR**.

Rădăcina poate suferi uneori și ea schimbări. Exemplu: *măsur*, *măsoară*, *măsuram*; *cert*, *cerți*, *ceartă*; *cunosc*, *cunoști*, *cunoaște*.

Când vrem să conjugăm un verb, îl spunem totdeauna la infinitiv. De exemplu: vom conjuga verbul *a lega*, *a ști*.

APLICAȚIUNE. — Să se scoată verbele din al 2-lea alineat al bucății de citire Vizită de I. L. Caragiale; să se pună la infinitiv și să se arate de ce conjugare sunt.

FORMELE DE CONJUGARE

§ 79. — *I-am dus băiețușului o minge foarte mare de cauciuc. Maiorul se oprește o clipă, ca și cum ar vrea să se reculeagă, fiind surprins de inamic.*

(I. L. Caragiale. — Vizită).

Verbul *am dus* arată că subiectul (*eu*) face lucrarea. În al doilea exemplu, verbul *se oprește* arată că subiectul face lucrarea și o suferă tot el. Lucrarea făcută de subiect (maiorul) se răsfrânge sau se reflectă asupra lui. Verbul *fiind surprins* arată că subiectul (maiorul) suferă lucrarea făcută de altul (de inamic).

După legătura dintre subiect și lucrarea arătată de verb deosebim trei forme de conjugare:

1. Forma **ACTIVĂ**, care arată că subiectul face lucrarea.

2. Forma **PASIVĂ**, care arată că subiectul suferă lucrarea (făcută de altcineva).

3. Forma **REFLEXIVĂ**, care arată că subiectul tace lucrarea și tot el o suferă.

§ 80. — VERBE ACTIVE ȘI TRANSITIVE

Am lăsat pe madam Popescu liniștită, și am ieșit

(I. L. Caragiale. — Vizită).

Verbul *am lăsat* e forma *activă*; el arată o lucrare care trece asupra unei ființe (*madam Popescu*), care e complementul lui direct.

Verbul *am ieșit* e tot la forma *activă*; lucrarea arătată de el nu trece asupra unui lucru sau unei ființe. El nu poate avea complement direct.

Verbele active sunt de două feluri:

1. Verbe **TRANSITIVE**, a căror lucrare trece asupra unui lucru sau unei ființe și cer complement direct.

2. Verbe **INTRASITIVE**, a căror lucrare nu trece asupra unui lucru sau ființe și nu cer complement direct.

APLICAȚIUNE. — Din bucata de citire *Vizită* de I. L. Caragiale să se scoată cinci verbe active transitive și cinci intransitive.
Să se copieze primele două alineate din aceeași bucată și să se arate la ce formă sunt verbele găsite.

CONJUGAREA ACTIVĂ

MODUL INDICATIV

PREZENTUL

Conjugarea 1-a		Conjugarea a 2-a		Conjugarea a 3-a	
sun	sunăm	tac	tăcem	duc	ducem
sunî	sunăți	taci	tăceți	duci	duceți
sună	sună	tace	tac	duce	duc

Conjugarea a 4-a					
fug	fugim	doresc	dorim	văr	vărim
fugi	fugiți	dorești	doriți	vări	văriți
fuge	fug	dorește	doresc	vără	vără

Indicativul prezent se formează din rădăcina verbului (luat dela infinitiv) la care se adaugă terminațiile personale. Iată terminațiile personale:

SINGULAR

Conj. 1-a	Conj. a 2-a	Conj. 1-a	Conj. a 2-a
Pers. 1 —	—	— am	— em
" 2 — i	— i	— ați	— eți
" 3 — ă	— e	— ă	—

Conj. a 3-a	Conj. a 4-a	Conj. 1-a	Conj. a 2-a
Pers. 1 —	—	— em	— im
" 2 — i	— i	— eți	— iți
" 3 — e	— e	—	—

Observăm că la conjugarea 1-a și la conjugarea a 4-a (numai la verbele terminate în *i* la infinitiv, conjugate fără sufixul *ăsc*) persoana a 3-a singular e la fel cu pers. a 3-a plural: (el) *sună*, (ei) *sună*. La celelalte conjugări pers. 1-a sing. e la fel cu pers. a 3-a plural.

IMPERFECTUL

Conjugarea 1-a	Conjugarea a 2-a	Conjugarea a 3-a
sunam sunam	tăceam tăceam	duceam duceam
sunai sunați	tăceai tăceai	duceai duceai
sună sunaau	eăcea tăceau	ducea duceau

Conjugarea a 4-a		
fugeam fugeam	doream doream	văram văram
fugeai fugeai	doreai doreai	vărai vărai
fugea fugeau	dorea doreau	văra vărau

Imperfectul indicativului se formează dela infinitiv, adăugându-i terminațiile: —am, —ai, —a; —am, ați, —au.

La conjugarea 1-a și a 2-a terminația *a* dela infinitiv se contopește cu *a* din terminația personală.

La conjugarea a 4-a terminația *i* dela infinitiv se schimbă în *e*. Numai la verbele cu rădăcina terminată în vocală sau —chi, —ghi acest *i* nu se schimbă. Ex.: *croiam* (a croi), *ochiam*, *sbughiam*.

Observăm și aci o asemănare între verbele de conjugarea 1-ai și cele de conjugarea a 4-a terminate în *i*: imperfectul lor se termină în —am, —ai, —a; —am, —ați, —au.

PERFECTUL SIMPLU

Conjugarea 1-a	Conjugarea a 2-a	Conjugarea a 3-a
sunai sunarăm	tăcui tăcurăm	dusei duserăm
sunai sunarăți	tăcuși tăcurăți	duseși duserăți
sună sunară	tăcu tăcudă	duse duseră

Conjugarea a 4-a		
fugii fugirăm	dorii dorirăm	vării vârirăm
fugiși fugirăți	diriși dorirăți	văriși vârirăți
fugi fugiră	dori doriră	vări Avâriră

Perfectul simplu se formează dela participiul trecut, înălăturând pe *t* dela sfârșit și adăugându-i terminațiile: —i, —și, —răm, —răți, ră. Ex.: *aduna(t)*, *adunai*; *vări(t)*, *vării*.

La verbele care au participiul trecut terminat în *s*, perfectul simplu se formează adăugând vocala *e* înaintea terminațiilor personale. Ex. *a duce, dus*; perf. simplu *dusei*. Verbele care au participiul trecut terminat în consonanta + *t* îl formează la fel, numai că schimbă pe *t* în *s*: *a frânge, frânt*; perf. simplu: *frânsei*.

La conjug. a 4-a pers. 1-a sing. se termină în *ii* (la verbele cu infinitivul în *-i*) și în *-ii* (la verbele cu infinitivul în *î*).

PERFECTUL COMPUS

Conjugarea 1-a	Conjugarea a 2-a	Conjugarea a 3-a
am sunat	am tăcut	am dus
ai sunat	ai tăcut	ai dus
a sunat	a tăcut	a dus

Conjugarea a 4-a
a fugit
ai fugit
am fugit

Perfectul compus se formează din participiul trecut al verbului de conjugat și din verbul ajutător *a avea* (la forma de indicativ prezent).

MAI-MULT-CA-PERFECTUL

Conjugarea 1-a	Conjugarea a 2-a	Conjugarea a 3-a
sunasem	tăcusem	dusesem
sunaseși	tăcuseși	duseseseși
sunase	tăcuse	dusesese

Conjugarea a 4-a
fugisem
fugiseși
fugise

Mai-mult-ca-perfectul se formează din rădăcina perfectului simplu, adăugându-i terminațiile personale: *-sem, -seși, -se; -sem, -seși, -se(ră)*.

VIITORUL I-ăiu

Conjugarea 1-a	Conjugarea a 2-a	Conjugarea a 3-a
voiu suna	voiu tăcea	voiu rupe
vei suna	vei tăcea	vei rupe
va suna	va tăcea	va rupe
vom suna	vom tăcea	vom rupe
veți suna	veți tăcea	veți rupe
vor suna	vor tăcea	vor rupe

Conjugarea a IV-a

voiu fugi	voiu dori	voiu vâri
vei fugi	vei dori	vei vâri
va fugi	va dori	va vâri
vom fugi	vom dori	vom vâri
veți fugi	veți dori	veți vâri
vor fugi	vor dori	vor vâri

Viitorul I se formează din forma de auxiliar a verbului *a vrea* (*voiu, vei, va, vom, veți, vor*) și din infinitivul scurt al verbului de conjugat.

VIITORUL al II-lea

Conjugarea 1-a	Conjugarea a 2-a	Conjugarea a 3-a
voiu fi sunat	voiu fi tăcut	voiu fi rupt
vei fi sunat	vei fi tăcut	vei fi rupt
va fi sunat	va fi tăcut	va fi rupt
vom fi sunat	vom fi tăcut	vom fi rupt
veți fi sunat	veți fi tăcut	veți fi rupt
vor fi sunat	vor fi tăcut	vor fi rupt

Conjugarea a IV-a

voiu fi fugit	voiu fi dorit	voiu fi vârit
vei fi fugit	vei fi dorit	vei fi vârit
va fi fugit	va fi dorit	va fi vârit

vom fi fugit
veți fi fugit
vor fi fugit

vom fi dorit
veți fi dorit
vor fi dorit

vom fi vârit
veți fi vârit
vor fi vârit

Viitorul al II-lea se formează din verbul ajutător *a fi* forma de viitor I) și din participiul verbului de conjugat.

MODUL CONJUNCTIV

PREZENTUL

Conjugarea I-ai	Conjugarea a 2-a	Conjugarea a 3-a
să sun	să tac	să duc
să suni	să taci	să duci
să sune	să tacă	să ducă
să sunăm	să tacem	să ducem
să sunați	să taceți	să duceți
să sune	să tacă	să ducă
	Conjugarea a 4-a	
să fug	să doresc	să vâ
să fugi	să dorești	să vâri
să fugă	să dorească	să vâre
să fugim	să dorim	să vârim
să fugiți	să doriți	să vâriți
să fugă	să dorească	să vâre

Prezentul conjunctivului are forme identice cu prezentul indicativului la pers. 1-a și a 2-a singular și plural. La persoana a 3-a singular și plural are terminația *e* la conjugarea 1-a și *ă* la conjugarea a 2-a, a 3-a și a 4-a.

PERFECTUL

Conj. 1-a	(eu, tu, el, ea; noi, voi, ei, ele)	să fi sunat
Conj. a II-a	(eu, tu, el, ea; noi, voi, ei, ele)	să fi tăcut
Conj. a III-a	(eu, tu, el, ea; noi, voi, ei, ele)	să fi dus
Conj. a IV-a	(eu, tu, el, ea; noi, voi, ei, ele)	să fi fugit
"	(eu, tu, el, ea; noi, voi, ei, ele)	să fi dorit
"	(eu, tu, el, ea; noi, voi, ei, ele)	să fi vârit

Observăm că perfectul conjunctivului are aceeași formă pentru toate persoanele la singular și la plural. El se formează din conjuncția *să*, infinitivul verbului *a fi* și participiul trecut al verbului de conjugat.

MAI-MULT-CA-PERFECTUL

Conjugarea 1-a	(eu, tu, el, ea; noi, voi, ei, ele)	să fi fost sunat
Conjugarea a II-a	(eu, tu, el, ea; noi, voi, ei, ele)	să fi fost tăcut
Conjugarea a III-a	(eu, tu, el, ea; noi, voi, ei, ele)	să fi fost rupt
Conjugarea a IV-a	(eu, tu, el, ea; noi, voi, ei, ele)	să fi fost fugit
"	(eu, tu, el, ea; noi, voi, ei, ele)	să fi fost dorit
"	(eu, tu, el, ea; noi, voi, ei, ele)	să fi fost vârit

Observăm că și acest timp are aceeași formă pentru toate persoanele la singular și la plural. Se formează din perfectul conjunctivului verbului *a fi* și participiul trecut al verbului de conjugat. El se întrebuința în limba veche. Azi se aude în vorbirea populară din unele regiuni.

MODUL OPTATIV

PREZENTUL

Conjugarea 1-a	Conjugarea a 2-a	Conjugarea a 3-a
aș suna	aș tăcea	aș rupe
ai suna	ai tăcea	ai rupe
ar suna	ar tăcea	ar rupe
am suna	am tăcea	am rupe
ați suna	ați tăcea	ați rupe
ar suna	ar tăcea	ar rupe

Conjugarea a IV-a

aş fugi	aş dori	aş vâri
ai fugi	ai dori	ai vâri
ar fugi	ar dori	ar vâri
am fugi	am dori	am vâri
aţi fugi	aţi dori	aţi vâri
ar fugi	ar dori	ar vâri

Prezentul optativului are şi o formă inversă, formată din infinitivul lung al verbului de conjugat şi formele verbului ajutător **aş, ai, ar; am, aţi, ar.**

Prezentul optativului are şi o formă inversă, formată din infinitivul lung al verbului de conjugat şi formele verbului ajutător **aş, ai, ar.**

sunare	-aş, -ai, -ar; -am, -aţi, -ar
tăcere	-aş, -ai, -ar; -am, -aţi, -ar
ducere	-aş, -ai, -ar; -am, -aţi, -ar
fugire	-aş, -ai, -ar; -am, -aţi, -ar

Forma aceasta se întrebuintează mai mult în popor. O găsim în poeziile populare.

PERFECTUL

Conjugarea 1-a

aş fi sunat
ai fi sunat
ar fi sunat
am fi sunat
aţi fi sunat
ar fi sunat

Conjugarea a 2-a

aş fi tăcut
ai fi tăcut
ar fi tăcut
am fi tăcut
aţi fi tăcut
ar fi tăcut

Conjugarea a 3-a

aş fi dus
ai fi dus
ar fi dus
am fi dus
aţi fi dus
ar fi dus

Conjugarea a 4-a

aş fi fugit
ai fi fugit
ar fi fugit
am fi fugit
aţi fi fugit
ar fi fugit

aş fi dorit
ai fi dorit
ar fi dorit
am fi dorit
aţi fi dorit
ar fi dorit

aş fi vârit
ai fi vârit
ar fi vârit
am fi vârit
aţi fi vârit
ar fi vârit

Perfectul optativului se formează din prez. optativului verbului **a fi** şi din participiul verbului de conjugat.

MAI-MULT-CA-PERFECTUL

Conjugarea 1-a :	(aş, ai, ar; am, aţi, ar) fi fost sunat
Conjugarea a 2-a:	(aş, ai, ar; am, aţi, ar) fi fost tăcut
Conjugarea a 3-a:	(aş, ai, ar; am, aţi, ar) fi fost dus
Conjugarea a 4-a:	(aş, ai, ar; am, aţi, ar) fi fost fugit
" "	(aş, ai, ar; am, aţi, ar) fi fost dorit
" "	(aş, ai, ar; am, aţi, ar) fi fost vârit

Mai-mult-ca-perfectul optativului se formează din perfectul optativului verbului **a fi** şi din participiul verbului de conjugat. El se întrebuintă în limba veche. Azi se aude pe alocuri în vorbirea populară.

MODUL IMPERATIV

AFIRMATIV

Pers.	2-a sing. :	Conj. 1-a	Conj. a 2-a	Conj. a 3-a
"	3-a " :	sună !	taci !	rupe !
"	2-a plur. :	sune !	tacă !	rupă !
"	3-a " :	sunăţi !	tăceţi !	rupeţi !
"	3-a " :	sune !	tacă !	rupă !

Conjugarea a 4-a

Pers.	2-a sing. :	fugi !	doreşte !	vără !
"	3-a " :	fugă !	dorească !	vâre !
"	2-a plur. :	fugiţi !	doriţi !	vâriţi !
"	3-a " :	fugă !	dorească !	vâre !

Imperativul n'are persoana 1-a. Persoana a 3-a e la fel ca la conjunctivul prezent. Persoana a 2-a se termină în **ă** la conjugarea 1-ai, în **i** la conj. a 2-a, în **e** la conj. a 3-a şi în **i** la conj. a 4-a. Verbele de conj. a 4-a care se termină la infinitiv în **i** au imperativul (pers. a 2-a sing) în **ă**; cele conjugate cu sufixul **esc** au imperativul în **e**.

NEGATIV

	Conj. I-âi	Conj. a 2-a	Conj. a 3-a
Pers. 2 sing.:	nu suna!	nu tăcea!	nu duce
„ 2 plur.:	nu sunați!	nu tăceți!	nu duceți!
„ 2 sing.:	nu fugi!	nu dori!	nu vâri!
„ 2 plur.:	nu fugiți!	nu doriți!	nu vâriți!

Persoana a 2-a a imperativului negativ se formează din infinitivul scurt, punându-i înainte negația *nu*.

Persoana a 2-a plural este la fel cu forma afirmativă, punându-i înainte negația *nu*.

MODUL INFINITIV

PREZENTUL

Conjugarea 1-a	a suna	sunare
Conjugarea a 2-a :	a tăcea	tăcere
Conjugarea a 3-a :	a duce	ducere
Conjugarea a 4-a :	a fugi	fugire
„	a dori	dorire
„	a vâri	vârîre

Forma lungă a infinitivului era foarte mult întrebuințată în limba veche românească. Din ea derivă forma scurtă de azi.

Infinitivul lung se mai întrebuințează azi în forma inversă a optativului.

Multe din formele lungi ale infinitivului se întrebuințează azi ca substantive: cântare, tăcere, zicere, vorbire, coborîre.

PERFECTUL

Conjugarea 1-a:	a fi sunat
Conjugarea a 11-a:	a fi tăcut
Conjugarea a 111-a:	a fi rupt
Conjugarea a 1V-a:	a fi fugit, a fi dorit, a fi vârit

Perfectul infinitivului se formează din infinitivul prezent al verbului *a fi* și din participiul verbului de conjugat. El se întrebuințează rar.

GERUNZIUL

Conjugarea 1-a	sunând
Conjugarea a 11-a:	tăcând
Conjugarea a 111-a:	rupând
Conjugarea a 1V-a:	fugind, dorind, vâringd.

Gerunziul (participiul prezent) se formează din rădăcina infinitivului, cu terminațiile *ând* pentru conjugarea 1-âi, a 2-a și a 3-a și *ind, înd* pentru conjugarea a 4-a.

PARTICIPIUL

Conjug. 1-a:	sing.: sunat, sunată; plur.: sunați, sunate
Conjug. a 11-a	sing.: tăcut, tăcută; plur.: tăcuți, tăcute
Conjug. a 111-a	sing.: rupt, ruptă; plur.: rupti, rupte
Conjug. a 1V-a	sing.: fugit, fugită; plur.: fugiți, fugite
„	sing.: dorit, dorită; plur.: doriți, dorite
„	sing.: vârit, vârită; plur.: vâriți, vârîte

SUPINUL

Conjugarea 1-a:	(pe, de) sunat
Conjugarea a 11-a:	(pe, de) tăcut
Conjugarea a 111-a:	(pe, de) rupt
Conjugarea a 1V-a:	(pe, de) fugit, dorit, vârit

Forma supinului e la fel cu a participiului, numai că nu se schimbă după gen și număr și de obicei are înainte prepoziția *de, pe* sau *la*.

În alte limbi conjugarea modurilor personale se face punând înaintea formei verbale pronumele. În limba românească nu e nevoie să punem pronumele personal pentru cunoașterea persoanei verbului.

VERBUL A FI

§ 82. — A fost odată în Persia un tânăr șah.

Tânărul șah era totdeauna grăbit.

Curtea era plină de saci.

Să nu fie prea mult.

(Victor Eftimiu. — Un bob de grâu).

Dacă s'ar fi gândit mai mult, nu i s'ar fi întâmplat aceasta.

În primul exemplu forma *a fost* a verbului *a fi* înseamnă *a existat*. Ea are înțeles singură și formează predicatul.

În al treilea și al patrulea exemplu formele *să nu fie* și *era* ale verbului *a fi* n'au înțeles singure și de aceea nu pot forma singure predicatul. El ajută la formarea predicatului împreună cu cuvintele *prea mult* sau *plină*.

În al doilea și în ultimul exemplu verbul *a fi* ajută la formarea unor timpuri compuse.

Verbul *a fi* poate avea înțeles de sine stătător sau poate îndeplini slujba de verb ajutător la formarea predicatului, a unor timpuri compuse dela conjugarea activă și reflexivă precum și a întregii conjugări pasive.

Din tabloul conjugărilor active am văzut că verbul *a fi*, ca verb ajutător, ajută la formarea următoarelor timpuri: viitorul al 2-lea modul indicativ, perfectul conjunctivului, optativul și infinitivului, mai-mult-ca-perfectul conjunctivului și optativului.

§ 83. — CONJUGAREA VERBULUI A FI

INDICATIVUL

Prezent	Imperfect	Perfectul simplu	
sunt (s, îs)	eram	fui	fusei
ești	erai	fuși	fuseși
este (e, îi)	era	fu	fuse
suntem	eram	furăm	fuserăm
sunteți	erați	furăți	fuserăți
sunt (s, îs)	erau	fură	fuseră
Perfectul compus		Mai-mult-ca-perfectul	
am fost	am fost	fusesem	fusesem
ai fost	ați fost	fuseseseți	fuseseseți
a fost	au fost	fusesese	fusesese(ră)

Viitorul 1-ău

voi fi	vom fi
vei fi	veți fi
va fi	vor fi

Viitorul al 2-lea

voi fi fost	vom fi fost
vei fi fost	veți fi fost
va fi fost	vor fi fost

CONJUNCTIVUL

Prezentul: să fiu, să fii, să fie; să fim, să fiți, să fie

Perfectul: (eu, tu, el, ea; noi, voi, ei, ele) să fi fost

OPTATIVUL

Prezentul	Perfectul
aș fi	am fi
ai fi	ați fi
ar fi	ar fi
aș fi fost	am fi fost
ai fi fost	ați fi fost
ar fi fost	ar fi fost

IMPERATIVUL

Afirmativ

Pers. a 2-a sing.: fii!

Pers. a 3-a sing.: fie!

Pers. a 2-a plur.: fiți!

Pers. a 3-a plur.: fie!

Negativ

Pers. a 2-a sing.: nu fi!

Pers. a 2-a plur.: nu fiți!

INFINITIVUL

Prezent: a fi, fire

Perfect: a fi fost

GERUNZIUL

fiind

PARTICIPIUL

fost, fostă foști, foste

VERBUL A AVEA

§ 84. — Am urmat porunca Măriei-Tale.

Șahul își dăde seama câtă dreptate avusese vizirul.

(Victor Eftimiu. — Un bob de grâu).

În al doilea exemplu forma *avusese* a verbului *a avea* are înțeles luată singură și formează *predicatul*; în primul exemplu forma *am* a aceluiași verb este o formă de auxiliar și slujește la formarea perfectului compus.

Verbul *a avea* poate avea înțeles singur sau poate îndeplini slujba de verb ajutător la formarea unor timpuri compuse.

Ca verb ajutător, verbul *a avea* are la prezentul indicativului forme speciale, mai scurte, derivate din cele lungi: *am* a *a* (în loc de *are*); *am* (în loc de *avem*), *ați* (în loc de *aveți*), *ar*. Pentru formarea optativului, are formele: *aș*, *ai*, *ar*; *am*, *ați*, *ar*.

§ 85. — CONJUGAREA VERBULUI A AVEA

INDICATIVUL

Prezentul

am	avem
ai	aveți
are	au

Imperfectul

aveam	aveam.
aveai	aveați
avea	aveau

Perfectul simplu

avui	avusei
avuși	avuseși
avu	avuse
avurăm	avuserăm
avurați	avuserăți
avură	avuseră

Perfectul compus

am avut
ai avut
a avut
am avut
ați avut
au avut

Mai-mult-ca-perfectul

avusesem
avuseseseși
avusesese
avusesem
avuseseseți
avusesese(ră)

Viitorul I-u

voiu avea
vei avea
va avea
vom avea
veți avea
vor avea

Viitorul al II-lea

voiu fi avut
vei fi avut
va fi avut
vom fi avut
veți fi avut
vor fi avut

CONJUNCTIVUL

Prez.: să am, să ai, să aibă; să avem, să aveți, să aibă
Perf. (eu, tu, el, ea; noi, voi, ei, ele) să fi avut
Mai-mult-ca-perfectul: (eu, tu, el, ea; noi, voi, ei, ele)
să fi fost avut

OPTATIVUL

Prezentul

aș avea
ai avea
ar avea
am avea
ați avea
ar avea

Perfectul

aș fi avut
ai fi avut
ar fi avut
am fi avut
ați fi avut
ar fi avut

Mai-mult-ca-perfectul

aș fi fost avut
ai fi fost avut
ar fi fost avut
am fi fost avut
ați fi fost avut
ar fi fost avut

IMPERATIVUL: ai! aibă! aveți! aibă!

INFINITIVUL: Prez.: a avea, avere. Perf.: a fi avut.

GERUNZIUL: având.

PARTICIPIUL: avut, avută; avuți, avute.

§ 92. — OBSERVAȚII ORTOGRAFICE

Se scriu cu *u* mut la sfârșit la persoana I-a singular și conjunctiv:

1) Verbele de conjugarea I-a ca: *descheiu*, *descuiu*, *mângâiu*, *moi*, *râzgâiu*, *tai*, *tămâiu*.

2) Verbele de conjugarea a IV-a ca: *băjbăiu*, *bizui*, *mârâiu*, *pipăiu*, *scârțăiu*, *sgudui*, *sui*, *țărâiu*, *țiu*.

3) Verbul ajutător *voiu*.

Se scriu cu *ii* la persoana a 2-a singular prez. indicativ prezentul indicativului și conjunctivului:

1) Verbele de conjugarea I-a ca: *apropii*, *îmbii*, *împrăști*, *mâni*, *sfâși*, *perii*, *sperii*.

2) Verbele *vii*, *ții*.

Vom scrie însă: (tu) *află, intri, suflă, umbli, umfli, urli*.
 La verbele de conjugarea I-a care primesc la pers. 1, 2, 3 singular și a 3-a plural terminația *e z*, această terminație se scrie astfel, și nu *i e z*, chiar când are înainte o vocală. Ex.: *aciuez, aciuează; accentuez, accentuează, creez, creează; evoluez, evoluează*. Numai verbele a căror temă se termină în *i* se scriu cu *i e z*. Exemplu: *îmbăiez, îmbăiază, înapoiez, înapoiază; întemeiez, întemeiază; scântez, scânteiază*.

La verbele de conjugarea a IV-a care primesc la persoana 1, 2, 3 singular și a 3-a plural terminația *e s c*, această terminație se scrie astfel, și nu *i e s c*, chiar când are înainte o vocală. Exemplu: *bănuiesc, pleoscănesc, stănesc*. Numai verbele a căror temă se termină în *i* se scriu cu *i e s c*. Exemplu: *altoiesc, binevoiesc, croiesc, grăiesc, poleiesc, răscroiesc, trăiesc, voiesc, sfiesc*.

Verbele de conjugarea I-a, terminate la infinitiv în *ia*, cum sunt a *îmbia, înjunghia, înmua, mângâia, tăia*, au persoana a 3-a singular terminată în *ie*: *îmbie, înjunghie, înmoaie, mângâie, taie*.

Verbele de conjugarea a IV-a, a căror temă se termină în vocală, se scriu la persoana a 3-a singular, prezentul indicativului și conjunctivului cu *e* la sfârșit: *băjbăe, mârăe, sue, sguăe, târăe, ține, trebue* etc.

§ 87. — CONJUGAREA REFLEXIVĂ

Mă întorc și văd pe maiorul alb ca varul.

Mama se repede spre el.

Il stropesc bine, pe când mama pierdută își smulge părul.

Mi-am pus paltonul și șoșonii și am plecat.

(I. L. Caragiale. — Vizită).

Verbele *mă întorc se repede, își smulge, mi-am pus* arată că lucrarea făcută de subiect se răsfrânge asupra lui. Sunt la forma reflexivă.

Verbele *mă întorc* și *se repede* sunt formate din forma activă de prezent, având înainte pronumele reflexiv *mă* sau *se* (de acuzativ).

Verbele *își smulge* și *mi-am pus* sunt formate din forma activă de prezent sau perfect compus, având înainte pronumele reflexiv de dativ *își* sau *mi*.

Conjugarea reflexivă se formează din formele conjugării active, punându-le înainte pronumele reflexiv de dativ sau acuzativ.

Avem prin urmare două feluri de conjugare reflexivă: cu pronumele de dativ și cu cel de acuzativ.

MODUL INDICATIV

Prezentul

mă reped	îmi smulg	mă repezeam	îmi smulgeam
te repezi	îți smulgi	te repezeai	îți smulgeai
se repede	își smulge	se repezea	își smulgea
ne repezim	ne smulgem	ne repezeam	ne smulgeam
vă repeziți	vă smulgeți	vă repezeati	vă smulgeati
se reped	își smulg	se repezeau	își smulgeau

Imperfectul

Perfectul simplu

mă, repezii	îmi spulsei	m'am repezit	îmi-am smuls
te repeziși	îți smulseși	te-ai repezit	ți-ai smuls
se repezi	își smulse	s'a repezit	și-a smuls
ne repezirăm	ne smulserăm	ne-am repezit	ne-am smuls
vă repezirăți	vă smulserăți	v'ați repezit	v'ați smuls
se repeziră	își smulseră	s'au repezit	și-au smuls

Perfectul compus

Mai-mult-ca-perfectul

mă repezisem	îmi smulsesem	mă voi repezi	îmi voi smulge
te repeziseși	îți smulseși	te vei repezi	îți vei smulge
se repezise	își smulse	se va repezi	își va smulge
ne repezisem	ne smulsesem	ne vom repezi	ne vom smulge
vă repeziseți	vă smulseți	vă veți repezi	vă veți smulge
se repezise(ră)	își smulse(ră)	se vor repezi	își vor smulge

Viitorul 1

Viitorul al 2-lea

mă voi fi repezit	îmi voi fi smuls
te vei fi repezit	îți vei fi smuls
se va fi repezit	își va fi smuls
ne vom fi repezit	ne vom fi smuls
vă veți fi repezit	vă veți fi smuls
se vor fi repezit	își vor fi smuls

MODUL CONJUNCTIV

Prezentul

să mă reped	să-mi smulg	să mă fi repezit	să-mi fi smuls
să te rezezi	să-ți smulgi	să te fi repezit	să-ți fi smuls
să se repeadă	să-și smulgă	să se fi repezit	să-și fi smuls
să ne repezim	să ne smulgem	să ne fi repezit	să ne fi smuls
să vă rezeziți	să vă smulgeți	să vă fi repezit	să vă fi smuls
să se repeadă	să-și smulgă	să se fi repezit	să-și fi smuls

Perfectul

Mai-mult-ca-perfectul

să mă fi fost repezit	să-mi fi fost smuls
să te fi fost repezit	să-ți fi fost smuls
să se fi fost repezit	să-și fi fost smuls
să ne fi fost repezit	să ne fi fost smuls
să vă fi fost repezit	să vă fi fost smuls
să se fi fost repezit	să-și fi fost smuls

MODUL OPTATIV

Prezentul

m'aș rezezi	mi-aș smulge	m'aș fi repezit	mi-aș fi smuls
te-ai rezezi	ți-ai smulge	te-ai fi repezit	ți-ai fi smuls
s'ar rezezi	și-ar smulge	s'ar fi repezit	și-ar fi smuls
ne-am rezezi	ne-am smulge	ne-am fi repezit	ne-am fi smuls
v'ați rezezi	v'ați smulge	v'ați fi repezit	v'ați fi smuls
s'ar rezezi	și-ar smulge	s'ar fi repezit	și-ar fi smuls

Perfectul

Mai-mult-ca-perfectul

m'aș fi fost repezit	mi-aș fi fost smuls
te-ai fi fost repezit	ți-ai fi fost smuls
s'ar fi fost repezit	și-ar fi fost smuls
ne-am fi fost repezit	ne-am fi fost smuls
v'ați fi fost repezit	v'ați fi fost smuls
s'ar fi fost repezit	și-ar fi fost smuls

MODUL IMPERATIV

Afirmativ

repede-te !	smuleg-ți !	nu te rezezi !	nu-ți smulge !
rezeziți-vă !	smulgeți-vă !	nu vă rezeziți !	nu vă smulgeți !

Negativ

MODUL INFINITIV

Prezent

a mă rezezi	a-mi smulge	a mă fi repezit	a-mi fi smuls
a te rezezi	a-ți smulge	etc. a te fi repezit	a-ți fi smuls etc

Perfect

MODUL GERUNZIU

repezindu-mă
repezindu-te etc.

smulgându-mi
smulgându-ți etc

Observăm că la conjugarea reflexivă nu avem participiu trecut și supin.

APLICAȚIUNE. — Să se conjuge la forma reflexivă unul dintre verbele : a arăta, a vedea, a întoarce, a pări.

§ 88. — CONJUGAREA PASIVĂ

Alba Iulia, faimoasa cetate a Bălgradului, fusese aleasă pentru a adăposti între zidurile ei pe reprezentanții poporului românesc al Ardealului.

Amândouă aceste date istorice erau adânc săpate în inimile Românilor.

Rezoluțiunea Unirii e citită de Vasile Godiș.

Adunarea dela Alba Iulia s'a ținut într-o atmosferă sărbătoarească.

România Mare se înfăptuise.

(C. Kirițescu. Adunarea dela Alba Iulia).

Verbele *fusese aleasă*, *erau săpate*, *e citită* arată că subiectul suferă lucrarea (făcută de altcineva). Sunt la forma pasivă.

Verbul *fusese aleasă* e format din mai-mult-ca-perfectul verbului ajutător *a fi* și din participiul trecut al verbului *a alege*.

Verbul *erau săpate* e format din imperf. indicativului verbului ajutător *a fi* și din part. trecut al verbului *a săpa*.

Verbul *e citită* e format din prezentul indicativului verbului *a fi* și din participiul trecut al verbului *a citi*.

Conjugarea pasivă se formează din verbul ajutător *a fi* și din participiul trecut al verbului de conjugat.

Numai verbele transitive se pot conjuga la forma pasivă.

MODUL INDICATIV

Prezentul	Imperfectul	Perfectul simplu
sunt	eram	fui
ești	erai	fuși
e	era	fu
suntem	eram	furăm
sunteți	erați	furăți
sunt	erau	fură

Perfectul compus

am fost	văzut	fusesem	văzut
ai fost	văzută	fuseși	văzută
a fost		fuse	
am fost	văzuți	fusesem	văzuți
ați fost	văzute	fuseși	văzute
au fost		fuse(ră)	

Viitorul I

voiu fi	văzut
vei fi	văzută
va fi	
vom fi	văzuți
veți fi	văzute
vor fi	

Mai-mult-ca-perfectul

fusesem	văzut
fuseși	văzută
fuse	
fusesem	văzuți
fuseși	văzute
fuse(ră)	

Viitorul al 2-lea

voiu fi fost	văzut
vei fi fost	văzută
va fi fost	
vom fi fost	văzuți
veți fi fost	văzute
vor fi fost	

MODUL CONJUNCTIV

Prezentul

să fiu	văzut
să fii	văzută
să fie	
să fim	văzuți
să fiți	văzute
să fie	

Perfectul

(eu) să fi fost	văzut
(tu) să fi fost	văzută
(el, ea) să fi fost	
(noi) să fi fost	văzuți
(voi) să fi fost	văzute
(ei, ele) să fi fost	

MODUL OPTATIV

Prezentul

aș fi	văzut
ai fi	văzută
ar fi	
am fi	văzuți
ați fi	văzute
ar fi	

Perfectul

aș fi fost	văzut
ai fi fost	văzută
ar fi fost	
am fi fost	văzuți
ați fi fost	văzute
ar fi fost	

IMPERATIV: fii văzut, văzută! fiți văzuți, văzute!

INFINITIV: *Prezent:* a fi văzut, văzută; văzuți, -te
Perfect: a fi fost văzut, -tă; văzuți, -te

GERUNZIU: fiind văzut, văzută; văzuți, văzute.

Observăm că participiul trecut al verbului de conjugat se schimbă după gen și număr, ca și un adjectiv.

Când zicem: *Adunarea dela Alba Iulia s'a ținut într-o atmosferă sărbătorească*, deși verbul *s'a ținut* e la forma reflexivă, se vede bine că înțelesul e pasiv. Intradevăr adunarea nu s'a ținut ea singură; ea *a fost ținută*. Tot așa când zicem: *România Mare se înfăptuise*, înțelegem că România Mare *fuse înfăptuită*. Deși verbul e conjugat reflexiv, înțelesul e pasiv.

Unele verbe la forma reflexivă au înțeles pasiv.

În acest caz verbul se construște corect după forma reflexivă. De exemplu: *Cetatea se vedea de departe. Ruinele cetății se vedeau de departe.*

Într-o propozițiune putem transforma verbul la forma pasivă în verb la forma activă. De ex. în loc de: *Elevul e laudat de profesor*, putem zice: *Profesorul laudă pe elev*. Complementul indirect, a devenit subiect, iar subiectul a devenit complement direct.

APLICAȚIUNE. — Să se conjuge la forma pasivă unul din verbele: a căuta, a alege, a lovi.

§ 89. — VERBE NEREGULATE

Din tabloul conjugării active am văzut terminațiile pe care le primesc verbele de fiecare conjugare la diferitele moduri și timpuri. Am observat că deși, prin definiție, rădăcina e fixă, sunt cazuri în care ea suferă anumite schimbări (schimbări fonetice). Așa e cazul cu transformarea lui *a* neaccentuat în *ă* : *laud, laudăm* ; transformarea lui *ă* în *e*, în verbe ca : *cumpăr, cumpere* ; transformarea lui *o* accentuat în *oa* : *rod, să roadă* ; transformarea lui *sc* și *șc* în *șt*, când e urmat de *e* sau *i* : *cunosc, cunoști* ; transformarea lui *d* în *z* și a lui *t* în *ț*, când sunt urmate de *i* : *ard, arzi* ; *cânt, cânti* ; sau alte transformări, cum e cazul cu verbe ca *a cădea, căzut* și altele. Astfel de schimbări sufăr toate verbele din aceeași categorie și sunt adevărate reguli, după care ele se întâmplă.

Sunt însă verbe care își schimbă tema în conjugare sau și-o modifică ; altele primesc alte terminații decât cele obișnuite la conjugarea, modul, timpul, numărul și persoana la care se conjugă.

Verbele care își modifică sau schimbă rădăcina în conjugare sau primesc alte terminații decât cele obișnuite se numesc VERBE NEREGULATE.

§ 30. — VERBE NEREGULATE de CONJ. 1-a

VERBUL A DA

INDICATIV. Present: *dau, dai, dă; dăm, dați, dau.*

Formele neregulate: pers. 1-a, a 2-a sing. și a 3-a pl., fiindcă se intercalează între rădăcină și terminație vocala *a*.

Imperfectul : *dam, dai, da ; dădă, dați dau sau dădeam (și dedeam)*. Formele *dădeam* și *dedeam* sunt neregulate, fiindcă au rădăcina reduplicată și terminațiile conj. a 2-a.

Perfectul simplu : *dădăi, dăduși, dădu ; dădurăm, dădurăți, dădură* și *dedei* sau *detei*, etc. Câteși trele formele sunt neregulate, fiindcă au rădăcina reduplicată și terminațiile conj. a 2-a

Mai-mult-ca-perfectul : *dădusem, dăduseși, dăduse ; dădusem, dăduseși, dăduseră* și *dedesem* sau *detesem*, etc., are aceleași neregularități ca și perfectul simplu.

CONJUNCTIVUL prezent : *să dau, să dai, să dea ; să dăm, să dați, să dea* are aceleași neregularități ca și prez. indicativului. La pers. a 3-a adaugă un *a* (*să dea*).

IMPERATIV Presentul : *dă ! (să) dea ! dați ! (să) dea !* e neregulat la pers. a 3-a sing., și plur., unde i se adaugă un *a*.

VERBUL A STA

Acest verb are aceleași neregularități ca și verbul *a da*. În plus, mai e neregulat la pers. a 2-a sing. a imperativului : *stai și stăi !* unde primește un *i*. La participiul trecut, pe lângă forma regulată *stat*, mai are o formă neregulată *stătut*, cu rădăcina reduplicată și cu terminația de conj. a 3-a. Forma *stătut* se întrebuințează numai ca adjectiv.

VERBUL A LA (=spăla)

INDICATIV. Present: *lau, lai, lă; lăm, lați, lau*. Are aceleași neregularități ca și *a da*.

Imperfectul: *lam, lai, la ; lam, lați, lau* e regulat.

Perfectul simplu: *lăui, lăuși, lău ; lăurăm, lăurăți, lăură* e neregulat, fiindcă intercalează între rădăcină și terminație vocala *ă* și primește terminațiile conj. a 2-a.

Mai-mult-ca-perfectul are aceleași neregularități : *lăusem, lăuseși, lăuse, lăusem, lăuseși, lăuseră*.

CONJUNCTIV. Present: *să lau, să lai, să lea; să lăm, să lați, să lea* are aceleași neregularități ca și verbul *a da*.

PARTICIPIUL TRECUT: *lăut*, e neregulat, fiindcă intercalează un *ă* între rădăcină și terminație și are terminația conj. a 2-a.

IMPERATIVUL: *lă ! (să) lea ! lați ! (să) lea !* Aceleași neregularități ca la verbul *a da*.

VERBELE A MÂNCA ȘI A USCA

Amândouă aceste verbe au aceleași neregularități și anume la :

INDICATIV. Prezent: *mănânc, mănânci, mănâncă, mîncăm, mîncați, mîncă* ; *usuc, usuci, usucă, uscăm, uscați, usucă*. Persoana 1-a, a 2-a și a 3-a singular și pers. a 3-a plural sunt neregulate, fiindcă schimbă rădăcina *mînc* în *mănânc* și *usc* în *usuc*.

CONJUNCTIV. Prezent : *să mănânc, să mănânci, să mănânce, să mîncăm, să mîncați, să mănânce* ; *să usuc, să usuci, să usuce, să uscăm, să uscați, să usuce*. Observăm aceeași neregularitate, la aceleași persoane.

IMPERATIV: *mănâncă ! mîncați !* (să) *mănânce ! mîncați !* (să) *mănânce ! usucă !* (să) *usuce ! uscați !* (să) *usuce !* Persoana a 2-a și a 3-a sing. și a 3-a plural schimbă rădăcina.

§ 91. — VERBE NEREGULATE DE CONJ. a II-a VERBUL A AVEA

INDICATIVUL. Prezentul: *am, ai, are, avem, aveți, au* e neregulat la singular și la pers. a 3-a plural fiindcă schimbă rădăcina.

Perfectul simplu are două forme : *avui* și *avusei*, dintre care a doua e neregulată, fiindcă are terminațiuni de conjugarea a 3-a.

Mai-mult-ca-perfectul are două forme : *avusem* și *avusesem*, dintre care a doua e neregulată, ca și la perfectul simplu.

CONJUNCTIVUL. Prezentul : *să am, să ai, să aibă, să avem, să aveți, să aibă*. La singular și la pers. a 3-a plural schimbă rădăcina.

IMPERATIVUL: *ai !* (să) *aibă ! aveți* (să) *aibă !* Formele de singular și pers. a 3-a plural schimbă rădăcina.

VERBUL A BEA

INDICATIV. Prezent : *beau, bei, bea, bem, beți, beau*. La singular și la pers. a treia plural intercalează un *e* între ră-

cină și terminație, iar la pers. 3-a sing. are altă terminație. Perfectul simplu: *băui, băuși, bău, băurăm, băurați, băură*. E neregulat, fiindcă intercalează un *ă* între rădăcină și terminație.

Mai-mult-ca-perfectul : *băusem, băuseși, băuse, băusem, băuseți, băuseră* are aceleași neregularități ca și perfectul simplu.

CONJUNCTIV. Prezent : *să beau, să bei, să bea, să bem, să beți, să bea*. Aceleași neregularități ca la prezentul indicativului.

IMPERATIV : *bea !* (să) *bea ! beți !* (să) *bea !* E neregulat, fiindcă, afară de pers. a 2-a plural, intercalează un *e* și are alte terminații.

PARTICIPIUL TRECUT : *băut* intercalează un *ă* între rădăcină și terminație.

VERBUL A VREA

INDICATIV. Prezent: *vreau, vrei, vrea, vrem, vreți, vreau*. E neregulat, fiindcă intercalează un *e* sau *ea* între rădăcină și terminație la pers. 1-a și a 2-a sing. și a 3-a plur. Pers. a 3-a sing. are un *a* în plus.

Perf. simplu: *vrui* e regulat; forma *vrusei* e neregulată.

Mai-mult-ca-perfectul : *vrusem* e regulat ; forma *vrusesem* e neregulată, căci are terminațiile conj. a 3-a.

CONJUNCTIVUL. Prezentul : *să vreau, să vrei, să vrea, să vrem, să vreți, să vrea* are aceleași neregularități ca și prez. indicativ.

VERBUL A MÂNEA

Are înțelesul de „a poposi, a rămânea peste noapte“. Se întrebuințează rar.

INDICATIV. Prezent: *măiu, măi, mîne, mînem, mîneți, mîn*. E neregulat la pers. 1-a și a 2-a sing., unde schimbă ră-

CONJUNCTIV. Present: *să măiu, să măi, să măie, să mănem, să mâneți, să măie*. Schimbă rădăcina la singular și la pers. a 3-a plur. și are alte terminații la pers. 1-a și a 3-a plural.

IMPERATIV: *măi! (să) măie! mâneți (să) măie!* La singular și la pers. a 3-a plural schimbă rădăcina, iar la pers. a 3-a sing. și plural are alte terminații.

VERBELE A RĂMÂNEA și A ȚINEA

INDICATIV. Present: *rămân (și rămăiu), rămâi, rămâne, rămânem, rămâneți, rămân; țin, ții, ține, ținem, țineți, țin* schimbă rădăcina la pers. a 2-a sing. și la forma a doua dela pers. 1-a sing.

CONJUNCTIV. Present: *să rămân (și rămăiu), să rămâi, să rămână, (să rămăie); să țin, să ții, să țină (să ție), să ținem, să țineți, să țină*. Aceeași observațiuni ca la indicativ. În plus. la pers. a 3-a are și o formă cu altă rădăcină.

IMPERATIV: *rămâi! rămână (și rămăie)! rămâneți! rămână (rămăie)! ține! (să) țină (și ție)! țineți (să) țină (ție)!* Pers. a 2-a sing. are altă terminație, iar la pers. a 3-a sing. și plur. avem și o formă cu altă rădăcină.

INFINITIVUL acestor verbe se întrebuițează tot mai des după forma conjugării a III-a: a *rămâne, a ține, mai ales a ține*.

În compusele verbului a *ținea* (*conține, deține, menține, reține, susține*, etc.), se întrebuițează numai formele regulate și se conjugă după conjugarea a III-a.

§ 92. — VERBE NEREGULATE DE CONJUG. a III-a VERBUL A SCRIE

INDICATIV. Present: *scriu, scrii, scrie, scriem, scrieți, scriu*. Persoana 1-a sing. și a 3-a plur. au un *u* în plus ca terminație.

CONJUNCTIV. Present: *să scriu, să scrii, să scrie, să*

scriem, să scrieți, să scrie. Aceleași observații ca la indicativ. Afară de acestea, persoana a 3-a are alte terminații.

IMPERATIV: *scrie (să) scrie! scrieți (să) scrie!* Persoana a 3-a are altă terminație.

Formele: *scrim, scriți, vom scri*, în care verbul acesta e socotit de conjugarea a 4-a, nu sunt corecte.

Aceleași observații (ca la verbele a *rămânea* și a *ținea*) ar fi de făcut cu privire la verbul a *pune*. Și el are forma cu rădăcina schimbată: *pui, să pui*. Limba literară preferă însă formele regulate.

VERBELE A DUCE, A FACE, A ZICE

IMPERATIV: *du! fă! zi!* Forma negativă e: *nu duce! nu face! nu zice!*

§ 93. — VERBE NEREGULATE DE CONJUG. a IV-a VERBUL A FI

INDICATIV. Presentul e neregulat, fiindcă are alte rădăcini (*este, sunt*) decât a infinitivului (*fi*) și primește terminații de conjugarea a 3-a.

Imperfectul e neregulat, fiindcă are altă rădăcină (*er*) și primește terminații de conjugarea 1-a.

Perfectul simplu: *fui și fusei*. Amândouă formele sunt neregulate, prima fiindcă are terminațiile conj. a 2-a, iar forma cealaltă fiindcă are terminații de conjugarea a 2-a și a 3-a.

Mai-mult-ca-perfectul e neregulat, fiindcă are terminații de conj. a 2-a și a 3-a.

CONJUNCTIV. Presentul e neregulat, fiindcă se intercalează un *i* între rădăcină și terminație la singular și la persoana a 3-a plural.

IMPERATIVUL e neregulat la singular și la persoana a 3-a plural, fiindcă intercalează un *i* ca și conjunctivul și persoana a 3-a are alte terminații.

PARTICIPIUL PREZENT e neregulat, fiindcă intercalează și el un *i* între rădăcină și terminație.

PARTICIPIUL TRECUT e neregulat, pentru că primește altă terminație.

VERBUL A ȘTI

INDICATIV. Prezent: *știu, știi, știe, știm, știți, știu*. Intercalează un *i* între rădăcină și terminație, la singular și la persoana a treia plural, iar persoana 1-a singular și a 3-a plur. se termină în *-u*.

Imperfectul, perfectul simplu și mai-mult-ca-perfectul indicativului sunt neregulate, fiindcă primesc terminațiile conj. a 2-a și intercalează un *i* între rădăcină și terminație.

CONJUNCTIV. Prezentul: *să știu, să știi, să știe, să știm, să știți*, e neregulat pentru același motiv și pentru că persoana a 3-a se termină în *e* în loc de *ă*.

IMPERATIVUL: (*să*) *știu!* (*să*) *știi!* (*să*) *știți!* (*să*) *știi!* e neregulat, fiindcă intercalează un *i* și persoana a 3-a are altă terminație.

PARTICIPIUL prezent: *știind*. Intercalează un *i*.

PARTICIPIUL trecut: *știut*, intercalează un *i* și primește terminația conjugării a 2-a.

§ 94. — VERBE CONJUGATE CU SUFIXE

Sunt unele verbe de conjugarea 1-a care primesc sufixul *-ez* la următoarele moduri și timpuri:

INDICATIV prezent: *lucrez, lucrezi, lucrează, lucrăm, lucrați, lucrează*.

CONJUNCTIV prezent: *să lucrez, să lucrezi, să lucreze, să lucrăm, să lucrați, să lucreze*.

IMPERATIV: *lucrează! lucreze! lucrați! lucreze!*

Observăm că aceste verbe primesc sufixul *-ez* la prezentul indicativului, conjunctivului și imperativului, persoana 1-a, a 2-a și a 3-a singular și la persoana a 3-a plural.

Iată câteva din aceste verbe: *a binecuvânta, a cerceta, a înfățișa, a depărta, a înmormânta, a îmbrățișa, a încredința, a înștiința, a micșora, a păta, a ura, a visa, a vâna* etc.

Sunt regiuni în care aceste verbe se întrebunțează în vorbirea de toate zilele fără sufix. De exemplu în Transilvania se zice: *eu lucru, tu lucră* etc.

La conjugarea a 4-a sunt unele verbe care primesc la aceleași moduri, timpuri și persoane sufixul *esc*.

INDICATIV prezent: *muncesc, muncești, muncește, muncim, munciți, muncesc*.

CONJUNCTIV prezent: *să muncesc, să muncești, să muncescă, să muncim, să munciți, să muncească*.

IMPERATIV: *muncește! muncească! munciți! muncească!*

Verbele terminate în *i* transformă pe *esc* în *ăsc*: *urăsc, urăști, să urăscă*.

Iată câteva verbe care se conjugă cu sufixul *esc*: *a albi, a citi, a gândi, a lovi, a păzi, a vorbi, a zidi, a birui, a locui, a polei, a slei, a trăi, a amări, a hofări, a izvorî, a pâri, a târi* etc.

În unele regiuni multe din aceste verbe se întrebunțează fără sufix. Altele se întrebunțează și cu sufix și fără el. De exemplu se zice *mântuesc și mântuiu, bizuesc și bizuiu, stăruiesc și stăruiu*.

§ 95. — FORME PERIFRASTICE

Se vede din tabloul conjugărilor că sunt timpuri și moduri la care forma verbului e alcătuită din două sau mai multe verbe. Astfel sunt: perfectul compus, viitorul 1-ă și al 2-lea, perfectul și mai-mult-ca-perfectul conjunctivului, perfectul și mai-mult-ca-perfectul optativului, perfectul infinitivului, toate modurile și timpurile conjugării pasive.

Formele verbale alcătuite din două sau mai multe verbe se numesc FORME PERIFRASTICE.

§ 96. — FORME VERBALE POPULARE

FORME DE VIITOR

Apoi mi-i asculta, să vedem nu s'a prinde și de capul meu ceva?
Am s'o iau și eu din capăt și poate cu tine am să mă pot desluși.
Când te-oiu striga, să vii iar să mă ascuți.

(I. Creangă. — Invățătura lui Trăsnea).

Ii veni tu acasă, coropcarule. (I. Creangă. — La scăldat).
Altădată n'o să-ți mai aducă nicio jucărie.

(I. Caragiale. — Vizită).

M'am deprins cu gândul c'o să mor.

Verbele *ii veni*, (*i*)*i asculta*, *s'a prinde*, *oiu striga* sunt forme de viitor întrebuintate în Moldova.

Am să pot, *am să iau* sunt tot niște forme populare de viitor.

O să aducă, *o să mor* sunt niște forme de viitor întrebuintate în vorbirea populară sau familiară.

Avem trei feluri de viitor popular:

1) *oiu veni*, *oi (ăi, îi) veni*, *o (a) veni*, *om veni*, *oți (ăți, îți) veni*, *or veni*. Forma aceasta e formată din viitorul *voiu veni* căruia i s'a modificat verbul ajutător prin căderea consoanței *v*.

2) *am să viu*, *ai să vii*, *are să vie*, *avem să venim*, *aveți să veniți*, *au să vie*. Forma aceasta e alcătuită din indicativul prezent al verbului *a avea* și din conjunctivul prezent al verbului de conjugat.

3) Forma verbului ajutător s'a redus la *o* pentru toate persoanele, la singular și la plural, și s'a ajuns la o nouă formă de viitor, foarte răspândită în popor: *o să aduc*, *o să aduci*, *o să aducă*, *o să aducem*, *o să aduceți*, *o să aducă*.

În forma *voiu veni* lucrarea are o nuanță de îndoială.

MAI-MULT-CA-PERFECTUL COMPUS

Și așa a fost făcut mănăstirea de frumoasă, tot cu aur poleită.
(I. Neculce).

Forma verbală *a fost făcut* e o formă de mai-mult-ca-perfect (= făcuse) și o găsim în scrierile vechi și pe alocurea în graiul poporului. Acest mai-mult-ca-perfect compus e format din perfectul compus al verbului ajutător *a fi* și din participiul trecut al verbului de conjugat. Se deosebește de perfectul compus al indicativului pasiv, fiindcă aici participiul trecut rămâne neschimbat, pe când la perfectul pasiv se schimbă după număr și gen.

IREALUL

Era să-mi scoți ochiul. (I. Caragiale. — Vizită).
Il strânge cu atâta putere, de era bietul drac să-și dea sufletul. (I. Creangă. — Dănilă Prepeleac).

Verbele *era să scoți* și *era să-și dea* arată o lucrare care era gata să se întâmple, dar nu s'a întâmplat. E un mod nou exprimat perifrastic. Se formează din imperfectul verbului *a fi* și din conjunctivul prezent al verbului de conjugat: *eram să scot*, *erai să scoți*, *era să scoată*, *eram să scoatem*, *erați să scoateți*, *erau să scoată*. De cele mai multe ori verbul *a fi* se întrebuintează cu forma de persoana a 3-a, la toate persoanele: *era să scot*, *era să scoți*, *era să scoată*, *era să scoatem* etc. Acest mod se numește IREALUL.

POTENȚIALUL sau PREZUMTIVUL

Ce-a fi zis Irinuca în urma noastră.

(I. Creangă. — La Broșteni).

Verbul *a fi zis* (în forma literară: *va fi zis*) arată o lucrare nesigură, presupusă. E un nou mod, pe care cei mai mulți îl numesc *potențial* sau *prezumtiv*. Acest mod are o formă de prezent și alta de perfect.

Prezentul

voiu (oiu) fi zicând
vei (oi, ai, îi) fi zicând
va (o, a) fi zicând
vom (om) fi zicând
veți (oți, ați, îți) fi zicând
vor (or) fi zicând

Perfectul

voiu (oiu) fi zis
vei (oi, ai, îi) fi zis
va (o, a) fi zis
vom (om) fi zis
veți (oți, ați, îți) fi zis
vor (or) fi zis

Prezentul se formează din viitorul I al verbului *a fi* și din participiul prezent al verbului de conjugat. Perfectul se formează din viitorul I al verbului *a fi* și din participiul verbului de conjugat.

MODUL IPOTETIC (OBLIC)

Pentru a arăta o lucrare care e pusă la îndoială, în popor se întrebuințează o altă formă perifrastică verbală, compusă din optativul verbului de conjugat. El are două timpuri:

Prezentul

aș fi zicând
ai fi zicând
ar fi zicând
am fi zicând
ați fi zicând
ar fi zicând

Perfectul

aș fi zis
ai fi zis
ar fi zis
am fi zis
ați fi zis
ar fi zis

Prezentul se formează din optativul prezent al verbului *a fi* și din participiul prezent al verbului de conjugat. Perfectul se formează din optativul prezent al verbului *a fi* și din participiul verbului de conjugat.

Perfectul ipoteticului are aceeași formă ca perfectul optativului; numai ca înțeles se deosebesc.

§ 97. — FORME VERBALE INVERSE

Mânca-vor săracii și se vor sătura.
Înțelesu-m'ai?

Duce-m'aș și m'aș tot duce.

În limba veche, în graiul popular și în poezie se întâlnesc astfel de forme compuse, în care verbul ajutător e așezat în urma verbului de conjugat. Le întâlnim la perfectul compus, viitorul I și optativul prezent.

Formele verbale în care verbul ajutător e așezat în urma verbului de conjugat se numesc **FORME INVERSE**.

Formele inverse se întâlnesc la timpurile arătate mai sus, la conjugarea activă și reflexivă.

Viitorul I

mânca-voiu	ruga-mă-voiu	rugat-am	rugatu-m'am
mânca-vei	ruga-te-vei	rugat-ai	rugatu-te-ai
mânca-va	ruga-se-va	rugat-a	rugatu-s'a
mânca-vom	ruga-ne-vom	rugat-am	rugatu-ne-am
mânca-veți	ruga-vă-veți	rugat-ați	rugatu-v'ați
mânca-vor	ruga-se-vor	rugat-au	rugatu-s'au

Perfectul compus

Optativ prezent

strigare-aș	strigare-am	duce-m'aș	duce-ne-am
strigare-ai	strigare-ați	duce-te-ai	duce-v'ați
strigare-ar	strigare-ar	duce-s'ar	duce-s'ar

Observăm că la forma reflexivă pronumele și verbul ajutător se așază în urma verbului de conjugat, în ordinea în care sunt și la forma dreaptă.

La optativ forma reflexivă întrebuințează infinitivul scurt, pe când forma activă întrebuințează infinitivul lung.

APLICAȚIUNE. Să se scoată formele verbale inverse din bucățile de citire studiate până acum.

§ 98. — VERBE UNIPERSONALE (IMPERSONALE)

În pădure a plouat grozav.

Lui Dănilă atâta i-a trebuit.

Se vede că mi-a luat cineva din urmă.

Să te cărăbănești de aici, că de nu, e rău de tine.

Așa-i că tu ai luat iapa în spate?

Ia. acu-i acu, zise Prepeleac.

(I. Creangă. — Dănilă Prepeleac.)

Nu e frumos, când sunt musafiri.

Dela o vreme i se urăște chiar unei femei cu petrecerile.

(I. L. Caragiale. — Vizită.)

Verbul *a ploua* arată un fenomen din natură. Când îl spunem, nu ne gândim la subiectul lui și nici nu-l putem hotărî. Tot așa sunt: *fulgeră, ninge, trăsnește, tună*.

Verbele care n'au un subiect hotărît se numesc VERBE IMPERSONALE.

Verbul *a trebuit* se întrebuințează numai la pers. a 3-a. Tot așa verbele: *se cade, se cuvine, se întâmplă, se pare*.

Verbele care se întrebuințează numai la o persoană (persoana a 3-a) se numesc VERBE UNIPERSONALE.

Unele verbe la forma reflexivă se întrebuințează ca verbe unipersonale: *se vede, se zice, se spune, se crede, se știe*. În acest caz subiectul lor e de cele mai multe ori o întreagă propozițiune (propozițiune subiectivă).

Când zicem: *e rău (de tine), așa-i, acu-i acu, e frumos*, verbul *a fi* urmat de un adjectiv, adverb sau de un participiu formează o expresiune unipersonală. Verbul e întrebuințat la pers. a 3-a sing. Astfel de expresiuni mai sunt: *e știut, e de mirare, e cu puțință, e bine, e păcat* etc.

Verbul *a fi*, la persoana a 3-a singular, având înaintea pronumele de dativ, forma scurtă și urmat de un substantiv, formează o serie de expresiuni impersonale: *mi-e foame, ți-e frig, îi era frig, să vă fie rușine* etc.

Mai sunt și alte verbe care, la forma activă sau reflexivă, persoana a 3-a, având înaintea pronumele personal de dativ

sau acuzativ, se întrebuințează ca unipersonale: *îmi pare rău, nu-i pasă, mă privește, mi s'a scârbit, i se urăște*.

§ 99. — CONJUGAREA VERBELOR UNIPERSONALE

se face potrivit formei pe care o au, însă numai la persoana a 3-a. Ex.: *plouă* (prezentul indicativ); imperf.: *ploua*; perf. simplu: *plouă*; perf. compus: *a plouat*; viit.: *va ploua, va fi plouat*; conjunctiv: *să plouă, să fi plouat*; optativ: *ar ploua, ar fi plouat*; infinitiv: *a ploua, a fi plouat*; part. prezent: *plouând*; part. trecut: *plouat*; supin: (de) *plouat*.

Expresiunile impersonale care au înaintea pronumele personale neaccentuate de dativ sau de acuzativ au câte o formă pentru fiecare persoană: *îmi pasă, îți pasă, îi pasă; ne-ar păsa, să nu-i pese* etc.

§ 100. — VERBE DEFECTIVE

„Na-ți, mă, bani“, zice dracul trimes.

Na-ți-o frântă, că ți-am dres-o.

Hai să facem treampa: dă-mi carul și na-ți boii.

Iaca locașul unchiului meu.

(I. Creangă. — Dănilă Prepeleac.)

Haideți cu toți!

Verbele *na, iaca, hai, haideți* nu se întrebuințează la alte timpuri și moduri. Verbul *na* e la imperativ și însemnează ia! Verbul *iaca* e tot la imperativ și însemnează privește! Ele n'au alte forme. Le găsim foarte des întrebuințate ca interjecții: *Na! că făcui posna!*

Verbul *hai* e tot la imperativ; el mai are și forme de plural, persoana 1-a și a 2-a: *haidem, haideți!* și însemnează vino! să mergem! La alte timpuri și moduri nu se întrebuințează.

Verbele care se întrebuințează numai la unele moduri, timpuri și persoane se numesc VERBE DEFECTIVE.

Verbele unipersonale sunt și ele niște verbe defectiv, fiindcă le lipsește persoana 1-a și a 2-a.

ADVERBUL

§ 101. — Auzisem că p'aici e mai mult vânat ca aiurea, dar nădej-
dile mi s'au risipit mai iute decât credeam.

În fălcile scofălcite aduna toată ziua fumul dintr-o țigaretă de
chihlibar; pufăia des și vorbea mult.

Mă obișnuisem prea mult cu ea...

Am tras în urs, dar nu-l ochisem bine.

Înima îmi bătea ca niciodată. Ramurile de sus se clătinau...

Aici, împrejur, avea un Turc, Ali, niște porumb...

Muşca din el odată numai și-l asvârlea.

Pe la miezul nopții, târziu, aud ceva la spate.

Dar ochii tot pe porumbelul meu îi rămăseseră.

Barba-Iani era foarte bătrân.

(V. Eftimiu. — Poveștile lui Barba-Iani).

Cuvintele *aiurea*, *mai iute*, *des*, *mult*, *bine*, *niciodată*, *aici*,
împrejur, *târziu*, *tot* lămuresc înțelesul verbelor *s'au risipit*,
pufăia, *vorbea*, *ochisem*, *bătea*, *avea*, *aud*, *rămăseseră*; ele
sunt toate *adverbe*.

Cuvântul *foarte* lămurește înțelesul adjectivului *bătrân*;
cuvintele *mai*, *prea* lămuresc înțelesul adverbilor *iute* și *mult*;
sunt tot *adverbe*.

Cuvântul care lămurește înțelesul unui verb sau adjectiv
se numește **ADVERB**.

Adverbul poate lămuri și înțelesul unui alt adverb.

Adverbele *aici*, *aiurea*, *aci*, *împrejur* arată locul unde se
face lucrarea: sunt **ADVERBE DE LOC**.

Alte adverbe de loc: *acolo*, *aci*, *aici*, *afară*, *alături*, *aproape*,
deasupra, *dedesubt*, *departe*, *dincoace*, *dincolo*, *împrejur*, *în-*
coace, *încolo*, *încotro*, *înăuntru*, *înainte*, *înapoi*, *jos*, *sus*, *ni-*
căieri, *oriunde*, *pretutindeni*, *undeva*.

Adverbele *niciodată*, *târziu* arată timpul când se întâmplă
lucrarea verbului: sunt **ADVERBE DE TIMP**.

Alte adverbe de timp: *acum*, *adesea*, *adineori*, *aseară*, *at-*
tăzi, *atunci*, *curând*, *deseară*, *ieri*, *îndată*, *măine*, *niciodată*,
odată, *odinioară*, *pururea*, *târziu*, *totdeauna*.

Adverbele *iute*, *des*, *mult*, *bine*, *numai*, *tot* arată modul
cum se face lucrarea verbului. Sunt **ADVERBE DE MOD**.

Alte adverbe de mod: *abia*, *alene*, *altminteri*, *anevoie*, *ase-*
menea, *împreună*, *mai*, *astfel*, *altfel*, *destul*, *atât*, *anume*,
așa, *tocmai*.

Adverbele de mod se pot împărți în mai multe categorii:

1. de cantitate *atât*, *cam*, *cât*, *câtva*, *destul*, *mult*, *nu-*
mai, *foarte*, *prea*, *încă*.

2. de afirmație și negație: *da*, *chiar*, *firește*, *negreșit*; *nu-*
ba, *nicidecum*, *dimpotrivă*.

3. de îndoială: *poate*, *parcă*, *doară*.

Mare parte din adverbe sunt formate din adjective: *drept*,
greu, *rău*, *repede*, *scump*, *ușor* etc.

Adverbele formate din adjectivele terminate în *-esc* se
termină în *ește*: *copilăresc*—*copilărește*, *omenesc*—*omenește*.

§ 102. — LOCUȚIUNI ADVERBIALE

Cuvintele *toată ziua*, *cu tristețe*, *de sus*, *la spate* alcătuiesc
expresiuni în care intră prepoziții, substantive și alte cuvinte
care au împreună înțeles de adverb.

Expresiunile formate dintr'un substantiv cu sau fără
prepoziție sau din alte cuvinte, având înțeles și rol de
adverb, se numesc **LOCUȚIUNI ADVERBIALE**.

Locuțiunile adverbiale pot arăta timpul (*toată ziua*, *dimi-*
neața, *seara*, *noaptea*, *cât de curând*), locul (*în sus*, *la spate*,
în urmă, *în depărtare*, *la dreapta*, *la vale*, *peste tot*), modul
(*afară din cale*, *cu de-amănuntul*, *cu orice preț*, *cu totul*, *de*
sigur, *de fel*, *de loc*, *în grabă*, *de obicei*, *pe față*, *pe furiș*,
de-a'ndoselea, *de-a-latul*) sau cauza (*de frică*, *de ciudă*, *de*
necaz).

§ 103. — COMPARAȚIA ADVERBELOR

Când zicem: *nădejile mi s'au risipit mai iute decât cre-*
deam, adverbul *mai iute* e în gradul comparativ. Când zi-

cem: *mă obișnuisem prea mult cu ea*, adverbul *prea mult* e în gradul superlativ.

Multe adverbe au, ca și adjectivele, grade de comparație.

Gradul pozitiv: *iute*.

Gradul comparativ: *mai iute*. El se formează adăugând adverbul *mai* înaintea formei de pozitiv. Ca și la adjectiv, putem avea un comparativ de superioritate (*mai iute*), de egalitate (*tot așa de iute*) sau de inferioritate (*mai puțin iute*).

Gradul superlativ: *foarte iute*, *prea iute*. El se formează adăugând adverbele *foarte* sau *prea* înaintea formei de pozitiv.

Forma de superlativ relativ (*cel mai iute*) nu se întrebuintează des; în locul ei se întrebuintează comparativul. Ex.: în loc de: *eu am mers cel mai iute*, putem zice: *eu am mers mai iute decât toți*.

APLICAȚIUNE. — Să se scoată câte trei adverbe de fiecare fel din bucata de citire Un bob de grâu de Victor Eftimiu

§ 104. — P R E P O Z I Ț I A

Acu, într'un timp veneam dela moară.

Vornicul e ridicat dintre ai noștri.

După ce a murit, l-au pornit credincioșii lui spre țară.

S'a aflat atuncea prin sate că are să-l aducă pe Cuza-Vodă cu trenul pe la Burdujeni.

Mergeam pe lângă boi și eram pe aproape de jitărie.

Și oamenii tăceau, cât vedeai cu ochii, în lungul liniei.

Imi stătea înaintea ochilor... domnitorul nordului.

(M. Sadoveanu. — Cuza-Vodă).

Cuvântul *dela* leagă predicatul *veneam* de complementul cricmustanțial *moară*; cuvântul *dintre* leagă predicatul *e ridicat* de complementul *ai noștri*; cuvântul *spre* leagă predicatul *au pornit* de complementul circumstanțial *țară*; cuvintele *prin*, *pe*, *pe la*, *pe lângă*, *cu* leagă predicatele propozițiilor de complementele lor.

Cuvântul care leagă între ele vorbe cu rol deosebit în propozițiune se numește PREPOZIȚIE.

Prepozițiile *cu*, *de*, *în*, *la*, *după*, *spre*, *pe*, *către*, *din*, *fără*, *între*, *dintre*, *lângă*, *sub* sunt formate dintr'un singur cuvânt. Ele se numesc PREPOZIȚII SIMPLE.

Prepozițiile: *dela*, *despre*, *pe la* sunt formate din două sau mai multe cuvinte. Sunt PREPOZIȚII COMPUSE.

Prepozițiile compuse se scriu unit (*dela*, *despre*, *împotri-va*) sau despărțit (*pe la*, *de pe*, *în spre*, *din spre*, *în contra*, *până la*, *de lângă*, *pe lângă*).

§ 105. — LOCUȚIUNI PREPOZIȚIONALE

În exemplul dela § 104, prepoziția *pe* împreună cu adverbul *aproape* alcătuiesc o expresiune care ține loc de prepoziție. Același rol îl joacă și cuvintele *în lungul* și adverbul *înaintea*. Tot așa putem zice: *în fața ochilor*, *în urma plugului*.

Expresiunile formate dintr'un adverb sau substantiv însoțit de prepoziții, având rol de prepoziție, se numesc LOCUȚIUNI PREPOZIȚIONALE.

Alte locuțiuni prepoziționale: *afară de*, *în dosul*, *de-a curmezișul*, *de dragul*, *din cauza*, *dedesubtul* etc.

APLICAȚIUNE. — Să se scoată cinci prepoziții și cinci locuțiuni prepoziționale din bucata de citire Poveștile lui Barba-Iani de V. Eftimiu.

C O N J U N C Ț I A

§ 107. — De pe capră mâna un român cu suman și căciulă de oaie. Ce are negustorul ăsta, de stă de vorbă cu mine? El ne arde și ne frige.

Dreptatea noastră cea veche a murit, iar Vodă nimica nu știe. L-am văzut pe Vodă după ce s'au unit boierii și l-au scos din domnie.

Și parcă zâmbea, atunci, în seara aceea, când a stat în fața vornicului.

Iar prin sate unii vornici și din ciocoi îndemnau pe flăcăi să nu-și lase hora, ci să joace cu lăutari, că-i zi de sărbătoare.

Moș Grigore începu a râde încetinel ca și cum întâmplarea aceasta veche se peterecea a doua oară, înaintea ochilor lui.

(M. Sadoveanu. — Cuza-Vodă).

În primul exemplu, cuvântul *și* leagă între ele două cuvinte (*suman, căciulă*) care au același rol în propozițiune (atribute). În al treilea exemplu, cuvântul *și* leagă două propozițiuni principale (*el ne arde, ne frige*). Cuvântul *iar*, din al patrulea exemplu, leagă tot două propozițiuni principale. Cuvintele *și* (din al cincilea exemplu) și *ci* (din al optulea exemplu) leagă între ele două propozițiuni secundare de același fel. Cuvântul *de* (din al doilea exemplu) leagă două propozițiuni, dintre care una e subordonată celeilalte (*ce are negustorul asta, stă de vorbă cu mine*). Cuvântul *că* (din al șaptelea exemplu) leagă tot două propozițiuni care depind una de alta. Cuvântul *când* leagă o subordonată (*a stat în fața vornicului*) de propozițiunea de care depinde.

Cuvântul care leagă două propozițiuni sau două vorbe care au același rol în propozițiune se numește **CONJUNCȚIE**.

Conjuncțiile *și, iar, ci* leagă propozițiuni de același fel.

Conjuncția care leagă propozițiuni de același fel (principale sau secundare) se numește **CONJUNCȚIE COORDONĂTOARE**.

Conjuncțiile coordonatoare sunt: *și, nici, ori, sau, dar, însă, ci, iar, deci, totuși*.

Conjuncțiile *de, când, că* leagă o propozițiune secundară de propozițiunea pe care o lămurește.

Conjuncția care leagă două propozițiuni care depind una de alta se numește **CONJUNCȚIE SUBORDONĂTOARE**.

Conjuncții subordonatoare: *că, să, ca, deși, căci, de, când, dacă*.

§ 107. — LOCUȚIUNI CONJUNCȚIONALE

În exemplul al cincilea dela § 104 vorbele *după ce* joacă împreună rol de conjuncție subordonatoare; tot așa vorbele *ca și cum* în exemplul al optulea.

Expresiunile formate din adverbe, substantive sau alte cuvinte având rol de conjuncție se numesc **LOCUȚIUNI CONJUNCȚIONALE**.

Locuțiunile conjuncționale se scriu într'un cuvânt (*deoarece, încât, deși, fiindcă, pentrucă*) sau desprătit (*afară dacă, așa că, așa dar, ca nu cumva, ca și, ca și când, ca și cum, chiar dacă, câtă vreme, cu toate acestea, cu toate că, de aceea, de când, de câte ori, de vreme ce, drept aceea, după ce, după cum, fără să, fie că, în loc să, în timp ce, întru cât, măcar că, odată ce, pe câtă vreme, pentru aceea, până ce, prin urmare, până când*).

APLICAȚIUNE. — Să se scoată trei conjuncții sau locuțiuni conjuncționale coordonatoare și trei subordonatoare din bucata de citire. Poveștile lui Barba-Iani de V. Eftimiu.

§ 108. — INTERJECȚIA

Aho! car nebun, aho!
Na! car mi-a trebuit, car am găsit.
Mă! asta-i încă una.
Ei, ce veste mai aduci de pe la târg?
Ptiu, mă! zice frate-său, după ce l-a lăsat să sfârșească.
Văzând niște lișițe pe apă, svărr! cu toporul într'însele.
Hait! lipsești dinaintea mea!
Dracul, neavând ce-i face, huștiuluc! în iaz.
Și odată și strigă: u! ta! na! na! na! na!
Deodată sare mâniaș din bârlog și haț! dracul subsoară.
Troscl și la stânga una.
Și, doamne! mare nevoie mai au de fier!
(I. Creangă. — Dănilă Prepeleac).

Cuvintele *na! mă! ptiu! hait! doamne!* arată anumite stări sufletești (necaz, dispreț, mirare)

Cuvintele *aho! ei! ul! ta! na!* sunt strigăte de oprire, de întrebare sau de ațărare.

Cuvântul *svârr!* imită sgomotul făcut de toporul aruncat; cuvintele *huștiuluc! haț! și troscl!* imită tot sgomote.

Când zicem *miau!* imităm țipătul pisicii; cuvântul *cucul!* imită cântecul cucului.

Cuvintele care arată strigăte provocatoare de o simțire puternică sau imitații ale sgomotelor din natură se numesc **INTERJECȚII**.

Alte interjecții: *a! ah! ha! au! aoleo! of! uf! hai! ași! huo! bravo! o! de! bre! ura! zău! sic! ia! he! pst! st! vai! buș! pleosc! sfâr! scârț! sbârnl! fâș! poc! hăis! cea! hii! dii!*

§ 109. — FORMAREA CUVINTELOR

Cea mai mare parte din cuvintele întrebuințate în limba română sunt de origine latină, moștenite dela strămoșii noștri, Romanii. Puține sunt de origine dacă, iar restul sunt împrumutate dela popoarele străine, cu care au intrat în legătură Romanii în decursul veacurilor.

Afară de cuvintele pe care le-a avut în vremuri mai vechi, limba românească s'a îmbogățit cu cuvinte împrumutate din alte limbi și cu cuvinte formate de ea din cele existente.

Sunt trei moduri de formarea cuvintelor: 1) prin *derivare*, 2) prin *compunere* și 3) prin *schimbarea funcțiunii gramaticale*.

1) DERIVAREA

§ 110. — Deodată un trăsnet s'auzi de sus și'n aceeași clipeală o ploaie de ghiulele căzu peste furnicarul ce clocotea în strâmtoare și săgețile începură a curge ca dintr'o ruptură de nor.

(A. Vlahuță. — Lupta dela Podul-Inalt).

Cuvântul *clipeală* e format din rădăcina verbului *a clipi* (*clip*), căreia i s'a adăugat la sfârșit particica *eală*, luând ast-

fel un înțeles nou (= timpul în care se face lucrarea verbului a clipi).

Particica adăugată la sfârșitul unui cuvânt spre a forma un cuvânt nou se numește SUFIX.

Cuvântul *furnicar* e format din rădăcina cuvântului *furnică*, cu ajutorul sufixului *ar*; cuvântul *strâmtoare* e format din *strâmt* cu sufixul *oare*; cuvântul *ruptură* e format din rădăcina part. verbului *a rupe*, cu sufixul *ură*.

Verbul *clocotea* e imperfectul dela *a clocoti*. Acest verb e format din substantivul *clocot* cu ajutorul sufixului *i*.

Formarea cuvintelor cu ajutorul sufixelor se numește DERIVARE.

SUFIXE SUBSTANTIVALE

copil + *aș* = copilăș
pasăre + *ică* = păsărică
frate + *ior* = frățior
domn + *iță* = domniță
cățel + *uș* = cățeluș

cântec + *el* = cântecel
pădure + *ice* = pădurice
inimă + *ioară* = inimioară
cărare + *uie* = cărăruie
casă + *uță* = căsuță

Toate substantivele formate cu aceste sufixe adaugă o idee de micime la înțelesul substantivelor din care s'au format. Aceste sufixe poartă de aceea numele de **SUFIXE DIMINUTIVE**.

băiat + *an* = băietan

copil + *andru* = copilandru

mătură + *oiu* = măturoiu

Toate substantivele formate cu aceste sufixe adaugă o idee de mărire la înțelesul substantivelor din care s'au format. De aceea aceste sufixe poartă numele de **SUFIXE AUGMENTATIVE**.

Român + *că* = Româncă
păstor + *iță* = păstoriță

împărat + *asă* = împărăteasă

lup + *oaică* = lupoaică

Toate aceste sufixe formează substantive feminine din substantivele masculine.

curcă + *an* = curcan rață + *oiu* = rățoiu
 Aceste sufixe formează substantive masculine din cele feminine.

lapte + *ar* + *ie* = lăptărie rufă + *ărie* = rufărie
 preot + *ime* = preoțime frunză + *iș* = frunziș
 porumb + *iște* = porumbiște brad + *et* = brădet

Aceste sufixe formează substantive colective.
 fier + *ar* = fierar căruță + *aș* = căruțaș
 tutun + *giu* = tutungiu ziar + *ist* = ziarist

Aceste sufixe arată îndeletnicirea.

perzând + *anie* = pierzanie bănu + *eală* = bănuială
 suna + *et* = sunet birui + *ință* = biruință
 secera + *iș* = seceriș jura + *mânt* = jurământ
 închis + *oare* = închisoare băut + *ură* = băutură

Aceste sufixe arată lucrări
 piept + *ar* = pieptar ale verbelor sau rezultatul lor.
 negru + *eală* = negreală China + *ez* = Chinez
 gras + *ime* = grăsimă croitor + *ie* = croitorie
 munte + *ean* = muntean galben + *uș* = gălbenuș
 bun + *ătate* = bunătate dulce + *eață* = dulceață
 chibrit + *elniță* = chibritelniță oraș + *an* = orașan

Următoarele sufixe formează nume de familie:

Petre + *escu* = Petrescu Brăila + *eanu* = Brăileanu
 Iona + *așcu* = Ionașcu Tănase + *oiu* = Tănăsoiu

S U F I X E A D J E C T I V A L E

stâng + *aciu* = stângaciu
 singur + *atic* = singuratic
 frumos + *el* = frumușel
 glumă + *eț* = glumeț
 putere + *nic* = puternic
 albastru + *niu* = albastrui

vorba + *areț* = vorbareț
 răsărit + *ean* = răsăritean
 Român + *esc* = românesc
 vișină + *iu* = vișiniu
 lumină + *os* = luminos
 drag + *uț* = draguț

S U F I X E V E R B A L E

car + *a* = căra roșu + *i* = roși
 fum + *ega* = fumegea trag + *ăna* = trăgăna
 pic + *ura* = picura strâmt + *ora* = strâmtora
 pleosc + *ăi* = pleoscăi faptă + *ui* = făptui
 poc + *ni* = pocni urmă + *ări* = urmări

S U F I X E A D V E R B I A L E

orb + *ește* = orbește față + *iș* = fățiș

2) C O M P U N E R E A

§ 111. — Din zori până 'n noapte curg... darabani și glotași din
 Țara-de-Sus, bătrâni iscușiți și flăcăi sprinteni, în cojoace înflorite.
 Aici se așezase Ștefan cu cei patruzeci de mii de ostași ai lui.
 Au mulțumit lui Dumnezeu pentru izbânda aceasta deplină...
 una din cele mai strălucite în luptele creștinilor cu Turcii.

(Al. Vlahuța — Lupta dela Podul-Înalt).

Adjectivul *înflorite* e format din participiul verbului *a înflori*. Acest verb e format din cuvântul *floare*, căruia i s'a pus înainte particica *în*. Tot așa *strălucite* e format din verbul *a luci*, căruia i s'a pus înainte particica *stră*.

Particica alipită la începutul unui cuvânt spre a forma un cuvânt nou se numește **PREFIX**.

Formarea cuvintelor cu ajutorul prefixelor se numește **COMPUNERE**.

Cele mai multe prefixe sunt prepoziții. Prefixe mai întrebinate sunt următoarele:

a + fund = afunda
con + topi = contopi
des + face = desface
ne + bun = nebun
răs + plăti = răsplăti
re + cunoaște = recunoaște
sub + înțelege = subînțelege

ad + umbri = adumbri
de + plin = deplin
în + blând = îmblânzi
pre + lungi = prelungi
răz + bate = răzbate
stră + moș = strămoș
supra + veghia = supraveghia

§ 112. — COMPUNEREA DIN MAI MULTE CUVINTE

Cuvântul *patruzeci* e format din *patru* și *zeci*; împreună cu vintele *de* și *mii* formează un cuvânt nou: *patruzeci de mii*.

Cuvântul *Podul-Inalt* e format din alăturarea a două cuvinte: *podul* și *înalt* care alcătuiesc împreună o denumire geografică. Ele se scriu unite cu linioară și fiecare mai păstrează ceva din înțelesul propriu. Tot așa sunt: *Țara-de-Sus*, *floarea-soarelui*, *Sfântul Gheorghe*.

Compunerea cuvintelor se poate face în trei feluri:

1) cu **prefixe** (cum s'a văzut la § 111).

2) prin **contopirea** a două sau mai multe cuvinte care își pierd înțelesul pe care îl avea fiecare în parte dând un cuvânt cu înțeles nou.

Astfel de cuvinte compuse sunt:

Substantive: *bunăvoință*, *anotimp*, *codobatură*, *binefacere*, *binecuvântare*, *capodoperă*, *locuitor*, *miazăzi*, *miazănoapte*, *pruncucidere*, *hotgros*, *primăvară*; *burtă-verde*, *Făt-Frumos*, *piază-rea*, *papă-lapte*, *înșir-te-mărgărite*, *nu-mă-uita*, *împușcă'n-lună*, *fără-de-lege* etc.

Adjective: *atotputernic*, *binefacător*, *dreptcredincios*, *ina-ntemergător*.

Pronume: *ceva*, *oarecare*, *oarecine*, *oricare*, *oricât*, *vreunul*.

Numerale: *cincisprezece*, *treizeci*, *două sute*.

Verbe: *a binecuvânta*, *a binevoi*, *a binemerita*.

Adverbe: *alaltăieri*, *astfel*, *astăzi*, *cândva*, *oricând*, *oriunde*, *totdeauna*, *bunăoară*, *laolaltă*, *nicidecum*.

Prepoziții: *dela*, *dinaintea*, *printre*.

Conjunții: *decât*, *deoarece*, *fiindcă*.

3) prin **alăturare** (juxtapunere) a două sau mai multe cuvinte care își păstrează înțelesul lor și se declină deosebit de fiecare.

Exemple: *Mircea cel Bătrân*, *Sfânta-Maria*, *Peninsula Balcanică*, *Vatra-Dornei*, *Curtea-de-Argeș*, *ochiul-boului*, *piatră-acră*, *argint-viu*, *bătaie-de-joc*, *facere-de-bine*.

§ 113. — SCHIMBAREA FUNCȚIUNII GRAMATICALE

O parte din oastea lui Soliman... s'a înămolit în crivina luncii, iar grosul a dat busna înainte.

Și cete de călăreți izvorăsc... sub povața boierilor ce-și au partea de cinste după câți viteji aduc în luptă.

Ncaptea, până către ziuă, clipesc lumini pe măgurile de strajă.

Buciumele chiamă în toate părțile cu strigări stăruitoare.

Atunci a văzut vestitul Soliman cât ține roibul lui la fugă.

(A. Vlahuță. — Lupta dela Podul-Inalt).

Rău cu rău, dar mai rău fără rău.

Fă binele fără să aștepti răsplată.

În primul exemplu, cuvântul *grosul* e un substantiv; însemnează partea cea mai numeroasă a oștii. E format din adjectivul *gros*, luat cu înțeles de substantiv. În al doilea exemplu, adjectivul *viteji* e întrebuințat tot cu înțeles de substantiv.

În al șaptelea exemplu, adverbul *binele* are înțeles de substantiv.

În al patrulea exemplu, din verbul la infinitivul lung *strigare* s'a făcut un substantiv, întrebuințat la plural: *strigări*.

Prin schimbarea funcțiunii gramaticale putem avea substantive din adjective, verbe sau adverbe.

În al cincilea exemplu, verbul la participiu *vestit* e întrebuințat ca adjectiv.

Prin schimbarea funcțiunii gramaticale, putem avea adjective din verbe la participiu.

În al treilea exemplu, substantivul *noaptea* e întrebuințat ca adverb. În al șaselea exemplu, adjectivul *rău* e întrebuințat ca adverb.

Prin schimbarea funcțiunii gramaticale, putem avea adverbe din substantive sau adjective.

Vedem prin urmare că se pot forma cuvinte și prin schimbarea funcțiunii gramaticale.

§ 114. — FAMILII DE CUVINTE

Dacă luăm cuvântul *loc*, putem forma următoarele cuvinte dintr'însul:

1. Prin derivare: *a locui*, *locșor*, *locaș*, *locuință*, *locuitor*, *local*, *localitate*, *localnic*.

2. Prin compunere: a) cu prefixe: *a înlocui*, *a desloca*.
b) *locuitor*.

Din cuvântul *sare* putem forma: *a săra*, *sărar* (= care vinde sare), *sărărie*, *sărătură*; *a dessăra*, *a presăra*, *nesărat*; *sare-amară*, *sare de lămâie*, *saramură*.

Cuvintele formate din aceeași rădăcină formează o FAMILIE DE CUVINTE.

APLICAȚIUNE. — Să se formeze familia cuvântului *a face*.

SINONIME ȘI OMONIME

În cetățuie se aflau optsprezece plăieși pentru străjuire în lipsa garnizoanei, care se afla la Fălciu, pe lângă domnul Cantemir, unde tăbărise armia turcească.

Ș'apoi zic că-s creștin.

(C. Negruzzi. — Sobieschi și Români).

Călăreții... se prăbușiră sub ghioaga de corn a Moldovenilor.
Cu urlete de fiare s'au asvârlit în luptă.

(C. Negruzzi. — Sobieski și Români).

Vânătorul sună din corn.
Tălharii sunt puși în fiare.

În loc de cuvintele *se aflau* putem întrebuința cuvintele *se găseau* care au același înțeles; în loc de *armie*, putem spune *oaste*, *armată*, *oștire*.

În loc de cuvântul *zic*, din al doilea exemplu, putem întrebuința cuvântul *spun*, care are același înțeles. În loc de *a zice* am mai putea întrebuința și cuvintele *a vorbi*, *a cuvânta*, *a glăsu*, *a grăi*.

Cuvintele cu formă deosebită, dar cu același înțeles sau cu înțeles asemănător, se numesc **SINONIME**.

Sionimele nu se pot înlocui totdeauna unul cu altul. De exemplu în loc de: *a cuvântat frumos*, putem spune *a glăsu*, *a grăit*, sau *a vorbit frumos*, dar nu putem spune: *a spus* sau *a zis frumos*. Tot așa, în loc de *i-am spus să vie*, putem spune *i-am zis să vie*, dar nu: *i-am glăsu* sau *i-am cuvântat să vie*. Spunem: *vorbește cu mine*, dar nu: *spune* sau *zice cu mine* și nici *glăsu*, *grăiește* sau *cuvintează cu mine*.

Sunt alte sinonime care nu se întrebuințează toate în aceeași parte a țării. De exemplu *omăt* se întrebuințează numai în Moldova și o parte din Transilvania; *zăpadă* se întrebuințează mai mult în Muntenia și Transilvania, iar *nea* singurul termen care se întrebuințează în unele părți din Transilvania și e puțin cunoscut în Moldova.

§ 116. — În exemplul al treilea, dela § 115, cuvântul *corn* e denumirea unui arbore cu lemnul tare; în exemplul al cincelea, cuvântul *corn* arată un instrument din care sună vânătorii, și același cuvânt denumește și *cornul* dela fronzelar și *cornul* care crește pe fruntea unor animale. Câteși patru au aceeași formă, dar înțelesul lor e cu totul deosebit.

Tot așa, în exemplul al patrulea, cuvântul *fiare* însemnează animale sălbatice. În exemplul al șaselea, cuvântul *fiare* însemnează cătușe, lanțuri făcute din fier. Deși au formă identică, fiecare din cele două cuvinte are înțeles deosebit.

Cuvintele care au aceeași formă, dar înțeles deosebit, se numesc **OMONIME**.

APLICAȚIUNE. — Să se dea câte trei exemple de sinonime și de omonime. Să se scrie sinonimele cuvintelor *a vedea* și *a gândi*.

SINTAXA

§ 117. — PROPOZIȚIUNEA

Plăieșii erau nouăsprezece.
Străjerul buciună.
Oastea se apropie.

(C. Negruzzi. — Sobieski și Români).

Fiecare din exemplele de mai sus exprimă o gândire.

Orice gândire e compusă din două părți: 1) o ființă sau un lucru la care ne gândim și 2) ceea ce gândim despre acea ființă sau despre acel lucru.

In ex.: *Plăieșii erau nouăsprezece*, ne-am gândit la *plăieși*. Despre aceștia ne-am gândit că erau *nouăsprezece*.

In ex.: *Străjerul buciună*, ne-am gândit la *străjer*. Despre acesta ne-am gândit că *buciună*.

In ex.: *Oastea se apropiase*, ne-am gândit la *oaste*. Despre aceasta ne-am gândit că *se apropiase*.

Gândirea se petrece în mintea noastră. Ca s'o facem cunoscută altora, trebuie s'o exprimăm. Cel mai bun mijloc de exprimarea gândirii sunt *vorbele* sau *cuvintele*.

Cuvintele unite între ele slujesc la exprimarea gândirii noastre.

Partea gramaticii care se ocupă cu studiul legăturilor dintre cuvinte spre a exprima gândirea noastră, se numește **SINTAXĂ**.

Gândirile despre care am vorbit mai sus sunt exprimate în scris. Tot așa le putem exprima prin *grai*.

O gândire exprimată prin graiu sau în scris se numește **PROPOZIȚIUNE**.

În propozițiunile de mai sus vorbim despre *plăieși*, *străjer*, *oaste*, *ființe* sau lucruri la care ne-am gândit.

Despre acestea spunem ceva: erau *nouăsprezece* (*plăieșii*), *buciună* (*străjerul*), *se apropiase* (*oastea*), adică ceea ce am gândit despre aceste ființe sau lucruri.

Cuvântul care arată ființa sau lucrul despre care se vorbește în propozițiune se numește **SUBIECT**.

Ca să aflăm subiectul, punem întrebarea *cine?* (când întrebăm despre ființe) sau *ce?* (întrebând despre lucruri).

De ex.: *Cine erau nouăsprezece? Plăieșii. Plăieșii* e subiectul.

Cuvântul care arată ce se spune despre subiect se numește **PREDICAT**.

Ca să aflăm predicatul, punem întrebarea: *ce se spune despre* (subiect?)

De ex.: *Ce se spune despre plăieși? Plăieșii erau nouăsprezece. Erău nouăsprezece* e predicatul.

Nu poate exista propozițiune care să n'aibă subiect și predicat, fiindcă nu putem forma o gândire în mintea noastră, fără să ne gândim la un lucru sau la o ființă și fără să gândim ceva despre ele. De aceea *subiectul și predicatul se numesc părți principale ale propozițiunii*.

PROPOZIȚIUNI ELIPTICE

§ 118. — Ce să văd, tată? Blăstămăție!
Leșii pradă și desbracă pe bieții oameni.
Puiu de om, călugărul! strigară ascultătorii.
După un trup de lăncieri, urmau douăsprezece tunuri mari, apoi o ceată de ofițeri călări.

Când zicem: *Ce să văd, tată?* am spus și am scris, numai predicatul acestei propozițiuni. Aceasta nu însemnează că ea n'are subiect: e *eu* (persoana care vorbește). Chiar spunând sau scriind numai predicatul, ne gândim și la subiect. Subiec-

tul nu e exprimat, dar e subînțeles. Tot așa în propozițiunea *desbracă pe bieții oameni* (din al doilea exemplu) subiectul e subînțeles (*Leșii*) și-l avem viu în minte din prima propozițiune (*Leșii pradă*), unde e exprimat.

Propozițiunea al cărei subiect nu e exprimat, ci numai subînțeles, se numește PROPOZIȚIUNE ELIPTICĂ DE SUBIECT.

Când zicem: *Puiu de om, călugărul!* am spus și scris numai subiectul propozițiunii și o parte din predicat. Restul (*a fost*) e în mintea noastră.

În propozițiunea *apoi o ceată de ofițeri călări* (din exemplul al patrulea), n'am spus predicatul *urma*. El însă există în gândirea noastră; l-am reținut din propozițiunea *după un trup de lănceri urmau douăsprezece tunuri mari*. Predicatul nu e exprimat, dar e subînțeles.

Propozițiunea al cărei predicat nu e exprimat, ci numai subînțeles, se numește PROPOZIȚIUNE ELIPTICĂ DE PREDICAT.

Când zicem: *Ce să văd, tată? Blăstămăție!* avem două gândiri, deci două propozițiuni. Prima propozițiune e: *Ce să văd, tată?* A doua e: *Blăstămăție!*

Din cea de a doua n'am scris nici subiectul, nici predicatul. În gândirea noastră, ele există însă (eu am văzut *blăstămăție*). Nici subiectul, nici predicatul nu sunt exprimate; sunt însă amândouă subînțelese.

Avem prin urmare și PROPOZIȚIUNI ELIPTICE DE SUBIECT ȘI PREDICAT.

Propozițiunile eliptice de subiect se întâlnesc des; propozițiunile eliptice de predicat se întâlnesc rar; propozițiunile eliptice și de subiect și de predicat se întâlnesc foarte rar.

FELURILE PROPOZIȚIUNILOR

§ 119. — În cetățuie se aflau optsprezece plăieși.
Nu meritați a muri de sabie.
Așezați-vă toți pe la metereze!
Nu vă puneți capul în primejdie!

Eu aş zice să lăsăm cetatea.
N'aş mai încerca a doua oară.
Ce castel e acesta?

Nu mai avem merinde?

Auzit-ați acolo lifta păgână!

Cum să nu fie supărat vestitul regel!

În prima propozițiune se arată sau se expune ce persoane se aflau în cetățuie. Cea de a doua cuprinde o declarație a lui Sobieski.

Propozițiunea care cuprinde simpla expunere a celor văzute sau întâmplăte se numește PROPOZIȚIUNE EXPOZITIVĂ. Când cuprinde o declarație, se numește DECLARATIVĂ.

Al doilea grup de propozițiuni cuprinde niște porunci.

Propozițiunea care cuprinde o poruncă sau un îndemn se numește PROPOZIȚIUNE IMPERATIVĂ.

În propozițiunile imperative, verbul stă la modul imperativ sau la conjunctiv. La sfârșitul lor se pune de cele mai multe ori semnul exclamării.

Propozițiunile din al treilea grup arată fiecare o dorință.

Propozițiunea care arată o dorință se numește PROPOZIȚIUNE OPTATIVĂ.

Verbul propozițiunii optative stă la modul optativ.

Propozițiunile din al patrulea grup cuprind întrebări.

Propozițiunea care cuprinde o întrebare se numește PROPOZIȚIUNE INTEROGATIVĂ.

Verbul unei propozițiuni interogative poate sta la indicativ (ca în exemplele de mai sus), conjunctiv (*Să scriu?*) sau optativ (*De ce aş scrie?*). La sfârșitul lor se pune semnul întrebării.

Propozițiunile din al cincilea grup cuprind exclamări provocate de o simțire puternică.

Propozițiunea care cuprinde o exclamare provocată de o simțire puternică se numește PROPOZIȚIUNE EXCLAMATIVĂ.

Verbul acestei propozițiuni poate fi la indicativ, conjunctiv sau imperativ.

În prima propozițiune din fiecare grup se arată ceea ce se întâmplă, se dorește sau se poruncește să se facă, se întreabă sau se exclamă cu privire la niște lucruri întâmplare. În celelalte propozițiuni se arată ceea ce nu s'a întâmplat, nu se dorește, nu se poruncește să se întâmple.

Propozițiunea în care se arată ceea ce se face sau ar trebui să se facă se numește **PROPOZIȚIUNE AFIRMATIVĂ**.

Propozițiunea în care se arată ceea ce nu se face sau n'ar trebui să se facă se numește **PROPOZIȚIUNE NEGATIVĂ**.

Propozițiunile expozitive, imperative, optative, interrogative, exclamative pot fi afirmative sau negative.

APLICAȚIUNE. — Să se dea câte un exemplu de fiecare fel de propozițiune, afirmativă și negativă.

SUBIECTUL

§ 120. — Leșii pradă.

Dar tu cum le-ai aflat aceste toate?

Toți alergară pe ziduri.

Bătrânul îl salută de pe zid.

În fruntea oastei erau trei.

(C. Negruzzi. — Sobieski și Românii)

E frumos a muri pentru patrie.

Binele trebue răsplătit.

Dela e o prepoziție.

Că e o conjuncție.

Ah! e o interjecție.

În prima propozițiune, subiectul (*Leșii*) e exprimat printr'un substantiv.

În propozițiunea a doua, subiectul este exprimat printr'un pronume (*tu*), care ține locul unui substantiv (*plăieșul*). În propozițiunea a treia subiectul e exprimat printr'un pronume nehotărât (*toți*).

În propozițiunea a patra, subiectul e exprimat printr'un adjectiv (*bătrânul*), însă cu înțeles de substantiv (*plăieșul cel bătrân*).

În propozițiunea a șasea, subiectul e exprimat printr'un verb la infinitiv (care are înțeles de substantiv: *moartea*).

În propozițiunea a cincia, subiectul e exprimat printr'un numeral (*trei*), dar lângă el se subînțelege un substantiv (*trei ofițeri*).

În propozițiunea a șaptea, subiectul e exprimat printr'un adverb (*binele*), luat tot cu înțeles de substantiv (*fapta bună*).

În ultimele trei propozițiuni, subiectul e exprimat printr'o prepoziție, conjuncție și interjecție, dar subînțelegându-se pe lângă fiecare substantivul *cuvântul* (*Cuvântul ah! e o interjecție*). În ele se dau definițiile acestor părți de vorbire.

Din aceste exemple vedem că subiectul se poate exprima printr'un substantiv sau alt cuvânt care ține loc de substantiv (de cele mai multe ori pronume).

PREDICATUL VERBAL

§ 121. — Sobieski mergea încet și gânditor.

Eu aș zice să lăsăm cetatea aceasta.

Așezați-vă toți pe metereze!

Oamenii s'au hrănit numai cu poame.

Cum să nu fie supărat vestitul rege?

(C. Negruzzi. — Sobieski și Românii)

În propozițiunea: *Sobieski mergea încet și gânditor*, predicatul *mergea* e exprimat printr'un verb la modul indicativ; în propozițiunea: *eu aș zice*, predicatul e exprimat printr'un verb la modul optativ (*aș zice*); în propozițiunea următoare predicatul e exprimat printr'un verb la modul conjunctiv (*să lăsăm*); în propozițiunea: *așezați-vă la metereze*, predicatul e exprimat printr'un verb la modul imperativ (*așezați-vă*).

Predicatul poate fi exprimat printr'un verb la mod personal (indicativ, conjunctiv, optativ, imperativ).

Predicatul format dintr'un verb la mod personal se numește **PREDICAT VERBAL**.

Predicatul verbal poate fi format și din mai multe cuvinte (la formele compuse ale verbelor). Toate acestea cuvinte trebuie să fie însă verbe. Ex.: *Oamenii s'au hrăniț numai cu poame. Cum să nu fie supărat vestitul rege?*

PREDICATUL NOMINAL

§ 122. — Cei trei frunțași sunt hatmanii Iablonschi și Poțochi. Noi suntem numai nouăsprezece.

Ce este de făcut, tată?

Voinicilor, suneți slobozi.

(C. Negruzzi. — Sobieski și Românii).

Atacul cetății fusese fără folos.

Toată vina e a lui.

E deajuns o măciucă la un car de oale.

În prima propozițiune, predicatul este *sunt hatmanii*. De data aceasta nu e format numai dintr'un verb, ci e alcătuit din forma *sunt* a verbului *a fi* și substantivul *hatmanii*. În propozițiunea a doua, predicatul e format din verbul *suntem* și numeralul *nouăsprezece*. În celelalte propozițiuni, predicatul e format din verbul *a fi* și o altă vorbă (verbul la supin *de făcut*, adjectivul *slobozi*, substantivul cu prepoziție, cu înțeles adverbial *fără folos*, pronumele posesiv *al lui*). În ultimul exemplu, propozițiunea are ca predicat verbul *e* și adverbul *deajuns*.

În toate aceste exemple verbul *a fi* nu poate forma singur predicatul; el numai ajută la formarea predicatului.

Cuvântul care formează predicatul cu ajutorul verbului *a fi* se numește **NUME PREDICATIV**.

În ex. de mai sus *hatmanii*, *nouăsprezece*, *de făcut*, *slobozi*, *fără folos*, *a lui*, *deajuns* sunt nume predicative.

Predicatul format dintr'un verb ajutător și un nume predicativ se numește **PREDICAT NOMINAL**.

Predicatul nominal se formează de obicei cu verbul ajutător *a fi*. Verbul ajutător trebuie să fie însă la mod personal, pentru ca să poată forma predicatul.

Numele predicativ poate fi exprimat printr'un substantiv în cazul nominativ, genitiv, sau prepozițional, printr'un adjectiv, pronume, numeral, verb la infinitiv, la supin sau printr'un adverb.

Când verbul *a fi* arată existența, el este verb predicativ.

Ex.: *Știți că m'ați trimis la Iași să văd ce mai este. Aici verbul este = se întâmplă și formează singur predicatul.*

§ 123. — PREDICATUL NOMINAL ȘI CU ALTE VERBE DECÂT A FI

Bătrânul sta întins pe o laviță.

Plăieșii rămăseseră fără merinde.

Sobieski se credea îndreptățit să cucerească cetatea.

Am ieșit întâiul la examen.

Pentru mulți greutățile vieții par de neînvins.

S'a făcut agurida miere.

Tace, fiindcă se știe vinovat.

În primul exemplu verbul *sta* nu poate forma singur predicatul; el nu poate da înțelesul dorit fără cuvântul *întins*. Face deci slujbă de verb ajutător, iar *întins* e nume predicativ.

Tot așa verbele din exemplele următoare: *rămăseseră*, *se credea*, *am ieșit*, *par*, *s'a făcut*, *se știe* formează predicat nominal împreună cu cuvintele *fără merinde*, *îndreptățit*, *întâiul*, *de neînvins*, *miere*, *vinovat*.

Afară de verbul *a fi*, mai pot ajuta la formarea predicatului nominal și verbele *a părea*, *a sta*, *a deveni*, *a ieși*, *a rămânea*, *a se crede*, *a se face*, *a se ști*, *a se simți*, *a se numi*, *a se naște* etc.

ACORDUL PREDICATULUI CU SUBIECTUL

§ 124. — În exemplele dela § 122, în propozițiunea dințai, subiectul *frunțași* e un substantiv la numărul plural. Pre-

dicatul nominal (*sunt hatmanii*) are verbul (*sunt*) tot la plural.

În propozițiunea a doua, subiectul (*noi* e un pronume personal de persoana 1-a plural. Predicatul nominal (*suntem nouăsprezece*) are verbul (*suntem*) tot la plural, persoana 1-a. Dacă am zice: *noi sunt nouăsprezece*, n'ar avea înțeles.

În propozițiunea: *Cum să nu fie supărat vestitul rege?* subiectul e un substantiv la numărul singular. Predicatul (*să nu fie supărat*) e un verb la numărul singular și, fiind un verb la forma pasivă, participiul e de genul masculin.

Vedem deci că există o potrivire între predicat și subiect. El sunt la același număr, uneori de aceeași persoană, gen și caz.

Potrivirea predicatului cu subiectul se numește **ACORD** sau **CONCORDANȚĂ**.

Acordul predicatului cu subiectul se face astfel: verbul (predicativ sau ajutător) se acordă în număr și persoană; numele predicativ se acordă în număr și uneori în caz și gen (când este adjectiv); când predicatul este un verb la forma pasivă, se acordă în număr, persoană și gen.

APLICAȚIUNE. — Să se construiască propozițiuni în care predicatul nominal să aibă ca verb ajutător alte verbe decât a fi. Să se observe cum s'a făcut acordul între predicat și subiect.

PROPOZIȚIUNEA SIMPLĂ ȘI DESVOLTATĂ

§ 125. — Asaltul începu.

Garnizoana va fi slobodă.

Numărul bravilor scădea pe toată ziua.

(C. Negruzii. — Sobieski și Românii).

Propozițiunile: *Asaltul începu. Garnizoana va fi slobodă* sunt alcătuite numai din subiect și predicat.

Propozițiunea alcătuită numai din subiect și predicat se numește **PROPOZIȚIUNE SIMPLĂ**.

§ 126. — Propozițiunea: *Numărul bravilor scădea pe toată ziua*, afară de subiect (*numărul*) și predicat (*scădea*), mai are și alte vorbe. Vorba *bravilor* lămurește înțelesul subiectului; vorbele *pe toată ziua* lămuresc înțelesul predicatului.

Vorbele care se găsesc în propozițiune, în afară de subiect și predicat (părți principale), se numesc **PĂRȚI SECUNDARE** ale propozițiunii.

Propozițiunea care pe lângă subiect și predicat mai are și alte părți se numește **PROPOZIȚIUNE DESVOLTATĂ**.

PĂRȚILE SECUNDARE ALE PROPOZIȚIUNII

ATRIBUTUL

§ 127. — Numai dealuri pietroase și păduroase, tăiate de văi.

Toată iarna și primăvara, cei doi dușmani munciseră ca să-și întărească pozițiile.

Văriți în aceste vizuini și prin alte întărituri dintre ele, Germanii se socoteau feriți de orice primejdie.

În tranșeele noastre, Românii nu se puteau ține locului de bucurie.

Nu mai era ca an, când trebuia să stăm cu brațele încrucișate.

(C. Kirițescu. — Asaltul Mărăștilor).

Cuvintele *pietroase* și *păduroase* lămuresc înțelesul substantivului *dealuri*, arătând cum erau dealurile. Tot așa cuvintele *cei doi*, *aceste*, *alte*, *dintre ele*, *orice*, *noastre*, *încrucișate* lămuresc înțelesul substantivelor *dușmani*, *vizuini*, *întărituri*, *primejdie*, *brațele*.

PARTEA SECUNDARĂ a propozițiunii care lămurește înțelesul unui substantiv se numește **ATRIBUT**.

Atributul răspunde la întrebările: *care? ce fel? al cui? câte?* puse substantivului pe care-l lămurește.

§ 128. — În prima propozițiune, atributul *pietroase* e exprimat printr'un adjectiv; în al doilea exemplu atributul e exprimat prin numeralul *doi*; în al treilea exemplu avem trei atribute: primul exprimat prin adjectivul demonstrativ *aceste*, al doilea exprimat prin adjectivul nehotărât *alte* și al

treilea exprimat prin adjectivul nehotărât *orice*; în al patrulea exemplu, atributul e exprimat prin adjectivul posesiv *noastre*; în al cincilea exemplu e exprimat prin verbul la participiul trecut *încrucișate*.

Atributul exprimat printr'un adjectiv sau printr'un cuvânt cu înțeles de adjectiv (verb, pronume, numeral) se numește **ATRIBUT ADJECTIVAL**.

El răspunde la întrebările care? ce fel? și se acordă în gen, număr și caz cu substantivul pe care-l lămurește.

§ 129. — Oștirea română era înșirată pe dealurile Vrancei, dela Măgura Cașinului în dreapta, până pe dealul Momâia.

Jos, la poalele dealurilor, erau văile Limpejoarei și Albei, cu apă limpede și rece, cum sunt pâraiele dela munte.

Cuvântul *Vrancei*, din prima propozițiune, lămurește înțelesul substantivului *dealurile*. Este un atribut. Și acest atribut, ca și attributele *Momâia*, *dealurilor*, *Limpejoarei*, *Albei*, *dela munte* din celelalte propozițiuni, sunt exprimate prin substantive.

Atributul exprimat printr'un substantiv se numește **ATRIBUT SUBSTANTIVAL**.

Atributul *Vrancei*, din prima propozițiune, *Limpejoarei* și *Albei* din al doilea exemplu, sunt exprimate prin substantive în cazul genitiv. Ele răspund la întrebarea **ALE CUI?** (dealuri, văi).

Atributul exprimat printr'un substantiv în cazul genitiv se numește **ATRIBUT GENITIVAL**.

În prima propozițiune, atributul *dela munte* e exprimat printr'un substantiv cu prepoziție. El răspunde la întrebarea **CARE?** (pârâie) sau **CE FEL?**

Atributul exprimat printr'un substantiv precedat de prepoziție se numește **ATRIBUT SUBSTANTIVAL PREPOZIȚIONAL**.

În prima propozițiune, atributul *Momâia* este exprimat printr'un substantiv în același caz cu substantivul pe care-l lămurește. El răspunde la întrebarea **CARE** (deal).

Atributul exprimat printr'un substantiv în același caz cu substantivul pe care-l lămurește se numește **ATRIBUT APOZIȚIONAL** sau **APOZIȚIE**.

Când apoziția e singură (ca în exemplul arătat), nu se desparte de substantiv; când apoziția e însoțită de alte vorbe (de exemplu: *Sobieski, regele Polonilor, a atacat cetatea Neamțului*) se închide între virgule.

§ 130. — Dorința de a scăpa țara de dușmani a însuflețit pe Români.

În izvoarele de munte e cea mai bună apă de băut.

În prima propozițiune, atributul *de a scăpa* e exprimat printr'un verb la infinitiv precedat de o prepoziție; în propozițiunea a doua atributul *de băut* e exprimat printr'un verb la supin. Ele răspund la întrebările **CARE** (dorință), **CE FEL?** (de apă).

Atributul exprimat printr'un verb la infinitiv sau la supin se numește **ATRIBUT VERBAL**.

§ 131. — Grindina de focuri i-ar fi secerat din întăriturile nemțești de sus, de pe creastă.

(C. Kirilescu. — Asaltul Mărăștilor).

În această propozițiune, atributul *de sus* este exprimat printr'un adverb, având înainte prepoziția *de*.

El răspunde la întrebarea **CARE?** (înătritur).

Atributul exprimat printr'un adverb se numește **ATRIBUT ADVERBIAL**.

FELURILE ATRIBUTULUI

1. — <i>adjectival</i>	$\left\{ \begin{array}{l} \text{adjectiv} \\ \text{pronume} \\ \text{numeral} \end{array} \right.$	2. — <i>substantival</i>	$\left\{ \begin{array}{l} \text{genitiv} \\ \text{prepozițional} \\ \text{apozițional} \end{array} \right.$
exprimat prin			
3. — <i>adverbial</i>	$\left\{ \begin{array}{l} \text{verb la par-} \\ \text{ticipiu} \end{array} \right.$	4. — <i>verbal</i>	$\left\{ \begin{array}{l} \text{verb la infinitiv} \\ \text{exprimat prin} \end{array} \right.$
			$\left\{ \begin{array}{l} \text{„ „ supin} \end{array} \right.$

COMPLEMENTUL COMPLEMENTUL DIRECT

§ 132. — Colonelul a venit în baterie să vadă recruții.
Își amintea cum l-apurtat trenul o zi întreagă.
Toate acestea și le amintea acum cornistul Roșca.
Stătu cu ea așa, măsurând din ochi depărtarea reglementară, la care trebuia să înceapă a suna.
Dela cine să le învețe el mai bine decât dela Roșca?
Penajurile cad răsfirate 'n jos, roșii ca sângele.
(C. Sandu-Aldea. — Cornistul).

Am văzut negru înaintea ochilor.
Bine faci, bine găsești.

Cuvântul *recruții* lămurește înțelesul verbului *să vadă* din a doua propozițiune. Ne arată pe cine să vadă colonelul.
Cuvintele *l, acestea, le, depărtarea, a suna, negru, bine* lămuresc și ele înțelesul verbelor *a puratt, amintea, măsurând, sănceapă, a văzut, aci, găsești*.

Cuvintele *decât dela Roșca* lămuresc înțelesul adverbului *mai bine*; cuvintele *ca sângele* lămuresc înțelesul adjectivului *roșii*.

Partea secundară a propozițiunii care lămurește înțelesul unui verb, adjectiv sau adverb se numește **COMPLEMENT**.

Complementul *recruții* arată ființele asupra cărora trece de-a-dreptul lucrarea verbului: tot așa complementul *l*.

Complementele *acestea, le, depărtarea, a suna, negru, bine* arată lucrurile asupra cărora trece de-a-dreptul lucrarea verbului.

Toate aceste complemente răspund la întrebarea **PE CINE?** Ele stau în cazul acuzativ și întregesc înțelesul unui verb transitiv.

Complementul care arată ființa sau lucrul asupra căruia trece de-a-dreptul lucrarea arătată de verb, răspunzând la întrebarea **pe cine?** sau **ce?** se numește **COMPLEMENT DIRECT**.

În prima propozițiune, complementul direct e exprimat printr'un substantiv (*recruții*); în al doilea și al treilea exemplu complementele directe sunt exprimate prin pronume personal, (*l, le*) sau adjective pronominale (*acestea*); în al patrulea exemplu un complement direct e exprimat printr'un substantiv (*depărtarea*), iar altul printr'un verb la infinitiv (*a suna*); în al cincilea exemplu e exprimat printr'un adjectiv, iar în al șaselea exemplu printr'un adverb (*bine*) cu înțeles de substantiv.

Complementul direct poate fi exprimat printr'un substantiv sau altă vorbă cu înțeles de substantiv (adjectiv, pronume, verb, adverb).

COMPLEMENTUL INDIRECT

§ 113. — Când a ajuns în bateria lui Roșca... a spus căpitanului.
Î-a crăpat buza de sus de câteva ori.
Roșca Mihai începu să facă școală cu trompeții.
Era drag tuturor cornistul Roșca Mihai.
A ajuns la cazarmă într'un amurg trist, umezit de o bură de ploaie mărunță.

(C. Sandu-Aldea. — Cornistul).

Pentru Roșca Mihai era o mândrie să fie soldat.
Autorul ne vorbește despre un cornist.

Cuvântul *căpitanului* lămurește înțelesul verbului *a spus*, arătând că lucrarea verbului trece indirect asupra acestei ființe. El răspunde la întrebarea **CUI?** și e cazul dativ.

Tot așa cuvintele *i* (din exemplul al doilea), *tuturor* (din al patrulea exemplu), *ne* (din ultimul exemplu).

Complementul *cu trompeții* arată același lucru și răspunde la întrebarea **CU CINE?** Complementul *de o bură* răspunde la întrebarea **DE CE?** Complementul *pentru Roșca Mihai* răspunde la întrebarea **PENTRU CINE?** Complementul *despre un cornist* răspunde la întrebarea **DESPRE CINE?**

Complementul care răspunde la una din întrebările **cui? pentru cine? cu cine? cu ce? de**

cine? de ce? despre ce? arătând ființa sau lucrul asupra căruia trece indirect lucrarea verbului se numește **COMPLEMENT INDIRECT**.

Complementul indirect poate fi exprimat printr'un substantiv în cazul dativ (*căpitanului*) sau prepozițional (*cu trompeții, de o bură, pentru Roșca, despre un cornist*) precum și prin alte vorbe cu înțeles de substantiv: pronume (*i, tuturor, ne*), adjectiv sau adverb.

APLICAȚIUNE. — Să se construiască cinci propozițiuni care să aibă complement direct și cinci cu complement indirect.

COMPLEMENTUL CIRCUMSTANȚIAL

§ 134. — Cuvântul *Țop* e cunoscut abia de vreo 30-40 de ani și în munți este puțin răspândit.

(S. Moldovan. — Moșii).

Cuvintele *de vreo 30—40 ani* lămuresc înțelesul verbului *e cunoscut*, arătând timpul când se petrece lucrarea verbului. Cuvântul *puțin* arată modul cum se face lucrarea verbului *e răspândit*; cuvintele *în munți* arată locul unde se face lucrarea aceluiași verb.

Partea secundară a propozițiunii care lămurește înțelesul unui verb, arătând împrejurările (circumstanțele) în care se face lucrarea acestui verb, se numește **COMPLEMENT CIRCUMSTANȚIAL**.

§ 135. — Ținutul acestor fii ai munților începe dela Găina și Curcubeta, pe la obârșia Răului-Mic și Răului-Mare, și se întinde pe ape, în jos, până la Bistra, în calea Arieșului.

(S. Moldovan. — Moșii).

Cuvintele *dela Găina, (dela) Curcubeta, pe la obârșia, pe ape, în jos, până la Bistra, în calea* arată locul unde se petrece lucrarea verbelor *începe* și *se întinde*. Ele răspund la întrebările: **DE UNDE? PE UNDE? INCOTRO? PÂNĂ UNDE? UNDE?** Toate sunt complemente.

Complementul care arată locul unde se petrece lucrarea verbului se numește **COMPLEMENT CIRCUMSTANȚIAL DE LOC**. El răspunde la întrebările: **unde? de unde? până unde? încotro?**

§ 136. — Toată noaptea a bătut tunul.

Atunci de pe dealul Drăgoeștilor, o rachetă, ca o dără de foc, sfâșie cerul plumburiu.

(C. Kirițescu. — Asaltul Mărăștilor).

Cuvintele (toată) *noaptea, atunci* arată timpul când se face lucrarea verbelor *a bătut, sfâșie*. Ele răspund la întrebările: **CÂT TIMP? CÂND?** Toate sunt complemente.

Complementul care arată timpul când se face lucrarea verbului se numește **COMPLEMENT CIRCUMSTANȚIAL DE TIMP**. El răspunde la întrebările: **când? de când? până când? cât timp?**

§ 137. — Alătura de numele de Moș se mai întrebuințează adeseori în glumă și termenul de *Țop*.

Ei umblă mult călare... Căii lor mărunți urcă cu o siguranță uimitoare cele mai prăpăstioase poteci de munte.

(S. Moldovan. — Moșii).

Cuvintele *în glumă, călare, cu siguranță* arată modul cum se face lucrarea verbelor *întrebuințează, umblă, urcă*. Toate sunt complemente.

Complementul care arată modul cum se face lucrarea verbului se numește **complement CIRCUMSTANȚIAL DE MOD**. El răspunde la întrebările: **cum? în ce fel?**

§ 138. — Românii nu se puteau ține locului de bucurie.

(C. Kirițescu. — Asaltul Mărăștilor).

Pentru un cuiu pierzi o potcoavă.

Cuvintele *de bucurie, pentru un cuiu* arată cauza lucrării exprimate de verbele *ține, pierzi*. Ele răspund la întrebarea: **DIN CE CAUZĂ?** Toate sunt complemente.

Complementul care arată cauza lucrării exprimate de verb se numește complement CIRCUMSTANȚIAL de CAUZĂ. El răspunde la întrebarea: *din ce cauză?*

§ 139. — Odinioară în munții Apuseni purtau și bărbații chică și aceasta, spre a o deosebi de chica fetelor, se numea „moș”.
(S. Moldovan. — Moșii).

Pe aici vitejia, cu sânge drum și-a spintecat spre desrobire.

Cuvintele *spre a deosebi, spre desrobire* arată scopul lucrării exprimate de verbele *se numea, și-a spintecat*. Ele răspund la întrebarea CU CE SCOP? Toate sunt complemente.

Complementul care arată scopul lucrării exprimate de verb se numește complement CIRCUMSTANȚIAL DE SCOP.

El răspunde la întrebarea: *pentru ce? cu ce scop?*

FELURILE COMPLEMENTULUI

1. — *direct*

2. — *indirect* în cazul dativ
 „ „ prepozițional

3. — *circumstanțial* { de loc
 de timp
 de mod
 de cauză
 de scop

APLICAȚIUNE. — Să se construiască cinci propozițiuni care să aibă tot felul de complemente circumstanțiale.

ORDINEA CUVINTELOR ÎN PROPOZIȚIUNE

§ 140. — El sta pe scările vagonului, mama lui lăcrăma jos. Toate acestea și le amintea acum cornistul Roșca Mihai. Și chiar de a doua zi Roșca Mihai începu să facă școală cu trompeții.

I-a crăpat buza de sus de câteva ori.

Doar nu era să vină vagmistrul de trompeți să sune la școala regimentară!

Floarea soldaților dela Focșani, dela Nămolosa și dela Galați era la școală.

Și astăzi Mihăiță al nostru era trompet al școalei.

Atunci să fi auzit semnal!

Generalul îi strigă din goana trăsuri.

(C. Sandu-Aldea. — Cornistul).

În propozițiunile din primul și al șaselea exemplu, ordinea în care sunt așezate cuvintele e următoarea: întâi subiectul, urmat de cuvintele care-l lămuresc; apoi predicatul, însoțit de cuvintele care-l lămuresc. Avem prin urmare două grupe: *grupa subiectului și grupa predicatului*.

Când orânduirea cuvintelor în propozițiune se face punând înainte grupa subiectului și apoi grupa predicatului avem ORDINE DREAPTĂ.

În ordinea dreaptă observăm că numele predicativ se pune în urma verbului ajutător (*era trompet*); verbul ajutător se pune înaintea verbului principal (*a crăpat, să fi auzit*).

Atributul stă de obicei în urma substantivului pe care-l lămurește (*floarea soldaților dela Focșani*); când e numeral, se pune de obicei înaintea substantivului lămurit (*trei oameni, a doua zi; dar și zina a doua*).

Complementul direct sau indirect și circumstanțialul se pun în urma cuvântului pe care-l lămuresc (*sta pe scările vagonului*); dacă sunt pronume, se pun de obicei înaintea predicatului (*îi strigă*).

Ordinea directă se întrebuițează de obicei în propozițiunile expozitive.

§ 141. — În propozițiunile din celelalte exemple, subiectul e așezat în urma predicatului. Ex.: *Toate acestea și le amintea acum cornistul Roșca Mihai*. Subiectul cu determinările lui e așezat tocmai la sfârșit.

Orânduirea cuvintelor în propozițiune prin așezarea grupei predicatului sau unei părți din ea înaintea subiectului se numește ORDINE ÎNVERSĂ.

În propozițiunea de mai sus s'a inversat ordinea cuvintelor, fiindcă autorul a vrut să atragă atenția în primul rând asupra celor ce-și amintea cornistul (*toate acestea*), despre care ne-a vorbit mai înainte. Tot așa, în exemplul al treilea, autorul a pus la începutul propozițiunii cuvintele *chiar a doua zi*, fiindcă acestea i se par mai importante. În exemplul următor vrea să accentueze faptul că *i-a crăpat* buza și de aceea a pus acest verb la începutul propozițiunii.

Observăm că în ordinea inversă se pun la începutul propozițiunii cuvintele care cuprind partea cea mai însemnată din gândirea autorului.

În exemplul al cincilea și al optulea avem propozițiuni exclamative. Ordinea cuvintelor e inversă.

Ordinea inversă se întrebuințează de obicei în propozițiunile interrogative, exclamative și imperative.

Când înțelesul propozițiunii o cere, se poate întrebuința și în propozițiunile expozitive (ca în exemplele de mai sus).

În poezie nu numai înțelesul, ci și nevoile versificației cer întrebuințarea ordinei inverse. Exemple:

Plecat-am nouă din Vaslui...
Ne dase nume de Curcan
Un hâtru bun de glume...
Cu zile mergeți, dragii mei,
Și să veniți cu zile!...

(V. Alecsandri. Peneș Curcanul).

Gură fac ca roata morii
Și de-a-valma se pornesc...

(G. Coșbuc. Iarna pe uliță).

Văzduhu-i plin de un roșu soare...
Și pomii frunțile-și coboară...

(George Coșbuc. La Paști).

F R A Z A

PROPOZIȚIUNI PRINCIPALE. PROPOZIȚIUNI SECUNDARE

§ 142. — De un sentiment de evlavie ni se umplu sufletele și stăm neclintiți ca într-o tainică rugăciune.

El știe că odată cu noi i-au sosit merindele dela Sulina.

(A. Vlahuță. — Insula Șerpilor).

Când zicem: *De un sentiment de evlavie ni se umplu sufletele și stăm neclintiți, ca într-o tainică rugăciune*, am exprimat două gândiri: 1) *De un sentiment de evlavie ni se umplu sufletele*, 2) *stăm neclintiți, ca într-o tainică rugăciune*.

Aceste gândiri puteau fi exprimate deosebit. Însă, fiindcă între ele e o legătură strânsă, formând împreună un tot, le-am exprimat împreună, legându-le prin conjuncția *și*.

În cel de al doilea exemplu avem tot două gândiri: 1) *el știe*, 2) *că odată cu noi i-au sosit merindele dela Sulina*.

Aceste gândiri sunt strâns legate între ele ca înțeles și formează un tot; de aceea s'au exprimat unite la un loc.

Reunirea a două sau mai multe propozițiuni într'un tot se numește FRAZĂ.

Într-o frază avem atâtea propozițiuni câte gândiri avem.

Când vrem să aflăm numărul propozițiunilor dintr-o frază, trebuie deci să avem în vedere gândirile, chiar dacă părțile lor principale nu sunt exprimate.

Am văzut că subiectul deseori nu e exprimat, ci numai subînțeles. Am văzut că (rareori) se poate întâmpla același lucru cu predicatul.

Fiindcă în cele mai multe cazuri predicatul nu lipsește și fiindcă predicatul, fie verbal, fie nominal, are totdeauna un verb la mod personal, în mod practic, *pentru a afla numărul propozițiunilor dintr-o frază, căutăm verbele la mod personal*. Vom avea deci atâtea propozițiuni, câte verbe la mod personal sunt în frază. Înainte de a hotărî însă, ne uităm

bine să vedem dacă nu există și vreun predicat subînțeles și, dacă-l aflăm, îl punem la socoteală.

§ 143. — In fraza: *De un sentiment de evlavie ni se umplu sufletele și stăm neclintiți, ca într-o tainică rugăciune*, fiecare dintre cele două propozițiuni care o alcătuiesc poate sta singură, având înțeles de sine.

In cea de a doua frază (§ 142) numai propozițiunea dintâi are înțeles luată singură.

Propozițiunea care are înțeles singură se numește PROPOZIȚIUNE PRINCIPALĂ.

§ 144. — In cea de a doua frază, propozițiunea *că odată cu noi i-au sosit merindele dela Sulina* nu are înțeles luată singură; ea e legată de propozițiunea *el știe*, lămurind înțelesul verbului *știe*: *Ce știe el? Că odată cu noi i-au sosit merindele dela Sulina.*

Dacă n'ar exista propozițiunea *el știe*, cealaltă n'ar avea înțeles.

Propozițiune care n'are singură înțeles, ci e legată de altă propozițiune, lămurind înțelesul unui cuvânt dintr'însa, se numește PROPOZIȚIUNE SECUNDARĂ sau SUBORDONATĂ.

O propozițiune secundară poate întregi înțelesul unui cuvânt din altă propozițiune tot secundară. Exemplu fraza următoare:

Îi arăt locul unde a fost templul lui Ahile și-i spun cum păsările insulei sburau în fiecare dimineață la mare de-și muiau penele.

Prima propozițiune: *îi arăt locul*, e principală; a doua: *unde a fost templul lui Ahile*, e secundară; a treia: *îi spun*, e principală; a patra: *cum păsările insulei sburau în fiecare dimineață la mare*, e secundară, fiindcă lămurește înțelesul verbului *spun* din propozițiunea dinainte; a cincia: *de-și muiau penele*, e tot secundară, fiindcă lămurește verbul *sburau* din propozițiunea secundară dinaintea ei.

Fiindcă propozițiunile secundare n'au înțeles luate singure, se înțelege că, oricât de multe de acestea am uni la un loc, ele nu pot forma o frază.

O frază trebuie să aibă cel puțin o propozițiune principală. Ea poate avea două sau mai multe propozițiuni principale, cum am văzut mai sus.

Propozițiunile se leagă între ele prin conjuncții; când nu sunt legate prin conjuncții, se despart prin virgulă.

APLICAȚIUNE. — Să se construiască o frază care să aibă trei propozițiuni principale și alta care să aibă două propozițiuni principale și două secundare.

§ 145. — TRANSFORMAREA PĂRȚILOR SECUNDARE ÎN PROPOZIȚIUNI

De departe, pare ruinele unei cetăți fantastice înfipte în valuri. Pășind printre bolovani, îi povestesc cum a stat aici de mult, Ahile, cel mai vestit viteaz al Grecilor. Timpul pare a se fi oprit din sbor.

(A. Vlahuță. — Insula Șerpilor).

In loc de: *De departe, pare ruinele unei cetăți fantastice, înfipte în valuri*, putem zice: *De departe, pare ruinele unei cetăți fantastice care e înfiptă în valuri*. In cazul acesta avem două propozițiuni, 1) *de departe, pare ruinele unei cetăți fantastice*; 2) *care e înfiptă în valuri*. Propozițiunea a doua (secundară) a provenit din atributul *înfipte*. Acesta e un verb la participiu; i-am adăugat verbul ajutător *e* și l-am pus astfel la un mod personal (indicativ prezent pasiv); am obținut, prin această transformare, o propozițiune nouă.

Tot așa în propozițiunea dintâi, din al doilea exemplu, putem pune verbul *pășind* (complement circumstanțial de timp) la mod personal și adăugând locuțiunea conjuncțională *în timp ce* avem o propozițiune nouă: *In timp ce pășim printre bolovani, îi povestesc...*

În a doua propozițiune, din același exemplu, putem adăuga atributului *viteaz* verbul ajutător precedat de pronumele relativ *care*. Atributul devine nume predicativ și împreună cu verbul ajutător formează predicatul nominal al unei propozițiuni noi: *care a fost cel mai vestit viteaz al Grecilor*. Astfel, în al doilea exemplu, putem avea patru propozițiuni, datorită transformărilor făcute: *În timp ce pășim printre bolovani, îi povestesc cum a stat aici Ahile, care a fost cel mai vestit viteaz al Grecilor*.

La fel putem face și cu propozițiunea din al treilea exemplu, punând verbul *a se fi oprit* la mod personal și avem două propozițiuni: *Timpul pare că s'a oprit din sbor*.

Putem transforma o parte secundară în propozițiune făcând-o predicatul noii propozițiuni (și anume dacă e verb îl punem la mod personal, iar dacă e altă parte de cuvânt, îi adăugăm un verb ajutător, făcând-o nume predicativ).

APLICAȚIUNE. — Să se transforme în propozițiuni părțile secundare ale propozițiunilor din alineatul al treilea, al patrulea și al cinci-lea al bucății Sobieski și României de C. Negruzzi.

REDUCEREA (SCURTAREA) SUBORDONATELOR

§ 146. — La miazăzi, chiar în pragul județului, cum vii din spre Romanai, ai în față dealul viilor.

Vâlcea e o livadă încântătoare... cu sate vesele pe marginea râurilor, cu drumuri albe și netede, ce se aștern ca niște dungi de lumină pe brâiele verzi ale dealurilor.

În privirea lui deșteaptă, în portul lui îngrijit, în felul cum te întâmpină, are ceva din măreția blândă a naturii care-l înconjoară.

Și câtă plăcere simți să vezi cum își iubește țăranul vâlcean toate lucrurile gospodăriei lui!

(Al. Ylahuță. — În Vâlcea).

În loc de: *La miazăzi, chiar în pragul județului, cum vii din spre Romanai, ai în față dealul viilor*, putem spune: *La miazăzi, chiar în pragul județului, venind din spre Romanai, ai în față dealul viilor*. În cazul acesta, în loc de două propozițiuni câte aveam înainte, a rămas numai una. Propozițiunea

secundară, circumstanțială de timp, *cum vii din spre Romanai*, a fost redusă, devenind parte secundară (complement circumstanțial de timp) în cealaltă propozițiune. Verbul *vi* (predicatul) l-am pus la gerunziu. Același lucru îl putem face și cu celelalte fraze de mai sus:

Vâlcea e o livadă încântătoare, cu sate vesele pe marginea râurilor, cu drumuri albe și netede, așternute ca niște dungi de lumină pe brâiele verzi ale dealurilor. Aici am redus propozițiunea secundară, făcând verbul *se aștern* (predicatul ei) nepredicativ, punându-l în mod nepersonal (participiu) și lăsând la o parte pronumele relativ *ce*. În locul propozițiunii avem un atribut.

În privirea lui deșteaptă, în portul lui îngrijit, în felul de a te întâmpina, are ceva din măreția blândă a naturii înconjurătoare. Aici am redus două propozițiuni secundare: pe prima (*cum te întâmpină*) am redus-o punându-i verbul *întâmpină* (predicatul) la mod impersonal (infinitiv) precedat de prepoziția *de*; pe a doua (*care-l înconjoară*) am redus-o transformând verbul *înconjoară* (predicatul) în adjectiv (*înconjurătoare*) și lăsând la o parte pronumele relativ *care*. Propozițiunea s'a transformat în atribut.

Și câtă plăcere simți să vezi iubirea țăranului vâlcean pentru toate lucrurile gospodăriei lui! Aici am redus propozițiunea secundară, punând verbul *își iubește* (predicatul) la infinitiv și întrebuintându-l cu înțeles de substantiv (*iubirea*), făcându-l complement direct în propozițiune.

O propozițiune secundară se poate scurta transformând-o în parte secundară a altei propozițiuni.

Scurtarea se face punând verbul predicativ al propozițiunii secundare la un mod nepersonal: infinitiv, gerunziu, participiu sau supin (făcându-l deci nepredicativ) sau înlocuindu-l printr'un substantiv.

Scurtând o propozițiune secundară, de fapt o înlocuim (sau substituim) printr-o parte secundară a altei propozițiuni: de aceea *scurtarea subordonatelor se mai numește și substituirea subordonatelor*.

Avem deci trei feluri de substituiri: 1) substituire infinitivală, 2) substituire gerunzială, 3) substituire participială.

APLICAȚIUNE. — Să se scurteze subordonatele din al doilea alineat al bucății de citire Asaltul Mărăștilor de C. Kirișescu.

COORDONARE ȘI SUBORDONARE

§ 147. — A, e de mult, a fost la casa bătrânească... e făcută de un unchiu al tatei, Ilie Rotaru îi zicea lui.
(Al. Vlahuță. — In Vâlcea).

Fraza de mai sus e alcătuită din patru propozițiuni: 1) *A, e de mult*; 2) *a fost la casa bătrânească*; 3) *e făcută de un unchiu al tatei*; 4) *Ilie Rotaru îi zicea lui*.

Toate aceste patru propozițiuni sunt principale; ele nu depind una de alta; fiecare din ele poate sta singură. Ele stau pe aceeași treaptă. Raportul în care stau una față de alta se numește *raport de coordonare*.

(1) — (2) — (3) — (4)

Propozițiunile principale stau în raport de coordonare iar fraza formată numai din propozițiuni principale se numește *fraza formată prin coordonare*.

§ 148. — De câte ori ne uităm la poarta lui, parcă-l vedem pe el.
(Al. Vlahuță. — In Vâlcea).

În această frază avem două propozițiuni: 1) *De câte ori ne uităm la poarta lui*; 2) *parcă-l vedem pe el*. Prima este secundară și lămurește înțelesul celei de a doua, care e principală; este subordonată acesteia.

Propozițiunea secundară stă în RAPORT DE SUBORDONARE față de propozițiunea pe care o lămurește:

(2) parcă-l vedem pe el

↓
(1) de câte ori ne uităm la poarta lui.

Fraza formată dintr-o propozițiune principală și din una sau mai multe secundare se numește **FRAZĂ FORMATĂ PRIN SUBORDONARE**.

§ 149. — Mă oprișem la o casă țărănească de pe valea Cernei și mă uitam cu drag la poarta ogrăzii, o poartă grea de stejar, lucrată în sculpturi migăloase, cum se lucrau în vremile vechi și bune ușile sfintelor biserici.

(Al. Vlahuță. — In Vâlcea).

În această frază avem trei propozițiuni: 1) *Mă oprișem la o casă țărănească de pe valea Cernei*; 2) *mă uitam cu drag la poarta ogrăzii, o poartă grea de stejar, lucrată în sculpturi migăloase*; 3) *cum se lucrau în vremile vechi și bune ușile sfintelor biserici*.

Primele două propozițiuni sunt principale și în raport de coordonare; a treia e secundară, subordonată celei de a doua.

(1) — (2)
|
(3)

Fiindcă unele propozițiuni stau în raport de coordonare, iar altele în raport de subordonare, fraza de mai sus se zice **FORMATĂ PRIN COORDONARE ȘI SUBORDONARE**.

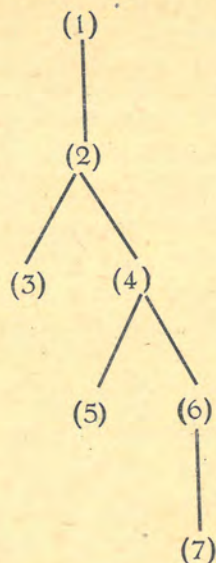
§ 150. — Și câtă plăcere simți să vezi cum își iubește țărânul vâlcean toate lucrurile gospodăriei lui, cum caută să le înfrumusețe și în tot ce face să puie ceva din sufletul lui.

(Al. Vlahuță. — In Vâlcea).

În această frază avem șapte propozițiuni: 1) *Și câtă plăcere simți*; 2) *să vezi*; 3) *cum își iubește țărânul vâlcean toate lucrurile gospodăriei lui*; 4) *cum caută*; 5) *să le înfrumusețe*; 6) *și în tot să puie ceva din sufletul lui*; 7) *ce face*.

Prima propozițiune e principală; a doua e secundară, subordonată celei dintâi; a treia e subordonată celei de a doua; a patra e și ea subordonată celei de a doua; a cincia e sub-

ordonată celei de a patra; a șasea e și ea subordonată tot celei de a patra; a șaptea e subordonată celei de a șasea.

Observăm că propozițiunea a treia și a patra depind în mod egal de propozițiunea a doua; sunt pe aceeași treaptă, deci coordonate între ele. Tot așa propozițiunea a cincia și a șasea depind în mod egal de propozițiunea a patra; și acestea sunt coordonate între ele.

Și propozițiunile secundare pot fi coordonate între ele.

APLICAȚIUNE. Să se copieze trei fraze din bucata de citire *Tigrul păcălit* de Al. Odobescu, arătându-se în schiță raportul dintre propozițiuni.

FELURILE COORDONATELOR

§ 151. — *Sezi strâmb și grăiește drept. Prostului, nici să-i faci, nici să-ți faci. Prinde crbul, scoate-i ochii.*

Frazele de mai sus sunt alcătuite din propozițiuni principale. În fiecare din ele propozițiunea a doua cuprinde o gândire care e continuarea celei din propozițiunea dintâi.

Coordonatele care exprimă gândiri ce se completează, arătând fapte petrecute în același timp sau în continuare, se numesc COPULATIVE.

Coordonatele copulative se leagă prin conjuncțiile *și*, *nici* sau se despart prin virgulă.

§ 152. — *Se mânie văcarul pe sat, iar satul nu știe nimic. Nu-l primesc în sat, și el întrebă de casa vornicului. Boul are limbă mare, dar nu poate vorbi. Nu e după cum vrea omul, ci după cum vrea Domnul. Acul este mic, însă scumpe haine coase.*

Frazele de mai sus sunt alcătuite din propozițiuni principale care exprimă idei contrare.

Coordonatele care exprimă idei contrare se numesc ADVERSATIVE.

Coordonatele adversative se unesc prin conjuncțiile *iar*, *dar*, *însă*, *ci*, *totuși*, *și*. Intre ele punem virgulă.

§ 153. — *Ori taci, ori spune ceva mai bun decât tăcerea. Mănânci ca să trăiești, sau trăiești ca să mănânci?*

Propozițiunile care alcătuiesc frazele de mai sus sunt principale și exprimă idei care se exclud una pe alta. De exemplu, în prima frază, trebuie să admitem ori lucrarea din propozițiunea dintâi, ori pe cea din a doua.

Coordonatele care exprimă idei ce se exclud se numesc DISJUNCTIVE.

Coordonatele disjunctive se leagă prin conjuncțiile *ori*, *sau*, *fie că* și se despart prin virgulă.

§ 154. — *Tu ești poet, deci cântă.*

Au luptat cu bărbăție; de aceea au învins.

Ești om inteligent; prin urmare poți să mă înțelegi.

N'ai mai zis nimic; așa dar te-ai învoit.

În frazele de mai sus avem câte două propozițiuni principale, dintre care cea de a doua cuprinde o urmare a ideii din cea dintâi.

Coordonatele care exprimă idei dintre care una e urmarea sau concluzia celeilalte se numesc CONCLUZIVE.

Coordonatele concluzive se leagă prin conjuncțiile *deci*, *prin urmare*, *de aceea*, *asa dar*. Intre ele se pune virgulă sau punct și virgulă.

FELURILE SUBORDONATELOR SUBORDONATA SUBIECTIVĂ

§ 155. — Cine gonește doi iepuri, nu prinde niciunul.
Ce-i în mână nu-i minciună.
E mai bine să fii fruntea cozii decât coada frunții.
Nu se știe ce aduce ziua de mâine.

Propozițiunile *cine gonește doi iepuri, ce-i în mână, să fii fruntea cozii, ce aduce ziua de mâine* servesc drept subiect propozițiunilor principale din frazele de mai sus. Ele răspund la întrebările CINE? sau CE?

Cele care stau înaintea principalei încep cu *cine* sau *ce*. Cele care stau în urma principalei urmează după verbe unipersonale (*se știe*) sau expresiuni impersonale (*e bine*).

Propozițiunea care servește drept subiect altei propozițiuni se numește PROPOZIȚIUNE SUBIECTIVĂ.

SUBORDONATA PREDICATIVĂ

§ 156. — Băutura e ce e, mâncarea e fudulie.
Vieța este cum ne-o facem noi.

Propozițiunile *ce e, cum ne-o facem noi* servesc drept nume predicativ pe lângă verbul ajutător din propozițiunea de care depind.

Propozițiunea care servește drept nume predicativ pe lângă verbul ajutător din altă propozițiune se numește PROPOZIȚIUNE PREDICATIVĂ.

SUBORDONATA ATRIBUTIVĂ

§ 157. — Un băiețan de vreo 17 ani, care sta deoparte, începu să se închine.
Din locul unde mă găseam, aveam cel puțin un ceas de umblet până acasă.

Să vezi că iese o dihanie cum n'ai mai văzut până atunci...
(I. Brătescu-Voinești. — Dihanie).

Propozițiunea *care sta deoparte* lămurește înțelesul substantivului *băiețan* din cealaltă propozițiune: *Care băiețan? Care sta deoparte.* E o propozițiune secundară și joacă rol de atribut.

În fraza a doua, propozițiunea secundară *unde mă găseam* are tot rol de atribut, lămurind înțelesul substantivului *locul* din cealaltă propozițiune.

Propozițiunea *cum n'ai mai văzut până atunci* lămurește înțelesul substantivului *dihanie* din propozițiunea *că iese o dihanie*.

Propozițiunea secundară care are rol de atribut, lămurind un substantiv din altă propozițiune, se numește PROPOZIȚIUNE ATRIBUTIVĂ.

Ea se leagă de propozițiunea pe care o lămurește prin pronumele relativ *care, ce, cât* sau prin conjuncțiunile *unde, când, cum, de, să* și răspunde la aceleași întrebări ca și atributul.

APLICAȚIUNE. — Să se construiască trei fraze care să aibă propozițiuni subiective, una cu propozițiune predicativă și trei care să aibă propozițiuni atributive.

SUBORDONATELE COMPLETIVE

§ 158. — Toți pădurarii spuneau că (ursul) nu se dăla om.
N'am știut cum să ies mai de grabă la mal la drum.
Nu puteam să răspund o vorbă lui neica Lazăr, care mă întreba ce am și unde am lăsat prostovolul

(I. Brătescu-Voinești. — Dihanie).

În frazele de mai sus fiecare din propozițiunile secundare *că nu se dăla om, cum să ies mai de grabă la mal la drum, să răspund o vorbă lui neica Lazăr, ce am, unde am lăsat prostovolul* lămurește un verb din altă propozițiune, jucând rol de complement direct. *Ce spuneau pădurarii? Că nu se dăla om.*

Propozițiunea secundară care are rol de complement direct, lămurind un verb din altă propozițiune, se numește PROPOZIȚIUNE COMPLETIVĂ DIRECTĂ.

Ea răspunde la aceleași întrebări ca și complementul direct.

§ 159. — Fusesem prevenit că m'aş putea întâlni cu el.
„Piei drace” mi-am zis încredinţat că era necuratul.

(I. Brătescu-Voineşti. — Dihanie).

În aceste fraze, fiecare din propoziţiunile secundare *că m'aş putea întâlni cu el, că era necuratul* lămureşte un verb din altă propoziţiune, jucând rol de complement indirect: (*De ce fusesem prevenit? Că m'aş putea întâlni cu el.*

Propoziţiunea secundară care are rol de complement indirect, lămurind un verb din altă propoziţiune, se numeşte PROPOZIŢIUNE COMPLETIVĂ INDIRECTĂ.

Ea răspunde la întrebările: *cui? de ce? la ce? cu ce?*

Când urmează imediat după verbul pe care-l lămureşte, propoziţiunile complete nu se despart prin virgulă de acesta.

APLICAŢIUNE. — Să se construiască două fraze care să aibă propoziţiuni complete directe şi două care să aibă propoziţiuni complete indirecte.

VORBIREA DIRECTĂ ŞI VORBIREA INDIRECTĂ

§ 160. — Păduri de nuci secuulari şi de pruni împodobesc colinele cât vezi cu ochii.

(Al. Vlahuţă. — În Vâlcea).

Nu băga mâna unde nu-ţi fierbe oala
De unde iei se 'mpuţinează.

În frazele de mai sus, fiecare din propoziţiunile *cât vezi cu ochii, unde nu-ţi fierbe oala, de unde iei* lămureşte câte un verb din altă propoziţiune, arătând împrejurările în care se face lucrarea şi având rol de complement circumstanţial.

Propoziţiunea secundară care are rol de complement circumstanţial se numeşte PROPOZIŢIUNE CIRCUMSTANŢIALĂ.

Propoziţiunile circumstanţiale de mai sus arată locul unde se petrece lucrarea verbelor pe care le lămuresc.

Propoziţiunea secundară care are rol de circumstanţial de loc se numeşte PROPOZIŢIUNE CIRCUMSTANŢIALĂ DE LOC.

Ea răspunde la aceleaşi întrebări ca şi circumstanţialul de loc şi se leagă de propoziţiunea pe care o lămureşte prin vorbe: *unde, de unde, pe unde, până unde, în c o t r o.*

§ 161. — Astea, iarna le lucrăm, când nu praa avem ce face.
De câte ori ne uităm la poarta lui, parcă-l vedem pe el.

(Al. Vlahuţă. — În Vâlcea).

Mărturisesc că, de când sunt, n'am simţit un fior de groază ca acela.

Până să se întoarcă şi să intre în pădure, am avut o strângere de inimă.

(I. Brătescu-Voineşti. — Dihanie).

În frazele de mai sus, fiecare din propoziţiunile *când nu prea avem ce face, de câte ori ne uităm la poarta lui, de când sunt, până să se întoarcă. (până) să intre în pădure* lămureşte câte un verb din altă propoziţiune, arătând timpul când se face lucrarea şi jucând rol de complement circumstanţial de timp.

Propoziţiunea secundară care are rol de circumstanţial de timp se numeşte PROPOZIŢIUNE CIRCUMSTANŢIALĂ DE TIMP sau TEMPORALĂ.

Ea răspunde la aceleaşi întrebări ca şi complementul circumstanţial de timp şi se leagă de propoziţiunea pe care o lămureşte prin vorbele *când, de când, până când, după ce, îndată ce, cum, de câte ori.*

APLICAŢIUNE. — Să se construiască câte trei fraze care să aibă propoziţiuni circumstanţiale de loc şi de timp.

§ 162. — Lucrăm şi noi așa, cât ne taie cazul.
Şi-şi aduc şi ei aminte, cum pomenim şi noi pe punchiul tatei.

(Al. Vlahuţă. — În Vâlcea).

În frazele de mai sus, fiecare din propozițiunile *câte ne taie capul, cum pomenim și noi pe unchiul tatei* lămurește câte un verb din altă propozițiune, arătând modul cum se face lucrarea verbului și jucând rol de complement circumstanțial de mod.

Propozițiunea secundară care are rol de circumstanțial de mod se numește **PROPOZIȚIUNE CIRCUMSTANȚIALĂ DE MOD** sau **MODALĂ**.

Ea răspunde la aceleași întrebări ca și circumstanțialul de mod și se leagă de propozițiunea pe care o lămurește prin vorbe: *cum, precum, ca și cum, după cum, cât*.

§ 163. — Se pricepea și la multe altele, căci era și vânător, și cioban, și cossaș și cântăreț la biserică).

(Al. Odobescu. — Pe plaiul Buzăului).

Nu te bucura la câștiguri mari, pentru că cu un rac tot sărac.

În frazele de mai sus, fiecare din propozițiunile *căci era și vânător..., pentru că cu un rac (ești) tot sărac* lămurește câte un verb din altă propozițiune, arătând cauza lucrării și jucând rol de complement circumstanțial de cauză.

Propozițiunea secundară care are rol de circumstanțial de cauză se numește **PROPOZIȚIUNE CIRCUMSTANȚIALĂ DE CAUZĂ** sau **CAUZALĂ**.

Ea răspunde la întrebarea: *din ce cauză?* și se leagă de propozițiunea pe care o lămurește prin vorbe: *pentru că, fiindcă, deoarece, de vreme ce, căci, că*.

§ 164. — Ciopărim și noi ba una, ba alta, ca să ne treacă ziua.

(Al. Vlahuță. — În Vâlcea).

Nu da cu împrumut, ca să nu-ți faci dușmani.

(C. Negruzzi. — Vorbe cu tâlc).

În frazele de mai sus, fiecare din propozițiunile *ca să ne treacă ziua, ca să nu-ți faci dușmani* lămurește câte un verb

din altă propozițiune, arătând scopul lucrării și jucând rol de complement circumstanțial de scop.

Propozițiunea secundară care are rol de circumstanțial de scop se numește propozițiune **CIRCUMSTANȚIALĂ DE SCOP** sau **FINALĂ**.

Ea răspunde la întrebarea: *în ce scop?* și se leagă de propozițiunea pe care o lămurește prin: *ca să, pentru ca, de* sau fără conjuncție (când verbul ei e la conjunctiv).

§ 165. — Dacă nu faci foc, fum nu iese.

De vrei să trăiești bine și să ai tihnă, să te silești totdeauna a fi la mijloc de masă și la colț de țară.

Să fi știut una ca asta, mă feream mai bine.

În frazele de mai sus, propozițiunile *dacă nu faci foc, de vrei, să fi știut una ca asta* arată în ce condiție se îndeplinește lucrarea verbului pe care-l lămuresc. De exemplu, în cea dintâi frază, lucrarea verbului din propozițiunea principală *fum nu iese* se îndeplinește numai cu condițiunea arătată în propozițiunea secundară: *dacă nu faci foc*.

Propozițiunea secundară care arată condiția în care se îndeplinește lucrarea verbului pe care-l lămurește se numește **PROPOZIȚIUNE CONDIȚIONALĂ**.

Ea se leagă de propozițiunea pe care o lămurește prin vorbe *dacă, de, când*. Când verbul ei e la conjunctiv, nu se leagă prin nicio vorbă.

§ 166. — M'am jurat să nu mai dau cu prostovolul noaptea, să știu bine c'aș prinde o sută de păstrăvi dintr'odată.

(I. Brătescu-Voinești. — Dihanie).

Deși mulți au zis-o, eu tot o mai zic.

Nu se învață minte, măcar c'a pățit-o.

În frazele de mai sus, propozițiunile *să știu bine, deși mulți au zis-o, măcar c'a pățit-o* lămuresc fiecare câte un verb din altă propozițiune, arătând un fapt ce ar trebui să împiedece lucrarea, dar care totuși e îngăduită.

Propozițiunea secundară care arată un fapt de natură să împiedece lucrarea verbului pe care-l lămurește, dar îngăduind-o, se numește **PROPOZIȚIUNE CONCESIVĂ**.

Ea se leagă de propozițiunea pe care o lămurește prin vorbele *deși, cu toate că, măcar că, chiar dacă*. Când verbul e la conjunctiv, de multe ori nu se leagă prin nicio vorbă.

§ 167. — Ba încă știa să spună și basme, de-ți era mai mare dragul să-l ascuți.

(Al. Odobescu. — Pe plaiul Buzăului).

Tremuram de-mi clănțăneau dinții.

(I. Brătescu-Voinești. — Dihanie).

În frazele de mai sus, fiecare din propozițiunile *de-ți era mai mare dragul, de-mi clănțăneau dinții* arată o urmare a lucrării verbului pe care-l lămurește se numește **PROPOZIȚIUNE CONSECUTIVĂ**.

Propozițiunea secundară care arată o urmare a lucrării verbului pe care-l lămurește se numește **PROPOZIȚIUNE CONSECUTIVĂ**.

Ea se leagă de propozițiunea pe care o lămurește prin vorbele *încât, cât, de, că*.

APLICAȚIUNE. — Să se construiască câte două fraze care să aibă propozițiuni cauzale, finale, condiționale, concesive, consecutive.

VORBIREA DIRECTĂ și VORBIREA INDIRECTĂ

§ 168. — Un băietan de vreo 17 ani, care sta deoparte, zise : „Eu cu dihania asta, domnule, am pățit-o și mai rău... O lună am zăcut de friguri de pe urma ei.

„Într-o seară, acum un an, cer prostovolul lui neica Lazăr, morarul dela moara de ici din jos, — că eu sunt nepot al lui — și mă duc să încerc să prinz ceva păstrăvi la balta asta de sub mal”.

(I. Brătescu-Voinești. — Dihanie).

În fragmentul de mai sus sunt reproduse vorbele unui băietan, întocmai cum le-a spus el.

Când redăm vorbirea cuiva întocmai cum a fost spusă zicem că avem **VORBIRE DIRECTĂ**.

§ 169. — Autorul putea să ne arate ce i-a spus acel băietan și în modul următor: Un băietan de vreo 17 ani, care sta deoparte, zise că el cu dihania asta a pățit-o și mai rău... că o lună a zăcut de pe urma ei.

Ne spuse apoi că într-o seară, acum un an, a cerut prostovolul lui Lazăr, morarul dela moara de ici din jos, — căci el e nepot al lui — și s'a dus să prinză ceva păstrăvi la balta de sub mal.

În acest caz vorbele acestui băietan nu mai sunt redade întocmai, ci cu cuvintele autorului, căutând să se exprime cât mai asemănător cu vorbele băietanului.

Când redăm vorbirea cuiva nu întocmai cum a fost spusă, ci făcând-o să depindă de un verb cu înțelesul de „a spune”, avem **VORBIRE INDIRECTĂ**.

Tranformând vorbirea directă de mai sus în vorbire indirectă am făcut mai multe schimbări:

- 1) Am dat afară vocativul *domnule*.
- 2) Am înlocuit persoana 1-a a verbelor cu pers. a 3-a.
- 3) Am tranformat propozițiunile principale în complementive.
- 4) Am adăguat verbul *spuse*, făcând să depindă de el spusese băietanului.
- 5) Am mai făcut câteva mici schimbări pentru ca povestirea să fie mai firească. (Am înlăturat cuvântul *neica*, care se potrivea numai în vorbirea băietanului, și am înlocuit prezentul întrebuințat de el în vorbire cu perfectul.

Dacă am fi avut propozițiuni interogative și imperative, le-am fi înlocuit cu propozițiuni complementive; verbele la imperativ le-am fi pus la conjunctiv.

Dacă am fi avut de transformat vorbirea indirectă în vorbire directă, am fi procedat invers.

APLICAȚIUNE. — Să se transforme în vorbire indirectă un pasaj din „Sobieski și Românii” de C. Negruzzi, în care e întrebuințată vorbirea directă.

PUNCTUAȚIA

§ 141. — În vorbire noi nu spunem cuvintele unele după altele, fără încetare și cu același ton. Ca să fim înțeleși mai bine, ne oprim, din când în când, mai mult sau mai puțin și schimbăm adesea tonul. Unele cuvinte le rostim mai apăsător, altele mai încet; unele le spunem cu vocea mai joasă, altele cu vocea mai ridicată.

Ca să știm cum trebuie rostite cuvintele dintr-o bucată de citire scrisă, ce opriri să facem pentru ca să se înțeleagă mai bine ceea ce a voit să spună autorul, întrebăm în scriere SEMNELE DE PUNCTUAȚIE.

Semnele de punctuație sunt următoarele:

I. — **PUNCTUL.** Prin el arătăm sfârșitul unei părți din vorbirea noastră, propozițiune sau frază. Atunci trebuie să ne oprim câtva timp, ca să răsuflăm și ca să lăsăm timp celor ce ne ascultă să se gândească bine la cele ce am spus.

Punctul se pune:

a) La sfârșitul unei propozițiuni, când e singură, sau la sfârșitul unei fraze.

b) După prescurtări.

Exemple: ș. a. (și altele) etc. (=etcetera) (și celelalte); d. (domnul); C. F. R. (Căile Ferate Române).

Nu se pune punct după titlurile de cărți, capitole, după numele autorilor pe coperta unei cărți, după iscălituri.

2. — **VIRGULA** arată o oprire mai mică, înăuntrul unei propozițiuni sau fraze. Iată câteva din întrebunțările ei:

a) Desparte vocativele de restul propozițiunii.

Apoi dă, măi nevastă, sângele apă nu se face.

Prietene, știi una?

Bine v'am găsit, bădiță!

b) Desparte părți de același fel din propozițiune.

Fratele cel sărac tot avea și el o pereche de boi, dar colea; porumbi la păr, țințați în frunte, nalți la trup, țapoși la coarne, amândoi cudalbi, ciolănoși și grași...

În fundul pădurii, sub niște stânci, se afla o vizunie de urși.

c) Desparte propozițiunile principale, când nu sunt legate prin conjuncția și i.

Ia el punga, o sucește, o învârtește și apoi zice.

d) Desparte coordonatele adversative, disjunctive și concluzive.

Înțeleptul făgăduiește, iar prostul trage nădejde.

Ori te poartă cum ți-e vorba, ori vorbește cum ți-e portul.

Tu ești poet, deci cântă.

e) Când propozițiunea secundară se află înaintea principalei, se desparte prin virgulă.

Când e minte, nu-i ce vinde.

Dacă nu faci foc, fumul nu iese.

Unde nu e cap, vai de picioare.

Cum îți vei așterne, așa vei dormi.

f) Propozițiunile intercalate se despart prin virgulă.

Copiii și nevasta lui, când au văzut un bivoli scurând peșus, au rupt-o la fugă.

De-aș ajunge mai de grabă în târg, zise Prepeleac, să scap de râia asta.

g) În locul unui verb neexprimat se pune virgulă.

Vorbă multă, sărăcia omului.

Schimbarea Domnului, bucuria nebulilor.

h) După titlul scrisorilor și petițiilor se pune virgulă.

În general punem virgulă oriunde facem o oprire mai mică în vorbire.

Nu se pune virgulă:

a) Înaintea lui *și* (afară de cazul când are înțeles adverbial).

b) Între subiectul și predicatul propozițiunii.

3 — **PUNCTUL ȘI VIRGULA** arată o oprire mai mare, de obicei între mai multe propozițiuni ale unei fraze, care trebuie luate împreună.

Mă!... asta încă-i una! De-oiu fi eu Dănilă Prepeleac, am prăpădit boii; iar de n'oiu fi eu acela, apoi am găsit o căruță.

Cela nu se pune de pricină; dă capra și ia carul.

4. — **DOUĂ PUNCTE** se pun:

a) Când urmează vorbirea cuiva.

Ea îi zicea adeseori: „Frate, frate, dar pita-i cu bani, bărbate!”

b) Înaintea unei enumerări.

Părțile de vorbire sunt: substantivul, adjectivul, pronumele, verbul, numeralul, articolul, adverbul, prepoziția, conjuncția, întrejecția.

c) Când urmează o explicație.

Să te învăț eu: boii tăi sunt mari și frumoși; ia-i și du-i la iarmaroc și vinde-i.

5. — **SEMNUL ÎNTREBĂRII** se pune după vorbe sau propozițiuni întrebătoare. (Exemplu la „linioara de dialog”).

6. — **SEMNUL EXCLAMĂRII** se pune după vorbe sau propozițiunile care arată o strigare.

Na! Car mi-a trebuit, car am găsit!

Auleu! Destul! Nu mai chin!

7. — **PUNCTELE DE SUSPENSIUNE** (întrerupere) arată o întrerupere în vorbire. Uneori se pun în locul unor vorbe pe care autorul nu vrea sau nu poate să le scrie.

— *Carul dumitale merge singur.*

— *D'apoi... mai singur, nu-l vezi?*

VIII. — **GHILEMELELE** se pun la începutul și la sfârșitul vorbirii cuiva, redată întocmai. Altădată închidem între ele vorbe asupra cărora voim să atragem atenția.

Și zicând „dumnealui”, mama mi-arată râzând pe domnul maior.

(Vezi și exemplul dela „două puncte”).

IX. — **LINIOARA DE DIALOG** se pune spre a arăta schimbarea persoanei care vorbește.

De obicei, când se întrebuințează linioara de dialog, nu se mai pun ghilemele.

— *Ce vrei să faci aici, măi omule?*

— *Da nu vezi?*

— *Stăi, mă, nu te-apuca de năzbâtii!*

X. — **PARANTEZA** se întrebuințează spre a închide în ea vorbele care cuprind o explicație.

Originea numirilor de Moți și Topi este necunoscută, dar după toată probabilitatea ele derivă din cuvântul „moț” (moș de păr, chică).

XI. — **LINIOARA DE PAUZĂ** e întrebuințată, de unii scriitori spre a arăta o oprire între cuvinte sau propozițiuni sau chiar spre a înlocui punctul, virgula, punctul și virgula.

Fratele cel sărac — sărac să fie de păcate — tot avea și el o pereche de boi.

	Pag.
27. — Cornistul (<i>C. Sandu-Aldea</i>)	98
28. — Peneş Curcanul (<i>V. Alecsandri</i>)	102
29. — Libertatea (<i>Al. Russo</i>)	108
30. — Câmpul Libertăţii (<i>St. O. Iosif</i>)	110
31. — Moşii (<i>Silvestru Moldovanu</i>)	111
32. — Asaltul Mărăştilor (<i>C. Kirîşescu</i>)	114
33. — Coccoarele (<i>V. Alecsandri</i>)	118
34. — Primăvară (<i>Taras Şevcenکو</i>)	119
35. — Insula Şerpilor (<i>Al. Vlahuţă</i>)	120
36. — In Novaci (<i>Al. Vlahuţă</i>)	122
37. — In Vâlcea (<i>Al. Vlahuţă</i>)	125
38. — La Paşti (<i>George Coşbuc</i>)	128
39. — Pe plaiul Buzăului (<i>Al. Odobescu</i>)	130
40. — Vorbe cu tâlc (<i>C. Negruzzi</i>)	133
41. — Dihanie (<i>C. Ardeleanu</i>)	135
42. — In mină (<i>C. Ardeleanu</i>)	138
43. — Muncitorilor (<i>Tr. Demetrescu</i>)	141
44. — Maşinile (<i>I. Ghica</i>)	143
45. — La şezătoare (<i>Tiberiu Crudu</i>)	145
46. — Ciobănaşul (<i>Colecţia O. Densuşianu</i>)	149
47. — Doina (<i>O. Carp</i>)	151
48. — Păstoritul la Români (<i>I. Simionescu</i>)	151
49. — Vânătoarea pe Bărăgan (<i>Al. Odobescu</i>)	154
50. — Somnoroase păsărele (<i>M. Eminescu</i>)	157
51. — O noapte în arie (<i>Duiliu Zamfirescu</i>)	158
52. — Scrisori (<i>D. Zamfirescu, G. Bengescu</i>)	161
53. — Vara (<i>Duiliu Zamfirescu</i>)	165
54. — Poporul românesc (<i>I. Simionescu</i>)	167

GRAMATICA

FONETICA

Sunete. Vocale. Consonante.	177
Literele. Alfabetul	178
Scrierea cu â şi î	179

Scrierea cu u mut	Pag. 180
Silabe. Diftongi. Triftongi	181
Despărţirea în silabe	183

MORFOLOGIA

Felurile cuvintelor	186
Cuvinte flexibile şi neflexibile	189
SUBSTANTIVUL. Substantive comune şi proprii	190
Observaţii ortografice	191
Substantive concrete şi abstracte	192
Numărul	193
Substantive defective de număr	193
Forme multiple la plural	194
Genul. Substantive epicene.	194
Cazurile	195
Declinarea nearticulată masculină	197
Declinarea nearticulată feminină	199
Declinarea nearticulată a substantivelor ambigene	200
ARTICOLUL proclitic	202
Articolul nehotărît	202
Articolul posesiv	203
Articolul adjectival	203
Articolul enclitic hotărît	204
Declinarea articulată a substantivelor masculine	205
Declinarea numelor proprii masculine	207
Declinarea articulată a substantivelor feminine	207
Declinarea articulată a substantivelor ambigene	210
Observaţii ortografice	210
ADJECTIVUL. Genul. Numărul.	211
Articularea adjectivelor	214
Declinarea adjectivelor	214
Comparaţia adjectivelor	216
Observaţii ortografice	218
PRONUMELE. Pronumele personal	218

	Pag.
Declinarea pronumelui personal	219
Pronumele de reverență	223
Pronumele personal întărit	224
Pronumele posesiv	225
Pronumele și adjectivul demonstrativ	228
Pronumele relativ	231
Pronumele interogativ	231
Pronumele reflexiv	232
Pronumele nehotărît	233
Pronumele nehotărît	235
Adjective pronominale	235
NUMERALUL. Numeralul cardinal	236
Numeralul ordinal	237
Numeralul distributiv	237
Numeralul adverbial	238
Numeralul multiplicativ	238
Numeralul nehotărît	238
VERBUL. Număr. Persoană	240
Timpurile	242
Modurile	244
Conjugarea	245
Formele de conjugare	245
Verbe active și transitive	246
Conjugarea activă	255
Verbul a fi	257
Verbul a avea	259
Observații ortografice	260
Conjugarea reflexivă	263
Conjugarea pasivă	266
Verbe neregulate	272
Verbe conjugate cu sufixe	273
Forme perifrastice	274
Forme verbale populare	277
Forme verbale inverse	278
Verbe unipersonale	279
Verbe defective	279

	Pag.
ADVERBUL	280
Locuțiuni adverbiale	281
Comparația adverbilor	281
PREPOZIȚIA	282
Locuțiuni prepoziționale	283
CONJUNCȚIA	283
Locuțiuni conjuncționale	285
INTERJECȚIA	286
FORMAREA CUVINTELOR	286
Derivarea	286
Schimbarea funcțiunii gramaticale	291
FAMILII DE CUVINTE	292
SINONIME ȘI OMONIME	292

S I N T A X A

PROPOZIȚIUNEA	294
Propozițiuni eliptice	295
Felurile propozițiilor	296
Subiectul	298
Predicatul verbal	299
Predicatul nominal	300
Acordul predicatului cu subiectul	301
Propozițiunea simplă și dezvoltată	302
ATRIBUTUL. Atributul adjectival	303
Atributul substantival	304
Atributul verbal	305
Atributul adverbial	305
COMPLEMENTUL. Complementul direct	306
Complementul indirect	307
Complementul circumstanțial de loc	308
Complementul circumstanțial de timp	309
Complementul circumstanțial de cauză	310
Complementul circumstanțial de scop	310
Ordinea cuvintelor în propozițiune	310

	Pag.
FRAZA. Propozițiuni principale. Propozițiuni secundare	313
Transformarea părților secundare în propozițiuni	315
Reducerea subordonatelor	316
Coordonare și subordonare	318
Felurile coordonatelor	320
Felurile subordonațelor	322
Subordonata subiectivă	322
Subordonata predicativă	322
Subordonata atributivă	323
Subordonate complete	324
Subordonate circumstanțiale	325
Subordonata circumstanțială de loc	325
Subordonata circumstanțială de timp	326
Subordonata circumstanțială de mod	326
Subordonata circumstanțială de cauză	327
Subordonata circumstanțială de scop	327
Subordonata condițională	327
Subordonata concesivă	328
Subordonata consecutivă	328
Vorbirea directă și vorbirea indirectă	

PUNCTUAȚIA

Punctul	330
Virgula	331
Punctul și virgula	332
Două puncte	332
Semnul întrebării	332
Semnul exclamării	332
Punctele de suspensiune	333
Chilemelele	333
Linioara de dialog	333
Paranteza	333
Linioara de pauză	334
CUPRINSUL	

